



*KNJIŽEVNA RIJEČ 3*  
– ZBORNİK KNJIŽEVNIH I STRUČNIH RADOVA  
SLAVONSKO-BARANJSKO-SRIJEMSKIH AUTORA (I ŠIRE!)

*Nakladnik*

Društvo hrvatskih književnika,  
Ogranak slavonsko-baranjsko-srijemski

*Za nakladnika*

Đuro Vidmarović

*Priredio*

Franjo Nagulov

*Urednik*

Mirko Ćurić

*Priprema i tisak*

Krešendo, Osijek

**Borić, Ana-Marija**  
**Brandić, Dražen**  
**Brlošić, Blaženka**  
**Cvenić, Josip**  
**Ćaćić, Paula**  
**Ćosić, Denis**  
**Ćurić, Mirko**  
**Domenuš, Sanja**  
**Dunderović, Tihomir**  
**Đerađ, Andrej**  
**Gogić, Josipa**  
**Grgurovac, Martin**  
**Hajszan, Robert**  
**Horvat, Jasna**  
**Ivankovac, Davor**  
**Jurčević, Mateja**  
**Kosturin, Ines**  
**Kulović, Salih**  
**Markasović, Vlasta**  
**Martinović-Vlahović, Ružica**  
**Matasović, Siniša**  
**Matešić, Viktorija**  
**Miletić, Hrvoje**  
**Mutić, Anamarija**  
**Nagulov, Franjo**  
**Nedić, Mato**  
**Nedić, Nevenka**  
**Nikčević, Milorad**  
**Plazibat, Marinko**  
**Radmilović, Marijana**  
**Rajzl, Adam**  
**Relković, Rade**  
**Rem, Goran**  
**Reškovac, Livija**  
**Sablić Tomić, Helena**  
**Stjepanović, Zvonimir**  
**Stuhldreiter, Đurđica**  
**Tomaš, Stjepan**  
**Urban, Maja**  
**Zrinušić, Ivan**  
**Žigmanov, Tomislav**

# KNJIŽEVNA RIJEČ

3

– ZBORNİK

KNJIŽEVNIH I

STRUČNIH

RADOVA

SLAVONSKO-

BARANJSKO-

SRIJEMSKIH

AUTORA (I ŠIRE!)

*Priredio*

**Franjo Nagulov**

Osijek, studeni, 2019

Poezija

**Dražen Brandić** rođen je u Vinkovcima 1960. gdje je završio osnovnu i srednju školu. U pjesništvu se javlja 1985. godine kada, u ediciji tada izrazito cijenjene nakladničke kuće *Mladost* iz Zagreba, objavljuje zbirku pjesama naslovljenu *Prelazak X*. Nešto poslije objavljuje i zbirku *Kvit* u izdanju vinkovačke izdavačke kuće *Privlačica* da bi potom sljedeće ukoričenje uslijedilo tridesetak godina poslije – 2018. godine u izdanju udruge *Tikvica* iz Gradišta, objavljuje zbirku poezije naslovljenu *Zamka pjesme* u kojoj donosi zaokret iz hermetičnoga quorumaškog izričaja visokoga postmoderniteta prema neotradicionalizmu njegovane metrike te jednostavnijih sintaktičkih rješenja. Zastupljenikom je antologija *Vinkovci u stihu* i *Izvor & Uvir*. Osobito je aktivan na društvenim mrežama. Živi i radi u rodnom gradu.

## TRAŽIM TE

Tražim te,  
među morskim spužvama  
i koraljima  
što šište i jecaju.

Tražim te,  
iza oblaka, neba  
i dalekih zvijezda  
što pomalo klecaju.

Tražim te,  
kraj bosutskih šarana i somova,  
blizu čudnih šapata  
i napuštenih domova.

Tražim te,  
a i sam sam tražen,  
godinama lud, ponešto gažen,  
tvoj pjesnik Dražen.

## DRAGI LJUDI

Nekih dragih ljudi nema više po gradu.  
Ne zastajkuju, ne divane onako,  
reda radi, o vremenu, o Bosutu, o junačkom zdravlju.

Ne hrane labudove,  
ne sekiraju se i ne psuju  
zbog sudačke nepravde  
na tekmi Cibalije i Osijeka.

Bili su naši, bili su obični iznad prosjeka.  
Ne sjede po klupama više,  
grickajući toplo pecivo.

Ni imena im ne pamtim,  
tih dragih ljudi,  
a nedostaju mi,  
neizrecivo.



## ZAMKA PJESME

Zvijezde uzimaju zalet.  
Na redu je svemirski balet.  
Ovo je zamka pjesme  
u otočju zvanom možda.

U obližnjim poljima žita i bluda  
grle se makovi i pjesme.  
Dijete se upiškilo, jer je tama  
i jeca glasno: mama... mama...!

Ljubav je beskraj  
samo ako ostane obična igra.  
Gdje nema žila poetičnosti,  
tu nema opravdanosti igre.

Svratih, zagrlit vas samo  
pa moj oblak i ja letimo dalje.

Vraćam se u sebe,  
valjda i u meni  
bar malo ove noći ima?!  
Laku noć svima.

## HAREM

Danas sve nešto zastajkuje,  
pa nek i ovaj tren zastane  
na godinu-dvije, barem.  
Isjeckat ću te u milijun tebe  
i od tebe učiniti harem.

Od danas, za tvoje riječi  
ne marim.  
Od danas, polako se gasim  
i tebi u inat,  
namjerno starim.

Lagano nestaju  
u obilju tame  
tvoja klonula glava  
i moje krhko rame.

## JOŠ DRHTIM

Još snivam  
tvoje tople riječi  
što su me grijale  
ko bakini šalovi.

Još pamtim  
tvoje otkucaje srca  
snažne i lude  
ko dunavski valovi.

Još drhtim  
u gluho noćno doba,  
kad se u žedna pustinjska prostranstva  
pretvara moja soba.

**Blaženka Brlošić** rođena je 1982. godine u Đakovu gdje je završila osnovnu i srednju školu, a 2005. godine završila je studij hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Danas radi kao profesorica hrvatskoga jezika u osnovnoj školi.

Dobitnica je prestižne Rektorove nagrade osječkoga sveučilišta za akademsku godinu 2002./2003. Dobitnica je nagrade *Goran* za mlade pjesnike 2004. godine za zbirku pjesama *Mulholland*. Drugu je zbirka pjesama naslovljenu *Red – kutija s kosom* objavila iste godine u Đakovu. Dobitnica je i nagrade grada Karlovca *Zdravko Pucak* 2007. godine za zbirku pjesama *Zašto Rebecca*. Osim spomenutih zbirki rukopisa književne radove objavljivala je u časopisima i novinama kao što su *Aleph*, *Kolo*, *Quorum*, *Vijenac*, *RE* i sl.

## PISMO MARKU

Marko, bojim se!  
Bliži mi se četrdeseta i još nisam odustala  
od samoubojstva.

Marko, bojim se!  
Više nema pjesnika poput tebe  
i nema takvih pokretača lavina,  
bacača plamena,  
cirkuskih majmuna,  
dvorskih luda i nema Arsena za klavirom  
uz praznu čašu najfinijeg whiskeya  
- želim napisati viski -  
skliznula je i posljednja cigareta s Antićevih usana koja će  
se kao pepeo lipnja u meni raspasti...

12

Marko, bojim se!  
Sve se promijenilo;  
moj automobil,  
moja leđa,  
moj san,  
moji prijatelji,  
moj krilati ljubimac  
i stih na kojem se jedan pauk iz Robertovog rukava odmara.

Marko, bojim se!  
Slušam koncert za 1001 bubanj,  
glasna jeka i Michael Keaton na prozoru,  
- kuca  
Moje su naranče ogulile koru zemljine ravnodušnosti,  
znaš li da je on prvi puta nastupao na javnoj televiziji  
u Pittsburghu?

Marko, bojim se!  
Bukowski me sve češće guta svojim velikim ustima  
punim nikotina,  
hodam kroz obruč dima i vodim njegove bitke,  
prekrasne.

Marko, bojim se!  
Peter Sellers je živ, a  
možda i Elvis.  
Možda ne prepoznajem njegovo pokidano tkivo,  
srce i oči koje nosim na dlanu govoreći;  
genije!!!

Marko bojim se!  
Kratki su slogovi kroz koje prolazimo  
hvatajući sliku u ekranu bezdana,  
u kuhinji, u venama, u krvi.  
Reći ću ti; stavila sam kruh u pećnicu i...

13

Marko, bojim se!  
Što ako su Anne i Sylvia sve zajedno isplanirale?!  
Što ako su se mušice nagutale svjetlosti padajući na  
moje lice i tijelo i bose noge, u travnju, dana 18 s točkom.  
Prekrivena pčelama koje je njezin otac znao ostavljati ispod mog otirača  
-okidača.  
Skidam odjeću kako je Rus jednom rekao,  
ukravši to s njezinih golih grudi i bacivši se u more soneta, izgubljenih,  
Matoševih.

Marko, bojim se!  
Što ako te nikada neću upoznati tragajući za brodovima, papirnatim,  
bačenim na obale neke daleke Europske iz Mikinih Pariza, Amsterdama i  
Beograda.  
Što ako se od papira ponavljaju rezovi Carverovi, dotrajali, skraćeni,  
oskaćeni kao život.

Luda sam i  
Kao vreća za spavanje otvaram se po potrebi.

Marko, bojim se!  
Kao i ti;  
visina, aviona, leta, granica  
- pilota i svemogućih idiota.  
Neba.  
Jefitinih rasporeda; London – New York  
- your small town blues -  
I ljudi koji ne razumiju poeziju,  
britvu naoštrenu, od kritičke mase odstranjenu.

Marko, bojim se!  
Naša djeca neće voljeti Krležu, Kaštelana i Vidrića,  
neće sjediti u klišej travi u zujanju zlaćanih pčela  
– Silen!

14 Ostarit ću u sjeni praznih redaka, složenih rečenica,  
zareza i priloga u službi veznika.  
Zavezana sam za grane napuštenih ulica,  
nostalglično bezobzirna prema riječima – bit će bolje -

Marko, bojim se!  
Kockarskih dugova,  
rubova starih kapija u selu moje pokojne bake.  
Nepoznatih pozivatelja i žica koje sijeku moje čelo ili ć.  
Instrumenata žičanih, bojim se.  
Trubadura ili trubača i poderanih gaća  
i rima koju koristimo za ritam disanja i  
pisanja i prezirem strah u okviru poetske slike.

Marko, bojim se!  
Nikada se neću roditi u crno-bijeloj tehnici,  
glumiti u filmu iz pedesetih,  
ležati na polaroid fotografijama nečijeg djetinjstva.

Nikada neću sjediti na suvozačevom mjestu,  
uz Steve Mcqueena,  
povraćati na Boulevardu u Moskvi kao junaci našega doba.  
Neću voljeti i umrijeti u stilu španjolskih sapunica jer  
uvuklo se nešto gadno pod pokrivač mog postojanja.

Marko, bojim se!  
Kiše koje kapaju sitno i nebitno uz otvorena usta  
starog kišobrana.  
Oprat će patetiku s okna poetike.  
Užasavam se nad tom riječju užasa i nedovršenosti stila.  
Bojim se geometrijskih trikova i ljetnih popodneva  
kada se tetovaža prilagođava suncu i stvara procijep među  
nogama.

Marko, bojim se!  
Najviše straha od nastavaka,  
od loših početaka i Davidovih jebelih remek djela!  
Bijega od politike i Beča,  
vjere i Thomasa na podu katedrale.

Marko, bojim se!  
Hoću li ispasti obična pička s tvrdim č?!  
Hardcore Franceska.  
I ispranih mozgova i običnosti vremena i  
izmišljotine svemira.  
I horoskopa i znaka da nema zagađenog zraka  
- tvog datuma rođenja.  
I Brookera.  
- ribe.

Marko, bojim se!  
Imena Vesna i dječaka s praćkom u ruci,  
postova i tajmlajna, tuđica i purista  
i znaš slomljenog se bojim leptirovog krila,



obezglavljene pravde i parade na kojoj smo sjali.

Marko, bojim se!

Gluposti i nesigurnosti,

stanja na računu i

podruma u koje su mnogi prije mene objesili svoje  
strahove.

I razbijenog stakla,

na rukama krvi,

sovinog zova i Marquezovih brkova i  
lavova.

Marko, bojim se!

Rečenica koje se izgube u prijevodu,  
dečki nikada ne plaču.-

Bojim se, Marko,

ulazaka u knjižaru.

16 I što ako tamo ne bude na zalihama

tvojih knjiga

zbog online čitača – spavača

zone sumraka zbog koje gubim svijest  
na papiru.

Marko, bojim se!

Opkoračenja i pravila.

Bojim se svršiti nad tvojim pismom

jer istine se ne bojim kad kažem

i ne lažem zbog podudaranja zvijezda

da ti si uzbuđenje na vrhuncu jednog  
roller coastera

i svih se tih velikih riječi i strasti ne bojim

dok ližem poštanske markice i sa strahom  
od neizlječive bolesti šaljem ovo pismo.

## PRIČAJ MI, SABRINA!

Sabrina, pričaj mi o ljetu 2004. godine,  
o jednoj mladosti na opatijskoj rivijeri  
i vektorskim prostorima...

Sabrina, pričaj mi tišinom i rukama,  
gledaj me očima galeba i usnama  
Nicole Kidman.  
Spusti me u krilo, rastopi u čašama najskupljeg alkohola  
s tuđih računa, beogradskih adresa,  
pričaj mi o skupocjenom satu na njegovoj ruci  
i unikatnom nakitu, tvome...

Pričaj mi, Sabrina  
pitajući me o književnosti o Hemingwayu  
i njegovom Nobel govoru,  
o samoubojstvu  
[http: //www. Hemingway. hr/](http://www.Hemingway.hr/)  
kupujmo hrvatsko  
nebo  
more  
dugu  
Ernest  
Clarence  
Leicester  
Marquaux.

17

Pričaj mi, Sabrina  
slušajući me kako citiram Nabokova;  
to je bila ljubav na prvi pogled, na zadnji pogled i uvijek

i zauvijek.  
Yyra – vodim te u njegovo djetinjstvo  
u san  
u kojem smo izgubili papuče,  
smijemo se, govorimo francuski-  
chaussons  
Moje srce u ogledalu – nova dimenzija

Zona sumraka.

18 Sabrina, pričaj mi  
o mraku, o dahu, o stepenicama na riječkim neboderima,  
o slovincima, o poljupcima  
hladno – toplo  
uvijek si pazila na mene,  
u retrovizoru, u sjeni.  
Coldplay  
Bila si sva u yellow, raširenih ruku,  
pomalo umorna od prolaznika i malih mostova usred industrijskog grada  
ugriza -  
pričaj mi što sam mogla učiniti gledajući preko tvoga ramena?!  
I mogu odrastati uz jeftine priče i bez ijedne suze i s pregršt smijeha -  
pregršt je tako cool izraz,  
diversus  
reći ću: ti ne postojiš!  
Mogu obući novo odijelo, leptir mašna mi baš stoji,  
kupiti budućnost jednim klikom,  
sve je na prodaju  
mogu stati i  
zastati  
i skinuti masku  
mogu ostati i otići  
i Gobac;

Ako zelis biti moja bejbi  
prvo onog majmuna odjebi!

Sabrina, pričaj mi  
o odlasku tvome, o olujnoj noći  
o španjolskim plažama, talijanskim šetnjama,  
pravednosti  
Stvaranje čovjeka -  
Uhvati me za ruku, ostavi naušnice,  
navlaži dlanove i okreni mi leđa  
na autobusnoj stanici i reci;  
El nino solo!

Još uvijek Badel, pelinkovac i tvoj  
Monty Python skeč  
o nama;  
dođi i napravi nam sendviče,  
ponesi omiljenu majonezu  
Thomy.

Pričaj mi, Sabrina  
o susretu, o zagrljaju, o čizmama do koljena,  
Bohemian Rapsody na tvoj način.  
Statusi, putovanja, ljetovanja, insta ti  
pričaj mi, koliko je potrebno do mjeseca  
i natrag  
Leo,  
When I  
zapravo, trebam te...  
Trčeći bosi lomimo prošlost  
i snove  
i vjetar, ponajviše.

Sabrina, pričaj mi  
William Shatner i ti,  
kao da nemaš rok trajanja,  
poput voćnog jogurta koji sam jučer bacila gledajući  
kako nestaju okusi naše nazovimo je sudbine.  
Pričaj mi, je li sudbina kada nekoga pogledaš u oči,  
bez riječi, uprljaš ga čađom s krova male kapelice,  
tamnice-  
jesu li to dva ili tri poklonjena upaljača, nestala na podu starih diskoteka  
jesu li to poruke na starim mobitel aparatima -  
Nokia.

Pričaj mi, nazovi bar jednom  
roaming -  
zaplači, otvori staru e mail adresu  
koju više ne koristiš...

20

Email delivery failure and other problems

Dođi u Zagreb, naruči taxi, kupi porno film  
presvuci kožu, zaveži maramu oko vrata  
moja vlastita Louise  
baci me na pod  
california, utah, colorado

Sabrina, prekini s pričom  
začepi na trenutak  
i pogledaj me  
zadnji puta  
obriši usta  
skini šminku  
zatvori knjigu  
izbriši broj

nakon što mi čestitaš rođendan  
kupi mi twix  
uzmi svoj dio  
sakrij se iza zastora,  
iza vlažnih zidova  
počni odbrojavati i reci;  
ti loviš!!!

## DOVIĐENJA FRANK, DRAGI MOJ...

Kako je teško biti slavan,  
a ti tako običan,  
ništa tu nije loše,  
ali ponekad mi se čini da glumiš  
osvajачa  
napadača,  
nekog ovna u horoskpu, tipa Brando.  
Kako si ostavio cigarete prije 17 godina,  
za svaku pohvalu,  
tap tap po ramenu,  
čak ti i vrh Olimpa zavidi...  
Ostavio si i mene  
pizda ti materina!  
To u prijevodu znači;  
doviđenja Frank, dragi moj, doviđenja...

22

Nisam ti ja sama u hotelu Angleterre  
da ubijam sebe zbog nekog tamo tebe,  
nekog wanna be old hollywood movie star

Doviđenja Frank, dragi moj...  
s ulica dakovačkih, doviđenja!  
Za tebe su danski suvremeni pjesnici izmislili svijet

dansen løfter vores tecnoprægede kroppe  
vores univers er åbenlyst uigennemtrængeligt

I otpleši u svemir da ne vidim više tvoje lice  
prepuno bora, poput starog ormara koji je moja majka  
kupila kad je uselila u svoj prvi stan.  
Obuci svoj neprobojni prsluk i pucaj u glavu  
odvoji svih dvadeset i osam kostiju i ne spominji

datume;  
18.12.  
Jure Kaštelan  
Ray Liotta  
Keith Richards

Doviđenja Frank, dragi moj...  
cijepila sam se protiv bjesnoće,  
preskočila svoja četiri zida  
zagrizla sam krušku u kojoj je bio crv i  
znaš li koji je to osjećaj, gledati u njega  
i znati da ništa više nije isto,  
ti koji si poput bureta  
baruta zapalio pola grada  
ulazio u napuštene kuće i otimao  
stolice, jedan aparat za kavu i čak jedna cijela vrata  
to je tvoja biografija,  
priča jednog lopova  
poštenog, radnog čovjeka  
Radnik - čovjek koji želi postići određeni cilj kroz fizički i / ili mentalni rad.

23

Stara sam, ljuta, bezobrazna i jednostavna  
i molim Clive Owena da ti više ne pruža to zadovoljstvo  
da ne ulazi u moje stihove,  
rukom sam namjerno razbila dva televizora na koja si navikao;  
have you ever seen a human heart?  
It looks like a fist wrapped in blood!  
Tri se mjeseca kupam u vlastitoj krvi  
u ranama koje ni Denton Cooley nije mogao zamisliti  
na mjesec zavijam  
previjam tijelo  
gasim požar  
izlažem se velikim naporima



vatra je zahvatila predio između tvog egoizma i moje ravnodušnosti  
skupljam bodove i želim biti pobjednica.

Dig dug game of my life.

Doviđenja Frank, dragi moj...

oblačim tvoje majice i trčim gola prema močvari

swamp-borne virus

ostaje na koži okus trave i blata

sve ću to zapisati i istrošit ću oči gledajući te kako odlaziš...

Odlazak je nešto što sam čuvala u džepu Ujevićeva kaputa,

na požutjelom papiru

uz rakiju tvoju i kavu i četiri litre piva na dan

Voljela sam te kao Elizabeth Richarda

svi znamo kako je to završilo, u kolovozu.

Čuvala sam te u novčaniku, platila sam cijenu

Nikada kamate nisam zaračunala,

nikada nisam rekla; slušaj ti, dragi moj,

24 pusti me iz kaveza kao poludjelu pticu

zatočenu godinama,

pusti me da sredim monetarnu politiku

da izađem iz EU

i vrisnem; Panjin!

Pišem pismo u New Jersey;

dok ti kupuješ polovna vozila, samo je jedan

'68 Mustang,

8R02S125559 nije na prodaju.

Toliko o nama, samo će žohari i štakori preživjeti

nuklearnu katastrofu,

doviđenja Frank, dragi moj

tako sam negdje čula i brzo zapisala čekajući peti nastavak popularne serije.

## JESI LI LJUBOMORNA, SANDRA?

Ionako ti to nije pravo ime, pa nemaš ni razloga biti.

Ali, sviđa mi se kako to S zvuči pod jezikom,  
prevrćem ga oblizujući se nakon čokoladnih, tvojih palačinki.  
Svi vole palačinke, to je dobra stvar.  
Osjećam te S kako si u mojim rukama stroj koji ubija.  
I jesi li ljubomorna što nisu sve moje pjesme tebi upućene?  
Dok stojiš među borovima i godinama slušaš o mojim ljubavima,  
ponavljam ti to uvijek iznova  
i kada se sretnemo -  
zaljubim se,  
ali ne u tebe,  
u neke tamo nepoznate koji prolaze dok sjedimo  
i ja se pravim da te slušam  
i ti pričaš kao da se praviš dok ja šutim  
i gledam  
i znam ti misliš kako niz tvoje grudi teče med  
Milk a cow

Jesi li ljubomorna, Sandra ?  
na Sean Penna koji je bio u mojim snovima,  
na plahtama natopljenim, mlijekom...  
Sandra, kosa ti je kao nekoć  
mekoća kao i brada dr. William Chester Minora.  
Volim te, ali to nije dovoljno  
ovo nisu romantične komedije s početka stoljeća,  
ovo je rat,  
mrziš me,  
nabrajam ti u zajedničkom krevetu, tvome;  
Cary Grant, James Stewart, Spencer Tracy, Robert Taylor, Rock Hudson  
ti zaspeš, ne voliš me tako dotrajalu, umočenu u uspavanku prošlih života

za tebe je vrhunac nešto drugo,  
ne smijem reći ime,  
niakda mi ne bi oprostila.  
Ti misliš kada odlaziš u krevet da jedan dugi dan završava,  
a moj tek počinje.  
Kako su slatkorječive dogodovštine iza drvenih rubova i oslikanih zidova  
slomljenih ruku i nekog ubijenog letećeg mrava koji je sada među djecom  
hit.

Jesi li ljubomorna, Sandra ?  
na ljepotu egipatskih božica -  
Ammut  
gutačice moja  
Moraš se opustiti, kosti se neće same odvojiti od mesa  
izvaži me i podigni noge, zaronimo dublje

26 Odvedi me u luksorski hram i stavi mi rukavice  
da ne pamtim prve dodire  
leptire i ostala krila koja sam slučajno lomila  
bila je to nesreća  
Sjećaš li se, ostala je samo poderana usna  
o koju si me naslonila.

Jesi li ljubomorna, Sandra?  
Nisi bila tu,  
silovanja i nemoć  
Osinjak i bol,  
Tvoje me oči podsjećaju na rat,  
Na krv, na sudnji dan,  
Razbijajući čaše u tvome kutu  
Pale su rečenice na stakleni pod  
Tijelo ti je za obdukciju  
Carl von Rokitansky  
Rez na koži bit će zašiven,

A što ćeš reći u nadi da opet bit ćeš moja;  
Uđi, reži ponovno...

Sandra bila si gola, jesam li ljubomorna ?!

## NA TVOJIM KOLJENIMA NIKOLA

Odlazila sam u poštu  
Beyond Russia  
Pisma su stizala  
Sergej ih je nosio u staroj torbi  
U koju je baka kupila jabuke davne,  
Slatke i drvene kao princeza Alice.  
Na tvojim koljenima Nikola  
U tajnim odajama s Alix,  
Nastala sam iz sjemena  
Iz korijena  
Sirova i dekodirana.

28 A history of vodka  
Isto kao i kada pijemo vodu  
Odvaljeni od stvarnosti  
S ruba Altai planine  
Samo nam riječi i krila zrakoplova idu u oči  
I pružam prste s visine u susret stričevim rukama  
Neoštećene omotnice,  
zalijevam  
neka gori  
Mamont u ustima  
i tvoja koljena Nikola.

**Paula Ćaćić** rođena je 30. lipnja 1994. godine u Vinkovcima. Odrasla je u Županji gdje je završila osnovnu školu. Srednju školu pohađala je u Vinkovcima, a na Filozofskom fakultetu u Zagrebu studira indologiju i južnoslavenske jezike i književnosti. Poeziju je objavljivala u raznim časopisima i na web portalima te je sudjelovala na večerima poezije u Ljubljani i Zagrebu. Na 27. Pjesničkim susretima u Drenovcima dobila je priznanje za najbolji rukopisni prvijenac koji je 2017. godine i objavljen pod naslovom *Povratna karta*. Godine 2018. njezina kratka priča *Na kraju sela* proglašena je najboljom na Preprekovoju jeseni. Stalna je suradnica web portala *VOXfeminae* na kojemu piše o kinematografiji i televiziji iz feminističke perspektive. Prevodi književne tekstove s bugarskoga i slovenskoga jezika.

## olupina

fali ti moje tijelo - čitavih 65 kila skutrenih uza te,  
neraspлетivo klupko kojim se ne prestaješ igrati.  
fali ti moje tijelo, masa u koju možeš utisnuti  
svoje dodire kao čarke.  
fali ti moje tijelo, prekriveno vješticijim mapama  
koje pokušavaš dešifrirati,  
dok nepovjerljivo spavam leđima okrenuta od tebe.  
fali ti moje tijelo, da ti krade toplinu  
i da istu ritualno isijava iz sebe,  
pretražujući koliko je još ostalo prostora  
za okršaj izdisaja,  
uzajamno gnječenje prstiju,  
za sve igre što smo ih kao odrasli usvojili.  
fali ti moje tijelo, a ne jeftine cigare iz bugarske,  
da bi ga trošio, ispunio si pauzu  
između dva retka diplomskog,  
u vječito zagušljivoj sobi, gdje živiš na kruhu i kečapu,  
gdje svako malo tvoju prozorsku dasku zauzme  
umjetnička instalacija naredanih pivskih boca,  
koje govore nekoliko jezika, baš kao ja.  
fali ti moje tijelo, uteg koji dobrovoljno pričvršćuješ  
za mišicu, kratko uživajući u teretu i boli voljenja.

30

to je samo olupina,  
*znaš li?*

## cjelovečernji stoicizam

ovih dana sam osamljena  
poput djevojke koja sjedi i čeka ispred ginekološke ordinacije,  
poput slučajnog lica s ulice što je dospjelo na fotografiju,  
poput gmižuće boli duž leđa one neprospavane noći  
kada sam mislila da bol treba prigrлити,  
jer jedna tableta ne pomaže.  
većina mojih sljedećih dana je poput tog  
*b o l n i č k o g*  
kada sam shvatila da nije sramotno  
okrenuti svoje meko, strijama prošarano dupe  
prema bijelim ljudima  
i ležeći  
primiti injekciju.

muškarcima je porezani prst kraj svijeta,  
a mi, kao da imamo krljušt,  
primamo poljupce i kuvertirane modrice,  
sve to bilježimo u spomenar  
po kojem špricnemo jeftini parfem voćne arome.  
znaš nas, kraljice drame, luđakinje,  
djevojke u ljetnim haljinama, tako lijepe,  
znaš, čije smo i čije je to što čuvamo ispod haljina

tebi je to bilo  
samo još jedno tkivo,  
još jedan poluispuhani balon  
čijim si mukama došao na kraj.  
meni je to bilo  
moje tijelo, moje sve

ovih dana sam osamljena.  
okrećem leđa



i čekam –  
čekam bodlju, oštricu, iglu, nož.

i tebi i bijelim ljudima  
bila sam samo još jedna koža,  
još jedno tkivo,  
još jedna trošna materija,  
zamjenjiva.

## tijelo moje majke

moja majka nikada se nije rječito osvrkala na svoje porođaje.  
većinom bi rekla da *to* nije kao u američkim filmovima,  
*nema vrištanja.*

jednom joj je neki diletantski liječnik rekao:  
*gospođo, vi imate bokove stvorene za rađanje.*

nakon toga, moja majka ne odlazi liječnicima,  
osim kada sa mnom kroči u dubravu.

mojoj majci izrasline ne izazivaju mračne slutnje,  
*bolje je da se ništa ne dira.*

majčin zazor od medicinara star je koliko i ja.

postoji i u meni neki urođeni strah

da ne vjerujem muškarcima

u bijelim mantilima.

## moje tijelo

moja je majka s oprezom prala moje tijelo,  
tijelo trinaestogodišnjakinje  
poslije operacije kralježnice.  
bilo me je stid,  
bez obzira što je bila riječ o mojoj majci.  
nisam htjela da vidi  
kako joj počinjem nalikovati,  
kako počinjem imati naznake žene.  
nisam htjela da se brine jer odrastam,  
pa sam joj rekla  
*mama, kad ti jednoga dana budeš stara  
i ja ću se ovako brinuti o tebi*

## coltraneov intro

stupam u tvoj prostor  
pobožno izuvajući cipele.  
dozvoljavam ti da pronicljivo uočiš  
šarene čarape na broju 40  
kako klize po starom parketu.  
ti si drugi muškarac  
s kojim sam se viđala,  
a da ima nefunkcionalnu slavinu u wcu,  
zato sam se onda  
pri odvrtnju slavine,  
koja nije ispustila ni suzicu  
gotovo refleksno uputila prema kadi  
da bih saprala ruke od prljavštine, dodira,  
nepoznatih kultura koje nehajno prenosimo.  
od tebe svaki put zahtijevam  
utišavanje svjetla pod kojim se osjećam  
poput paperjastih pilića  
pod žaruljom.  
*pusti onu svoju glazbu*  
- izgovaram po navici  
kao formulu,  
kao da ubacujem žeton u džuboks  
ne mareći za mogućnost izbora...  
isprva važemo svaki treptaj, smiješak,  
sporadični doticaj,  
u sebi brojimo riječi koje učestalo koristimo,  
potom se zatičemo  
u isprepletenim dahovima,  
s vješto umreženim jezicima...  
sa svakim našim slatkim buđenjem  
dolazi i moje fatalističko projiciranje;  
zamislim se poput olupine broda,

koja polako, sa svakim novim jutrom  
neminovno propada i urušava se  
u lakoću strpljivog mora,  
što je parazitski nagriza,  
ogoljuje i zaodijeva.  
postajem neplivačica,  
koja nikako da povjeruje  
da ako legne na površinu vode,  
neće potonuti.

## rituali

i kada su rolete spuštene  
uz tebe se budim rano  
osluškujući ptice,  
tvoje meškoljenje  
pod zajedničkim pokrivačem,  
mirnoću pogleda na starački dom.  
jutra uza te  
mirišu i nalikuju na staru stolariju  
i nespojive predmete,  
koji se nasljeđuje s cimera na cimera,  
iz pijane krađe u mamurnu svakodnevicu.  
tvoj *ecstasy* je franckova ciglica,  
kojom svakog jutra posvetiš pola stana  
kao što je moja baba znala  
našu kuću velikim svecem  
s čašom svete vodice i grančicom ružmarina.  
tvoji tragovi su, doduše, neprozirni,  
gusti okruglasti žigovi  
otisnuti na svakoj površini  
nehotičnom sakralnošću  
započinjanja dana.  
moja baba bi na kraju svoga obreda,  
naganjajući nas po sobi,  
konačno uspjela namočiti svoj smežurani kažiprst  
i njime orositi naša mala čela.  
naš obred završava ispijanjem crne lave  
u keramičkim šalicama,  
nakon čega  
poljupcem zapečatimo vrata.

## isključí svjetlo, spusti rolete

otvaram vrata tvoga unajmljenog stana  
dočekuje me poznati miris  
namještaja iz šezdesetih,  
neoprano suđe koje svjedoči  
da nemamo vremena  
za svakodnevne stvari

- sada se možemo samo voljeti  
između udaha i izdaha.

zapinjem o tvoj prljavi veš na podu  
da bih se zatim strovalila na krevet

- ustvari dva kreveta pripojena  
još iz vremena dok si bio s njom.

*isključí svjetlo, spusti rolete*

- kao da ti govorim ne trepnuvši,  
a ti to sve činiš čitajući

moje izmoreno tijelo,  
nadrkani pozdrav.

odavno mi je ponestalo riječi  
u tvome društvu.

samo brbljam ili mučim uživajući  
kako se nemušto podrazumijevamo.

sutradan ću te podsjetiti

da bi bilo krajnje vrijeme

da promijeniš posteljину,

a ti ćeš mi zajedljivo reći

da se takve zamjerke

slobodno mogu unijeti u knjigu žalbe.

smijat ćemo se,

jer nikako da zakrvimo,

da tanjuri frcaju, psovke pljušte,

da padne pomirbeni,

da smrdamo svijet ili barem pokućstvo

*sada se samo volimo*

**Denis Ćosić** rođen je u Karlsruheu 1996. godine. Prvostupnik je ekonomije hotelskog menadžmenta i trenutno studira na diplomskom studiju upravljanja ljudskim potencijalima. Osnovnu školu i gimnaziju pohađao je u Požegi. Pjesme su mu objavljene u različitim antologijama, zbornicima, časopisima i na portalima u Hrvatskoj i regiji. Pjesme su mu prevedene na engleski, makedonski i slovenski jezik. Prva zbirka pjesama *Neonski bog mržnje* izlazi mu 2019. godine pobjedom na natječaju Pjesničkih susreta u Drenovcima za najbolji neobjavljeni rukopis. Iste godine, s rukopisom *Crveno prije sutona*, koji je završio i u najužem izboru natječaja *Trećeg trga*, osvaja nagradu *Goran* za mlade pjesnike.



## Izbor iz rukopisa *Crveno prije sutona*

### **Lovac u žutoj travi**

Bježanje od visokih valova svojstveno je skakavcima koji se redaju po šupljikavom kamenju uz more. Pri pljusku i odronu istog kamenja, završe plutajući na površini ako se prije toga nisu odbacili na više predjele stijena. Sjene im se stapaju sa sunčevim odrazom i ako ih valovi ne nanesu lučici, tijela im se skuhaju. Preživjeli skakavci svoj zaklon traže u žutoj travi. Znaju kako sunce poznaje boju svojih zraka i ne nastanjuje se na stijenkama zgasnute trave. Sunce je mimoilazi i daje im dovoljno vremena da svoju zelenost privremeno prikriju dok se u danu ne promijeni dominantna boja na plohama.

40

Skakavce sam potražio u predvečerje. Ulazak u žutu travu iziskuje poneke pripreme. Potrebno je zavezati istobojni konac oko zgloba lijeve ruke. Njime skakavcima signaliziram sigurnost. Kada ga ugledaju, mogu promoliti glave iz svojih skrovišta. Na leđima treba nositi poveću naprtnjaču. Kada skakavci budu svjesni mojeg dolaska, polagano se mogu uspinjati mojim nogama i uskočiti u nju. Desna ruka treba biti uvučena u mekanu rukavicu. Sve malene skakavce koji su još nespremni za ulazak u naprtnjaču trebam zamoliti da se smjeste u moju ruku. Nemirne skakavce, koji se iznimno straše sunčevih zraka čak i pri njegovom gašenju, mora se dozvati okretanjem čegrtaljke. Jedan brzi okretaj. Dva usporena. Jedan brzi okretaj. Tri usporena. Tišina. Oglasit će se nakon par sekundi i uroniti u naprtnjaču.

Pri paljenu prvih uličnih svjetiljki, skakavce odnosim u vrt koji se proteže prema Vračevom brdu. Iz dubine sumraka, mjesec iznese svoju bijelu glavu. Uperi pogled prema vrtu i iscrta svileni obris po travnjaku. S rukavice otpustim djecu skakavaca pušuci im u vratove. Odrasle skakavce pozovem iz naprtnjače, svakom pomilujem ticala i trup. Konac oko lijeve ruke zasiti se sivilom.

Skakavci se poredaju u dugačku okomicu i zahvale mi se trljanjem krila. Kada se mjesec smjesti na vršnu točku brda, svi do jednog uskoče u njegova usta.

## Berba gusjenica

Priroda zna da se ljeti pripremam za berbu gusjenica. U srpnju postajem crta što razdvaja šumu od litica. Crta zelena razdjelnica. Crta čuvarica. Moje tijelo izrasta mesnate listove, toplina me dana rasteže duž kamenih utora. Zagrabim li poput mreže sve šumske gusjenice, sunce će odbiti strugati obzorje. Zrak će ispuniti kiša crnih usjeva, nastanit će se na plućima i vratiti u sipinu žlijezdu. More neće spaljivati oblake žarnjacima i negdje, u svem tom zaustavljanju prirodnih kretanja, neki će čovjek barku umiroviti u luci, mačka će se preokrenuti na rubu mola, galeb će proletjeti kroz mene i zariti kljun u more.

Tijekom berbe, gusjenice plove po valovima zvukova. Precizno odvajaju hrđave zamjerke u parcijalnim tonovima i ugrađuju im potrebnu harmoniju. Struganjem po voštanoj opni mojih listova mijenjaju teksturu lista, i nakon nekoliko poteza, poglavito kada bi naoštrenim nožicama uspjele oguliti malene slojeve membrane, tonovi lista bili bi zeleniji, kako i priliči njihovom postojanju. Boje zvukova ne stvaraju proizvoljno, već se pridržavaju njihove istinske prirode - boja zvuka koja nastaje prilikom različitih interakcija nožica s materijom mora odgovarati boji materije.

Pojedine gusjenice izdubljuju hodnike u meni, vlasi medvjedeg krzna spajaju smolom. Listove mi prošiju krznenim koncem, zavuku se u bušotine i vibriraju. Sa granice šume, čuje se puhanje kukuljica, listovi se rastvaraju kao svekrvin jezik i tale sunčev zrak. Iz mene, kao u zvučnoj komori, pucaju ljuske, šuma se tanji u svoj centar i pršti nalik katodnoj cijevi.

Gusjenice nastanim na žutoj pjezi prsišta i oblikujem ih u potkovu. Čuvam ih od pokušaja letenja (i raže imaju krila, ali nikad nisu zračile nebom) jer onog trenutka kada probiju tkivo, više neće biti trzanja šumskih harfi, presijavanja žarkih boja, voda će ih povući k sebi, sunce stvrdnuti krila i raspuknuti njihove crjepove.

Ako spasim gusjenice, dno barke obrast će algama, mačka će osvjetliti dlake s trbuha, galebova usta postat će akvarij. U srpnju, lišće će rasti s daždevnjacima, ptičja jaja sa zubima.

**Tihomir Dunderović** rođen je 7. rujna 1971. u Osijeku. Profesor je hrvatskoga jezika i književnosti te diplomirani knjižničar. Radi u Osnovnoj školi Bilje u Bilju kao stručni suradnik knjižničar. Živi u Osijeku. Piše pjesme i književne kritike. Objavljivao je u časopisima *Začinjavci*, *Aleph*, *Književna revija*, *Poezija*, *Quorum*, *Riječi*, *Zarez* i *Hombre*. Za rukopis zbirke pjesama *Psiho, ptice* (*Božji prst*) dobio je nagradu na 15. Pjesničkim susretima u Drenovcima. Objavio je knjige: *Psiho, ptice*, Općinska narodna knjižnica *Drenovci*, Drenovci, 2005.; *majačvuneni*, Trag CRVENO – slobodni pokret, Zagreb, 2013. Za knjigu *majačvuneni* dobio je nagradu *Duhovno hrašće* na 25. Pjesničkim susretima u Drenovcima. Koristio je tromjesečnu potporu *Ministarstva kulture RH* za poticanje književnoga stvaralaštva u 2017. godini za rukopis naslovljen *Drvolaši*. Izlagao je skulpture, objekte i instalacije te izvodio performanse u Đakovu, Osijeku, Zagrebu i Novom Vinodolskom. Svirao je bubnjeve i udaraljke u grupama: *Perspektiva*, *13. prase*, *Nova (Ars nova)* i *Kabir Bedi*. Aktivno djeluje putem digitalnih platformi (<http://tihomirdunderovic.from.hr>, <http://psihoptice.blog.hr>, <https://medium.com/@tihimiran>, <http://psihoptice.tumblr.com>).

## **Ciklus Pernati prijatelji iz rukopisa „Mistikanimalistik“**

### **Pernati prijatelji**

u vrtu i šumi

U vrtu i šumi žive moji pernati prijatelji.

Upoznaj ih sve!

Crvendać rusogrli, strijež palčić, zelendarka zelena, bijela pastirica, siva muharica, zlatovrana modrulja, strnadica žutovoljka, batokljun trešnjak, čižak zelenčica, krstokljun omorikaš, zebo planinska, svračak rusi, popić sivi, sjenica plavetna, pu-zavac kratkoprsti, muharica bjelovrata, vijoglavka mravar, kobac ptičar, škanjac mi-šar, kraljić vatroglavi, kugara svilorepa, zlatna vuga, cipica prugasta, golub grivnjaš, grlica kumrija, drozd bravenjak, kukuvija drijemavica, vjetruša klikavka, vrana gačac, šojka kreštalica, svraka maruša, čavka ćolica, drozd cikelj, grmuša čevrljin-ka, eja močvarica, vlastelica crvenonoga, vivak ostrugaš, tupik sjeverni, kokošica mlakara, potrk veliki, prepelica pučpura, prdovac prepeličar, grličar pršljivi, čavka zlogodnjača, slavuj mali, pupavac božijak, vrabac pokućarac.

Kukavica obična.

## Strijež Palčić

Troglodytes Troglodytes

Zovem se Strijež Palčić  
i svakoga dana  
ustajem u šest i četrdesetpet,  
perem zube, brijem se, umivam,  
oblačim i odlazim na posao.

Na poslu drijemež  
i lavež pasa.  
Ne žalim se,  
treba raditi i zaraditi,  
donijeti mrvicu kruha,  
saviti toplo gnijezdo.

Djeca gladna,  
žena gadna.  
Sve je dobro,  
dok si zdrav  
i dok si živ.  
Živ, živ.

## **Pupavac Božijak**

Upupa Epops

Zovem se Pupavac Božijak i imam kratke noge. To je sve što imam, iako izgledam kao kralj. U laži su me uhvatili nekoliko puta i odlučili me uskratiti za buduća putovanja. Ionako nisam imao nekih planova. Smrdljivo gnijezdo u duplji drveta, pokoji crv, borba s vjevericama oko lješnjaka.

Ne ići daleko od kuće—moj je moto.

Motati se oko drveta, ne izlaziti iz sjene.

Božja volja propupa u proljeće.

## Čížak Zelenčica

Carduelis Spinus

Zovem se Čížak Zelenčica i život mi je kao pjesma, površan i lak. Zato u zelene cipelice stavljam kamenčić kako bi me podsjetio na nedaće moje braće. Premjestim ga poslije u gnijezdo, pod jezik moga ptića, pa ga nitko ne može pronaći. Lako pamtim i brzo zaboravljam kad se smrači. Sutra je novi dan. On će brzo proći kao što je prošao i onaj prije njega i onaj prije i onaj prije.

Od sreće ne znam što ću pa crtam sunce i smješka i lijepim ih Bogu ispod nogu. Pod oblake, pod zvjezdice što noću pršte od svjetlosti.

## Vijoglavka Mravar

Jynx Torquilla

Zovem se Vijoglavka Mravar i u glavi mi hodaju mravi. Izdubili su svoj mravinjak pa u njemu roje misli i vijore ih poput zastava na vjetru. Zato mi je glava velika i teška, a jezik dug i oštar kao mač u kamenu. Na nogama mi prsti okrenuti i naprijed i unazad da mogu pobjeći kako vjetar puše. Izokrenuti glavu, stati i siktati, snažno mahati krilima u hlad.

Srce moje gromko žubori, da nam živi, živi rad!



## **Grlica Kumrija**

Streptopelia Risoria

Zovem se Grlica Kumrija i ne volim hladnoću. Moji su preci grijali sunce i pili snijeg. Ne moram na jug u vruću Afriku, jer ona je skrivena u mom srcu. Zamotana kao gaza oko mumije, kao pustinja omotana oko Nubije. U oku mi je zrnice pijeska, oaza u suzi. Oko grla crna ogrlica. Žulja me jako kruta kragna i stišće oko vrata kao odijelo za sprovode i svadbe.

Guguče gugutka, bijela ptica grlica.

Gugutka, gugutka.

## Prepelica Pućpura

Coturnix Coturnix L.

Zovem se Prepelica Pućpura i obična sam kokoš. Čvrsto stojim na zemlji s obje noge visoko u zraku.

Zbog preplanuloga lica i svoje ljepote često sam na meti lovaca.

Muž mi je životinja i ima tešku ruku kojom zna pokazati gdje mi je mjesto. Sama sam izabrala, bio je tako lijep i uredan, plah poput usnule ptice.

Jedno od deset jaja nije ličilo na njega. Nije ništa govorio, samo je gledao u to jedno jaje pa u mene pa u svoj odraz u kišnoj kapi. Bez riječi je izdržao do kraja. I poslije ga je stalno imao na oku sve dok nije odlepršao iz gnijezda, iako je mali bio isti kao on nekada, lijep i uredan, plah poput usnule ptice.

## **Kokošica Mlakara**

Rallus Aquaticus

Zovem se Kokošica Mlakara i više ne brijem noge. Prvo sam prestala brijati noge, onda sam prestala brijati pazuha, onda sam ostavila muža. Ionako smo stalno gacali u blatu do koljena. Sitna riba, crvići, pokoja žaba, samo kljucaš i gutaš. Kakav je to život bio? Mlak kao mlaka voda u mlaci. Krhak i lomljiv kao trska na vjetru, klizi brzo kao povjetarac kroz prste na šaci.

Djeca su rano istrčala iz gnijezda i otišla na jug. Nitko ne želi ostati u ovoj močvari. Na kraju sam našla curu, volimo se i lijepo nam je. Ona bez muža, ja bez muža, uzmi sve što ti život pruža! Danas si trofej, a sutra sluzavi trag od puža.

# Vjetruša Kliktavka

Falco Tinnunculus

Zovem se Vjetruša Kliktavka i s visine vrebam vas sitne miševe. Mome oštrom oku ništa ne može promaći, ni ako se u najmračniji zakutak zavučete, ja ću vas pronaći i izvući na svjetlo dana.

U mojim oštrim kandžama ispuštate vaše sive mišje duše i molite za milost, a ja vas ne puštam jer milosti nema.

## Čavka Zlogodnjača

Corvus Monedula

Zovem se Čavka Zlogodnjača i moja je čarka sveprisutna. Zovu me i Zdravka Čolica. Zlo je oko mene omotano kao rolica oko povrća. Izvire iz riječi koje glasno rigam na sve oko sebe. Zabijaju se u bližnje moje kao noževi, kao kuke razvlače im meso na sve strane. Derivacije i značenja riječi naučila sam još u vrtiću, ali ih nikada nisam zaista shvatila. Baš poput gutača mačeva koji nikada nije shvatio oštrinu sječiva.

Olakšana tako za dvadeset i jedan gram, mogu biti sve što poželim.

## **Batokljun Trešnjari**

Coccothraustes Coccothraustes

Zovem se Batokljun Trešnjari i poznati sam pjevač. Moje pjesme nisu s ovoga svijeta jer ih ne pjevam iz srca. To publika osjeti i zato me beskrajno moli da nikada ne prestanem. Oni su voljeli uz te zvukove, rađali se i umirali.

Tako i ja, svaki puta umrem na početku pjesme i rodim se na kraju.

Snažnim kljunom kao batom razbijam trešnjine koštice. Iz njihove srži iznova učim sricati riječi. Ptice se rađaju pjevajući.

**Franjo Džakula** rođen je 27. studenoga 1946. u Pješivcu, općina Stolac, Bosna i Hercegovina. Godine 1948. S obitelji seli u Strizivojnu gdje završava prva četiri razreda osnovne škole, a druga četiri razreda završava u susjednom Vrpolju. Na Pedagoškoj akademiji u Slavonskom Brodu diplomirao je ruski jezik. Gotovo čitav radni vijek vezan je za Osnovnu školu "Ivan Goran Kovačić" u Đakovu gdje je, uz ostalo, obavljao i dužnost voditelja Osnovne glazbene škole. Od rane mladosti piše uglavnom poeziju, prevodi s ruskoga jezika. Objavio je i nekolicinu kratkih priča u periodičnim časopisima i godišnjacima. Poeziju objavljuje u knjigama tek krajem prošloga stoljeća. U nakladi Matice hrvatske Vinkovci izlazi mu prva knjiga pod imenom *Razglednice*, a uz pogovor književnice Vlaste Markasović. Koautor je knjige *S dragih nam polja* koja je posvećena dolasku Ivana Pavla II. u Đakovo i knjige *Dragutin Tadijanović u Đakovu*, zajedno s književnikom Mirkom Ćurićem. Samostalno je obradio i uknjižio povijest Osnovne škole "Ivan Goran Kovačić" Đakovo prigodom pedesete obljetnice. Radove objavljuje u različitim časopisima i periodikama. O njegovoj poeziji pisali su dr. Josip Užarević, dr. Stanko Andrić, dr. Goran Rem, dr. Jakov Sabljčić, književnica Božica Zoko te brojni drugi istaknuti književnici i književnoznanstvenici.

## **Delfi, 1990.**

Polako se runi s lica svaki znak.  
Razbacane glave glumaca u sjeni.  
Nad sjedalima ustajali zrak.  
Dremljiv pogled Kirke, ko otrov zeleni.

Pogledaj putniče, kako davni ljudi  
Udahnuše dušu mrtvim kamenima.  
Skinij svoje krpe, barem na čas budi  
S kamenim kostima, sebi jednakima.



## Drvo

*Josipu U.*

Ostalo u prostoru na jednome mjestu.  
Predano vremenu, skupljeno u mjeri.  
Cvjeta plodonosno uz zvjezdanu cestu.  
I tako posađeno besvjesno treperi.

Bez svijesti nestaje u vlastitom plodu.  
Doneseno sjemenom iz neke daljine.  
Drveno i cvjetno traži plodnu vodu.  
I miran počinak, zagrljaj tišine.

## **Kameleon**

*Ništa ponovo viđeno*

*nije isto!*

U mucu s kojom oko traži prošlo.  
Trunje je ostalo s usahnulom suzom.  
Jer stvarni oblik nije nikad isti  
Ni jednog sjećanja što je snova došlo.

I svejedno je kakvo mu je ime.  
Obličje i boje mijenja svakog trena.  
Pred ovom mijenom što vlada nad svime  
Osjeća se cijela vječnost prevarena.

## Moja zmija

Kuda to pužeš ljepotice zmijo.  
Slijepih očiju, išteš moje noge.  
Čini mi se da sam vazda s tobom pio.  
Čemer ljutih trava kroz godine mnoge.

S nekog drveta kao da si došla.  
Snubila me grijehom, lažima o rajju.  
Pužimo mirno, kamo god si pošla.  
Ostat će šaka pepela na kraju.

## Nocturno

Noćas padaju zvijezde svadalice.  
Čuvaju kolijevke mladenaca;  
Pahulje na staklu i brižno lice,  
Šarene perle, zvona praporaca.

Jednom upućeni u bespuća.  
Iz sna će se dići usred zime.  
Poslije mnogih uspona, klonuća  
Na zvijezdama će ostaviti ime.

## Oda

Nad svakom vodom po jedan mjesec.  
Već druge noći pola njega.  
Domalo žuta kriška samo.  
I dok se budiš nestade ga.

Nad svakim morem sunce sjeda.  
Bolnom i zdravom isto sije.  
Život se hladi na krajevima.  
Gdje šutnja krije planine leda.

## Razglednica

Zelena boja preko brijega  
Zrije u zlatu, ljeto ljubi.  
Al dođe jesen puna slutnje  
I bol bjeline prekrije ga.

A drvo gleda pokradeno.  
I ne zna da će kostur biti.  
Bez lišća, vjetar će mu šaptat.  
Da je sve rođenjem usmrćeno.

## Reci mi svoje ime

Dobro me pogledaj,  
ali svojim očima,  
i reci mi napokon kako ti je ime.

Podigni vjeđe,  
i ja ću povjerovati.  
I po očima ću ti dati ime.

U tvojim imenima  
vidio sam jednom  
ime nepoznate ptice,  
što je tako lako odletjela  
od mene.

Negdje gdje je moj vid prestao.  
Zvao sam te žutim maslačkom  
s proljeća.

Sjećaš se?

62

Proljeća su nekada  
bila toliko lijepa,  
da bi svako ime bilo suvišno.  
I ljeto ti je mijenjalo boju kose.  
Oprosti,  
što govorim po sjećanju.  
Zima te je krila od mene,  
i nisam te prepoznavao u bjelini.  
Reci mi napokon,  
kako ti je ime.  
Sada kada smo skoro u sjenama.

## **Rijeke uviru**

Tiho teku rijeke k oblacima  
Dalekih mora, staklenih planina.  
Volio bih rastočen polako s visina  
Tkati vječnu dugu zajedno sa njima.

Nikad neću vidjet bratstvo mora.  
Kopna moćan falus i uvir ljepota.  
Bila njihova nemirna i spora  
Prekrivaju tajni smisao života.



## Sjećanja

Nekom smo ostavili rozni prah  
Na polju djeteline.  
Na svakom cvijetu dječji dah  
I leptirove daljine.

I naše metle ostavljene  
U nekim štagljevima  
I oči cvijeta probodene  
U starim herbarima.

## **Stari pjevač**

Pjevač što ne zna put za kamo.  
Slušat će u školjci svoga uha.  
Nagluhe dirke vjetra samo.  
Izgubljeno djetinjstvo sluha.

Vrijeme će klizit od težine.  
I starim strahom mučit tijelo.  
Rasplakan akord iz dubine  
Tražit će bezglasje neveselo.

## Trulež

Ispljunut ćemo bahatost života.  
Osjetit bremenitu sitnež konačnosti.  
Odriješeni od svih ljepota, Golgota.  
Do zadnjeg truna na vlastitoj kosti.

Lažna svemoć uma, kratka vijeka.  
Ukroćena grčem na bogatoj stazi  
Psovke i molitve. Nedovidnost neka  
Ostavit će spomen, tek pepel u vazi.

## Uskrsnuće mrtvih

Jednom ćemo ipak izgubit imena.  
Bez označenja predati se tmini.  
Krijesnice duša proći će dubinom.  
I proklijati iz novih sjemena.

Ostat će biljeg, pomazanje ruku.  
Usnula usta. Zatvorene zjene.  
Čekat će obećano uskrsnuće mrtvih.  
Za novi uzlet snom oporavljene.

**Andrej Đeraj** rođen je 2000. godine u Novoj Gradiški. U svom rodnom gradu završio je osnovnu školu i došao u prvi ozbiljniji kontakt s književnošću, što ga je potaklo da se 2015. godine prijavi na Šantićev festival djece pjesnika u Mostaru. Daljnje školovanje nastavlja u požeškoj gimnaziji gdje nastavlja raditi na svojoj književnosti, opredjeljujući se potpuno za poeziju. U školi je aktivno sudjelovao u Literarnoj skupini koja je organizirala brojne književne večeri i radionice. 2018. osvojio je drugu nagradu na Goranovom proljeću u kategoriji srednjih škola, a 2019. pobijedio na natječaju Pjesničkih susreta u Drenovcima u kategoriji neobjavljenih rukopisa mladih autora do tridesete godine starosti. Rukopis će biti objavljen 2020. godine. Studira u Zagrebu.

## Jutros me nazvala Kleopatra

Jutros me nazvala Kleopatra i rekla:  
Nikada nećeš imati naslove kao Glamuzina,  
sakralnu jačinu Kirina ni Begovićevu vjeru.

Ta mrtva ofucana pustinjska uspomena  
na 31. i kraj lekcije o povijesti Egipta kao takvog  
do stavljanja Sueza pod protektorat.

A nikada nisam želio vidjeti boga malim slovom  
u njima i imati ih u fizičkim oblicima.

U usporedbi s Hatšepsut nije baš ni bomba  
jer znamo tko je imao Napoleonov kompleks  
1800 godina prije njega  
i  
morao naći ljubavnika koji će se ubiti minutu prije nje.  
Umirući je potaknuo stockholmski kompleks,  
ali generalno je ispunio prvi čin jer poremećaji ne dolaze u singularu.

Vole li oni javna čitanja poezije u  
gradu čije ime je na sedam kontinenata?

## Ab tristis

Ostati zapamćen kao Jupiter  
ili ostati skeptički u krugu 12  
bez realne kontribucije osim toga jer je alfa,  
ali ne alfa zbog veličine i jer dolazi na početku,  
već sjene bačena na njega od strane ostalih planeta  
i numbificirane isprike jer eto ipak si prvi u nečemu.

Od 17. stoljeća prije Krista  
Jupiteri su dijelovi epova, oda, elegija, mitova  
i svih oblika naučenih za odgovaranje u prvom srednje.  
Ali ditirambi su za Janusa.

Da super, ima svoj oblik.  
Ali opet dolazi kao alfa ili omega  
i najbanalniji u odnosu na druge  
jer Aristotel nije bio Debord  
i nije mu trebalo posebno hiperbolizirati radost življenja i  
Bakha na bačvi 22.9.

Iako je Janus ubio Deborda,  
Platon bi se složio s njima  
jer bi parafraziranjem došli do: što je u državi bolja desnica, to je bolja i  
država\*.

\*primjenjivo za članove istih u opsegu 2% populacije ili statističke pogreške  
populacije, ali 98% se podređuje ovih 2 jer prvobitni problem izvodi  
recipročnost manje potrebitima

## Endokrin u postu

Ne želim se pariti s vašim kostima.

Ne mogu biti dijelom vaše projekcije.

Trebam otkriti novog sebe  
u sebi.

27 godina ću postiti

i

28. ću zapaliti svu odjeću i prodati svoju kožu.

Polifem.

Sve je prljavo.

Napuhani kukci, isparavanja dima, prljave rakije

Formula, sve je samo formula.

Cijela esencija i egzistencija su postale samo formulom.

71

Ispovijest huligana

Huligana inividualno opasnog jedino za  
svoj id.

Blokiran je pristup u mojoj zemlji.

Tendencija za ostajanjem u sebi,

Mladi purple drink Švedanin,

sin feministkinje i oca književne elite.

Nikada nećete pročitati ovo kako

želite sve one glupe figure,

asonance, aliteracije

i sve trope koji su vam relikvija

koju ti, čitaoče,

ne možeš procesuirati niti

tvoji atomi mogu progutati



i

dobijaš stvarnost prikazanu iza motiva  
jer stvaratelj iste je previše altruističan  
da ti pokažu istinitu verziju iste.

Svaki ponovljeni glagol je ispravan  
ako si zaista zainteresiran za sve što sam ti upravo ponudio.

P.S.

Ako nađete poveznicu i bez Švedanina, žao mi je  
zbog oboje jer ćemo surađivati i nikada nećemo pričati o ovome.

## Ne želim biti kolekcija

Ne želim vidjeti fragmente svoje duše  
na prljavim policama trgovine i natpisom  
10% popusta preko desne sljepoočnice .

Da me od 7 do 77 svi dodiruju dok u rukama nose  
20 deka pureće, 15 edamera i integralni kruh.

Ne želim da kolekcija stanja svijesti moje duše  
postane kolekcijom nečije police  
na kojoj trunem i propadam.

Proizvoljan trud nečije imaginacije  
čijoj se podsvijesti 29,99 čini prihvatljivo  
i  
zaposli neutrone koji će me kasnije konzimirati.

Ali pravi konzument mojeg mozga uvijek je a priori.  
Onaj koji ga je i stvorio.

## Programatika uskrsnuća

U ovom izljevu izlit ću više duše  
nego njegovih progutanih u  
kubnom korijenu 4096  
čijih prosječnih 12% unesem  
kroz nikotin i kofein ujutro.

Manitu je mrtav.  
Raspite mu pepeo na  
438. kilometru Kordiljera  
i  
uzmite trubu koju je vrač  
držao zaštićenu od hladne fronte kolibe  
koju su jeli žohari natopljeni lovorikama  
starih lovaca.

## Kompleks manje vrijednosti

Sestra je kvalitetnija od tebe.  
Tvoja sestra je kvalitetnija od nas.  
Ni ovaj dvoklik ne može sakriti prazninu.

Njezini bokovi tjeraju me da egzistiram  
i esenciram za njima, a u biti apstitiram od svega  
ne svojevrijedno, već društveno određena apstinencija.

Pusti me da umirem tri dana zaredom, otvori mi vene i istjeraj  
intertekstualnost i napiši monostih iz nje.  
Počni sad ispumpavanjem svega iz mene.  
Napuni me nečim novim.  
Pusti nju da me napuni nečim novim i gdje neću imati intertekstualnost i u  
ovom stihu.  
Boli me jesti životinje jer znam da sam prah i jedem sebe jedeći njih.  
Želim postiti.  
Postiti 70 dana detoksicirati zadnji atom biološke motivacije.

**Josipa Gogić** rođena je 1985. godine u Osijeku, gdje je 2008. diplomirala na Ekonomskom fakultetu. Dobitnica je nagrade za najbolji pjesnički rukopis *Male stvari* na 26. Pjesničkim susretima u Drenovcima 2015. godine. Iste godine zbirkom pjesama *Nacrtati usne* osvojila je hrvatsku književnu nagradu Grada Karlovca *Zdravko Pucak*. Njezina treća zbirka poezije *Žena žutih očiju* objavljena je 2019. u izdanju nakladničke kuće *Fraktura*. Poeziju je objavljivala u književnim časopisima (*Zarez*, *Poezija* i *Književna revija*), publikacijama i zbornicima.

## **AFRODITA**

Korisna sam začinskom bilju,  
posebice tamjanu.  
Predodređena sam  
da mu dajem vodu.  
U ovom gradu stršim  
kao kip Afrodite.  
Strpljivo čekam,  
ali nema nade:  
dolaze drugi slični tebi,  
gradovi već osvojeni  
i ljudi odavno izgubljeni.

## **PRAVEDNOST**

Intelligentan um sam  
ne može spoznati  
simetriju ruke.

S razlogom umiru tisuće ljudi.  
Tko smo mi  
da propitujemo pravednost?

## ZANOS

Voljela bih da sam razumna.  
Da se ne zanesem svaki puta  
kad ga čujem kako svira.

Njegovi prsti su mekani poljupci  
koji poput listova omataju stabla.

Još uvijek dišem.  
Ubit će me taj  
savršeno skladan ritam.



## KRUG

Nesvjesna koliko je čista,  
duša se vrti u krug  
pitajući se što još može učiniti  
da se usavrši.

Iako zna da će umrijeti,  
tijelo se s posebnom čežnjom  
sjeća tog puta,

na kojem mu je vjetar rastegnuo dušu  
i promijenio lice,  
toliko da se više  
ne može prepoznati.

## **KIŠA**

Kada pore dosegnu  
određeni stupanj zrelosti,  
počinje kiša.

Posude u dvorištu  
pune su vode.

Koliko ću još puta zaroniti  
da bih se dokopala  
vječne radosti?

## **JUTRO**

Drveće govori,  
ali mi ne slušamo.

Ako su grane presušile  
hoćemo li i mi  
uskoro nestati?

Tako sam umorna  
da me ni priroda  
nije razbudila.

**Jasna Horvat**, kulturna je teoretičarka, sveučilišna profesorica, multimedijaska umjetnica, pjesnikinja i spisateljica. Književne tekstove objavljuje od početka milenija, a njezin prozni opus 2016. godine akademkinja Dubravka Oraić Tolić odlikuje nazivom „ars Horvatiana“. Riječ je o osam konstrukcijskih romana ostvarenih tijekom proteklih deset godina primjenom ograničenja preuzetih iz gramatike (*Az i Bizarij*), matematike (*Auron, Alikvot, Vilikon i Vilijun*), kemije (*Atanor*) te društvenih igara (*OSvojski*). Roman *Az* (Naklada Ljevak 2009.) nagrađen je prestižnom nagradom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti za književnost 2010. godine. Jasna je Horvat dobitnicom Pečata grada Osijeka (2011.) za osobita ostvarenja na području književnosti, Državne nagrade za znanost (2016.) te nagrade FUL kulturno kojom je Superbarnds nagradio *Happening Vilijun* temeljen na njezinu romanu *Vilijun* (Naklada Ljevak 2016.) kao najbolje brendiranom događaju u kulturi.

## Ars Meandrum<sup>1</sup>

Jasna Horvat

---

<sup>1</sup> Lirski dijalog Dravusa i Tihe nadahnut je stihom Janusa Panoniusa i kamenom kompozicijom dvaju božanstva iz drevne prošlosti Osijeka. „Čini se, također, da je lik riječnog božanstva, vjerojatno personificirani lik božanstva rijeke Drave (Drav, *Dravus*) prikazan u sklopu kamene figuralne kompozicije iz zagrebačkog Arheološkog muzeja, podrijetlom iz Murse. Na tom fragmentarnom figuralnom spomeniku dominira sjedeći ženski lik (*Tyche*, personifikacija Murse?), a pod njim je u položaju plivača u vodi prikazan bradati i dugokosi čovječuljak (*Dravus*?) za kojeg je moguće pretpostaviti da prikazuje personificirani lik istoimene rijeke.“ Ante Rendić-Miočević, 2012. Rivers And River Deities In Roman Period In The Croatian Part Of Pannonnia, *Histria Antiqua*, 21, str. 13.

Sanjao sam grad  
snažan kao ljubav  
čvrst kao zagrljaj.  
U snu  
grlio sam tebe  
božicu usuda Tihe  
raspletene kose  
pitome prirode.  
Ljubio sam te  
ti si ljubila mene.  
Iz našeg zagrljaja  
rađala si  
grad na obali  
moje rijeke.  
Rekla si mi:  
Dravuse  
dajem ti Mursu  
i njezine stanovnike  
Andije i Andizete  
Panone sklone vodi.  
Sanjao sam ljubav  
ljubav  
zagrljaj  
porođen u grad.

U mojoj kosi  
vode su tvoje  
i snovi tvoji  
u mojoj su kosi.  
Plivam u rijeci  
u tvojoj vodi  
nosiš mi krunu  
sklapaš mi oči  
a ja se bojim.  
Budim se  
opirem se  
tebi i ljubavnoj mjeni.  
Uzmičem zagrljaju  
u kojemu smo  
ti i ja  
jedno tijelo  
jedna duša  
i  
budući grad.

*Zagrljeni u Osječkom polju  
stvarali su grad.  
Zemlja je upijala ljubavne rime.  
Dravus je božici Tihe  
predavao vodu i ime.*

Sanjao si me  
ovijenu kosom.  
Rijekom si  
nosio rime  
i rijeka me  
pozivala  
u dubine.  
Sanjao si moju  
muralnu krunu  
nudio mi virove  
močvarne omame.  
U mojoj kosi  
tvoji su snovi  
grad Andija  
i Andizeta  
grad zagrljaj  
ljubav i san.

Sanjao sam vrijeme  
nama sklono  
blagonaklono.  
I zagrljaj  
trajan kao grad.  
Sanjao sam  
tvoju raspletenu kosu  
kuglu što držiš u ruci  
rog izobilja kojim  
darivaš  
tebe neuhvatljivu  
našu ljubav  
u Osječkom polju  
ljubav  
na kraju svijeta  
naš zagrljaj  
ljubav  
uzidanu u grad.

*Zagrljeni u Osječkom polju  
voljeli su grad.  
Zemlja je upila ljubavne rime.  
Dravus je božici Tibe  
predao vodu i ime.*

Voda je živa  
voda je igra.  
U vodi su  
slojevi zemlje  
i želja za novim.  
Voda plavi  
napaja  
opija i osvaja  
uzima svjetlo  
danje i noćno  
ljubuje s mrakom  
i sunčevim sjajom.

U mojoj je kosi  
Dravusov san.  
Kosom ga grlim  
ljubav nam stari  
rađam mu Mursu  
san uzidan u grad.  
Pjeva mi noću  
šapće mi danju  
želim ga čuti  
zatvaram oči  
eh, da mi je  
mirovati  
uz putnika  
nestalna tijela.  
On treba sve  
uvijek više  
nikada isto.  
I mene tako ljubi  
kao da me nema  
kao da me gubi.



Voda pjeva  
o slojevima  
u nama  
o žeđi za  
uvijek više  
nikada isto  
uvijek novo  
promijenjeno.  
Život je voda  
ja sam bog  
vodeni putnik  
prijetnja  
brža od misli.  
Onaj sam koji  
odlazi  
koji pred  
sobom  
gazi  
i plavi.

Podvodi me  
rijeci  
ovija me njome  
utapa u vodi.  
Govori mi:  
život je voda  
a voda je san.  
Pokaži koliko  
me voliš  
podredi mi se  
pokloni se  
pokori se.

*Zagrljeni u Osječkom polju  
napustili su grad.  
Ulice dozivaju ljubavne rime.  
Dravus je tražeći odbjegli Tihe  
Dunavu predao vodu i ime.*

Na mjestu oseke  
gdje rijeka je najniža  
polegao sam prsima uz  
korito.

Svladala me  
božica gradova  
položila je stopalo  
po mojim plećima  
predao sam se  
pokorila me.

Na mjestu našeg  
zagrljaja  
začet je grad

Mursa

Esek

Osijek

pamti nas oboje  
nastavlja umjesto  
nas dvoje  
našu ljubav

Tvoje tijelo je voda  
I prolaz na onaj svijet  
u moje dvore  
i dvore drugih bogova.

Nas dvoje  
jedno smo uz drugo  
u snovima  
ja, božica usuda,  
vraćam ti se  
Dravuse  
uvijek iznova  
tebi, Osijeku,  
našim potomcima.

*Zagrljeni u  
Osječkom polju  
mi smo grad  
Dravus i Tihe  
ars meandrum  
onda i sad.*

**Mateja Jurčević** rođena je 1995. u Vinkovcima. Studira komparativnu književnost i bibliotekarstvo na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Dobitnica je nagrade Goran za mlade pjesnike za 2016. godinu. Nagrađeni rukopis, *Paranoja*, objavljen je 2017. pod naslovom *Bijela vrata*.

\*\*\*

Moja se ljubav širila zemljom  
kao sovjetski stanovi  
U jedan si najzad uselio  
ali kroz njegov kuhinjski prozor nisi prestao  
motriti vrane što u pirueti ulijeću u nebo  
na ostakljenom pročelju banke

\*\*\*

Pod zastavom ambasade ogrću se tvojom kožom  
veleposlanici kao satiri u jednoj trajnoj veljači  
O tebi ne znaju ništa osim da si  
prvo poslijeratno proljeće nad istočnim morem  
cvjetni geler iz utrobe majke  
zbog kojega hodaju nabreklih plavih šarenica  
po ovoj zemlji u kojoj su sve oči mulj  
ali topao i siguran

## noću

Noću me budi sjećanje na Ines Kostadinovski  
na njene lijepe ruke  
oblikovane u prisvajajući hvat  
Smeđi kunić kojeg mi je kupio otac pošao je za njom i nije se vratio  
Kostadinovski je bila neprijelazna cesta  
sve se orijentiralo po njezinim bijelim dvotračnim zubima  
Vozila sam nekoliko puta tunelom Sveti Rok  
samo ponekad ona bi stajala na ulazu i gonila  
divlje zečeve sredinom  
tada bih ugasila auto i gledala  
kako se okreću suputničke gume kao crna ljetna sunca  
Ništa se nije moglo uzeti od Ines  
ni olovka ni krzno ni muške ruke  
Valjalo je nastaviti bez svega i ne pitati se zašto  
ostaviti pernicu ljubav i poginulog tamo gdje jesu  
i produžiti dalje bez utvare da se još nešto da zaposjesti  
zaobići zaokrenuti natrag

93

Noću me budi sjećanje na nju  
Nakon toliko godina ponovno me nagoni stajati u mraku  
hipnotizirano pijuci vodu  
dok u zemlji i cijevima ne ostane više ni kapi  
Strah se okreće u meni kao vreli kotač Toyote Corolle  
znoji se moje nesvjesno ono zna  
ali ja ne  
što je na mome posjedu  
u vrtu u dnevnom boravku  
tako privlačno njezinim magnetnim nokatnim pločama  
Po što se ona vratila i gdje si odjednom nestao ti  
sa svojim umornim pogledom  
sa svojim platinastim mjesecima koji privlače grabljiva jata  
jesi li stigao kući  
jesi li zatvorio prozore i zaključao vrata?

## **slike koje smo sačuvali**

Kako umaknuti toj predodžbi  
u kojoj tvoj trup  
natkriljuje nju  
drhtavo kao prvi šator izviđača  
Trebalo bi leći u kadu punu višnjina soka  
kao u surogat lubenicu  
pa izići van posve nag  
u ljetno popodne  
ususret opnokrilcima

## sjećanje i suprotni pravci

Kada posve zaboravim  
da se tvoje tijelo posuđuje kao knjiga  
kada se spustim ulicom i na mene padne odbačena cvjetna koža  
koja se seli između krošanja  
netko će s bicikla doviknuti:  
Deblo pomakni se  
I s prvom spoznajom da se lipe ne rastvaraju ružičasto  
postat ću lipa

Nabavit ću zelenu Vespu  
nabavit ću zelenu kacigu  
nabavit ću voće na Trešnjevačkom placu  
nabavit ću košaru za njega  
i s četrdest na sat pobjeći ću  
iza sebe bacajući  
potomstvo cvijeća u razjapljena usta ljubavi

95

potkopavanje ljubavi

Prijavio me državnom inspektoratu  
moj jedini susjed smješten tristo metara dalje  
niz ovu ulicu-vijaču

Na jednom kraju je on ja na drugom  
po sredini je brežuljkast zavoj na čijem tjemenu često razgovaramo  
o mješinama lokalnih vukova  
Njihovi su trbusi puni kamena  
a nama ga nitko neće navesti na stazu

Kako dakle da putujem  
kako da se susretnem s tobom  
u ovoj haljini koja se putem pretvorila u gomolj?



Godinama se blatno tjeme koleba  
između moje i njegove kuće  
kao previsoka obrva  
Na koju će stranu pasti  
kome će zatrpati vrt?  
Nadam se njemu koji me zbog jagoda i prijavio inspektoratu

Ne viđam ga od tada  
tog susjeda koji me izdao  
koji je samorastuće voće nazvao djelatnošću  
Nema baš ništa crno u crvenim jagodama  
i on ih je sadio ali se nisu primile  
i sada ga ne viđam  
Pristigli su već puni kamioni bili su i mjernici  
a on se ne pojavljuje  
sa svojim nacrtima sa svojim šljem glasom  
od kojeg su se sparušile jagode  
od kojeg je nestala moja tržnica  
na kojoj si kupovao subotom  
donoseći mi uvijek iznova svoje uplašene oči

**Vlasta Markasović** rođena je u Vinkovcima 1963. godine. Diplomirala je hrvatski jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a doktorirala na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Objavljuje pjesme, priče, eseje, književne kritike i znanstvene članke. Izašle su joj je tri zbirke pjesama, jedna monografija te tri knjige iz područja književne znanosti. Piše na standardu, ali i na slavonskome dijalektu.

## Kreativnost

Konektiram se u ocean. Ponekad u zvijezde, najudaljenije što može biti. Samo ondje sam spokojna, kao zvijezda što se ne boji crne sveproždiruće rupe. Neka me usisa već nepoznata energija jer to je zakon svemira.

Ovdje i sada su blizanci koji me spuštaju u brašnastu ljetnu prašinu. Osjećam, bolno osjećam kako njezine sićušne čestice zapunjavaju moje nosnice. Ipak, zahvaljujem na tome jer mogu odijeliti vrijeme i njegove iluzije. Pisano je da sve ima svoje vrijeme. Vrijeme za rast i vrijeme za pad, vrijeme za svjetlost i vrijeme za tamu, vrijeme za početak i vrijeme za kraj. Ovdje i sada.

Ponekad se konektiram u udaljeno zvijezde ne bih li iskamčila koje zrno mudrosti. I zapisala.

## **Kava i svjetlost**

Stižu me ciklusi. Moje osobne kružnice imitiraju yuge. Dugo sam bila u kali yugi. Vrijeme je da me posjeti svjetlost i sve one dimenzije. Dodvoravam se svojim svjetlosnim tijelima, ja zarobljena u kama rupi, kako mi presuđuju riječi teozofa, silnih teozofa, silnih mudraca s istoka. Svi swamiji ne mogu mi pomoći, ni sve mantrе. Uvijek ću ispijati jutarnje kave i uvijek ću plakati pri tome. Jer, nema više tebe da stavljaš crvenu šalicu na kaljevu peć da se kava ne ohladi.

Moj duh je od vjetra. Sazdan je od lahora i košava, što britko zavijaju po ravnici. Želim biti svjetlo. Napokon.

## Propast metafore

Predviđam da metaforama predstoji propast. To može začuditi jer su vrlo moderne, još uvijek. Kad iščeznu metafore svijet će postati velika formula koju će svi morati dobro naučiti. Komunikacija će se odvijati pomoću formule. A žed za metaforom će tinjati, iako neobjašnjiva, muklo sluteća i nejasna. Zato će umjesto metafora od doručka do večere pogled upijati slike. Umjesto da ti kažem da si moj miš, dušo, samo ću te pogledati i nadati se da ću, kada usnem gledati tvoje oči.

## Susjeda radost

Ponekad me iznenada posjeti. Moj dom je duboko u hrastovoj šumi. Na maloj čistini, koju iskrčih i sazidah utvrdu. Radost zna spustiti most preko opkopa punog blatne vode. Tada uđe i skuham joj kavu. Radost je nijema pa komuniciramo telepatski. Volim bešumni razgovor. Ona mi uvijek ostavlja komadiće zauma tišine koje šaljem udaljenim voljenima. Bez mobitela.

Radost me voli. Znam da je tako jer me uvijek daruje. Ponekad vjetrom u mladom žitu, ponekad sunčevom zrakom. Mislim da smo uistinu dobre prijateljice.

## Williamov čep

zarobljeništvo tijela  
zarobljeništvo je tijelom  
tim konzerviranim proizvodom muke  
i uzrokom čamotinje  
tijela su konzerve u drskom samoposluživanju  
marketinški vješte naljepnice  
skrivaju sivilo metalnog oklopa  
i okus lako pokvarljive robe  
jestvina je tijelo  
ili Williamov glineni čep  
iako nije sigurno da je to rekao baš William  
iako je svejedno je li to rekao baš William  
jer čep je čep  
konzerva će biti otvorena

## **Uz pjesmu „Osama“ A. Ahmatove**

Kamenje pada  
u lice ravnice  
Iznebuha  
Niotkuda  
U smiješnim  
malim kraterima  
praznine  
kamenje se  
skriva  
Kreni, kreni  
Sagradi brdo  
u ravnici



**Viktorija Matešić** rođena u Požegi 15. ožujka 1994. godine. Godine 2013 osvojila 1. mjesto na županijskom natjecanju u Lidranu s pjesmom *Spirala*. Pisala za studentski časopis *Aleph*. Na 29. Pjesničkim susretima u Drenovcima osvojila nagradu za najbolji rukopisni prvijenac *Forma teksta* u suautorstvu s Anom Delimar. Diplomirala hrvatskih jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Osijeku. Piše za časopis *The Split Mind*, *Kvake* i *Strane*. Govori engleski, talijanski i poljski jezik.

## *I.ciklus*

### **Melankolija**

Govorili smo da nas je strah  
Ne prelaska kune u eure, pada devize i bankrota  
Ne pljačke, prijevara, ubijanja i laganja  
Ne bolesti, gladi, umiranja i pobačaja  
Govorili smo da nas je strah  
Kad svemir uđe u nas  
Kad nam mjesec bude iznad glave, krovova kuća,  
veći od neba  
Kad bude samo mrak i vječna tišina  
Kad budemo mali, a mjesec blizu nas,  
i osjetimo njegovu energiju i ugledamo  
njegovu veličinu  
Tog nas je najviše strah.

## kad Mjesec pomodri

i modrina me obuzme  
lijegam u gustu travu  
vlažnu i proždrljivo inhaliram pupoljke duboke noći  
što besramno se ušuljala za Njim  
dok mi nožne prste ne obujmi korijenje  
i ne srastem u travlje a potom u humus  
za to vrijeme Goethe se u pozadini grlato davi od smijeha  
kao odjek u stijeni  
nestaje  
a modrina ne prestaje  
već se pronicljivo širi dotičući tlo  
i ono korijenje duboko  
što me još jučer promatralo iz dubine  
a danas je u meni

ako me nađete  
ostavite me tu

draže mi je s modrinom u licu  
zemljom pod noktima  
i korijenjem u sebi  
nego s vama  
rumenim dvoličnjacima.

Reci mi. Slažeš li se kako rana popodneva i rana jutra dijele istu sablasnu  
tišinu?

Osjetiš li kako kuća diše; napinje se i uzdiše? Pucketa kralježnicom.  
Jel' te strah otvorenih prostorija koju su prazne? Bez udisaja i izdisaja.  
Vuče li te da zatvoriš sva vrata u kući prije no što legneš i osluškuješ?  
.....Od kud toliki strah od tišine?

Bojim li se zapravo sama sebe? Druge strane polutke?  
Od kud odjednom tolike nakupine zla?

Ili kako je jednom Netko rekao:  
Možda nisu demoni, možda je nedostatak anđela.

## II.ciklus – Čuvajmo narodne običaje

### Avlija kovača

Na prvi pogled  
Dan ko i svaki drugi.  
Tišina, spokoj,  
ni mačke, ni pijetla.

U daljini isijava 5,6 zvijezda.  
Šor sve uži.  
O zemlju udaraju čizme, teške, vrište.  
Ima ih 10,12 pari, vrište.  
I bose noge – nogice.

Šor sve širi.  
Glava sve teža.  
Skreću u avliju kovača.

Odzvanja duboko grlo nerasta.  
Izlazi gazdina sestra.  
Puna, od zdravlja puca, lice govori – jaka Žena.  
Da ne bi otpala ta petokraka,  
Vadi rakije i zaklanu Šarenku.

- Šta će vam ovaj momak?
- Ustaša! Zaklat ćemo Ustašu!
- Pa on je dite, ni bradu nema, pogledajte! Pustite ga, šta će vam dite?

Cakle se, odjednom prevelike oči,  
upraljne gaće.  
Nakon nekoliko buklija/čutura rakije  
Ženske ruke obrgle i oslobode dite.

Uhvatiše zalet malene noge  
bez zastanja i okretanja.

Tišina, spokoj,  
ni mačke ni pijetla.  
Na prvi pogled  
Dan ko i svaki drugi.  
Šor sve uži.

To je zaista bila avlija kovača,  
avlija kovača sreće.

Nolite te bastardes carborundorum<sup>1</sup>

108

Kad uđe horda nerasta u avliju  
Ti ostavljaš krpu i  
Ne čuješ ništa  
Osim šuma u glavi  
Jer kao da ti je srce skočilo u lubanju  
I pulsira  
Lagano  
I snažno  
Postroje te van s ostalim ženama  
Preknutih usred svakidašnjeg posla  
Jer dan je kao i svaki  
I znaš da nema druge  
Živiš jer se živi  
Radiš jer se radi  
I nakon što te odaberu i *nerastriješe* te  
Odabereš jednu točku gledišta  
I statično vraćaš se kuhinji

---

<sup>1</sup> lat. Ne daj da te skotovi ubiju

Jer muž će uskoro s polja  
A trpeza još nije pristavljena  
Statično promatranje točke gledišta  
Prekida zvuk kopita  
Muž je stigao  
Vonja po rakiji  
Ulazi naglo...

Nolite te bastardes carborundorum!

## Fruštuk

Miris stogododišnjih zidova  
Fruštuk u isto vrijeme  
Slanina i kruh su spremni  
Režu ih izbrazdane ruke od baturica  
Baš po mjeri petogodišnjeg djeteta.

Sunce, rosa, šrot, pijetao, piljevina.

Slanina je sočna i klizi niz grlo  
Baš kao i bezbrižnost.

Kruh je iznutra mekan, izvana tvrd  
Baš kao i starost.

Još tri zalogaja i pješčanik kraj starog duda me zove.

110

Moram napraviti još kolačića od blata i pobrati klice kukurza što izrasle su sasvim slučajno iz pijeska.

Moram okupati lutku šlaufom i napraviti sok od latica cvijeća.

Moram urediti lutki kosu od kukurzne svile

Moram se poverati na velike lojtre do tavana kad nitko ne gleda da obidem leglo mačića.

Moram

Moram

Moram

Moram se ustati u 7, složiti veš, popiti kavu i našminkati se prije posla.

Već je 7:20! Nema šanse da doručkujem.

Moram

Moram

Morrrrrram

## Orah

Pradid je imao psa. Zvao se Vélo<sup>2</sup>.

Biografija mu je stajala na staroj kapiji: „Pazi oštar pas!”, glasila je.

I zaista, bio je oštar čuvar.

U avliju se nitko nije usudio ući dok ne bi fićukanjem dozvali gazdu.

Vélo je bio kao lav – veliki, dugodlaki njemački ovčar.

S pradidom je proveo punih dvanaest godina. Bili su generacija.

Postao je sve tiši i sve sporiji. Baš kao i gazda.

„Vélo je post'o senilan.”, čula sam, „Tonu je ugriz'o za nogu.”

Znala sam da pradida ne boli noga, već što su Véli odbrojani dani.

Jednog vrućeg ljetnog dana, kad sunce žeže i vrijeme je za popodnevni san,

Vélo je počivalište dobio na kraju avlije,

pod jednim orahom.

Tog popodneva usnula sam kako je Vélo prokopao zemlju

i ušao u korijenje oraha.

I danas,

svaki put kad pogledam u veliki stari orah,

sjetim se pradida

i sjetim se Véle.

Duboko iz korijenja,

preko velikih krošnji kao da govori glas:

„Svako veliko prijateljstvo koje ostari –

ostaje veliko i stari i dalje, traje.”

---

<sup>2</sup> Muško ime koje ima više tumačenja: obala (sanskrit), vrijeme (hindu porijekla), novorođeni (arapski).



***Bosnian girl!***

‘71. stari je rekao da se spremamo na put.

Uzela sam sve što sam imala, opanke i staro ogledalce.

Granicu smo prešli kolima.

Tada sam prvi put ugledala asfalt.

Šume i brda je bilo nešto manje nego kod nas, ali činilo se dobro.

Crkva je bila blizu i trgovina i do grada se dalo brzo.

Stara me poslala u trgovinu po masalaca.

Jedino čega se sjećam tog dana bili su pogledi i šaputanja iza leđa:

„Pogledaj ju... Hoda u narodnoj nošnji... I bosa!”

Tad sam prvi put shvatila da smo zaista prešli Granicu.

### III. ciklus

*Za napisati dobru knjigu ili pjesmu treba imati samopouzdanja. Ja sam ga izgubila negdje na putu u stvarnost, ali dobro se sjećam da sam ga imala.*

U mojoj obitelji nisu se dijelili razgrljaji  
Svaki zagrljaj naplaćivao bi se odlaskom na svetu misu  
Prije nego me izopćite  
Želim poljubiti oltar i ugledati Isusa u zadnjem redu  
Kako malaksavo ne odobrava paradu

\*\*\*

Sjećam se oslića petkom, lakiranih balerinki, nedjeljne mise  
i karirane haljine s mašnom koju je poslala tetka iz Kanade.

Cvjetnica.

Lahor, teške krošnje, miris poziva na buđenje.

Vrijeme je za sabranost i tišinu, ne dopuštamo poglede po nebu i krošnjama!

\*\*\*

Puška puca jelen pada  
čša pršti bit će muško  
šaka leti jer mater je jebana  
nemoj mater, samo mater nemoj  
mater ti

\*\*\*

Zabila sam ruke u zemlju, tvrdu  
Stiskala, drucala, mijesila, vrištala  
Gledaj, Kajine!  
Iz mojih noktiju izniklo je žito

**Anamarija Mutić** rođena je 1998. u Požegi. Završila je prirodoslovno-matematičku Gimnaziju u Požegi, a sada studira hrvatski jezik i književnost i pedagogiju na Filozofskom fakultetu u Splitu. Autorica je zbirki pjesama *Kaktus slavi rođendan* (2015.) i *Polaroid* (2018.). Dvostruka je pobjednica literarnoga natječaja Goranovo proljeće (u kategoriji osnovnih te kategoriji srednjih škola). Njeni su radovi objavljivani u različitim zbornicima i internetskim portalima *Kultipraktik*, *ne-ma.net*, *Književnost.com*, *Kritična masa* i mnogi drugi. 2016. godine sudjelovala je u finalu International Music and Poetry Fest-a, 2017. godine osvojila je drugo mjesto na istom. U listopadu 2016. široj publici predstavila se na skupnoj izložbi konceptualne umjetnosti *Art Adria Annale* kao najmlađi umjetnik, a 2017. godine rukopis *Polaroid* proglašen je najboljim na natječaju Pjesničkih susreta u Drenovcima u kategoriji mladih autora.

## Kainovi biljezi

prvo sjeme, kaleme, aršine ukrućenosti zemlje,

oprosti

*ja sam ti vječna neobičnost doručaka domaćin i hranitelj kapljica isise i dajem ti  
krevi elisu za dizanje gučić prvog zraka evo sam ti potpuna zanos i kiša vreća za  
rascvaljenost pupkovine skandiranje na spomen postojanja i isparavanje svake žeđi  
što te ničja jutra na prvu nisu voljela*

## **Reinkarnacija: energija-se-mene-uvijek-sjeća**

svu strast za poeziju ikad utomiti u jednu pjesmu  
dovoljno snažno  
da svaki put kad se poda život novom  
što priča samo s lusterom  
i smije se sa sisom u ustima  
umre stari Branko Maleš  
koji cijeli život stoji usred šume  
i pozdravlja medvjede



**Franjo Nagulov** rođen je u Vinkovcima 1983. godine. Autor je deset zbirki poezije (te dvije zbirke poezije objavljene u formi besplatne elektroničke knjige), dva romana i studije o pjesničkom opusu Branka Maleša. Objavljivao je u nizu časopisa te u emisijama Trećega programa Hrvatskoga radija. Poezija mu je prevođena na engleski, njemački i slovenski jezik. Zastupljen je u više antologija te je dobitnikom niza književnih nagrada. Živi u Vinkovcima.

## Izbor iz rukopisa *Zemlja zalazećeg Sunca*

\*\*\*

Opljačkali su nas sljedbenici očeva nacije kojima potkupljivi lirici pišu panegirike. Opljačkali su nas dok smo mahali zastavama. Opljačkali su nas dok smo ubijali dok smo bivali ubijani. Opljačkali su nas ne osjetivši kajanje. Opljačkali su nas u ime države, opljačkali su nas u ime boga, opljačkali su nas u ime imena, opljačkali su nas i nije im dosta. A kada se spusti noć onima koji ostanu oduzet će i dušu: o čemu će potkupljivi lirici, laureati šestog stoljeća hrvatske književnosti, pisati kao o konačnoj pobjedi sladeći se otetim vinom.

\*\*\*

S vremena na vrijeme počistim za sobom. Bude tu i tuđih govana. Počistim i njih. Dugotrajni nered otežava mi disanje. Prije nego završim ovu i ostale knjige ne smijem prestati disati. Moram osporiti postojeće mitove. Moram biti precizan kao izricatelj provjerenih prokletstava: tako da, kada arheolozi budućih naroda nabasaju na ovu i ostale knjige, svima postane jasno kako su naši očevi bili izdajice. Čiji su nas proračunati sljedbenici, dok smo mahali zastavama, opljačkali kao govna koja s vremena na vrijeme počistim za sobom. Svoja i ponešto tuđih, ponešto gov nastijih, ne vodeći računa o selekciji.

\*\*\*

Idućih godinu dana bit ću dobro. Snalazim se s onim što imam. Stariji će brat s obitelji odseliti po drugi put: stariji brat i njegova obitelj ne puštaju svoje Sunce i ja ih u potpunosti razumijem. Zato je mlađi brat još tu. Živi s roditeljima i troje pasa. I njega razumijem. Roditelji ga bude na posao. Kuhaju mu i peru. Svoja govna ne mora čistiti za sobom. On je još dovoljno mlad te je u stanju sustići svoje Sunce. Zato ću biti dobro. U idućih godinu dana, iako tablete više ne pomažu, srce će izdržati. Srce nije Sunce: bolesno je, ali strpljivo. Za iduću se godinu moram pripremiti. Sumrak je, hranit ću se puževima.

\*\*\*

Ovlašteni distributeri domoljublja za zemlju zalazećeg Sunca donijeli su odluku: vječna će vatra obasjavati grobove nacionalnih očeva čak i onda kada svima postane jasno da vječnosti nema dovoljno za sve.

**Marinko Plazibat** rođen je 1966. godine u Vrbanji, a živi u Osijeku, gdje i radi kao učitelj hrvatskoga jezika. Objavio je pjesničke knjige *Postelja od orahove sjene* (Drenovci, 1999.) za koju je 1998. dobio nagradu za najbolji neobjavljeni rukopis autora do trideset i pete godine života na *Pjesničkim susretima u Drenovcima* te *Vatra. Igre na cesti* (Osijek, 2016.). Uređivao je osječki studentski književni časopis *Rijek*. Studije i eseje objavljivao je u *Quorumu* i *Književnom Osijeku*, a pjesničkim i kritičkim tekstovima te kratkim prozama surađivao je i u časopisima *Polet*, *Studentski list*, *Oko*, *Književna revija*, *Glas Slavonije*, u fanzinu *Noise Slawonische Kunst* i dr. Zastupljen je u *Drenovačkoj antologiji hrvatskoga pjesništva* (Jukić, S., Drenovci, 2009.), u mađarskoj antologiji hrvatskoga postmodernoga pjesništva *A melankolia kronikaja* (Pecz, 2003.) te u panorami poetskih tekstova *Panonizam hrvatskoga pjesništva* (Jukić, S., Rem, G., Budimpešta – Osijek, 2014.) Priredio je knjigu *Izabrana djela Ferde Bačića i Martina Robotića* (Privlačica, Vinkovci, 1994.)

## *Iz neobjavljenoga rukopisa „Utrobe iz sjene“*

### **Ljubav je zaista slijepa**

Srce mi tvoje naglo  
doskita u gladno krilo,  
iscijedi  
narančinu krv u hladne gaće.

Jako me to ušprica, tiho  
uho zaboli.

Ujutro  
digne mi se crna utroba  
od sve te soli.

## **Bilo to**

Bilo mi je lijepo u tvojoj ruci.

Noć.

Samo to.



## **Noć samo**

Noć mi je bila u tvomu lijepom.

Ta ruka.

Samo.

## **Samo noć**

Samo je meni bila.

Toj ruci u lijepom.

Tvoja noć.

## **Taj tvoja**

Taj samo bio je noć.

Lijepa ruka.

Meni tvoja.

## Podrum

Stari je čestito očuvan.

Beton si  
ko suzu lila. Polako i gusto.

Tih je poput snijega,  
lagan kao mrak.

Čvrsto tone u mene.

## **Pustoš do nade**

U očima ti groblje,  
pjeva i nazdravlja.

Zrcalo šuti  
još jednu uskratu strasti.

Polegao sam srce na pustu cestu i  
brojim trule zvijezde,  
te lenije do sjetnih oblaka,  
do prašine, do trošna sna.

Dotle  
naloženi  
u daljini vlakovi paraju odlazak,

## **Ljubav je životinja**

Neizmjerno me voliš.

Svi su tvoji odani prijatelji  
budni i hrabri pod mojim krovom.

Predano žedna,  
iz srca mi krhka  
danonoćno šaraš.

Nježno me voliš.

I ja tebe silno ljubim.

## **Sila**

Svake noći  
vjetar je  
utjeha besanoj misli, kava.

Srčano buši umor  
i ljulja,  
riječ po riječ, riječ  
u vodi,  
u čistoj nadi, valja  
sito kamenje.

Smije se s brda.

## **Dobar pokušaj, dobar**

U najtajnijom odaji tvoga nepca

Ma ništa.



**Rade Relković** pseudonim je autora čiji identitet nije sa sigurnošću utvrditi, a pretpostavka je kako je u pitanju književnik iz Vinkovaca. Pojavio se samizdatskim projektom naslovljenim *Šesto stoljeće hrvatske književnosti* objavljenim vjerojatno krajem 2018. ili početkom 2019. godine o čemu je ponešto pisano i u Glasu Slavonije (M. Flego). Stilski, Relkovićeva sintaksa podsjeća na pjesništvo F. Nagulova te D. Ivankovca. Ovdje ističemo izbor iz rukopisa koji je svakako jednim od najagilnijih komada angažiranoga pjesništva u nas posljednjih nekoliko dekada. Valja napomenuti kako je Nagulov svoj posljednji pjesnički rukopis realizirao kao uzvraćeni komunikacijski gest u odnosu na Relkovićev projekt temeljen na provodnim motivima opusa spomenutih autora.

## Šesto stoljeće hrvatske književnosti – izbor iz rukopisa

\*\*\*

Pred domaćom sam publikom čitao dvadesetak puta. Jednom i pred bivšim gradonačelnikom. Nasmijao se, skupa s učenicima, kada sam pročitao pjesmu čiji se subjekt prozvao konjem.

Bivši gradonačelnik pravilno povija rane na tečajevima hitne pomoći, ali bivši gradonačelnik ne uviđa razliku između autora i subjekta. I zato je bivši gradonačelnik jamačno pomislio: koji konj! I učenici skupa s bivšim gradonačelnikom. Profesori su ih podučili da je dobro pomisliti ono što pomisli gradonačelnik.

U velikoj vijećnici, uz loše ozvučenje, čitao sam zamuckujući. Kopita su stajala mirno.

\*\*\*

Tek kada se predstavim kao Rade Relković znat će tko sam: onaj harlekin što za sebe kaže da je konj. Pa kada se ljudi počnu smijati ljuti se kao razmaženo derišće. A kada prestanu tvrdi da je ignoriran.

\*\*\*

Na natječaj za radno mjesto posljednji sam se put prijavio priloživši popis objavljenih knjiga i dodijeljenih nagrada, kao i pismo preporuke zamjenika predsjednika književnog udruženja čiji se ljupki članovi, svaki put kada dođem u Zagreb, čude zašto ne radim u Vinkovcima. Jer tako bi mi, kažu, bilo lakše.

\*\*\*

Dvapat su me upozorili da pazim što pišem.

Rekli su mi: pazi što pišeš!

Nisam pazio.

Danas mi se obraćaju nasamo.

Prvi kaže: jesam ti rekao?

Drugi kaže: jesam ti rekao?

Ostali ništa ne kažu.

\*\*\*

Zagrebački ljevičari nikada neće dokučiti mazohističku prirodu ljevičarenja u Vinkovcima. Za ljetnih dana, dok umjesto književnih festivala obilazim lokalne gostionice, pazeći da ne nagazim na minu koja bi me crnim nebom raspršila kao crvenu pelud.

\*\*\*

Oni i dalje vjeruju da se prezivam Reljković  
i da žive u suverenoj državi: njihovi su im  
proroci tako rekli.

\*\*\*

Njihovi su im proroci također rekli da pojam *država* uključuje pojam *suverenost* te da pojam *suverenost* nije moguće dovesti u vezu s pojmom *ekonomija*.  
I da su k tome Vinkovci najstariji grad u Europi.  
I da Vinkovci sviraju rock po zagrebačkim klubovima.  
I da je anafora pjesnička figura pobožnih, a litanija vrhunac pjesništva.



**Goran Rem**, rođen je 1958. u Slavonskom Brodu, vinkovački gimnazijalac, osječki student jugoslavistike, redoviti profesor u trajnom zvanju, šef Katedre za hrvatsku književnost Filozofskoga fakulteta u Osijeku. Pokrenuo je prvi osječki studentski književni časopis *Rijek* 1980./1981. Književno je kvorumaš, osamdesetih je voditelj stotinjak saziva tribine *Quorum*, pjesnik, esejist i kritičar, humanistički znanstveno je teoretičar, povjesničar književnosti i mediostilističar, prireditelj i urednik nekoliko desetaka svezaka povijesnih i suvremenih hrvatskih književnika te zbornika o Franji Cirakiju, Josipu Kozarcu, Dobriši Cesariću, Antunu Gustavu Matošu te Bori Pavloviću, Ivanu Slamnigu, Aleksandru Flakeru i Cvjetku Milanji. Predavao je na brojnim inozemnim sveučilištima. Radi u povjerenstvima Ministarstva znanosti i Ministarstva kulture te na kritičarskim i književnim skupovima, recenzent je Zaklade za znanost RH. Osnivač je umjetničkoga i ratnodokumentarističkog projekta Noise Slawonische Kunst – *Dokumenti*, 27. lipnja, *raskrižje na Klajnovoj*, voditelj je međunarodnoga znanstvenog skupa *Dani Ivana Slamniga, modernitet – postmodernitet, Dani Bore Pavlovića*. Urednikovao je u *Quorumu, Književnoj reviji, Slavonici, Croatici, Brodskim piscima, Urbanim Šokcima* i knjižnici *Pannonius*. Priređivao je posebna izdanja djela Dobriše Cesarića, Josipa Stošića, Milorada Stojevića i Branimira Donata.

## Imamo li kakvih informacija?, tri

\*\*\*

Paulina, ili možda njena potpuno prozirna jumbo šalica, ujutro, hm šumi, ili možda šume zajedno, no svakako to čine zabrinutim i opuštenim čajnim vodama.

Pejzaž je negdje iza, pa ondje zajedno s maglom blijedi i izoštrava istovremeno. Naglo je pejzaž nešto kao nadolazeće notno crtovlje ili kao prolazak vlaka i njegova bogato napušenog dimnjaka. Sve prilično nefotogenično ali se smije.

Snimamo nekoliko rečenica o Wendersu, o prizoru u tamo nekom kafićkom odjeljku koncertnog kluba. Ona je u crvenom, zadubljena u njegove zrcalne oči, koje su dakako kamera, ekran, izgovoren tekst skladbe *To je*.

Potom dugo pada kiša u rečenicama o Blade Runneru, ono naopako razgranato stablo pritom postaje znak, semafor, objava da se može nikamo, možda na to jedino prevedro mjesto o kojem nemamo nikakvih informacija.

\*\*\*

Ivica Zec, nezaustavljivi basketaški zaustavljivač  
profesionalnih ulazaka utreniranih sportaša, i sanjač sporih brodica koje  
prolaze iznad,  
on je  
pljucnuo savršen niz pouzdanih zicera i vedrih blokada, a zapravo je najtužniji  
lik iz serije ukrao repliku  
*New Shoes!*  
Nemajući ikakvih informacija,  
tu smo se složili i promatrali te ptice koje prelijeću s jedne na drugu stranu  
ceste, a  
prostor je napunjen beskonačnim Filetom, jer  
njegove redukcije i puna puncata dvorana nezamjenjivosti,  
u offu jezikom vršno kušaju taman blatnjav frižak vrt  
pun zerdalija, ogrozda i beztrajnog propolisa.

\*\*\*

Baš

Snježana, Snježana, Zvezdana i naslonjenost na šank,  
slika je otprilike ta,  
a nedostupnost volumena nije sjećanje nego budućnost,  
uglavnom ipak odgoda umjesto otkaza,  
stoga im Daliborka pokazuje svoju novu Joy Division majbu,  
smije nam se, koji smo mimo,  
smije nam se i veli e dobri ste mi vi s tim Adresama po printovima otisaka i  
dodira staklastog tla  
čiji valentinovski miris bazdi zamaman, ali samo  
jedan ljubičasti bezdan iskrica prepunih naopake noći. Huh.

**Zvonimir Stjepanović** (Županja, 24. 02. 1964.), objavljuje pjesme i različite tekstove. Osnovnu i srednju školu pohađao je u Županji i Vinkovcima, studirao pravo i vojništvo. Prvo značajnije pjesničko pojavljivanje bilo je u *Zborniku 100 hrvatskih pisaca* (Matica hrvatska, Zaprešić, 1991.) Uvrštavan je u različite monografije i antologije (*Pjesnička polja*, *Šokačka čitanka*, *Šokadija i Šokci*, *Poetika buke*, *Panonizam hrvatskog pjesništva*) kao i u zbornike i časopise. Autor je fotomonografije *20 godina Konjogojske udruge "Stari graničar" Županja*. Poeziju i tekstove objavio je u *Županjskom vijencu*, *Županjskoj Posavini*, *Obrani*, *Županjskom listu*, *Županjskom zborniku*, *Zborniku Narodne zaštite*, *Hrvatskom slovu*, *40 Šokačkih sijela u Županji*, *Zborniku Đakovačkih susreta*, *Hrašću*. Tiskane su mu sljedeće zbirke pjesama: *Slavonska ispovijed* (1994.), *Savski brodolomi* (2000.), *Svjetlosne njive* (2004.), *Tamo duž Save* (2006.), *Izmaglice* (2008.), *Stanarska kazivanja* (2014.), *Sjedinjavanje* (2015.) i dr. Dobitnik je Povelje uspješnosti Julija Benešića i Priznanja fra Martina Nedića. Član je Društva hrvatskih književnika.

## Osporavanje

Mogu katkad biti spor  
mogu biti i osoran,  
ali nastojim biti i uspravan.  
Koliko god to mogu!  
Sporazumno sa svojom  
dušom i mozgom  
kročim onim pravcem  
kojega sam davno naznačio.  
U nekim me stvarima mogu  
usporiti, ali mi poneke stvari  
ne mogu osporiti! Moji su  
koraci neprenosivi! Takav  
sam, taj sam i tu sam?!

## Skrivanje

Želeći pronaći  
mjestu u kojim mogu  
poletjeti do nebesa  
postajem pripadnik  
mnogih udruženja.

Nakon početnog oduševljenja  
i lijepog vremena vrlo brzo  
dođe do naoblačenja  
i proloma ljudskih slabosti.

Događa li se to zbog toga  
što jedni druge teško podnosimo  
te i toplu riječ ohladnjelo izgovaramo  
ili je to zbog toga što svoju  
pravu narav vješto i ugladeno  
skrivamo pa tako mnoge i prevarimo?!

## Drijemež

Unosim se hrabro u spržene zrake,  
u nepomično sjećanje vrućeg zrenja.  
Zarazno se usijecaju ružne svrake  
usred mršavog ruba i sušnog trenja.

Stroge su uzbune u činu klanjanja  
i još me peku užareni ožiljci.  
Utihnuli su odnosi i vladanja  
oštre izmjene upletene u bici.

Ponekad se čudim dugom drijemežu,  
pribranoj pameti i nužnom izlazu.  
Želim da se oči moje katkad i odvežu!

Osjećam pasivno notorno mucanje,  
svršenu ljudsku slobodu i prikazu  
koja i stradanje sklanja u kucanje.



## Slova

Pokušavam svim prilaznim putovima prepoznati predvodnike svih vrsta i podvrsta. Okružen s mnogim jednosmjernim cestama, prisiljen sam na slušanje i na dvosmjerno gledanje. U želji da što više saznam i naučim, često to činim i bez prisile. Sve te dobro ispričane priče, kazuju motritelji, a gdje su nositelji? Šire se doživljaji zbilje poput zime i to one suhoparne, bezbojne, a meni ipak mile. Zamagljenim očima pročitah na zamišljenom snijegu krupno ispisana štampana slova: IZMAKNUTI SE!

Prođoh i ja pored tih slova! Zašto?

## Pogreške

Danas mi stanje duha varira. Dvostruko je. Nisam zagovornik spekulacije, ali ja jednostavno toj dvostrukosti moram priznati postojanje i snažno djelovanje.

Mnogi me, šetajući ulicom, jedva primijete, a razmašu se rukama, kao da me izbliza gledaju. Poneki me pak opaze, ali pogledi nam se, nažalost, razilaze. I sam se pitam, zašto je tako? Odgovor mi se sam nudi i to u obliku dvostrukosti: ili zbog moga uvjerenja ili zbog društvenog postavljenja!?

Političar uzgaja pričuvnu opciju, vojni zapovjednik crta pomoćni pravac napada, poduzetnik nudi dvostruku strategiju, lovac lovi divljač, a spreman je vabiti, ako treba. Tko može ustvrditi i biti uvjeren da je sve to pogrešno?

## Sloboda

Pjesma mi ne dopušta da ju ograđujem!  
Poput pustinje upija sva vodenasta i poput  
boksача razbija sva ohola objašnjenja.  
Ne treba joj niti obla, niti uglata, a niti  
kosa i vitičasta zagrada. Niti bilo kakva  
ograda! Istine radi, treba reći, zaobilazeći  
opaske i prešućujući postojanje maske,  
već se primjećuje njezino preskakanje preko  
svih mana.

Iako ju volim, iako mi je potrebna, ne želim  
je tetošiti. Želim čuti i njezino protivljenje,  
njezino htjenje u svako vrijeme, ali želim  
je vidjeti i kako razdragano i bezbrižno  
trči po cvjetnim poljima. Živjela sloboda!

## Uvezanost duše

Posuđujem jalova poniženja  
od isparenih zgaslih ideala,  
naslanjajući se iznad rješenja  
uvezanost mi postaje bezglava.

Prihvaćam sklopljene saveze, gomile,  
razboritim buđenjem ispred praga.  
Gusto gledam ispražnjene koprive  
jurećim dimenzijama bez stava.

Objavljene su sve odsutne tražnje  
zakopane noge ispod oblaka,  
dotrčale slasti, obline vražje  
i potkožne snage pored ograda.

Nesmetano se njišem; osuđenost  
mi leži u odmjerenom izletu  
i baca u stvorenu razrušenost  
rugobe proste, usprkos zapletu.

## Pupoljak

Sklanjaju se pritegnuti prostori  
pred nevinim čulom starih običaja.  
Gdje god grmljavina jake rastvori  
tu pupoljak živi prije uviđaja.

Zapisana su opipljiva ubojstva  
na izlaznim grebenima budne faze.  
Namještam istančane upute ropstva  
i ne dam da me propusti šibom maze.

Puštam se snalažljivom pohađanju,  
zbunjenom obraćanju tankih zarez  
i obećanje držim u odgađanju.

Zaklonjeno se žarim pored krivine  
i ljubim kruh što se korisno nareza  
da bi nam ljubomore bile mizerne.

## Nadahnuće u rimi

Ugledah privlačan svijet u prokletstvu,  
u spuštenom pravcu usnog povinuća.  
Ne, ne želim i makar bio u kmetstvu  
moje se djelo rađa iz nadahnuća.

Pretvaram dimno dozivanje u misli  
da se glas uma može blago probiti.  
Tupi se vrijeme na ugasloj bisti  
i čisto srce jače je od dobiti.

Drži me znanje u kriznom mamcu zmije.  
Crtam po plovnom blatu nabrane sline  
i sumnjive darove guram od rime.

Neka se postojanje na nebu krije.  
Lupeži igraju, računaju s time  
da će trajati dok ih ruglo ne skine.

## Postojeće trotočje

Svjesno prekidam tišinu i pokušavam rangirati sve prepreke koje onemogućavaju radost da i dalje nadire...

Postojeće trotočje, koje me razveseljava, primjećujem na početku, u sredini i na kraju upravo prekinute tišine. Poslušno mi srce ne dopušta zlorado ismijavanje, ali ponekad i ja moram prekinuti tuđi govor! Tuđi isprekidani govor udomaćuje izostavljeni tekst. To se može raditi, ali to se mora i naznačiti! Svaki novi dolazak slijedi poslije postojećeg trotočja... Rangiram prepreke, slušam tišinu i pratim svoje trotočje... Sve više...

**Maja Urban** rođena je 1985. u Osijeku. Diplomirala je hungarologiju i latinski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. 2014. godine, u sklopu nagrade *Zdravko Pucak*, objavljena joj je knjiga *Urbane od A do Ž*, koja je potom nagrađena i na Pjesničkim susretima u Drenovcima, kao i njezina druga zbirka naslovljena *Kip slobode*, a objavljena 2018. godine u izdanju nakladničke kuće *Fraktura*. K tomu je, kuriozitetno, iznimno uspješnom triatlonicom.



## **\_U lizalačkoj**

skoro se ništa nije promijenilo

osim

cijene sladoleda

i količine

kineske robe

kad je ponirajder prošetavao

okolo dedu

u lizalačkoj ulici

sladoled je bio po tri

danas je po sedam

ponirajder stane

u hlačice

iz vremena

prošetavanja dede

i ne

160 bi trebao lizati manje

samo zato što dede

više nema

ili zato što se sve broji

u eurima

u lizalačkoj ulici

uvijek ima lizača

i sve više

kineske robe

dok je rapsko more

i dalje plavo

po narudžbi klijentele

## **\_Nisu svi dvonošci Sirijci**

cvatuća crnkinja  
zapadnokršćanskog imena

beograđanin nikola  
i njegova ruskinja marina

ahmed  
palestinski konzul

ja  
u bijegu  
od demonizirajućeg božića

američki dječaci  
sirijskog porijekla  
jedan blistavo prekrasan  
dva prozaična

baba atenska domaća  
zna uzroke svih nepredavinih ratova

belgijanac  
ostaje u ateni mjesec dana  
na sintagmi nećacima  
kupuje ajfonske štapove

i drugi dvonošci i pokoji crnac

domaćica po doktoratu  
izbjegličkom  
plavodrkajuća soliterka  
nizozemska

i drugi dvonošci na podu  
s raznolikim iskrivljenim upitnicima  
sudaraju se u oniričkom međuprostoru

usputno  
ja sam gladna i dosta mi je  
ne buljim u prekrasnost  
kovrčavog dječaka  
studenta medicine  
koji je neki dan otkrio  
tuširanje  
hlandom vodom  
u Siriji

## **\_Pingvinirani su nestali**

sa zapadnog ulaza bolnice  
ispod lipe  
koja će uskoro zamirisati  
netko će prodavati jagode  
na mjestu gdje su pingivnirani  
stajali s ka und ka  
križen i kronicama  
iza budike sa sendvičima  
protupobačajno se molili

tako i ja  
kad  
želim uzgojiti  
krila  
samo za Ikara

pingvinirani proljećem čudesno  
aktiviraju krila  
i nestanu  
na jug

## **\_Po narudbi dovlačim lijekove, litrače pelina su teške na leđima**

vodoskok  
je zapakirani burek  
tu se nalazimo  
vodoskok je  
zapakiran  
burek je aksiom  
kad god dolazim k tebi  
razmišljam u stotkama  
dinara  
štekama cigareta  
(šteka je boks)  
i pokemonu nenasmijanom  
usred Bačkog Monoštora  
gdje nema plavog waltera  
ali ima kineska trgovina

## **\_Prije dvajspet godina je pao taj Vukovar i (ja)**

tada još nisam  
ovladala novosvjetskim jezikom  
dovoljno da saopćim  
moje ime se ne piše  
s ipsilonom  
nisam ovladala  
ni jezikom  
ni intelektom  
toliko  
da saopćim svijetu  
imam svoje prezime  
koje se ne mijenja preudajom  
nekoga  
tko je pukim slučajem  
ograničena mater  
šestogodišnjakinji  
nadjeva prezime  
svog novog mužjaka  
ne znam kako je bilo  
to američko vrijeme  
prije dvajspet godina  
ali snijega nije bilo  
kao ni tu i sada  
ljuska jaja  
bila je potpuno bijela  
ja kratkokosa  
u šivanim haljinicama  
austrougarskog štiha  
povlačili su me sa sobom  
u crkvu  
na autu masna  
naljepnica CRO  
i stopdvorinkroejša

prije dvajspet godina  
kad je Vukovar pao  
i ja

## **\_Velebitski triglavizam**

baka me nahranjenu  
ispraća  
i kaže  
Marina čeka drugu bebu  
baka bi rađe  
da sam ja čekačica  
da s druge strane  
drugi put  
postane prabaka  
Marina je najljepša  
kontinentalna  
izmjena godišnjih doba  
ja sam triglavska klima  
ili barem velebitska  
(s pogledom na Rab)



## **\_Fahret ide u Beč**

mercedesom  
Fahret je iz Dervente  
i sluša finu glazbu  
ja stopam za Zagreb  
na Brodu zapad  
Fahret me pokupi  
brzo se vozimo i  
puno pričamo  
Fahret može imati  
što god poželi  
ali ništa ne želi  
osim možda da  
mlađi sin nema curu Maju  
koja nije za njega  
njeni su  
negdje od Sombora

## **\_independenc dej**

u tvojoj rentabilnoj ulici  
nije utakmica  
nema navijača  
ni pobjede  
ipak  
pokoja stidljiva zastava  
džepnog formata  
stidljivo visi  
danas pada kiša  
sutra trče  
od Zagreba  
do Vukovara  
danas je zadnji dan  
produženog vikenda  
sinoć su na prvom  
pričali  
što se to pokušava obilježiti  
danas  
nitko ne urliče  
sivo i mirno  
nitko se ne veseli

ne provjeravam  
ima li zastava  
u trgovini  
u slučaju iznenadnog napada  
domoljublja  
ako me spopadne independenc dej  
usudit se pitati susjeda  
zastavu s lagera  
iz nogometne sezone

## **\_oprosti**

je naučeni pokret

vezanja pertli

češljanja

pranja zubi

jutarnje kave

## **\_Ravnateljica i agroseksualac**

Vlatka je naša ravnateljica naše škole  
Mamić je agroseksualac  
došlo je do kolizije pogleda, pozdrava i odzrava  
na Europskoj aveniji  
preko puta suda  
ispred oftalmologije  
ravnateljica priča u zbornici  
propustila je  
priliku  
slikati se s Mamićem  
kao što se  
drugi slikaju  
s likovima kojima je sud  
razonoda i sport  
po osječkim ulicama  
pred obnovljenem fasadama  
suda ili oftalmologije  
ravnateljica nikada više neće sresti  
agroseksualca na ulici  
i nikada više neće doći  
do prilike  
da  
propupa fuzija  
zametnute alternative  
i  
pompozne invektive

## **\_jes bio ikad na groblju u Kopačevu?**

slika na nadgrobnoj ploči počinje pucati kod lica  
jesi primijetio  
slova su dugovječna  
prvo lice ispadne  
izgubi se

jednom te vodim tamo  
po potrebi  
i objašnjavam imena i prezimena  
i sve ostalo  
po potrebi  
Tarr bi ti pozavidio

**Livija Reškovic** rođena je u Osijeku 1977. gdje je diplomirala na dvopredmetnom studiju Filozofije i Hrvatskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu. Osim pjesama objavljenih u zbornicima, književnim novinama (*Zarez, Vijenac, Hrašće*) i na književnim portalima (*Knjigomat, Balkanski književni glasnik, Književnost uživo*), piše i kratke priče, drame i tekstove o književnosti. Objavljen joj je rukopis *Ne pretvaraj se, tu je* (2013.) godinu ranije proglašen najboljim neobjavljenim pjesničkim rukopisom mladih autora u sklopu Pjesničkih susreta u Drenovcima. Članica je Matice hrvatske te Društva hrvatskih književnika.

## Tako su govorili sofisti

kažeš – nisi htio

kažeš – ne razumijem

prosipaju se riječi poput imaginarnih iglica

gledam ih kako s visina padaju po parketu

nečujno, ali sudbonosno

u tom, baš tom trenutku shvaćam

nikad *mi nismo bili*

mi smo ono zahlađenje koje su najavili

u najsparnijem razdoblju ljeta

bolji život radnog čovjeka s pojavom strojeva

mir u svijetu, pravednost političara

iluzija, dragi moj, iluzija

## Zavidim ljudima koji su hodali uz Titane

s terase gledam baby blue nebo u predvečerje  
išarano rozim crtama  
u gradu koji nije moj, ali sam ga prihvatila

htjela sam te voljeti, ali sam zaboravila kako  
pa sam umjesto toga  
odlučila zavoljeti sebe  
i ovaj grad s predivnim prizorima neba  
koji ipak nije moj, ali sam ga prihvatila

neki dan sam napisala: smrt miriše na vosak  
i ništa se značajno nije dogodilo  
kroz moj se prozor i dalje zimi  
vide samo dva uska pravokutnika  
kroz koja djelomično dopire svjetlost  
trebamo dočekati proljeće

u ovoj zemlji u kojoj većina  
nosi svoju umjetnost kao uniformu za prepoznavanje  
gdje je ljubav instanca koja ide nakon #  
eto, baš tu sam te htjela pitati:  
možeš li polizati krv s moje kože?



## dan kad sam se posvađala s bogom

nebo se nije razlomilo  
taj dan, sedmoga veljače

*/o, bože, bože, sjeti se!*

nije se spustila ruka pravednička

*/svih obećanja blistavih!*

jebi se! – viknula sam mu  
ja sam bitna, ja vrijedim, jesi čuo?

*/i ljubavi i pobjedel*

zar je ovo život vrijedan tvoje milosti?  
ovo biće ogledalo tvoje?

176

*/o, bože, bože, sjeti se!*

nisam li ti prinosila žrtve najveće,  
čitala tragove u snijegu?

*/i lovoru i daroval*

što šutiš sad, o, najveći?  
pošalji, makar i anđele osvete

*/jer meni treba moćna riječ!*

# Proza i drama

**Josip Cvenić** rođen je 1952. godine u Osijeku gdje je završio srednju školu. Za studiranje se odlučio otići u Sarajevo gdje je 1976. godine završio studij filozofije i sociologije. Neko je vrijeme radio kao profesor u gimnaziji da bi se nakon toga 1980. godine zaposlio kao urednik u Izdavačkom centru Radničkoga sveučilišta u Osijeku. Godine 1990. izabran je za glavnoga urednika časopisa za književnost i kulturu *Revija*. Danas radi kao urednik i tajnik Matice hrvatske u Osijeku te je član Društva hrvatskih književnika. 1976. izdao je prvu zbirku pjesama *Protumarani zavičaji*, a među knjigama su mu najpoznatije *Priča Heraklitovog kušača i druga pričanja* te *Blank i Lektira*. Roman *Čvrsto drži joy-stick!* uvršen je u obaveznu lektiru za osnovnu školu, a preveden je i na niz stranih jezika. Osvojio je brojne nagrade: *Ivan i Josip Kozarac*, *Duhovno hrašće* te nagradu *Zlatna arena* za scenarij filma iz 2011. *Kraljica noći*. Jedna je od nagrada i *Knjižnica Bibiana* koju je dobio u Bratislavi za slovačko izdanje romana *Čvrsto drži joy-stick!* Cvenić spada u nezaobilazna imena suvremene hrvatske književnosti, kako kao autor tako i kao vrstan urednik niza Matičinih ogranačkih biblioteka.

## VISOKA TEMPERATURA

Ona nije imala nikakvih tajni, sve što je znala i doživjela za svoga dugoga života izgovorila je. Nije imala tajni ni pred ljudima ni pred Bogom. Kada se pojavila u gradu bila je jesen, dan je bio vjetrovit, nosio je lišće od juga prema sjeveru, a uvečer promijenio bi smjer i vraćao lišće natrag na jug, u grad. Glava joj je bila umotana u maramu i stavila je sunčane naočale da joj zaštiti lice od prašine koja ju je obasipala cijelim putem. Došljakinja se kretala ulicama polako i odjednom je skrenula u zaklon gdje su već bili ljudi koji su čekali tramvaj. Vozilo je kasnilo i oni su od dosade gledali nepoznatu ženu skrivenoga lica. Ali su je brkovi izdavali da je vremešna i da su joj se hormoni odavno pobrkali. Tri djevojke koje su stalno gledale u svoje pametne mobitele, nisu ni primijetile kako izgleda zadnja došljakinja u zaklon. Ona je samo rekla, a da je nitko ništa nije pitao: *Vratila sam se u rodni grad.* Kad je stigao tramvaj putnici su se ukrkali u njega gurajući se, bojali su se da neće svi stati, no, tramvaj je pokupio i zadnjeg raščupanog putnika. A odmah su već novi putnici stizali u zaklon čekajući iduće vozilo. Došljakinju su zgurali u kut. Novo pridošlim građanima ona je rekla: *Ovako nikada nije puhalo u našem gradu!*

Građani su prihvatili razgovor. Jedna žena u žutom mantilu rekla je: *Nije padala kiša već pet mjeseci.* Jedan muškarac s pokidanim kišobranom dodao je: *Mogao bi vjetar donijeti kišne oblake!* Ali jedan gospodin bez posebnih oznaka rekao je: *Ne, oblaci su preletjeli grad!* Kad je došao tramvaj, svi su pohitali u njega i nestali u utrobi električnog vozila. Žena krene pješice prema jugu. Vjetar ju je nosio sve do cilja, nije se opirala vjetru i kao da je trčala četvrt sata.

Žena je pozvonila na ulazna vrata zgrade, čuo se signal za otvaranje vrata, pustio ju onaj koji je mislio da u to doba idu ljudi koji bacaju reklamne plakate u poštanske sandučiće. Ubrzo netko pozvoni na vrata od stana drugom katu, nemalo čovjek se iznenadio zvonu, digao se s kreveta, odbacio pokrivač i potpuno znojan kao da je lebdio nad parketom, kada je kroz špijunku vidio nepoznatu babu umotanu u maramu, na tren je pomislio da neće otvoriti, onda mu se učinilo da je baba iz njegovog snoviđenja. Pozvonila je još jednom odlučno, i on otključa stan. Baba je vidjela da je gledao u čudu i odmah maknula naočale te rekla: *Oh, oprostite, nosim vam vijesti o vašoj baki. Mogu li ući?*

*Ali moja je baka nestala u Velikom ratu, negdje 1917. godine.*

*Da znam, ali to je bio olaki zaključak u vojnom izvještaju sa zapadnog fronta. Ja sam prijateljica vaše bake Marije, tako se zvala, zar ne?*

Provjerila je baba sugovornika pitanjem zna li kako se njegova baka zvala i time je bila sigurna da je dobro došla.

Čovjek osjeti teške kapke: *Da!?*

*Ja sam Ana* – reče baba i pruži ruku u znak upoznavanja.

*Josip, izvolite ući!* - reče čovjek odjeven u pidžamu, znojan i ružičastih obraza. Imao je povišenu temperaturu drugi dan. Predstavio se tako kao da je on netko drugi, pogledao je u svoju ženu koja se namrgodila, njoj je taman počinjala turska serija na TV programu. Voljena žena bila mu je u magli.

*Hvala vam*, reče starija žena, i ušla u sobu.

*Želite nešto popiti? Kavu, čaj?* – upitao je babu.

*Čaj, dijete moje!*

Baba srkne dva puta čaj i protrlja ruke kao da se ugrije. Na brkovima je ostalo dvije tri kapi koje su bljesnule od svijetla stropne lampe.

Žena je i dalje gledala seriju.

*Poznavali ste moju baku?* – upitao je, kao da je nije ranije razumio, a pogled mu se ukoči na njenim brkovima.

*Da, moja prijateljica Marija i ja, zajedno smo pomagale stradalima u taboru Crvenog križa, previjali ranjenike, dodavali im lijekove, vodu i poslije mrtve iznosili u šumu u iskopanu jamu. Mi nismo znali tko je na kojoj strani u ratu, u Austro-ugarskoj je bilo puno naroda, samo smo došle pomagati jadnim ljudima. Jednog dana smo saznale da je neprijateljska vojska došla do našeg sjedišta Crvenoga križa. Odjednom smo osjetile okus gorkih badema, ja brzo umotam prvo Mariju u mokru plahtu, a zatim sebe, tako smo se zaštitile od bojnog plina. Legle smo na pod i čekale da vjetar raznese gorak okus iz naših nosnica. No, došli su neprijateljski vojnici i vikali su nešto na francuskom, sve koji su ležali odvucli u veliku jamu posipali vapnom. Stotinjak nepomičnih tijela ležalo jedno na drugome, mi smo čekali sat vremena, i onda smo zagrlili jedna drugu i odmah znali kako ćemo preživjeti. Marija je imala veći komad kruha, a ja sam pipala mrtve vojnike ima li što u njihovoj čuturi. Našla sam jednu punu crnog vina. To nas je spasilo.*

*Idući dan, nakon što smo cijelu noć kao mrtve ležali u jami, našle smo neke dobre ljude koji su nas spasili, dali su nam jesti i piti, te nas smjestili u staju gdje su nekad bili konji koji su se izgubili u ratnim viyorima. Jednu večer upali smo u njihov dnevni boravak i ugledali kako rade na telegrafu. Muškarac se prepao, mi smo zapravo otkrili njihovu*

*tajnu. Oni su radili na dešifriranju informacija koje su kolale između fronte i zapovjedništva neprijatelja. Muškarac i žena bili su supružnici. Govorili su na njemačkom i mi smo ih razumjele.*

*Sad ste nas otkrili, rekao nam je muškarac, mi dešifriramo neprijateljske šifre i informacije. Danas su nam šifre nove i teške, kad ste već tu možete li nam pomoći? – upita muškarac.*

*Marija, vaša baka, pride ženi i zagleda se i u točkice i crtice, kvadratiće i kružice, naimo, moja je prijateljica prije rata rješavala po novinama križaljke, rebuse, enigme i bila je talentirana za to. I stvarno za dva sata Marija je odgonetnula jednu cijelu poruku koja je bila bitna u pobjedi na cijeloj fronti. U znak zahvale, predložili su nam put vlakom daleko od rata. Pristale smo. Putovali smo dugo i noćima i danju. Stigli smo u veliki grad u kojem su govorili ruski. Došli smo u Moskvu. Marija je dobila posao i dalje na rješavanju šifriranih pošiljki, sad u raznim borbama tajnih službi. Došla je i tisuću devetsto četrdeset prva, Marija je otkrila jednu informaciju da će Nijemci napasti Poljsku, dio koji je pripadao Sovjetskom savezu. Tu informaciju je rekla jednom oficiru s visokim odličjem, on se polakomio da će za uzvrat dobiti orden druga Staljina i prenio mu je tu informaciju, no generalisimus ga je dao ubititi i poslati u Sibir. Niži oficiri odmah su i nas sklonili, ukrcali su nas opet u vlak, iznenada stigle smo na Krim. Marija je bila lukava, vaša baka je bila prava lavica. Pobjegle smo s vlaka i ukrcale smo se na brod koji je stigao u Istanbul, tu smo se prebacile na drugi brod za Francusku.*

Tu baba opet zastane, popije čaj, obriše rukom brkove i zagleda se u TV program koji je gledala stanarova žena i koja uopće nije slušala babu. Ispala je neugodna situacija, čovjek obriše čelo i pokušao joj objasniti kako joj je ta serija strast, i da ponovno sutradan gleda reprizu, baba je slegnula ramenima i upitala gdje je kuponica. Nije je bilo dugo.

Gorilo mu je čelo i kapci su mi bili još teži.

Kad se pojavila odmah sam primijetio da više nema brkova ispod nosa. Svoj aparat za brijanje držao je pod ključem jer je kćerka s njime znala obrijati noge. Shvatio sam da se koristila sa ženinom britvicom za skidanje dlaka s nogu i stidnih mjesta. Nadao sam se da to žena neće primijetiti.

*Živjele smo u jednom ne velikom gradu u čiju je luku stizalo mnoštvo stranih mornara.*

Baba je nastavila priču kao da i dalje ima brkove i kao da nije koristila ženinu britvicu.

*Ja sam radila u krčmi blizu luke, a Marija u gradskoj pošti. Jedva smo sačuvala naša bijela tijela, jer su nas mornari napadali. U gradi je bilo puno prostitutki, ali crne kože, bile su iz Tunisa i Alžira. Jedan poštarski službenik pomogao nam je nakon što mu je Marija pomogla pogoditi brojeve na lokalnoj lutriji. Zaradio je toliko da je nama platio vlak do Švicarske i njegov se novčanik nije ni smanjio.*

*Bože, gdje sve niste bile? – kaže čovjek gledajući ju u čudu.*

*Bile, bile, ali u Švicarskoj smo našli sreću. U Bernu nas je u jednom prihvatilištu prepoznao voditelj tabora Crvenog križa, još iz Velikog rata. On je taj dan kada su na nas bacili bojne otrove, bio na drugoj strani fronte. On nam je omogućio mirovinu i tu smo mirno živjele i čekale kraj.*

*Kraj? Čega?*

*Pa, života!*

*Što se niste javili svojim?*

*Ja sam svoju rodbinu našla preko interneta i dopisivala sam se sa sinom, ali Marija nije htjela tražiti sina jer je odmah još krajem prvog rata čula i saznala da je njen sin mrtav. Ja sam bila uporna i saznala sam za vašeg oca koji je preminuo prije nekoliko godina, a ne onda u ratu, zar ne?*

*Da, točno. Imao je rak i skončao u patnjama.*

*A ja sam saznala da ima sina i da vi imate kćer. Gdje je mala?*

*Noćas spava kod prijateljice! Ima šesnaest godina. Ali kako je moja baka Marija? Jeste joj rekli za nas?*

*Jesam, nisam mogla izdržati i čuvati tajnu. Ona se i nije mnogo radovala, imala je već devedeset i devet godina, ipak nagovarala sam ju da krenemo opet na vlak i nađemo vas. Jedva sam ju nagovorila, rekla sam joj kako će moći umrijeti tamo gdje se rodila i tako...*

*I?*

*Hm, vrlo jednostavno i opet neshvatljivo. Imali smo mali vrt i Marija je voljela raditi u njemu, uzgajala je cvijeće. Jednoga dana, da zaboravila sam da su susjedi imali staroga mačka koji je volio dolaziti i ljenčariti u Marijinom cvijeću. Tako je bilo i taj dan, dogodilo se u tren, ona je mahнула rukom da otjera mačka, a on ju je ogrebao po šaci. Dakle, tom ogrebotinom, koja se dogodila u djeliću sekunde, unio joj je jednu bakteriju u krvotok i ona je preminula u roku od dvadeset i četiri sata. Ta bakterija živi u rahloj*

*zemlji i ne podnosi zrak, istovremeno je otrovna za naš organizam, u trenu se našla u krvotoku baka Marije. Ona se napuhnula kao utopljenica i srce joj je stalo, pokrenut joj ga više nisu mogli.*

*Jadna moja baka. – govorio je nateknutog jezika. Osjetio je kako mu se penje temperatura, drhtao je od zimice, malo mi se vrtjelo u glavi, sve je gledao kao kroz maglu. Nakon što mi žena stavila toplomjer pod mišku, ona reče: 39 sa 6.*

*Gdje je baba? – upitao sam.*

*Kakva baba?*

*Pa sad sam pričao s njom...*

*Dragi, buncaš ...*

*Ali, i ti si gledala seriju...*

*Smiri se, donijet ću ti Andol.*

Nije htio progutati tabletu, kad je žena otišla u kuhinju, izvadio je tabletu i okrenuo se ležerke nazad prema zidu, zažmirio, nadao se da će mu se priča, snoviđenje, što li? Vratiti, htio je saznati što je bilo dalje ...

*Da, dragi Josipe, imale smo dug i zanimljiv život, no, nisam ispričala što je vaša baka još prije smrti, saznala, otkrila ili ... Kako bih to nazvala. Prvo, kako je puno čitala posuđujući knjige u gradskoj knjižnici, znala je nekad poslati i prikaz knjige u lokalne novine, oni su joj prihvaćali tekstove jer su ih smatrali zanimljivima. No, kada je poslala prikaz knjige Sto godine samoće napala je pisca Gabrijela Garcia Marqueza, tvrdila je da je on pokrao običaj u nekadašnjoj Slavoniji gdje su se djeca imenovala biblijskim imenima, jednako u svakoj obitelji, djevojčice su dobivale imena: Anica, Marica, Katica, Rezica (od imena Tereza), a dječaci su dobivali imena: Josip, Ivan, Petar, Stjepan itd. No, kad je to izašlo u novinama koje se čitaju i u Njemačkoj, onda su skočili i reagirali malo bolji poznavatelji kršćanskih običaja, govoreći da je to u svakom kršćanskom narodu isto. Ona im nije vjerovala.*

*Moja baka je bila opasna, rekao je.*

Ali nadolazila mi je nova priča o njoj.

*E, sad zašto sam zapravo došla? U jednoj knjizi iz djelomične ostavštine kućne knjižnice Nikole Tesle, Marija je našla jedan papir napisan rukom samog genija. On se u tekstu ispričao narodima i cijelom svijetu, što je eto, izumio struju, jer je kasnije imao*



*prividenje i viziju; Da će jednom biti sve osvijetljeno, svaki grad, svako selo, svaki pute-ljak, njiva, šuma ... i time će uništiti noćni život životinja, kukaca, naročito se bojao uništenja pčela, trutova i matice. No, on je imao rješenje i za to, ne da ukine struju i svjetlost, nego ... e sad to rješenje je napisao u šiframa. A ona, jedino te šifre nije mogla riješiti, njoj se činilo da su šifre kombinacija hrvatske oble glagoljice i znakovnog pisma naroda Maya. Kad je saznala da imate kćer, odlučila je šifru dati vama, odnosno vašoj kćeri. Marija je bila uvjerena kako njen dar za rješavanje zagonetki, enigmi i šifri, mora netko naslijediti, vjerovala je da je to vaša kći. Izvolite šifru.*

Žena ga trgne i uvjeri da se moram tuširati hladnom vodom kako bi mu pala temperatura. Pomogla mu je da se dignem na noge, odvela do kade i počela tuširati.

*A gdje je moj papirić s šifrom?*

*Kakav papirić? Sad kao da je nešto kliznulo u kanalizaciju.*

*Pa to mi je dala ona baba o kojoj sam ti pričao. Na njemu je napisana šifra za našu kćer, a poslala mi ju je moja baba Marija.*

*Ona koja je nestala 1917.?*

*Da!*

*Ali to ti je prababa...*

Zvono na ulaznim se vratima aktiviralo.

*Idi vidi tko je!*

*I, tko je? – upita Josip.*

*Neka baba, imala je maramu preko glave i sunčane naočale. Potpuno mi je nepoznata. Možda Jehovini svjedoci...*

*Ma kakvi Jehovi... to je prijateljica moje bake, dobro prabake! Što joj nisi otvorila?*

*Ti stvarno bulazniš, rekao si da je već bila i da je nisam ni ugostila, neprestano gledajuć seriju, a sad kažeš da je opet ona na vratima*

*Pa svejedno. Možda je nešto zaboravila reći u vezi nove zagonetke. Mogao sam s kćeri to riješiti, spasiti svijet.*

*Moram ti hitno skinuti temperaturu, ti stalno buncaš.*

*Ne, ne i ne... volim visoku temperaturu, onda se nešto događa.*

**Mirko Ćurić** rođen je u Đakovu 1964., studirao je i diplomirao u Osijeku hrvatski jezik i književnost. Ravnatelj je Srednje strukovne škole u Đakovu. Objavio je niz romana, zbirke pjesama i priča, knjige književnih kritika te knjigu eseja, kao i niz slikovnica nastalih na temelju đakovačkih narodnih bajki i slikovnica u prijevodu na engleski i mađarski jezik. Priredio je i uredio više desetaka knjiga. Sudjelovao je na brojnim stručnim i stručno-znanstvenim skupovima. Objavljivao je u zbornicima i časopisima (*Kolo, Književna revija, Riječ, Vijenac, Nova Istra, Zbornik đakovačkih susreta hrvatskih književnih kritičara* i dr.). Napisao je i više dramskih igara izvedenih na Đakovačkim vezovima. Dramatiziran mu je roman *Košarkaš na Mjesecu* (2014.). Urednik je *Revije Đakovačkih vezova*. Tekstovi su mu prevedeni na mađarski, engleski, poljski i makedonski jezik. Predsjednik je Društva hrvatskih književnika, Ogranka slavonsko-baranjsko-srijemskoga.

## U Macondu

Zavidio sam Željki dok je pričala o rodnom mjestu Gabriela Garcije Marqueza. Bila je tamo, na kraju svijeta, u njegovoj kući i hodala ulicama kojima je i on hodao. Tamo su nikle priče koje volimo.

U Rovinju, dok se spremamo izlagati o Kaštelanu i o drugim pjesnicima i pjesmama, ona u zelenom jer će uskoro biti u zelenom svijetu Lorce i Jure (i on je zelen, to se zna), a ja u svijetu tvrđava koje se brane snovima i s onima koji ih s koljena na koljeno opsjedaju.

Postoji fraza o tome kako se nekome „oči sjaje“, kada priča o nečemu što ga je oduševilo ili ganulo, pa mi se čini da sjaje Željkine oči, dok priča o gradu zvanom Aracataca, obalnom gradu u sjevernoj Kolumbiji, u kojem se 6. ožujka 1927. rodio Marquez.

Macondo, kažem, a ona potvrđuje.

Kroz prozor vidi se rovinjska riva, novi, netom otvoren, raskošni hotel za finu bogatu gospodu, ali vidi se i Macondo, sve one trošne ulice i sve ona ljepota, koju se, valjda, ne može dotaknuti drugačije, nego riječima. Zato nećemo nikada vidjeti film o stotinu godina samoće. Takav se film ne može snimiti.

Svaki velik pisac ima svoj Macondo, o njemu piše, gradi ga cijeli svoj život, čini ga tako živim i lijepim da poželiš stići tamo, jednog proljeća, kao Željka, makar i mnogo godina kasnije.

Bit će kasno popodne i vidjet će dječaka kojeg je otac poveo da prvi put vidi led: vidjet će svijet posve nov, u kojem sve zahtijeva da ga imenuješ, kao u sumerskom-akadskom epu o stvaranju svijeta *Enuma Eliš* – nazvati, pozvati nenazvano i nepozvano kako bi postalo stvarno, kako bi iz nepostojanja došlo u postojanje, iz neodređenog u određeno stanje.

Iz tihih sjećanja jednog dječaka u svačije snove.

Danas su sve stvari na svijetu imenovane i određene, odavno je Marquez poput svog djeda Aurelina Buendije, stao pred streljački stroj i prestao se čuditi ledu, magnetima, dvogledu, lupi i zemlji koja je okrugla kao naranča.

Pričam Željki o jednom prijatelju, obožavatelju Marquesovih knjiga, koji je dugo vremena uporno slao Gabrielu Garciji Marquezu zahtjev za prijateljstvom na njegovoj službenoj facebook stranici.

I jednoga dana čudo se dogodilo, baš kao što se nekada davno događala čuda u Macondu – zahtjev je prihvaćen i postao je Marquezovim prijateljem!

Danima je hodao po Osijeku i svakom pričao o čudu koje se dogodilo, o književničkom magnetu, koji ga je privukao, o objavama koje su stizale na njegov zid i u njegove virtualne poštanske pretince.

Nitko nije dijelio njegovo oduševljenje. Ostao je usamljen u svojoj sreći, pomalo razočaran što ima manje subrača nego je mislio, što je malo onih koji osjećaju što i on.

Ali, evo, još nas je dvoje u Rovinju. Možda i više. Pričamo o Macondu, o jezeru na Zelengori, o zelenom i crvenom, o Ujeviću, o prijevodu Biblije i svim uzvišenim aoristima i imperfektima unutar Svete Knjige, o grafičkoj mapi Murtića i Kaštelana, koja traži odgovore, juriša na neosvojive zidine: o onome koji je stajao pred streljačkim vodom, prije nego je spoznao sva čuda svijeta.

Kada su konačno zapucali, vratio se u Macondo.

**Martin Grgurovac** rođen je u Vinkovcima 1953. godine. Do sada je objavio više knjiga različitih tematika, a među njima i: *Privlačani*, 1982., *Život i djelo Josipa Lovretića*, 1983., *Kulturno-umjetnički amaterizam u Privlaci od 1894. do 1984.*, 1984., *Pučko stvaralaštvo Slavonije i Baranje*, 1987., *Vinkovački ratni dnevnik*, 1992., *Dnevnik, drugi put*, 1994., *Dnevnik jednog pravoužitnika*, 1996., *Dnevnik, još jednom*, 1998., *Sjene rata* (fotografije), 1999., *Grgurova loza*, 1999., *Zanovijetanja*, 2005., *Zgode i nezgode naroda slavonskoga*, 2004., *Slavonske pismice*, 2005., *Stari Vinkovci*, 2012., *Vinkovci i okolica, ratne devedesete*, 2014., *Trbušančani* 2014. i dr. Bavi se nakladničkom djelatnošću (*Privlačica d. o. o.*).

## ULOMAK IZ ROMANA *TRBUŠANČANI 3* (2018.)

*OVDAŠNJE DOLJANSKO GROBLJE na kraju varoši nije tako veličanstveno kao bečko, ali je ovom svijetu lijepo i sveto.*

*Pokapalište je to i počivalište silnih trbušanačkih predaka različitih zanimanja, interesa, vjera, prosjaka i siromaha, vojnika iz brojnih ratova i bolesnika raznih bolesti i depresija, mladih i starih, dobrih i zlih, još od starih vremena kad je Papin legat ubrao crkvene poreze i prvi put mu zapisao ime.*

Otad se ono širilo i množilo i sad je u njemu toliko mrtvih da im sva imena ne stanu ni u najveću i najdeblju knjigu koja postoji.

Da su živi, bila bi vojska nad vojskama, moćna i brojna, ni Sulejman joj Veličanstveni ne bi pera odbio.

Općenito, Žavi je ovo groblje tako ljupko i privlačno da mu je najbolja turistička destinacija ovog kraja.

Izletište i odmaralište.

Pogotovo u proljetnu večer kad prvi mračak prekrije sve aleje i brojne humke s drvenim ili kamenim križevima i vjetrić lagano zapuhne s Berave, poveže i vrckavo razigra sve plamičke i svijećnjake silnih grobljanskih svijeća u jedno veličanstveno i ponosno kolo u kojem se ne drmusa kako tko hoće, već točno i skladno u pratnji nevidljivog i ljupkog anđeoskog zbora, na čelu sa zborovođom fanfara nebeskih Gabrijelom.

U kojem i Žavo katkad veselo poigra.

A ovih je dana upravo tako, kao da su blagdani Svih svetih i Dušni dan.

Kad Žavo tu dođe, a malo-malo evo ga, prvo zapali naramak svijeća kod Raspela, podigao ga Andrija Filić 1911. godine za sve one koji su umrli kao siromašni ili beskućnici i svima im, za smiraj duše, izmoli po jedan Očenaš i jednu Zdravomariju.

I uvijek je kod njega tako: obredno, skrušeno, obzirno, padalo – sijevalo, grijalo – sniježilo, sve radi istim redom i s istom nakanom.

Kad Žavo moli, groblje svijetli kao da je Dušni dan.

Ni na bečkom ih groblju nije više bilo.

Dok svijeeće polako gore, plamičci im se razliježu na sve strane i kako koji vjetrić pirne, dodiruju se, miluju, dragaju i griju jedan drugoga pa mu se svi ti derutni i kišom isprani i zapušteni nadgrobni spomenici doimlju kao najveće svjetske galerije u Rimu ili Parizu. Skromno i tko zna kad iskopane zemljane rake njemu su najljepše rame i paspartui, a izbljedjele fotografije na naherenim spomenicima najljepši su mu portreti nezaboravnih posveta. Razlupane staze i olinjalo drveće, znamenitije mu je od parkova i aleja Tuškanca ili Maksimira.

Njemu, bivšem ljubitelju parapsihološke levitacije, telepatije, spiritizma i reinkarnacije, groblje je najdivnije mjesto na svijetu bez kojeg ne može živjeti.

Ondje Gore groblja nema pa ga se silno poželio.

A ovo trbušanačko kao i svako drugo, malo-malo, iz dana u dan sve više raste i stalni se postav uvijek dopunjuje i osvježava, jer smrti su stalne, neizbježne, neodgovorne.

To je Žavo shvatio kad su i njegovi svi poumivali.

Zato voli groblja i u njima uživa, najviše u ovakvo predvečerje kad se mračak razlijege i spusti po dolinama i pašnjacima Panonije do uzavrelog tla i s njim spava do novog jutra.

Svaki ovaj grob Žavo gladi i čuva kao majka svoje dijete.

– O kako je tužno biti sâm i bez ikoga svoga da ti dođe i da te voli! – govori svim ovim zaboravljenim i napuštenim stanarima po vlastitom iskustvu. Njega je rijetko tko volio.

S najvećim poštovanjem, s velikom ljubavlju, emotivno, dirljivo, bez tugovanja, žalovanja, bez gorčine u sebi.

On stvarno voli groblja i njima je fasciniran i očaran.

To su njemu mitska mjesta života, jedina mjesta na svijetu u kojem su svi ljudi ravnopravni. I oni stradali u ratovima, poplavama, zemljotresima, i oni iz izbjeglištva i oni veliki, bogati, sretni i zadovoljni.

Zato je i večeras opet tu.

Još će jednom obići sve svoje najbliže, prijatelje i bezimene.

Tek sada zna; žive treba za života voljeti, a mrtve navijek poštivati?

U jednom grobu počivaju zemni i ostaci Ane N., poštanske činovnice, žena je umrla u travnju 1924., u trideset i četvrtoj godini života, a Žavo joj je bio na sahrani. Grobni joj humak velik i uvijek uređen. Tu je cvijeća više već u svim cvjećarnicama Vinkova, a žena s uzglavog kamena oproštajno govori: *Otišla sam prije Tebe, drugi će iza Tebe.*

Žavo je pamti još i danas, kako ne bi, bila mu je susjeda, mila, draga, tko zna, možda i više od toga.

Njemu je malo koja pobjegla.

Do nje su zemni ostaci učitelja Franje i Marije Pingetzer. Sin Franjo umro je 1908., i njemu je Žavo bio na sahrani, pamti i taj dan s najjačim pljuskom u životu, ljetna je kiša potukla sav urod u ataru, svi su se razbježali kao miševi pred poplavom, a majka Marija umrla je u zimu 1915. godine kad je bila zima onakva kakve Žavo voli, duga i hladna.

Grobno im je mjesto lijepo uređeno sa stiliziranim golubom pismonošom i pismom u zubima.

Samo što ne poleti do nekih udaljenih prozora i odaja.

Do njih, u miru Božjem, počiva *drug* Ilija Matić, poginuo u ratu na Dedinju, u lipnju 1941. godine. Poživio je malo, tek do trideset i pete. Nije se stigao ni oženiti. Spomenik u neorenesansnom stilu podigli su tužna mati i brat. Grobnica je lijepo sagrađena, prostrana je, po mjeri te bogate obitelji, a i kamenorezac je bio posebno vješt majstor.

I tako redom, od aleje do aleje, od Ane Neferanović umrle u 16. godini života, Marice Slošić, umrle u 42. do Ane Šafarik umrle u 21. godini i Martinke Matić, umrle u 33. godini, *neka im Bog dragi sačuva dušu u životu vječno-* me do prijatelja Đuke Betića i Farde Kesedžije, cijelu noć obilazi koje poznaje, sjedi i s njima dugo razgovara.

– Spavajte mirno vječni san, sjedinit će nas Sudnji dan! – svakoj isto govori.

Onima s otrulim križevima pali svijeće, a sutradan ih mijenja novima.

Na kamenim i kovanim uzglavljima, čisti i glanca fotografije iz onih davnih godina kad se nije fotografirala baš svaka šuš. Nisu im ni kiša ni snijeg poružnili mladenačku ljepotu.



Potom sjedi kod groba žene Ljube, umrle u naljepšoj mladosti u dvadeset i osmoj, i obiđe majku koju i ne pamti i sve svoje didove i bake, pradidove i čukundide, ujakove i babaujnine koje je za života volio ili mrzio, kako već koga, sad mu već svejedno koji su koji bili.

Osjetno više već svog oca, s njim se u maločemu bio slagao.

Najdraže mu je sjesti kod pokojne unuke Ivke Neferanov, koja je tu došla vlastitom voljom od prije trideset godina, one godine kad se izgradila i nova mrtvačnica, i kad joj se život učinio neizdržljivim za njezino krhko i boležljivo tijelo i suvišnim za življenje s čovjekom kojem je poremećen redosljed životnih važnosti. Kod nje se i uvijek najduže zadrži.

Nedavno, kad se Žavo ovdje vratio, htio se nastaniti na istoj strani gdje je njezin grob.

Učinilo mu se on fajn zgodnim mjestašcem za dodijeljenu mu misiju, ali kad je uvidio da k Ivki stalno obilazi i suzama tuge spomenik joj stalno cjeliva muž Tunjo Neferanov, odlučio se za crkveni toranj kao sigurnije mjesto od javnosti i znatiželjnika koje bi taj smotanko sigurno za sobom ovdje doveo.

192

Ta mu se spoznaja učinila razboritom odlukom, pogotovo kad je iz susjednog groba čič' Ilja Mišin škrugućuci zubima prigovorio:

– Sad' dolaziš, a? A di si bio kad je tribalo! Sreća tvoja da si mrtav čovik, sad bi svoje fasov'o.

A, uzvraga, baš je tako bilo!

– Ma kako ti kažeš, časna starino – miroljubiv je bio Žavo i odselio se na crkveni toranj gdje mu nitko više ne bronđa.

Obišao bi i grob bač' Adama Jurića, ali kako njega ovdje nema, eno ga na Đuricinom stanu, među živopokojnici-ma, i raka je prazna, samo nakratko. Kao i kod svih drugih s te fotografije.

A po njemu, mrtav čovjek bez groba je isto što i živi čovjek bez djece. Jalov život i jalov grob njemu su jedno te isto.

To je ono što ga muči i zbog čega je i večeras došao u ovaj rejon.

Da sâm sebi, za vremena, podigne spomenik i štogod si na njemu napiše.

Kako je zamislio, malo će dotjerat obiteljsku grobnicu Ignjata Slomovica, ionako je pedeset godina prazna i napuštena.

A dobra je.

Treba ju malo očistiti i dotjerati, solidno je građena, dolje su betonske armature i zidine pola metra široke, dobra je betonska ploča s nakićenim mramorom. Izgleda kao egipatska, faraonska, moćna. Kao dobra garsonijera od tridesetak kvadrata. Gore su ukusni stupčići s lancima i željeznom ogradom da po njemu nitko ne tumara, a oko grobnice su razgranati asparagusi, živa ograda i tri debla kestena koji se pružaju u visine i prave debelu hladovinu.

U cijelom Doljanskom groblju nema boljeg humka.

– Dobro, nije baš nešto posebna, onako, taman kakvu i zaslužujem – neskroman je Žavo, ali možda je čovjek i u pravu. Ipak je on visoki nebeski izaslanik, a ne neki smuto.

Plan mu je dan prije Sudnjeg dana, uoči odlaska u sklo- nište, postaviti mramornu ploču: *Tu gdje jedino ptice pjevaju, počivam u miru sam, a bilo je mjesta za – dvjesta. Ne sudite mi, samo je jedan Sudac! Mir mi vječni! Ožalošćen i sam sebi od ušteđevine za života podigao Žaverij Žavo T.*“

193

Moglo bi i bez slova, jer riječi su ionako nužno zlo, kakav je do sad u prvom životu, dovoljno bi bilo samo ime i prezime, i točka, ni slova više. Ali... to ne bi bio on – Žavo. I kad bolje razmisli, da tu ostane za nauvijek!

Gore se više ne bi ni vraćao.

Večer je topla, prava ljetna, cvrčci pjevaju, u obližnjoj bari žabe veselo krekeću, negdje u daljini čuju se i tambure, to momci curama pjevaju, pa je poželio zauvijek zaspati s buketima cvijeća i zelenim vijencima pod glavom.

Htio bi, ali na Slomovićevoj grobnici već stoji ploča s takvim tekstom što ga zgromi i ustraši. Uto i ugleda Tunju Neferenovog kako dolazi na Ivkin grob i nekog čudnog konjanika s vagon u ruci pa brže-bolje pokupi svoje stvari i transportira se na stari crkveni toranj svetog Martina Biskupa, u svoju sigurnu bazu.

Tamo gdje je sve po njegovom.

\*\*\*

**Davor Ivankovac** rođen je 1984. godine u Vinkovcima. Osnovnu i srednju školu pohađao je u Vinkovcima, a zatim diplomirao knjižničarstvo i hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Piše poeziju, prozu i književne kritike. U proteklih osam godina surađivao je s nizom domaćih, regionalnih i inozemnih časopisa i portala (*Zarez, Quorum, Tema, Riječi, Poezija, Fantom slobode, Književna republika, Nova Istra, Artikulacije, Agon, Polja, Ulaznica, Međaj, Kriična masa, Proletter, Versopolis...*) te je zastupljen u nizu antologija suvremene hrvatske poezije. Prevođen je na talijanski, engleski, francuski, njemački, rumunjski, grčki i slovenski jezik. Dobitnik je osam književnih nagrada, među kojima su nagrada *Goran* za mlade pjesnike 2012., nagrada *Kvirin* za knjigu godine 2013., međunarodna nagrada *Lapis Histriae* 2017. za kratku priču *Ponedjeljak, Povelja Julije Benešić* za književnu kritiku 2014. i dr. Urednik je na Besplatnim elektroničkim knjigama ([www.elektronickeknjige.com](http://www.elektronickeknjige.com)). Objavio je tri samostalne zbirke poezije: *Rezanje magle* (2012.), *Freud na Facebooku* (2013.) i *Doba bršljana* (2018.). Živi u Nuštru, radi u Vukovaru.

## IZMEĐU SNOVA

*(ulomak iz romana u nastajanju)*

I.

Jednom ću vam pričati o danu kada je gorjela vinkovačka knjižnica, pomislio je ili rekao. Sasvim polako se razdanjivalo, prije svjetlosti došao je miris, miris vlage i prašine, miris mokraće, čađi koja je dan dva ranije probila iz dimnjaka i nisu je se bili u stanju tek tako riješiti, te sitne fine crne prašine, praha zapravo, pudera koji im je jutrima izlazio iz sluznica oka i nosa, organizam je noću filtrirao i izbacivao ono što je tijekom dana skupio i tek tada bi, ne bez dvojbi, odlazilo kroz rešetku odvoda na podrumskom podu. Glava mu je još uvijek bila niže od tijela, u glibu u koji se pretvorio jastuk, svijest još u potiljku kao uteg na vagi između sna i jave koji neka nespoznatljiva ruka premješta, kada je san postao sjećanje, a sjećanje snoviđenje: čađa i paljevina drugačije su mirisali, to je davno naučio, još proteklih godina na selu, gdje se više palilo i više dimilo negoli u gradu, a pepeo je izgledao drukčije od čađe, mirisao drukčije, nešto je tu gorjelo, morao se razbistriti i uhvatiti zraka, puna pluća zraka i dima. Možda sekundu prije negoli je otvorio oči shvatio je da vrućina postaje nesnosna, da je vatra već tu, spustila se niz stubište poput nekog bića s mnogo tankih ekstremiteta, pridržavajući se za drveni rukohvat, možda se na najnižoj razini malo zateturala, pokolebala, da bi zatim uhvatila prve deke i madrace, stopala ljudi i djece usnulih, ugušenih, onih koji su ležali najbliže vratima i evo je, sada definitivno napreduje prema suprotnom zidu. S čela mu je curilo u zatvorene oči, niz obraze i vrat, osjećao je okus znoja u ustima, sparinu, zagušljivi zrak, odjeća u kojoj je spavao već je bila potpuno mokra, dim sve gušći, peklo je i omamljivalo istovremeno, i shvatio je, na kraju te posljednje sekunde, da se vjerojatno neće probuditi, da će utonuti još dublje u tamu, u potpuni mrak u kojemu neće ni vidjeti tko ga to povlači za nogu, podiže i iznosi van, na zrak. Svjetlost je dolazila polako, mali bljeskovi, krugovi pod kapcima lagano su se pomicali, bili su plavkasti, crvenkasti, bijeli, približavali su se i udaljavali, a strahovita glavobolja je priječila da se koncentriraju u sredinu, u sretni vid. Žamor je bio očekivan, očekivano tih, okružen liječničkom ekipom i rodbinom osjećao je ljuljanje bolničkih nosila ili kreveta na kotačima, nazirao je pravilne bljeskove svjetlosti s neonki na stropu hodnika, pod leđima povremene neravnine na pločicama ili linoleumu, jedan ozbiljniji prag na ulasku u lift i potisak prema gore – tijelo se spuštalo dok

se lift penjao, ili je bilo obratno, lift se spuštao, a tijelo je htjelo gore, nije mogao ocijeniti uz ovako slab vid i horizontalni položaj. Upravo kad su se vrata otvorila, pod kopcima su se spojile točke svjetlosti i razdvojile se: gledao je uokolo tražeći bilo kakav poznati predmet ili osobu kako bi ponovno izgradio svijet oko sebe, uspostavio omjere veličina i udaljenosti, ali ništa od viđenog, u gotovo potpunom, čudno crvenkastom mraku, nije izgledalo kao suteran bolnice.

Naprijed i desno vidio je siluete glava, potiljaka i profila, ali u tami nije vidio detalje, jesu li muškarci ili žene, živi ili mrtvi, nije mogao ocijeniti, vidio je samo glave, zaobljenja potiljaka, zaobljenja sjedala na kojima su bile naslonjene, u sjedećem položaju, a on je istovremeno shvatio da se i sam našao, u nekom nezapamćenom međutrenutku, također u sjedećem položaju, ali da mu je glava još uvijek bila teža od tijela, no nekako je stajala, omamljenost je prelazila u pulsirajuću bol. Glave s desna ocrtavale su se na jarko crvenoj pozadini, bio je to požar na obroncima, čak ne tako blizu kako se u noći činilo, a odavde gledano nije izgledalo da ga itko gasi, da ga itko suzbija, niti je izgledalo da se vatra širi, da se spušta, bila je to vječna nepromjenjiva vatrena linija, a nitko od prisutnih, ako su još bili živi, nije pokazivao znakove interesa, kamoli panike. Opčinjeno gledajući u daleki rub crvenila na obroncima nepoznate planine, uočio je jedan mali plavkasti bljesak, jedva vidljiv u blještavilu, i pomislio je da mu se pjege i kružići nadolazećeg vida ponovno pregrupiraju pod napola spuštenim kopcima, no tada je drugi plavkasti bljesak, nešto izraženiji i vidljiviji, bljesnuo na rubu crvenila. Vatra je, čini se, gutala minsko polje, povremeno aktivirajući nekakve mine i bombe, koje su svojim blijedim i plavim eksplozijama pridonosile svjetlosnom spektaklu, ali nikoga od prisutnih nisu uznemiravale, nisu se ni čule, pa ih možda nitko osim njega nije niti bio svjestan. Ovakva vatra bez kontrole, prošlo mu je glavom, mogla bi zahvatiti cijeli svijet, a prije pojave ljudi vjerojatno i jest, s vremena na vrijeme, jedna mala iskra, jedna munja, zahvaćala cijeli svijet, skakala na otoke, proždimala kontinente, nije bilo nikoga da je obuzdava i gasi, možda nikada nije ni prestajala, ta vatra, taj globalni požar. Pogledao je nalijevo i na trenutak pomislio da još uvijek spava i sanja požar, da ovo ne može biti stvarnost, još uvijek je u Vinkovcima i vrijeme za koje je u nekoliko prethodnih trenutaka vjerovao da je prošlo zapravo je bilo umišljaj, snoviđenje, halucinacije izazvane dimom ili lijekovima, ili i dimom i lijekovima, i strahom i bolom, jer vatra još mora da jednako plamti, mora da još uvijek gori cijela pedijatrija, bolnički kombi na parkalištu iz kojega suklja gusti crni smrdljivi dim, a zasigurno gori još uvijek i knjižnica, spektakularno gori, a nad gradom lepršaju i padaju crni listići, uski i dugi listići, pepeo izgorjelih knjiga. S lijeve je strane požar izgledao jednako kao i s desne, kao da je konfiguracija terena bila jednaka s obje strane prometnice,

što u noći i na brdovitom priobalnom području možda i ne bi bilo čudno – i u ravničarskom kraju s lijeve i desne strane prometnice po kojoj bi se netko kretao linija požara bila bi jednaka, požar lijevo, požar desno, požar naprijed, požar iza, posvuda jednako, posvuda ravna linija požara koji se približava. Ravničarski svijet je simetričan, pa mora takav biti i priobalni. Samo, gdje je u toj simetriji more, pomislio je, zapitao se, sada opet svjestan da je budan i da prethodnu godinu ipak nije halucinirao u bolničkom krevetu. Promotrio je ostale glave, svijet lijevo i svijet desno i tada shvatio da je more zapravo s desne, iako je putovao s juga prema sjeveru, barem bi tako trebalo biti, jer Primošten je bio južno od Zagreba i Vinkovaca, a požar koji je prvo ugledao s desna nije bio požar na pučini, bio je to odraz u staklu, taj odbljesak je po buđenju ugledao i odmah se uhvatio za njega. U dubini te slike, tog odbljeska, mogle su se vidjeti samo siluete glava ostalih putnika u potpunoj crnini, u tamnom ponoru koji bi za dana vjerojatno bio plav i valovit. Idemo li opet nazad u Primošten?, izgovorio je u početnom stadiju panike, jer odmah je pomislio da su morali zaokrenuti nazad, možda zbog požara, možda zbog topničkog napada, možda je, dok je spavao u autobusu, neprijatelj presjekao Dalmaciju na pola i pre-priječio put na sjever, možda će sada zauvijek ostati odsječeni od Zagreba i Slavonije... Ne, na otoku smo, na otoku Pagu, rekao je čovjek do njega, zakrenuli smo nekako na otoku, moramo preko pontonskog mosta, to je jedina veza s kopnom, jedini prolaz... Tada je shvatio da autobus doslovce puže, da vozi po nečemu neravnom, nestabilnom, da vozi po nečemu što je čovjek do njega nazvao pontonskim mostom, Vidiš, čuo je opet njegov glas, ugašen je TV u autobusu, majstor vozi bez farova, u potpunoj tami, na pontonskom mostu, šofer se oslanja samo na vlastite oči, ima povjerenja u njih, moramo imati i mi, tako je možda rekao taj čovjek u mraku autobusa, a njega je pomisao da su na uskom nestabilnom mostu koji pluta na valovitom moru bez svjetala ponovno ispunila stravom. Ali zašto?, pitao je, Zar želiš da pucaju po nama, gore su na brdima, posvuda uokolo, ne vide autobus, da ga vide, odmah bi pucali, rekao je čovjek u mraku autobusa. Gdje su u brdima, pomislio je, gdje i kako vide od dima i vatre, kako mogu biti posvuda kad je s jedne strane vatra, s druge more, dva elementa krajnje neprijateljska, zar su otporni na jedno i drugo, ili su niže od vatre, između vatre i njih, to bi bilo katastrofalno, ali nikoga kao da nije bilo briga. Miris paljevine, ne pretjerano jak, ulazio je odnekud, vjerojatno kroz lagano otvoreni šiber, dok se autobus lagano zanosio, zastajkivao i opet kretao, a glave putnika u mraku klimale se naprijed-nazad, kao u snu, vlastitom i njegovom, kao netom pogođene metkom.

Bio je to zasigurno, morao je biti, miris posljednjeg ugarka iz kamina, taj fini, ugodni miris nagorjelog drveta, cjepanice, vjerojatno cjepanice hrasta, hrastovine

je imao najviše i navečer bi prije spavanja u kamin nabacao hrasta i graba kako bi se vatra zadržala do duboko u noć, do pred zoru zapravo. Ujutro bi na dnu kamina, ispod pepela koji je naizgled djelovao potpuno ohlađen, ako bi razmaknuo malo željeznim širajzlom, obično našao sloj žari, znatnu hrpu užarenog drvlja, pa ne bi morao opet sve iznova: čistiti, potpaljivati, razgarati, gubiti i do sat vremena prije posla samo na loženje, nego bi odmah krupnije cjepanice hrasta i jasena nabacao izravno na žar, otvorio protok zraka i vrlo brzo razgorio vatru. Dok bi se vratio iz kupaonice dnevna soba bila bi ugodno topla, potom bi se ugrijala i spavaća soba, a zatim i kupaonica. To ponovno razgaranje vatre redovno bi izbacivalo nešto dima u sobu, to se nije moglo izbjeći, soba bi se koju minutu prozračivala bez obzira na vanjsku hladnoću, ali sada je još ležao sklupčan u krevetu, netom je ugasio mobilni alarm, a dim je već bio u sobi, već je javljao da se Mirta ustala, razgorjela vatru, prozračila, čuo je potom i mlaz mokraće u školjci, glasan pljusak vode iz kotlića, nekakvo šuškanje. Odagnao je erekciju u početnom stadiju, sjeo na krevet, mobitel je bio neumoljiv, pokazivao je 6:07, sedam minuta nakon alarma, sat i pedeset tri prije početka radnog vremena, prvog pacijenta, prva dva istovremeno, po svoj prilici, a onda je, izvadivši prstima krmelje, pored 6:08 ugledao vanjsku temperaturu: - 14. Sa sinoćnjih četiri u plusu i lagane susnježice, na četrnaest u minusu, jebiga, prva pomisao bila je na automobil pod tankom koricom smrznutoga snijega, zapravo leda, sinoć je to bio snijeg od dva tri centimetra, izišao je na ulicu pokupiti prospekte trgovačkih centara, vidio snijeg na autu, ali nije mu se dalo uzeti metlicu i skinuti to. Taj tanki sloj snijega na autu sada je bio tanki sloj leda. Jedina je nada bila da je nekakav nalet vjetra skinuo snijeg prije pada temperature, ali snijeg je bio mokar, ljepljiv, vjetar tu ne bi pomogao, pomislio je i dignuo roletu ne bi li se uvjerio u katastrofu, vani je još bio mrak, ali snijeg je blještao, Jesi normalan, čuo je Mirtu koja je samo u gaćicama izišla iz kupaonice i hodala po sobi, stajala kraj otvorenog ormara, što li. Igore, spuštaj to, prišla je i sama spustila roletu, on se malo odmaknuo i gledajući u njene minijaturne sise samo rekao, Katastrofa. Trenutak bijesa i nevjerice na njenom licu bio je dovoljan da odagna misli o vozilu pod slojem leda, vidio je da se taj led i sjaji, presijava kao staklo, mora da je padala i kiša prije pada temperature, pomislio je, Minus četrnaest, auto je u kurcu, rekao je kao da ona ima rješenje za to, Moj nije, rekla je ono što je bilo suvišno reći, njen je u garaži, okrenula se da joj kao i svakog jutra zakopča grudnjak, ali on je već zatvarao vrata kupaonice.

**Ružica Martinović-Vlahović** rođena je 1950. godine u Zagrebu. U zavičajnom Kominu u Dalmaciji završila je osnovnu školu, a gimnaziju u Pločama i Zagrebu. Diplomirala je na Medicinskom fakultetu u Zagrebu 1974. Uz dugogodišnji književni rad objavljuje i stručnu kao i popularno-znanstvenu literaturu iz područja medicine i bioetike. Sudjelovala je u obnovi društva *Hrvatska žena* 1990. i bila prva predsjednica podružnice Hrvatskog katoličkog liječničkog društva (HKLD) u Slavonskom Brodu, osnovane 2002.

Ružica Martinović-Vlahović piše pjesme, pripovijetke, romane, eseje, osvrte i životopise te sudjeluje u uredničkom radu. Pjesmama se javlja u glasilima počevši od 1974., a prozom nešto kasnije u Glasniku HKLD, Liječničkim novinama, Godišnjaku Matice hrvatske OSB, Glasu Koncila, Hrvatskom slovu, Obnovljenom životu itd. Objavila je četiri zbirke poezije, tri knjige pripovijedaka i dva romana. Zastupljena je u antologiji *Krist u hrvatskom pjesništvu* te u kronici HAZU-a *Liječnici pisci u hrvatskoj književnosti*. Književni ugled Ružice Martinović-Vlahović potvrđuju brojne nagrade. Na 3. Susretu hrvatskoga duhovnoga književnoga stvaralaštva *Stjepan Kranjčić* 2011. nagrađena je prvom nagradom za kratku priču, a na 4. Susretu 2012. prvom nagradom za esej. Na istim susretima dobila je potom nagrade za poeziju i eseje još u četiri navrata (2013., 2014. i 2017.). Za svoj prvi roman *Smaragdna rijeka* dobila je nagradu *Neretvanska maslina*, 2016. Članica je Društva hrvatskih književnika, Matice hrvatske, Hrvatskog liječničkog zbora i Hrvatskog katoličkog liječničkog društva.



## **BLAGDANSKI TRIPTIH**

### **KAKO JE ZEKO POSTAO VRAPČIĆ**

Predblagdansko je vrijeme. Toga popodneva odlučim obaviti posljednju kupovinu. U uredu sve kipti od užurbanosti, a kod kuće ne znam što bih prije započela. U takvim situacijama obično se radi brzo i puno, ali misli malo - ne stigne se dugo razmišljati. Već sam na blagajni. Ah, da! Zaboravila sam uskrсне salvete za blagdanski stol – čula sam od prijateljice Vere da ovdje imaju posebne: zelene sa zekom. Takve bi moja Ivana sigurno željela; iako je već u petom razredu, još uvijek voli takve stvari: sjajne sličice, umiljate *plišance* poput njenoga Sivka, te ostala slikovnicama pripitomljena stvorenjca. No, sada već umije, a svakako i hoće – spremno je obećala – pripomoći oko postavljanja stola za ovu osobitu prigodu uskrsnoga doručka. Otrčim brzo do gondole s papirnatim ubrusima i hop! – brzinom munje uzimam zelene sa zekom – imala sam sreće, posljednji paket! Blagajnica kaže: „Dobar izbor, gospodo!” Pomislim, zašto mi to govori? Pa, logično je i prikladno: zec za Uskrs!

200

Blagdanski stol izgleda izvrsno. Ovaj put nam je baš uspjelo. Svojski smo se potrudile, Ivana i ja. I dečki će, naravno, dati svoj dio – sjest će za stol! Obilje mirisa i boja za uskrсни doručak. Ukusno posloženi naresci, kuhana šunka, kobasice i kulen jarko crvene boje, oljuštena jaja bijela kao snijeg, zeleni se mladi luk bijeli i crveni, šarene se raznorazni začini, umaci i salate, a tu su i sir s vrhnjem, suhi i kremasti kolači, zlatnožuta pinca i uskrсни domaći kruščić, okrugao, urešen pletenicom oko oboda, cvjetićima i križićem u sredini, vješto izrađenima od tijesta. Blagoslovljeni primjerci jela, od svake vrste pomalo, odvojeni su na posebnom tanjuru – oni se jedu prvi. Naravno, i pribor je za jelo onaj svečaniji. A šećer na kraju – moje salvete! Mali zeko će veselo skakutati oko ravničarske domaće trpeze. Već sam ih najavila kao posebne jer sam se u to uvjerila nekidan kod Vere kad sam ih vidjela na dječjem rođendanu.

– Što je ovo?! – Ivana će u čudu. I ostali me gledaju.

– Pa to je uskrсни zeko, rekla sam vam već.

– Kako to da je zeko na grani? Otkada zečevi žive na stablu? – dobaci mi stariji sin sa smiješkom. A tata se glasno nasmije. I prvi put pažljivo pogledam ubrus. A ono, žučkasti tusti vrapčić na zelenoj cvjetnoj proljetnoj grani!?

– Kako nisam primijetila? – zbunjeno ću ja. „Što se to sa mnom događa?“, pomislih s nelagodom.

– Nije ni čudo u kakvoj si žurbi bila ovih dana – suprug će sažalno i utješno, pokušavajući suzdržati smijeh. Svejedno sam šutjela. Nikako da prihvatim svoj percepcijski promašaj.

- Mama! – dosjeti se Braco, moj bistri četverogodišnjak. – Tvoj uskrсни zeko sigurno je doskakutao do tete Vere, vidio sam ga ondje.

– A k nama je dolepršala njihova ptičica – veselo će Ivana.

I svi se slatko nasmijemo. Uskrсни doručak mogao je početi.

## ZORNICA

Odmiče već treći tjedan adventa. Zornica. Crkva dupkom puna. Ljudi vole, čini se, ovaj oblik pobožnosti. Jedan od rijetkih danas sve posjećenijih, osobito kod nas u Slavoniji. Rana buđenja daju osjećaj probuđena duha, a početak novog liturgijskog vremena spremnost na novi početak. Božić, pak, kojemu se ide ususret, pojačava dojam jednoga i drugoga.

Jutros se čita evanđelje po Mateju, spasiteljski zov - jedno od onih najutješnijih: „Dođite k meni svi koji ste umorni i opterećeni i ja ću vas okrijepiti”. Tema itekako zahvalna za propovijed. Godi ljudskom uhu. Jer, tko danas nije umoran? I kome ne bi dobro došla okrjepa? Upravo je takvo pitanje izrekao i svećenik već na početku svoje propovijedi, nastojeći razbuditi ranojutarnje slušače retoričkim pitanjem: „Tko to od nas, dragi vjernici, danas nije umoran?” I potom kratko zašutio. U potpunoj tišini Božjega hrama odjekne glasić, sitan, ali prodoran: „Ja! Ja nisam umoran!” Crkvom se prelije val smijeha. I propovjednik se smije, kaže zasmijano: „On me, izgleda, jedini sluša.” Smiješak mu je još dugo titra oko usana.

202

Ozračje u svetištu postalo je odjednom nekako opušteno i svijetlo, sve više što se primicao kraj misnoga slavlja. Svi su bili, barem za nijansu, vedriji i budniji – sada su dijelili još jedan mali topli doživljaj.

A na kraju, bi pozvan neka se pokaže kod oltara taj „koji nije umoran”. Dječčić oko četiri godine, bistar i ponosan, mali junak jutra. Iako nije baš točno znao što je zapravo učinio i zašto su se odrasli tako slatko smijali. Nije ni slutio kako je svaki od onih tamo prisutnih dobio od njega po jednu božansku iskricu koja je zapalila i njihovo vlastito djetinje svjetlašće što ga svatko ima, ali je najčešće zapretano pod pepelom godina. A upravo je došašće pravo vrijeme da ga se užga.

## PRAZNA KOŠARICA

Stvari zarobljavaju sjećanja. Ne dopuštaju im otići. A i same su ponekad zarobljene njima. I inače, stvari znaju dugo i nemilosrdno trajati, često dulje od ljudi – nakon njih i mimo njih. Kako bismo ih udomili i umirili, obično ih smještamo u kuću sjećanja. Ona nam se ukaže povremeno poput sunca sa zlatnim zrakama što se šire na sve strane. Kuća sjećanja zna se prometnuti u kuću snova – tada svi putovi vode do nje.

Neki predmeti u kućanstvu mogu godinama upijati u sebe događaje i sabirati sjećanja svih članova obitelji pa i šire, a potom kad oni napuste svoj dom, te stvari iako šutljive, bdiju i čekaju nečiji pogled, misao ili osmijeh da ih se probudi.

– Je li tako i s tobom, moja uspavana ljepotice? – promrmlja Stjepan dohvativši s kuhinjske vitrine staru košaricu. Spletana od pruća, lakirana, s cvjetićima oslikanima zelenom i crvenom bojom, bila je još uvijek lijepa – ručka je dobro ležala u ruci.

Stigao je kući uoči Uskrsa. Baš kad je započelo slavlje mirisa rascvjetalih bajama i bresaka u suzvučju ptičjega pjeva. Ali on je sve to slabo primjećivao. Došao je u roditeljski dom, neplanirano, iako je kao učitelj imao slobodan čitav tjedan proljetnoga odmora, odlučio je u zadnji čas, gotovo instinktivno; kao nekoć u studentskim danima kad se znao zaletjeti doma - obično svaki put kad je trebalo nešto poravnati.

Iznenadio je roditelje. Otac je pokušavao ostati ozbiljan, a majka se veselila otvoreno i glasno, kao i uvijek. Došao je sam, Jasna je ostala zbog posla. A i trebalo im je neko vrijeme samoće za razmišljanje. Ovaj put stvar je među njima bila ozbiljna. Treću godinu su zajedno, a ona još nije spremna za dijete. Porječkali su se i opet oko toga, odnosno ona nije ništa uzvratila, samo je uvrijeđeno zašutjela. I inače je posljednjih mjesec-dva bila osobito mučaljiva i nekako napeta. A on djecu toliko voli, zato je i izabrao ovo zanimanje.

- Iznijet ću te vani, malo se osunčaj, mala moja... - tepao je košarici dižući je na razinu očiju. U prolazu kroz predsoblje pogled mu zapne za ogledalo. Kratko zastane pred njim. U jednom trenu, ni sam ne zna kako, osjeti svoje *ja* u sebi – ugleda desetogodišnjega dječaka u odrazu. „Isti smo”, pomisli. „Ja i on smo isti, kako je to moguće? A tolike godine su između nas, više od dva desetljeća. Ta, isto *ja* je u nama: nepromjenjivo, nepotrošivo, neugasivo. I takvo će ostati za čitavu vječnost”. Još nikada nije tako naglo i neposredno ugledao to svoje nevidljivo *ja* kao tada.

„Možda mi se ukazala duša djetinjstva” – promrsi on kroz zube – „da me povede putem istine do samog sebe.”

– S kime to razgovaraš? – javi se majka ulazeći u kuću. – I što radiš s tom košaricom u ruci?

– Ma, ništa, iznijet ću je na sunce... neka se prozrači.

– Nije potrebno, prebrisala sam je nedavno. Ne kaniš li možda u njoj nositi jelo na blagoslov sutra ujutro? Ne bi li ti bilo neugodno, ti tako visok, nebu pod oblake, a košarica u ruci sićušna, vuče se dolje negdje pri tlu. Usto, ne znam... –zastane ona značajno ga gledajući s prikrivenim smiješkom, pa nastavi:

– Ne znam koliko ti se može vjerovati... Kao onda, sjećaš li se?

– Sjećam se, sjećam, kako ne! I pamtit ću još dugo. Osobito dobro pamte moji dlanovi... tatine četiri ljute preko svakoga. Oboje se nasmiju. – Malo ću prošetati, vraćam se do ručka – doda on, odloživši košaru na ormarić u predsoblju.

Do njihove crkve put je vodio strmom kamenom uličicom, a do samoga ulaza trebalo se popeti širokim stubištem. Ispevši se žurno, Stjepan zastane na prostranoj terasi ispred crkve hvatajući zrak plućima, a krajobraz očima. Uvijek ga uspije iznenaditi i uveseliti ova panorama sreće; poput riječi ljubavi, djeluje svaki put. Prisjeti se onih popodnevnih pobožnosti velikoga tjedna u toj istoj crkvi, i kako mrmor mnoštva bruji u skladnoj rezonanci s kamenom zidova, kao u nekom polifonom recitalu na čijim se mekim valovima ugodno plovi, a kroz otvorena vrata hrama prostor se prelijeva srebrnom rijekom do morske pučine, pa sve do obrisa dalekih modrikastih brda i otoka. Uvijek se čudio, kako je moguće u tako mali okvir portala smjestiti tolika prostranstva.

Posve oraspoložen Stjepan krene kući. Tako dobro nije se osjećao još od onda kad je istoga takvoga jednog jutra, na tim istim stepenicama, noseći košaru s posvećenim jelom – bilo je uskršno jutro – osjetio prvi put nešto veliko i lijepo što ga moćno nadilazi, a opet mu je tako ugodno i blisko. Čisti supstrat životne radosti jednoga desetogodišnjaka: još dovoljno dijete, a ipak to više nije. Ali ubrzo oćuti običnu glad. Bio je natašte; kasno je ustao i nije stigao ništa pojesti. Odrvne krajičak ubrusa i virne na kolač. Otac ga je donio iz Njemačke, gdje radi već drugu godinu. Bio je to originalni Schlünder Brot proizvod, blagdanski kolač s grožđicama i ušćereanim koricama agruma, obavijen slasnom bijelom naslagom. Košara je tako mirisala, a šećer u prahu bjelasao se poput netom posutoga snježnog pokrivača. Već ga je i

kod kuće vabio da ga gricne, a sada ovako narezan na kriške – mogao bi uzeti barem jednu... Brzim pokretom poravna ubrus. Ne, neće, mama bi sigurno primijetila...

U podnožju stubišta odnekud se pojavi Josip Vuleta, zvani Jole. Dječak krupnih prozirnih očiju i kovčave kose. Išao je s njim u razred, odnosno prispio je i kod njih, jer je već drugi put bio ponavljač. Naravno, u svemu drugom spretan i domišljat osim u učenju. Stjepanu je čak znao pomoći u tehničkom, a on ga je zauzvat poučavao matematiku.

„Kamo ideš?” – upita Jole. – „I... što to nosiš?”

„Jelo s posvete, idem iz crkve.” – odvrati Stjepan u dahu i htjede dalje. Žurio se kući na doručak.

„Daj da vidim!” – I ne čekajući dopuštenje Jole zgrabi rub košare i uvali svoju veliku rudlavu glavu u nju. Pomiriše. Oči mu narasle, samo što ne upadnu unutra. Pošuti časak, potom reče.

„Dam ti dva klikera, ako probam tvoj kolač. Novi su, tetka mi ih donijela iz Zagreba. Keramički, tvrdi i teški – ukopaju se u tlo, gdje zaželiš, u milimetar! A gađaju k'o iz puške.”

Izvadi bijele kuglice iz džepa i položi ih na Stjepanov dlan. Savršeno oble i blistave kotrljale su se zvoneći sitnim porculanskim poljupcima u zamamnom plesu. Stjepan popusti. Ne samo zbog klikera, objašnjavao je sebi. Već, Jole je stvarno gladan, a da se i ne govori koliko je tek željan slatkiša. Njih je ionako malotko imao, on svakako ne! Ni majku nema, a otac mu obrađuje zemlju. Ali istina je zapravo bila puno jednostavnija, kao i uvijek. Jači od želje za klikerima i sažaljenja prema Josipu bio je strah. Bojao se odbiti ga. Za glavu viši od njega, nije se libio sukoba – naprotiv, priželjkivao ih je.

Kući je Stjepan donio praznu košaru, odnosno preostala dva komadićka što su se bojažljivo stiskala jedan uz drugi poput Adama i Eve u Edenu iza prvoga grijeha – a što s njima? – na kraju ih je sam pojeo. Onda su otišli isprobati nove klikere. A s obojenim jajima iz košare natjecali su se u gađanju novčićima. I na kraju, što reći kod kuće? Slagati kako su mu sve ukrali dok se igrao s Josipom... Kolač su pojeli, pa što! Bili su gladni. Ionako bi se pojeo, ta kolači i jesu za jelo. Nije shvaćao kako je on slika zajedništva i cijela obitelj treba okusiti barem komadić – upravo po tome i jest blagoslovljen! Ta, to je svetinja koja se dijeli poput kućne pričesti. Sve je to Stjepan saznao kasnije, tada nije puno mislio; nije mislio ništa, zapravo. Istom je počeo razmišljati onda kad su suze poniženja zbog tatine ljutnje bile davno iza njega.

– Zvonio ti je mobitel – začuje majčin glas iz kuhinje.

Propušten poziv i poruka. On otvori poruku: „Zvala sam te, ali se nisi javljao. Htjela sam ti reći, razmisli o jednom ženskom imenu! Trebat će nam, po svoj prilici. I to uskoro! Liječnik mi je jutros potvrdio. Volim Te! Jasna”.

U taj čas oglase se crkvena zvona. Podne!

– Tko je to zvao? – priupita mama.

– Javio mi se anđeo Gabrijel! – odgovori on, ozaren osmijehom.

**Nevenka Nedić** (umjetničko ime *Gloria La Marr*) rođena je u Brčkom (Bosna i Hercegovina) 1989. godine. Osnovnu školu završava u Bošnjacima, a srednju medicinsku školu u Slavonskom Brodu. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Osijeku stječe titulu magistre edukacije filozofije i magistre pedagogije. Piše talijanske sonete, haiku, slobodni stih, pjesme u prozi, osmerce, šesterce i dnevničke zapise. U lipnju 2016. godine objavljuje prvu zbirku poezije sačinjenu od 399 haikua naslovljenu *Zlatno doba* za koju godinu dana poslije dobiva Književnu nagradu *fra Martin Nedić*. Drugu zbirku poezije pod nazivom *Apologija* objavljuje 2018. godine. Uređuje knjige, surađuje s drugim umjetnicima te svoj umjetnički opus širi i na umjetničku fotografiju te modni dizajn.



## Naličje snova

Postoji jedan san kojemu se često vraćam. Ne sjećam se dana kada se rodio, ali željno čekam dan kada će završiti. U tome snu ja lebdim: ponad kuća, ponad nepoznatoga svijeta. Tako čudna pojava, zaista, a nitko od njih ne upire svoj pogled gore, zauzeti su svojim besciljnim tumaranjem.

Lebdim, ali ne stižem – zato je njegov kraj tako velika želja.

Kada se ujutro ustanem, osjećam se kao da sam proputovala svijet, u umu mi se razbistri neka nova spoznaja o nečemu što inače ne bih znala. „Na kućnome broju 85 neka se djevojčica probudila usred noći pa zaplakala kraj prozora jer joj roditelji nisu mogli kupiti školske knjige“ – jedno od tih jutara govorila sam sebi ustajući iz kreveta – „a Amelie je u trećemu pismu Guillaumeu konačno priznala da ne planira ozbiljno s njime“ – nastavila sam češljajući se. Te bi se misli nastavile: „Siobahn je povjerovala da je s razlogom stigla u Francusku, a ne u Rusiju, kako je prvotno planirala, a Noel zaista ne voli špagete“ – ponavljala bih si te i slične misli sve dok ne bih izašla na ulicu. Tada bi utihnule. Odista, ne priliči ni zadržati se na njima dok hodam užurbanom vrevom grada.

208

Imala sam svoje najdraže mjesto, mjesto gdje se kuhala najbolja kava i pripremao moj najdraži kolač. Ondje bih sjela, redovito za stol kraj prozora te pisala o događajima prethodne noći. Snovi, tako živi, nisu se dali zaboraviti. Oni su htjeli biti zapisani, a to htijenje vuklo me je k papiru tako često kao što je – svako jutro.

„Ja zaista ne volim špagete“ – odjednom me je u pisanju omeo nečiji glas. Doduše, taj je glas bio negdje u gužvi koja se u kavani stvorila toga dana, no ja sam podigla svoj pogled tražeći osobu koja je tu rečenicu izustila. Pogledala sam lijevo pa desno dok mi pogled nije zastao na djevojci koja je pisala pismo. Tada ju je netko viknuo: „Amelie! Što ne dođeš sjesti s nama?“ Zatim sam sve to zapisala.

Taj sam dan otišla u obližnju knjižaru provjeriti stanje prodaje svoje nove knjige. „Prodali ste dvije knjige manje nego jučer“ – uzvratila mi je Joëlle, blago sliježući ramenima – „prodaja putopisa u blagome je padu.“ Načinila je pauzu te nastavila: „Jesen je. Ljudi rijeđe putuju u jesen.“ Željela me je utješiti.

Nisam ranije zamišljala da bi se moj san sveo na pisanje putopisa. Nisam bila od onih osoba koje su često putovale, no taj dan, dan kada sam doživjela svoju prvu veću pustolovinu, sjeme je počelo klijati i njegov mi je plod odredio čitav put. Naime, moja sedam godina starija sestra često je poduzimala jednodnevna ili dvodnev-

na poslovna putovanja pa je taj put trebala biti u Rimu. Oh, kako sam joj zavidjela! Ipak, dogodilo joj se da se svega tri dana prije putovanja tako razboljela da je mjesto ustupila meni. Imala sam dvadeset i jednu godinu. Bilo je to moje prvo putovanje daleko od kuće. Svidjela mi se ta sloboda i, što je najvažnije, uvidjela sam da je svijet puno veći od onoga što sam ikada mogla zamisliti. Sljedeći grad – Alžir.

Zatim Bukurešt. Uslijedila je Hrvatska. Sasvim neplanirano i nenadano iščekivale su me nove udaljenosti, nepoznata mjesta i nedokučivi ljudi sa svim svojim jezicima. Sva moja zarada služila je toj svrsi, da odem u nepoznato i pokušam razotkriti nedokučivo, a sada me je moj pustolovni duh hranio prodajom putopisa.

Svako jutro bilo je nalik drugome – vraćam se svome nedovršenom snu, zatim odlazim pisati o njemu te uzimam različite rute za šetnju parkom koji je na putu kući. Jedan dan, dok sam se šetala, do mene je došla lopta s kojom su se igrala dva dječaka. Sagnula sam se da ju dohvatim i u taj su čas kraj mene prošle dvije djevojke koje su žustro razgovarale. „Vjeruj mi, ti si s razlogom stigla u Francusku, a ne u Rusiju, kako si prvotno planirala“ – rekla je jedna drugoj. Djevojka se zvala Siobahn. Na košulji je imala pločicu s imenom.

Nikada nisam težila pronaći poveznicu između svojih snova i stvarnosti. San je bio svega nesvjesna aktivnost koja je počivala na zakonitostima moje mašte, dok je stvarnost, ona budna i svjesna, počivala na zakonitostima koje nisam upisala sama. Ipak, kada sam upoznala mladića koji se zvao Noel, postala sam poprilično sigurna da su se san i stvarnost počeli ispreplitati.

Bila sam ispred jedne od knjižara i sa svojom sam sestrom komentirala novi roman Marie Eclaira, „Samo jedan dan s tobom“. Bilo je to djelo koje je nevjerojatnom brzinom odjeknulo svijetom.

„Drago mi je, ja sam Noel“ – prišao mi je taj neobičan mladić tako otvoreno i srdačno, kao da moje lice odnekuda već poznaje.

„Clarisse“ – uzvratila sam pružajući mu ruku.

„Noel! Tako mi je drago što te vidim!“

Moja mu je sestra taj iznenadni susret uzvratila zagrljajem.

„Vi se poznajete?“ – upitala sam.

„Da, kako da ne! Zar ti nisam spominjala Noela? On je tvoj veliki obožavatelj!“

„Pročitao sam sve tvoje putopise, svih sedam“ – uzvratio je.

„Impresivno“, pomislila sam u sebi, „što li je to u mome stilu pisanja da je pohitio svim izdanjima?“ Upitala sam se.

„Volim tvoj pjesnički stil pisanja“ – nastavio je – „opisuješ ljude i mjesta tako bezvremenski, kao da bih isto mogao čitati i pedeset godina ranije i ne opaziti razliku, osim što bi mi pojedini izumi mogli osvjestiti o kojim je godinama riječ.“

„Što ne bismo svi skupa otišli na ručak?“ – nadodala je moja sestra. „Ali trebaš znati da Noel zaista ne voli špagete!“ – završila je.

Na kraju se ispostavilo da je Noel također stalni gost kavane „Mademoiselle Sauvage“ (ali da ju češće posjećuje u poslijepodnevnim satima), spomenuo mi je prijateljicu Amelie s kojom bi me silno želio upoznati – jer ga svojim duhom jako podsjećam na nju – te da bi mi jednom želio pokazati kolekciju svojih umjetničkih radova, slika pejzaža koje bi nerijetko nastajale nakon čitanja neke od knjiga. Tako bi svoju maštu pretakao u stvarnost kao nešto opipljivo, a zapravo je izmišljeno. „Tko zna, možda negdje u stvarnosti zaista postoji ono što sam naslikao, upravo onako kako sam naslikao“ – zaključio je.

210

Tih se dana, činilo se, moj san počeo obustavljati – kada bih se ustala, osjećala bih se neobično svježe, odmorno i poletno. Nisu me morile nikakve misli o svijetu koji ne poznam, već mi je čitav život bio prožet osjećajem poznatosti. „O čemu ću onda pisati?“ – zabrinula sam se. Naime, pisanje putopisa željela sam ostaviti iza sebe i zasjeniti ih svojim prvim romanom.

Koliko god da su me te čudne misli morile, one su sa sobom nosile ploda: o njima bih pisala svako jutro, posvećujući im svoje vrijeme i ulažući truda u to da ih pretočim u nešto razumno; ako se obustave, nada da će jednom stvoriti moj prvi roman bit će zamijenjena strahom. I doista, kada sam jedno od tih jutara poslala pisati, samo sam sjedila gledajući kroz prozor, a da papir nisam ni dotakla. I kava se sasvim ohladila, a kolač na tanjuriću ostao razmrvljen.

I prodaja putopisa taj je tjedan bila u vidnome padu.

„*Alžir, moje mjesto pod suncem* još uvijek drži rekordnu prodaju što se putopisa tiče“ – utješno je govorila Joëlle.

„Zato što je bio moje prvo djelo. Ne kaže se uzalud da su prve ljubavi naslađe. Svi ih se rado sjećaju pa ih i kod drugih lako prepoznaju.“

„Ipak, nemojte se obeshrabriti. Tako ste mladi, a već se izdali sedam knjiga!“ – nadodala je te nastavila: „Ta pogledajte Marie Eclair – njoj je tek sedma knjiga donijela priliku kakvu vi već sada uživate!“

„A ja bih upravo tu sedmu knjigu“ – pomislila sam u sebi.

Čovjek bi uvijek radije ono što drugi ima, ne uviđajući koliku vrijednost već ima sam.

Stojeći pred izlogom knjižare, gledajući u taj roman, u meni je počela buktati zavist. Silno sam si željela prisvojiti uspjeh takvoga književnoga djela. Ipak, tu i tamo pažnju bih si svrnula na jednu djevojčicu koja je otužno gledala u drugi dio izloga, onaj koji je izlagao školske knjige. Iako joj se nisam namjeravala obratiti, iz mene je samo izašlo:

„Zašto si tako tužna?“

„Roditelji mi nisu mogli kupiti školske knjige jer su siromašni“ – uzvratila je te otrčala.

Ponekad je dovoljna tek jedna misao da se čovjek sasvim prizemlji.

Dok su stranice mojega rokovnika zadnja tri tjedna zjapile prazne, druženja s Noelom postajala su sve življa. Saznala sam da je uživao veliku podršku svojih roditelja kada se odlučio u cijelosti posvetiti likovnoj umjetnosti da je čak tata inzistirao da završi likovnu akademiju, a da je priliku odbio jer je u to vrijeme bio buntovan. Doista, kao što je bio govorio, jednoga jutra pozvao me je u svoj atelje.

„Sada tehnike izučavam sam“ – govorio mi je kada smo ulazili u zgradu – „istina, otežao sam si put učenja, no ne postoji ništa što bi netko drugi mogao savladati, a da to ne bih mogao i sam.“

Atelje je bio sasvim mračan. Kada je odgrnuo duge i teške zavjese s prozora, bila sam zabljesnuta urednošću i skladom kojima je odisao čitav taj prostor. Meni zdesna bila je posložena i vrlo zavidna kolekcija književnih djela.

Prije nego sam se uspjela obazreti na niz pejzaža koji su već našli svoje mjesto na zidu, odnekuda je izvadio jedan koji mi je, dok je prema meni hodio, dozvao u misli njegovu pretpostavku da možda negdje u stvarnosti zaista postoji ono što je naslikao.

„Ovaj sam pejzaž naslikao kada sam pročitao tvoj putopis o Slavoniji.“

„Tripit sam se vraćala“ – uzvratila sam nakon duže stanke. Uistinu sam bila dirnuta i gestom i ljepotom kakvu je to umjetničko djelo sadržalo.

„Pomišljam da je ponad te ravnice nebo kao ponad svakoga tla, no ako se zaljubiš u to prostranstvo žita i šuma, kada pogledaš gore, oči ti vide ljepše.“

Citirao me je. Dugo mi lice nije zasjalo takvim osmijehom.

Kada sam pošla prema policama na kojima su bila posložena književna djela, zapazila sam nekakve knjige za djecu u kutiji koja je bila ostavljena na podu.

„Čitaš i dječju literaturu?“ – začuđeno sam upitala.

„Misliš na školske knjige? Kupio sam ih za jednu djevojčicu kojoj su roditelji siromašni. Stanuje u kući preko puta. Ondje, na kućnome broju 85“ – upro je prstom u broj koji kao se zrcalio na danjoj svjetlosti. Nastavio je: „Kupio sam ih kada sam prodao zadnju sliku.“

Da, san i stvarnost zaista su se ispreplitali.

Nova jutra nisu bila ništa бесплоднija no prethodna. Sjedila sam na istome mjestu, ispijala istu kavu i sladila se istim kolačem, ali ništa više nije bilo isto. Vrijeme za pisanje kratila bih si gledajući kroz prozor. Promatrala bih ljude. Svi oni bili su zauzeti svojim besciljnim tumaranjem, a ja kao da sam čekala da jedan od njih zastane, upre svoj pogled u mene i kaže mi što mi je činiti.

„Pišeš?“ – začula sam glas. Kada sam se okrenula, prepoznala sam lice. Bila je to Amelie.

„Ne baš“ – pogled sam svrnula na prazan papir kojega je tinta taknula tek ispisujući datum.

„Poznavajući Noela, poznajem kakvo je čudo inspiracija – dođe baš kada je trebaš!“

I uz taj osmijeh s kojim mi je nastavila govoriti, bila sam sigurna da je posrijedi stvaranje novoga prijateljstva.

Do tada je prijateljstvo s Noelom bilo duboko pustilo svoje korijenje. Tijekom jednoga druženja u ateljeu, rekao je da mi želi pokazati nešto što je čitavo vrijeme čuvao kao svoju veliku tajnu.

„Čitao sam prvi roman Marie Eclair, *Iščezavanje*“ – uslijedilo je – „u njemu u samo jednoj rečenici opisuje izgled glavnoga lika, dok je zapravo čitav roman struja

svijesti“ – zastao je. „Njezine plave oči bile su u potpunoj suprotnosti sa crnjomastom kosom, lice zamišljeno, s pogledom udesno, usne koje bi radije šaputale, no govorile, a obrazi bez jačega rumenila – tako je glasila. Ta jedna rečenica bila je dovoljna da zamislim njezin izgled i naslikam svoj prvi, i za sada jedini, portret. Imao sam sedamnaest godina.“

Zatim je s njega svukao bijeli komad platna. Taj lik iz njegove mašte bilo je moje lice.

Dok sam kraj svoga romana tražila u snu, on se otkrio u stvarnosti.

„Clarisse!“ – u pisanju me je omeo glas moje sedam godina starije sestre. „Želiš li umjesto mene za tri dana otputovati u Rim?“

**Marijana Radmilović** rođena je 1971. godine u Vinkovcima. Studij kroatistike završila je u Osijeku. Živi u Osijeku, radi u Vukovaru. Pjesme i priče objavljivala je u časopisima *Quorum*, *Književna revija*, *Plima*, *Zarez*, *Tema* i *Riječi*. Zbirku poezije *Portreti nepoznatih žena* objavila je 1998., a godinu dana kasnije dobila za nju pjesničku nagradu *Ivan i Josip Kozarac*. Na prvom *Danima Dobriše Cesarića* u Požegi dobila nagradu *Dobriša Cesarić* za najbolju neobjavlenu knjigu poezije *Bolest je sve uljepšala*, a nešto kasnije za istu zbirku Nagradu *Kvirin* za mlade pjesnike. U pripremi je zbirka poezije *Putovanje oko tijela*.

## PREDAH

Pred očima joj je još dugo bila ta slika. Jedan visok i jedan nizak muškarac. Odveli su ga. Učinili su to s puno uljudnosti. Kada su za sobom zatvorili vrata, još uvijek se smiješila, sve dok nije postala svjesna te glupe grimase na licu. Bili su rani poslijepodnevi sati, ali svjetlost je već posustajala. U zraku opipljiva mekoća. Sjedila je u naslonjaču, nepomična, neprirodna, kao kakav izložak. Kao da joj ne pripadaju, ruke su se čvrsto držale za rukohvate. Sijeda kosa, razmaknuti zubi, lice utrnulo i sasvim posivjelo. Izgledalo je kao da stari brzinom svojih misli, brzinom kojom su se natisnule sjene. Nevelika je prostorija popunjena trosjedom i malom komodom punom starih knjiga, časopisa, požutjelih i nečitkih bilježnica davno ostarjelih gimnazijalaca. Stranice su se lako otkidale, miješale i bilo je na gomile listova koji više nigdje nisu pripadali. Nije ih bacila. Mali je prozor okrenut dvorištu i zakriljen starinskim, gusto tkanim zastorom. Na zastoru pričvršćen ukrasni leptir, požutio od starosti. Neukusan i prevelik detalj, ali ni njega nije bacila. Bila je to kuća njezinih nedavno preminulih roditelja. Sve je sačuvala. I sve je pomno ulaštila, mala je soba mirisala na čistoću, staro je pokućstvo primilo visok sjaj. Bilo je nečeg otmjenog u toj skromnosti. Ogromna kaljeva peć svojom je monumentalnošću narušavala sklad, ali čuvala je priču o visokim stropovima, aristokratskoj mirnoći i jedva čujnom, umirujućem pucketanju zagrijana pokućstva.

215

- Prošli su sati. Tama ju je već sasvim progutala kada je posegnula za telefonom:
- Halo...oprostite što...ovdje Marija. Odveli su mi supruga...ne znam što...
- Gospođo Marija, ne brinite se. To je samo rutinska stvar, običan razgovor, ništa ozbiljno...
- Ali tako iznenada! Koliko će to...
- Sigurno je već na putu kući, ništa se ne brinite, kad vam kažem. Eto, ja ću telefonirati pa ću vam odmah javiti.
- O, molim vas!- I opet taj smiješak, taj nabor na sivoj tkanini, taj molim vas, taj hvala lijepa, taj oprostite...
- Izvolite, samo sjedite- rekao mu je visoki muškarac- malo ćete pričekati pa ćemo vas pozvati- i udaljio se niz dugački, tamni hodnik.

Gotovo mehanički sjeo je na klupu. Prvo vrijeme ništa nije razabirao oko sebe, mislio je samo na to kako se mora pribрати. Nikako nije dobro da ostane tako uplašen.



Strah se na njemu isuviše primjećivao, kao i laž, kao i svaka promjena raspoloženja. Zašto me trebaju? Što će me pitati, tražiti od mene? Što znaju o meni? Jesam li negdje rekao nešto što nisam trebao? Toliko pazim, živim kao crv. Ni sa kim se ne družim. Ne znam ni što se točno događa. Politika me ne zanima... Neugodne misli smjenjivale su jedna drugu. Stao je promatrati prostoriju. Oslonjene duž zida sa ulazne strane nižu se drvene klupe nestajući u tami. Prostorija ima oblik povećeg hodnika. Slabo je osvijetljena. Nekoliko uskih, dugačkih prozora, što bi još mogli propustiti danjeg svjetla, sasvim su zatvoreni i spuštenih roleta. Zgrada je okružena šumarkom, daleko izvan grada. Ugodan je krajolik ovoga puta zastrašivao. Bio je sam i, unatoč mnogim vratima što su mu se nalazila nasuprot, slutio je da gotovo nikoga i nema. Ništa se ne čuje, nema baš nikakva šuma. A onda je pomislio kako ga možda odnekud promatraju. Ostavili su ga tu pod izgovorom da pričeka, a što bi čekao, pa nema nikoga, ništa se ne događa. Sada ga sigurno procjenjuju: kako sjedi, kamo gleda, je li nestrpljiv, nervozan, znoji li se, cupka li nogama, drhte li mu ruke. Ruke, pomislio je i spustio pogled, a one su mirno ležale u krilu i bio im je zahvalan kao da to čine neovisno o njemu. Miran sam, sasvim sam miran, ponavljao je. Koja sam ja budala, kako bi me uopće promatrali! - tješio se- Kao na filmu! A onda se sjetio kako mu je na samim vratima gurnula nešto u džep i napipao snop novčanica. Prošli su ga trnci. Na sve je mislila. Do njih su u posljednje vrijeme dopirale sve uvjerljivije priče o privođenjima. Priče o zastrašivanjima, oduzimanju automobila, pretresanju kuća. Priče o ljudima koje je „progutao mrak“, koji se nikada nisu vratili svojoj obitelji. Nisu vjerovali, racionalizirali su, objašnjavali, opravdavali. Kao da su rješavali križaljku čije su riječi izmicalle logici i smislu, vertikale i horizontale se poništavale u izokrenutoj slici stvarnosti. Odbijali su od sebe taj strah radeći od jutra do mraka. Ona se vrtjela po kući, čistila, laštila, proljetno je čišćenje potrajalo mjesecima. On bi svaki dan iznova presložio svoj alat, u dvorištu je preokrenuo svaki kamen, počupao svaku vlat. Čekanje je postalo spremanje ili je spremanje postalo čekanje. A ono duboko skriveno, unutarne spremanje hranio je neizdrživ strah. Nestaneš. Nema te.

Kraj njega se odjednom stvorio visoki i pokazao mu prema vratima u dnu hodnika.

- Dobar dan, gospodine, izvolite sjesti- sa smiješkom mu se obratio crnomanjasti muškarac, srednjih godina i živahna lica. Mogao je čak izgledati simpatično.

Sjeo je, prekrizao noge, ruke jednu preko druge položio u krilo i utočio u naslon. Činilo mu se da tako djeluje smirenije, sigurnije u sebe, i da je sasvim pristojno udaljen od lica svoga sugovornika. Stol, dvije stolice, pepeljara, nekakvo mnoštvo papira. Veliki prozor, još uvijek dovoljno osvijetljen tako da nije bilo drugog svjetla

u prostoriji. Ispod prozora cvijet u kaliću. Mesnati, zeleni listovi otkrivali su pomnu njegu i stapali se sa zelenim tonovima sobe.

- Pušite?- ponudi ga crnomanjasti.

- Ne, hvala, nepušač- odgovara kratko, odsječno u nadi da se tako neće čuti strah.

- Nadam se da vam neće smetati. Ja bez njih ne mogu ni u krevet. Nego, čujte, postaviti ćemo vam nekoliko pitanja. Puka formalnost, no mora se obaviti. Nadamo se da vas previše ne uznemiravamo.

- Ništa, ništa, samo vi izvolite. Posao je posao- rekao je, a u sebi se čudio tom iznenadnom izražavanju u množini i osjećao glupo i jedno u toj igri na koju je morao pristati.

- Rođeni ste ovdje?

- Da.

- Nikako se niste selili?

- Ne.

- Prošle ste godine u ovo vrijeme bili izvan grada. Gdje ste točno bili?

- Kod rodbine u M.

- Koliko dugo?

- Nešto manje od četiri mjeseca, mislim.

- Sami?

- Ne, otišao sam s obitelji.

- Supruga, sin i kći, ako se ne varam?

- Da, tako je.

- Vratili ste se sami?

- Supruga i ja.

- Djeca su ostala na istoj adresi?

- Djeci smo pronašli stan. Oni su tamo na fakultetu.

- Da, da, djeca vam se školuju. Nije to baš lako u ovakvim vremenima. A što ono studiraju?

Postajalo mu je sve jasnije kako su sva ta pitanja doista tek formalnost i kako su zapravo svi odgovori već poznati. Istovremeno mu je i laknulo i još se više zabrinuo.

- Recite, dok ste boravili kod rodbine, jeste li izlazili, kretali se među ljudima?

- Rijetko. Živjeli smo skromno. U to vrijeme ni žena ni ja nismo radili.

- Ipak, jeste li sretali poznanike? Je li bilo puno ljudi iz našeg kraja?

- Pa, ne znam točno. Mojih poznanika nije bilo. Jedna ženina kolegica s posla i djeca naših prvih susjeda. Nitko više, koliko se sjećam.

- A vaši rođaci, što su vam oni govorili? Kako se tamo gleda na ovo kod nas?

- Oni, ljudi, previše rade, malo oni pričaju. Ne sjećam se ničeg određenog, osim da su se užasavali.

- A, recite mi, ta kolegica vaše žene, je li i suprug bio s njom?

- Ne. Nisam siguran, ali mislim da je on radio negdje vani.

- Vani?

U prostoriji se smračilo. Razgovarali su još neko vrijeme, a potom ušutjeli dok je crnomanjasti nešto bilježio. Taj sve zna. Zna i što mi djeca studiraju. Jesam li odgovarao kako je trebalo? Je li sada gotovo? Zašto sam rekao da muž te nesretne žene radi vani? To me nitko nije pitao!... Hvatala ga je lagana drhtavica. Na sreću, još su se samo rukovali i to je bilo sve. Opet se pojavio visoki i proveo ga kroz tamu hodnika do automobila.

Kada ga je ugledala na vratima, učinio joj se nekako sitan, uvučen u sebe, žut u licu i odsutan. Propustila ga je i ostala stajati na pragu. Sjeo je u naslonjač i tihim glasom rekao sasvim kratko: običan razgovor. Pažljivo ga je motrila ispod oka jednako se bojeći i šutnje i razgovora. Uzvratila mu je smiješeći se: „O, bože, blesave mene! Satima sam tu sjedila. Prvi put u životu toliko vremena ništa nisam uzela u ruke. Baš sam se pošteno odmorila.“

**Adam Rajzl** rođen je u Dragotinu 1948. godine. Objavljivao je priče i pjesme u časopisima za djecu i mlade, primjerice u *Modroj lasti*, *Radosti*, *SMIB-u*, *Cvitku*, *Maslačku*, zatim u *Književnoj reviji*, *Reviji Đakovačkih vezova*, *Đakovačkom glasniku*, *Đakovačkom listu*, *Đakovačkim novinama* i drugima. Uvršten je u antologiju slavonskih pisaca *Slava Panonije*, Vladimira Rema i u *Đakovačku čitanku*. Svojedobno bio je glavni i odgovorni urednik Radio Đakova, *Đakovačkog lista* i Televizije Đakovo. Prije odlaska u mirovinu radio je u OŠ „Matija Gubec“ u Piškorevcima. Član je Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog društva književnika za djecu i mlade. Bio je predsjednik Kulturnog vijeća grada Đakova. Živi u Đakovu. Neke od njegovih pjesama su uglazbljene.

# BARA ARAMBAŠINA

## (Zidni sat i druge priče)

Baka Bara Arambašina\* sve je češće ulazila u veliku dnevnu sobu i pogledavala već požutjele fotografije u staklenjaku. Uvijek bi joj pri tom zasuzile oči jer su joj vraćale sjećanje na desetogodišnju kći Anicu i osamnaestogodišnju Maricu koje su venule, venule i na kraju uvenule od tuberkuloze koja je pedesetih godina u selu godine Gospodnje 1952. odnijela više mladih: djevojku Evu Živanovu, Iliju Mijatova oca jedne curice, Stipu Krivića iza kojeg je ostala udovica s četvero djece, a uzela je i još jednu žrtvu i drugu Barinu kći Maricu.

Radosno su joj zasjale oči tek kad bi gledala treću, jedino živu kći Katicu koja je s mužem Lovrom i dvoje djece živjela u Perkovcima Starim, selu iza Debele šume. Pogled joj je zatim odlutao na krevet pun jastuka od platna istkanog na tkalačkom stanu i ručno izvezenim jastučnicama, a iznad njega na veliku povećanu retuširanu vjenčanu sliku s mužem Markom.

220

Često je i pogledavala požutjelu uokvirenu fotografiju ispod koje je rukom zapisala "Procesija za Veliku Gospu godine Gospodnje 1932.". U prvom planu bila je ona kao mlada djevojka u svili i zlatu, s nekoliko dukata ispod vrata. Oko nje vidjelo se mnoštvo vjernika koji su stizali iz okolnih sela vidjeti staru sliku čudotvorne tužne Gospe s mrtvim Isusom u naručju, tražeći njezinu zaštitu u svim nevoljama.

Bara je bila ljepuška djevojka crne valovite kose. Momci, majke i strine iz sela i okolnih mjesta, iz posavske ravnice, ali i diljskih brda, odmah su je zapazili kad je kao osamnaestogodišnja djevojka na zamolbu župnika Matije Ferinca kao počimajla, na početku pri hodočašću, nosila sliku Žalosne Gospe Dragotinske. Taj događaj odjednom će probuditi izvor Barinih sretnih životnih godina, ali će u njenu životnu rijeku donijeti još više teških, tužnih trenutaka.

„Čija je to lipa cura koja nosi sliku Majke Božje Dtagotinske?“, zapitala je jedna nepoznata žena.

---

\* Bara Arambašina (1914. – 2004.) bila je iz jedne od uglednih obitelji, svima u selu i okolnim mjestima zvanim Arambašini. Nadimak su s ponosom nosili i rado prepričavali priču kako su na diljska brda stigla njihova dva pretka Jozo i Stipo zvani Arambaše. Krajem 18. stoljeća su pobjegli iz Bosne, s planine Vučjak iz okolice Plehana preko Save, prije toga ubivši turskog bega koji im je pokušao silovati sestru (Op.a.).

„Kći je Mate Arambašinog, jako je poštena i lipa, baš ko slika Velike Gospe koju nosi! Ne samo šta je lipa i poštena cura jako je vridna. Svju je opremu za udaju sama priredila ručnim radom ili je kupila novcem što je sama zaradila, čak i dukate što nosi ispod vrata. Često je radila u nadnici, okopavala je kukuruz, vinograde, svakog se posla laća di je pozovu!“ , rekla je jedna od komšinica koja ju je dobro poznavala.

Druga žena nižeg rasta zavidno je i ljubomorno dodala: “Lipa je, samo što je siromašna iz čordaške kuće, bila je čordašica, a prije još i ovčarica!”

„Važno je da je vridna i poštena, i da ne krade tuđe, sve će ona svojim rukama steći! Sretni će bit svekar i svekrva čija će snaja ova cura bit“, ljutito joj je odvrtila starija, sijeda žena.

Zavidna je žena na to zašutjela.

Majka Marija ju je tješila govoreći: „Nije sramota radit, sramota je krast“ .

Bara se nije stidjela. I sama je pričala kako je s četrnaest godina bila čobanica, ovčarica, a sa šesnaest i govedarica. Čuvala je seoske krave od travnja do jeseni. Otac Mato dobivao je godišnje za njezin rad od vlasnika po kravi određenu količinu žita, masti, slanine i nešto novca.

Svakog jutra bi tjerala krave na pašnjak, u podne im sipala vodu u valov iz bunara s đermom da se osvježe, malo odmarala dok su krave ležale u hladovini hrastova i gloga, a uvečer ih vraćala punih vimena. Svaka je dobro znala kuću svoga vlasnika. Same su ulazile ako su kapijice bile otvorene ili strpljivo čekale dok im vlasnik ne stigne i pusti ih u avliju.

I druge su je žene hvalile kako je ne samo lijepa, vrijedna i poštena nego i ponosna, ali i energična.

Poslije proštenja za Veliku Gospu 1932. godine stizale su joj brojne bračne poruke, no ona je sve odbijala. U snove i misli još prije godinu dvije, na pašnjaku, nenadano joj je ušao crnokosi, stasiti momak Marko Bionda.

Svoju energičnost brzo je pokazala na početku ljubavi s Markom, jedincem koji je živio s majkom i očuhom. Otac mu je poginuo negdje na Galiciji u Prvom svjetskom ratu. Bio je iz bogate familije s 12 jutara kvalitetne zemlje. Dio su bile sjenokoše, šljivici, šuma i vinograd, a imali su dosta stoke, čopor svinja, ovce, nekoliko goveda i uvijek dobro uhranjene konje. Živio je nekoliko kuća dalje u gornjem kraju sela. Kako je bio momak za ženidbu brojne su ga djevojke pogledavale i znale bi zapjevati u kolu: „Udat ću se samo za jedinca, čim iz sica odma gazdarica.“ Ali se

na to nije osvrtao nego je svake tople večeri dolazio pred Arambašinu kuću. Sjedio bi s Barom na klupčici u sjeni bagrema koji su ih i za punog mjeseca i jasne mjesečine zaštitnički skrivali od bapskih pogleda i ogovaranja. Sjedili bi, pričali, smijali se, ali i zagrljaja i poljubaca nije nedostajalo.

Jednom su se Marko i Bara nešto porječkali. Bara mu je u kolu prkosila i pjevala: „Pucaj Marko u pol srca moga, ne bojim se revolvera tvoga“. Znala je da Marko, premda miran i stalozhen momak, uvijek nosi pištolj za pojasom.

Nije joj to bilo dovoljno, čak je žandarima poslala anonimno pismo odajući da Marko ima oružje. Žandari su došli u selo, našli ga u kući tražeći pištolj, no on se branio da ga nema. Stavili su ga u lance i tjerali kroz selo.

Barin mlađi brat Jozo sve je to vidio i čudio se. Za večerom je rekao: „Ko je tako zavidan pa je dobrog momka Marka prokazo?“ Bara je šutjela za večerom. Hinila je da je prečula bratovo pitanje, ali otac Mato tajnovito je dodao: „Biondu je tužio neko na koga on nikada ne bi ni pomislio.“.

Pištolj je Marko predao, a on i Bara su se vrlo brzo izmirili. U ranu jesen sljedeće godine župnik Ferinac tri puta je za oltarom za nedjeljne mise u staroj crkvi Majke Božje Dragotinske navijestio da će se vjenčati Marko Bionda i Bara Arambašina.

„Ako netko ima nešto protiv tog braka neka to odmah kaže“, glasno je ponavljao.

Markova majka i roditelji mladenke bili su zadovoljni, a većina u selu ih je hvalila govoreći „Baš su dobar par!“ U srijedu su se kasne jeseni 15. studenog 1933. vjenčali i tamburaši su im svirali svatovski marš.

Barina životna rijeka u početku od izvora nosila je valove sreće, ali se početkom Drugog svjetskog rata naglo zamutila i uzburkala odlaskom braće Josipa i Tome (Toše) u brodsku brigadu, a muža Marka na poziv u domobrane. Iste godine u travnju 1944. donijela joj je prve suze zbog pogibije brata Josipa (Joška) kod Podravske Slatine, a sredinom studenog i zbog muža Marka u Bosni, u blizini Banja Luke.

Završetkom rata u novim naletima donosila je sve brojnije prijetnje i pritiske zbog muža koji se, kako su isticali, borio na strani agresora. Uzalud ga branila govoreći: „Moj Marko nije otišo dobrovoljno. Otišo je ko redovni vojnik na službeni pisani poziv.“

Njene riječi kao da su bile bačene u vodu. Slijedili bi još uporniji dolasci porezara i utjerivača duga, najjači u vrijeme obveznog otkupa, tzv. obaveze i seljačkih radnih zadruga.

U Barinu životnu rijeku nabujali val tuberkuloze donio je vrlo brzo još veću tugu: dvije smrti, najprije 1948. kćeri desetogodišnje Anice, rođene baš na Veliku Gospu 1938., a četiri godine kasnije, sedam dana prije Velike Gospe, 8. kolovoza 1952., i osamnaestogodišnje djevojke Marice.

Umjesto miraza za udaju kćerima prodala je nekoliko jutara najplodnije zemlje i na ulazu u seosko groblje, podigla im veliki crni mramorni spomenik. Crnu maramu čak nije skinula ni u svatovima jedino preživjele kćeri Katice. I sada se u selu prepričava kako je Katica u studenom 1962. godine, pri dolasku na vjenčanje u crkvu Majke Božje Dragotinske, skinula bijeli veo s lica, zastala kod spomenika, prstima milovala fotografije umrlih sestara i naricala toliko jako da je odjekivalo cijelim grobljem. Ženama pa i osjećajnijim muškarcima potekle su suze pri njezinom naricanju:

„Seke moje sve dobro na svitu,

ustanite da vidite sretnu seku svoju.

Jaaj meni i do groba ladnog

da ja osta jedina u majke...“

Baka Bara koja je svoju bol odavno isplakala i suze su joj prestale teći, vidno ganuta, prišla je Katici i tiho rekla: “Idemo kćeri, svatovi čekaju u crkvi. Tvoje te seke sada gledaju s neba i raduju se s tobom!”

Uzela je ispod ruke i povelu djeverima prema crkvi, a tamburaši su tišinu prekinuli glasnom svirkom.

I danas svaki hodočasnik ili putnik namjernik koji se dođe pomoliti u crkvu Majke Božje proći će pored spomenika, zastati, izmoliti se za njihove duše i djevojke, u mislima, vratiti u mladost, s njima razgovarati ili se smijati. Uklesani natpis i dalje je jasan i vidljiv, ali su fotografije od sunca, kiša, snjegova i vjetrova sve nejasnije i bljeđe.

Udajom kćeri Katice i odlaskom u susjedno selo živjela je u kući sama. Obrada bašče i cvijeća su je odmarali, tješili i smirivali. Posebno je voljela ptice, najviše lastavice koje su joj redovno dolazile svakog proljeća.

Rijetko bi joj navratila neka komšinica. Najviše se stoga radovala dolasku proljeća. Čim se zemlja prosuši odlazila bi u svoj pomno uređen vrt. Sadila bi mrkvu, peršin, crveni i bijeli luk te sijala salatu. Na rubovima obvezno je uzgajala bijele ljiljane.



Kad ljeti rascvjetaju i razastru opojan miris, odnijela bi ih u crkvu Majke Božje i stavila ih na oltar ispred kipa Svetog Antuna Padovanskog.

U predvečerje, sjedila bi na stolici ispred ulaznih vrata svoje kuhinje i gledala komšije koji bi se umorni vraćali s polja. Iščekivala bi da se zvonom s obližnjeg zvonika javi Miško Zvonar i da se pomoli.

Na zvonik su već pristigle rode i obnavljaju gnijezdo. Lastavice još nisu došle. One je uvijek razvesele. Godinama se gnijezde ispod strehe njene stare kuće i u davno napuštenoj staji u kojoj se dugo nije čulo mukanje krava ili rzanje konja koji zadovoljni jedu mladu procvjetalu djetelinu.

Čim lastavice stignu, baka Bara zadivljeno bi gledala njihov let, salta, preskoke, piruete i lov mušica, osobito prije kiše kada se spuste nisko, skoro do zemlje. Pro-matrala ih kako danima uporno i strpljivo obnavljaju svoja gnijezda, kako leže na jajima i hrane mlade ptiće. Najtužnija je bila kada su se na kraju ljeta skupljale na žicama i u jatima odlazile. I tako godinama.

Jedva je čekala dolazak novog proljeća i povratak lastavica. No, jednog se travnja jako iznenadila. Lastavice su se uzbudile i uskomešale. Lanjska im gnijezda pod strehom nisu bila prazna. U njih su se još od jeseni naselili vrapci. Začudo, baka Bara ih nije ni primijetila. Još su prije jesenjih kiša donijeli slamu i perje i tu se širili cijele zime. U proljetna topla sunčana jutra veselo su živkali pod strehom ili odlijetali na krošnje kajsija jedući tek procvjetale bijele cvjetove.

Dva su se dana lastavice borile za svoja gnijezda. Bezuspješno. Vrapci uljezi bili su uporni i nisu se predavali. Čulo se živkanje, kričanje, letjelo je perje na sve strane, vidjele su se i kapljice krvi. Tada se umiješala baka Bara. Uzela je ljestve i rukama izbacila vrapce uljeze iz gnijezda lastavica. Otjerala ih štapom.

“Bježite vrapci, nevaljalci! Odlazite tamo pod krov štaglja ili u slamu, tamo di vam je mjesto! I tamo će vam biti toplo! Ne dirajte mi moje lastavice! Prevale tako dalek put da bi došle k meni da mi prave društvo, a onda vide da im je neko silom uselio u kuću!”

Preplašeni Barinom vikom i mahanjem njezina štapa vrapci su se udaljili. Nakon toga lastavice su se umirile. Strpljivo su obnovile gnijezda i uskoro dobile mlade. Iz dana u dan gladnim goluždravim ptićima uporno su donosile mušice.

Baka Bara gledala ih kako odrastaju, kako im poput snježnih pahuljica raste prvo perje, kako bojažljivo lepršaju ispred gnijezda. Bila je neobično sretna kad je iznad

svog travnatog dvorišta vidjela prvi nesigurni let mladih lastavica, a onda sve sigurniji i vještiji.

“Treat će im puno snage i vještine na dalekom nepoznatom putu!”, rekla je sama sebi.

Ujesen, kad su se došuljale prve magle, a lišće počelo žutjeti i crvenjeti, baka Bara bila je tužna. Lastavice su se u jatima okupljale i onda u predvečerje odletjele. Rode sa zvonika otišle su još mnogo ranije, odmah iza Velike Gospe.

Baka Bara sada se nije dala iznenaditi. Čim su lastavice odletjele donijela je ljestve. Starim je krpama zatvorila njihova gnijezda. Vrapci se te zime nisu mogli useliti u tuđa gnijezda.

Sljedećeg proljeća, kada su se lastavice vratile, uklonila je krpe i oslobodila im gnijezda što su lastavice vrlo brzo obnovile i osvježile. Iznad travnatog dvorišta svakog predvečerja letjele su još veselije i spretnije. Ona ih je gledala sretno i zadovoljno.

“Kako ćete, lastavice, odsada, kad u kući ostajete same?! Ko će vam onda pomoć?!, šapnula je sa suzama u staračkim očima odlazeći kćeri i zetu u susjedno selo. Bila je stara i nemoćna i nije se više mogla sama poslužiti. Trebala joj kćerina skrb. Obiteljska kuća s lastavicama ostala je prazna.

**Helena Sablić Tomić** rođena je u Osijeku 1968. godine gdje je i diplomirala na tadašnjem Pedagoškom fakultetu. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1997. godine magistrirala je s temom *Kratka priča devedesetih – biblioteka i autori časopisa Quorum*, a 2001. obranila je doktorsku disertaciju naslovljenu *Modeli hrvatske suvremene autobiografske proze*. Na Umjetničkoj akademiji u Osijeku predaje u statusu redovite profesorice kolegije iz područja književnosti. Dekanica je Umjetničke akademije u Osijeku od 2006. Bila je predsjednicom osječkoga ogranka Matice hrvatske u razdoblju 2003. – 2007. U uredništvu je časopisa *Kolo* od 1998. – 2009. Članica je hrvatskoga PEN-a, DHK i HDP-a. Dobitnica je osam nagrada za svoja djela. Objavila je petnaestak esejističkih, oglednih te književnoznanstvenih monografskih naslova, a priredila osam. Pisala je književne kritike za *Vjesnik*, a trenutno ih piše za Prvi program Hrvatskoga radija (emisija *Kutija slova*).

## On i ona

### ON

Htio me usvojiti vlasnik ciglane, ali nije mogao jer je bio previše star. Od tada sam sve svjesniji da ne pripadam nikome, kada u nekim dokumentima trebam napisati odakle sam stavim minus, umjesto prezimena samo upišem početno slovo majčinoga. Imam dva imena, iako me zovu nadimkom. Većim dijelom dana se osjećam nestvarno i samo čekam sumrak da mi sjene drugih počnu plaziti po licu. U noći postajem Ja. Oblačim se u kožu jarca, čekam njezine ruke uz koje se pretvaram da znam kako potrošiti vrijeme. Čitam, pišem, gledam, ulazim i zalazim u zavjesu, hodam po zidovima, dovršavam započete crteže, mirišem listove knjiga, znam da je „Crno i crno“.

Spavam gotovo ništa jer u snu nailazim na sebe u dalekim gradovima na vodi. Budim se naglo posve hladan s ugrizom na usni. Kada otvorim oči iznad je luster čija stakla mijenjaju izgled sobe i sretan sam što je oko mene kuća tijela koja čuva od suvišnih riječi.

..... ..

### LICE

Nakon što se probudio, duboko udahnuo, pogledao je li jutarnja erekcija na mjestu, otišao je oprati zube, umiti se i lice namazati kokosovim uljem. Trebao je samo kratak ritualni predah kako bi donio odluku što će umjesto karakterističnih obraza, tankih usana i malo ukrivljenog nosa, danas staviti na mjesto od tjemena kose do vrata. Hoće li to biti sladoled, jabuka ili će ga jednostavno umotati nekom tkaninom?

Želio je samo otkloniti mogućnost da bude viđen, nije želio niti gledati oko sebe jer sve ono što se dogodilo prije mjesec dana s ocem posve ga je uvjerilo da treba živjeti u mraku. Nije bio u njega razočaran, nisu ga više opsjedali strahovi da će otići, nije se više nadao da od njega neće dolaziti ona riječ koja svaki puta nanese

bol do povraćanja, nije čak ni pomišljao o tome da se ubije. Jednostavno je želio ne postojati. Žudio je i ovoga dana samo još jedno mačje slijepilo. I ništa više.

..... ..

## ORMAR

Danas je odlučio saznati tko je. Razvukao je zavjese s prozora koji gleda na Gospodsku ulicu, mačkama stavio kuglice u staklenu posudu za jelo, uzeo njihov noćni pijesak i iznio ga ispred vrata stana. Još uvijek mu je glava kao lubenica od sinoćnjeg pričanja u „Marini“, iz jednoga mu rukava viri škorpion, zna da je prošlo deset sati od kada je posljednji put nešto jeo i posve mu je jasno da treba ispitati zaborav. Je li Arrabalov, ili onaj od Tarkovskoga, kriju li se u njemu nazbilj ili nahvao ljudi?

U prolazu pogleda crveni klavir prekriven tankim slojem prašine, uz nogu mu prođe osjet fine mekoće sivoga, zapuhne ga pri tome podnevni miris noći kojeg je još uvijek imao na vrhovima kose. Mora danas izabrati ulogu kojom se pokreće, pomislio je. Zaustavio se ispred ormara s ogledalom na jednim njegovim vratima. Imam li još stakla u očima, je li ona otišla, znam li kako je želim pronaći?

228

Otvorio je ormar, ušao u njega i zatvorio vrata.

..... ..

## ONA

Telefon je uporno zvonio. Čuj, moraš se vratiti, loše je, sjedni na avion i dođi ukoliko još želiš s njome izmijeniti nekoliko rečenica. Ponesi molim te, šum pjene na dravskome valu koji si snimio onoga dana kada ste, kako mi upravo govori, sjedili u „Edenu“ ispod orahove krošnje i pričali o igri uz koju preživljavate sve oko sebe. Želi zvuk njezine rijeke umjesto južnoga vjetra koji danas oko nje obigrava. Da, evo prenosim ti, još uvijek pamti kako si se glasno smijao pijući produženu kavu s mlijekom, a ona domaći *Amaro*, kako ste zaboravili na vrijeme njezinog odlaska i tvoje obaveze koje si imao toga dana pa ste morali juriti vrućim pločnicima do mjesta na kojemu je tebe čekao taxi, a nju nervozni vozač.

Prije nego dođeš pokušaj pronaći zvuk koraka po pločniku one žene koja svaki dan u šest i trideset prolazi ispod našega prozora u spavaćoj sobi krećući se prema tržnici. To bi isto voljela čuti barem još jednom jer točno je znala ritam njezinih koraka koje je u polusnu slušala zadnjih godina znajući da će za nekoliko minuta obližnja crkva otkucati dva puta pa će onako snena krenuti rukom prema noćnom ormariću na kojemu joj stoje pripremljene tri tablete - jedna bijela kapsula, mala zelena i nešto veća, a grublja bijela. Čaša s vodom bila je uz njih i vlažna maramica kojom je brisala usta. Nemoj zaboraviti donijeti njezin neser koji je zaboravila u žurbi na stolu u prvoj sobi, upravo mi to govori po tko zna koji put već nekoliko dana. Požuri...

Shvatio sam da na nakon ovoga poziva ipak moram krenuti, spustio sam slušalicu i osjetio grč u želucu. Ona. Uхватила me već u trenutku kada sam slutio kako nakon ovih izgovorenih rečenica ne slijede iduće, otrčao sam do wc školjke, jedva uspio podignuti poklopac, želio sam je samo izbaciti iz sebe.

Nekoliko glasnih grubih zvukova izišlo je iz mogega grla, ali nije Ona. Zaustavila se u teškoj bijeloj pljuvački i ništa više. I još žešćoj gorčini jer ovo je bilo prvi puta nakon pet godina da me je nazvao brat na kućni broj stana naše obiteljske kuće.

„Užasna djeca“, rekla bi zasigurno i ovoga puta, govoreći mi potom o jabukovom cvijetu i svetkovini bjeline rascvjetanih voćaka u našem vrtu, pričala bi glasno se smijući, o radosti prvoga snijega koji blista sam od sebe i grudanju na Trgu preko puta našega stana kada me je pogodila gruda, u koju je moj brat sakrio kamen, ravno u usta pa sam krvav i uplakan vikao da su svi susjedi otvorili prozore ne bi li vidjeli što se zbiva.

Težine u meni bilo je i dalje, oči su se iznova napunile suzama, lice je bilo crveno, miris kiseline širio se prostorom. Polako sam se podigao iz gotovo klećećeg položaja, prišao slavini, otvorio vodu, oprao ruke, uzeo četkicu za zube i bez paste, onako samo s hladnom vodom, prešao preko njih.

Pogledao sam u ogledalo dok su mi prsti bili pod ledenim mlazom, nisam vidio ništa. Bijelim zamučeni stakleni prostor, osjetio sam znoj na čelu, nju i grč u stomaku.

Pokušat ću još jednom izbaciti iz sebe tu bijelu neman koja me steže, mislio sam pa opet kažiprst stavio duboko u grlu, do kraja jezika, gotovo da sam mogao osjetiti vrh želuca, ali lošina nije željela van, željela je biti i tjerati na suze, oštru bol do grčenja i prazninu od ništa kojoj nisam znao stati na kraj.

..... ..

## Rue Gît-le-Coeur

Ja sam kukavica, da nemam srce bio bih lav. To mi je uvijek bio problem jer nisam mogao odlučiti hoću li poput hijene juriti za nečim što može biti traganje za sobom i suočavanje s vlastitom samoćom ili ću postati dio onih koji trče ispod sjena visokih sivih zgrada. Danas sam izišao na pločnik vidjeti jedan prozor pun straha od ljudi koji čitaju Kerouaca i Bukowskog, objavljuju slike na *Instagramu*, zalijevaju kaktuse, imaju uredan ritam dnevnoga življenja, onih koji su odustajali, koji žude za hranom i odjećom, onih koji ne osjećaju *Urlik* njezina imena.

Upravo na Rue Gît-le-Coeur uhvatio me očaj kada sam shvatio da sam zakasnio samo nekoliko minuta ne bih li je vidio gdje prelazi usku cestu krećući se od jednog do drugog pločnika u tamnoj svećanoj haljini posve izdvojena iz gomile, onako sama i nezaštićena, na vrhovima stopala, otkucavajući sat kojim prolazi. Činila je to svakim danom u 18,58 kada su gosti „Beat“ hotela izlazili u predvečernje obilaskе grada fotografirati njegove fasade. Ona ih nije primjećivala, onako lijepa i zbunjujuća, nisu je smetali njihovi glasovi već bi joj pogled kružio kućama i obično se zaustavio na jednome od prozora, onom s polunavučenom crvenom zavjesom, iza čijih izvinutih rešetki dopiru oči čiji bljeskovi paraju nebo.

230

Primijetio sam je, ima tome dosta davno, posve slučajno i od tada točno kod zadnjeg titraja mekoga sata u mojem džepu postanem obuzet ludilom ako nisam u blizini Sjene koja se svakim korakom sve više izdužuje nestajući u Seini.

..... ..

## PLAVO

Zašto je tako malo zanimljivih ljudi, pitao sam se jedne prekinute večeri, stojeći u liftu koji je polako klizio prema šestome katu na kojemu će provesti noć u gradu gdje je poznao samo jednu osobu. Bilo mi je baš dobro gledati u noćna lica onih koje sam sreo u bučnim, bliješćim svjetlima lunaparka u blizini Hotela. Izgubljeni očajnici, žene raščupane kose, muškarci rastvorenih košulja, razbijenoga duha i razbijene sudbine. Iznenadjenje i eksplozija. S jednim takvim pokušavao sam sklapati krhotine dana.

Ulazeći u hotelsku sobi obično mi postane jasno kako volim plavičasti grad koji me čeka na bijeloj posteljini, hladnoću zidova uz oronulu smeđu, veliku fotelju, njezin čisti prigušeni nemir. Svjetla sam ostavio pogašena što mi je odgovaralo osobito poslije fluorescentne boje hodnika iz kojega otvaram vrata i obojanog *Pancake* bara kroz koji sam prošao nakon vožnje praznim ulicama, hodanja uz bunare, nakon razgovora o smislu, samoći i svemu ostalome.

Jesam li govorio da je sve užas, pomislio sam ležeći na udobnom, velikom, tvrdom krevetu, ili sam pričao samo o plavom vjetru između stabala kojeg sam vidio s prozora Eugena Savojskog kada je ona odlazila?

Počinjem osjećati vrtoglavicu. Pogledam uokolo po sobi, izgledala je mirno neobasjana mjesecinom. Grčenje želuca, osjećam se loše, beskorisno i jako tužno. *Ne otežavaj misli teretom svojih cipela*, piše u poruci.

..... ..

## ŠARAN

Htio sam snimiti „San o ribi“ u kojemu bi jedan dunavski šaran počeo plivati uzvodno i tako stigao do Venecije, popio jedan *Aperol Spritz*, pogledao u uski kanal Adriatica i vratio se u zemunski duboki kotlić napunjen dunavskom vodom i crvenom paprikom. Tada bi došla ti prepuna priča o boemima i mjestima kojih više nema, glasno bi govorila da „Šaran“ više nije „Šaran“.

Riba koju će ti tada ponudili za jelo ne bi imala svježe oko i ti bi pogledala kono-bara očima iz kojih bi izlazila vatra gnjeva pitajući je li orada jadranska ili iz uzgoja, promatrajući ga kako se znoji ispod nepropusne zelene tende ne znajući koji bi te odgovor zadovoljio.

U pomoć bi mu tada došao onaj šaran iz Venecije pun krvavih hematoma ispod srebrne ljuske, smjestio bi se iznad orade i mirnim glasom rekao: donesite joj telefon sa slušalicom od jastoga!



**Đurđica Stuhleiter** rođena je u Novoj Gradiški. Nakon završene je gimnazije studirala hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Osijeku, a završila je i studij defektologije te logopedije. Radila je kao novinarka i lektorica te predavala na hrvatskim odjelima subotičke gimnazije. Članica je Društva hrvatskih književnika te Hrvatskoga društva književnika za djecu i mlade. Objavila je sljedeće naslove: *Kišna kap* (2001.), *Biser iz parka* (2004.), *Zvijezde i zvjezdice* (2005.), *Juma* (2007.), *Leona i pernata rugalica* (2009.), *Kao da se ništa nije dogodilo* (2012.), *Gašpar i prijatelji* (2016.), *Pričam ti priču* (2017.), *Bapske priče* (2018.) Za roman *Juma* dobila je nagradu *Mato Lovrak* (2007.), a za roman *Gašpar i prijatelji* nagradu *Anto Gardaš* (2016.).

## SPAŠAVANJE PSA

Tog je jutro, ranije nego obično, kroz zamusani prozor čovjekova brloga zora ušla bezobzirno i zakoračila odlučno. Iako je u svom pohodu otkrila tek bijedni sobičak u kojem je životario kao zarobljena zvijer, najavila je posebnu važnost novog dana. Pogodila ga je njome onako bunovnog i snenog, ne ostavljajući mjesta oklijevanju. Stoga se on, hitro skočivši iz kreveta, stade ogledati za odjećom koju je sinoć u mraku ostavio tko zna gdje te se krene žurno odijevati.

– Hoću li zakasniti? – izgovori glasno.

Odgovoriti mu nije imao tko. Davno su iz njegova stana pobjegli svi koji su pobjeći mogli, ostavljajući ga da sam bulji u gole zidove. Dok je bilo svjetla još se mogao nekako zabaviti u dugim večerima, tražeći u njegovom upornom sjaju poruke nalik igri nepoznatih bića. Ali kada su isključili struju, preostala mu je samo noć čiji mrak nije volio. Čim bi se to crnilo razmiljelo njegovom samoćom, uvlačio bi se u krevet pa osluškivao zvukove iz susjednih stanova. Nisu ga zanimali susjedi, zazirao je od njih, ali nije se imalo što drugo raditi u praznom stanu, ogoljenu od ljudi i života, pa je slušao. Tješio se da mu je bar toplo pa je još uvijek mogao vjerovati da je ovo samo privremeno i da će opet sve biti dobro.

233

A kad je prestalo biti i toplo, posumnjao je u svoj optimizam. Povukao se u jednu sobu, nadajući se da će je lakše zagrijati. Pokupio je iz nje sve fotografije i sitnice što su podsjećale na život kakav je nekada živio i odnio ih u dijelove stana u koje neće zalaziti. Zaključavši vrata njihovih prostorija, zarobio je samog sebe u sobičku lišenog svega do neprepoznatljivosti i pomiren s onim što će doći. Kada je u cijevima prestala grgoljiti i voda, već je bio odvojen od svega pa se samo zacerekao kao lud i izazivački poručio.

– Neka bude što mora biti! I neka bude što prije.

To što mora biti u početku i nije bilo tako loše. Na samoću se brzo privikao, a potpunu neimaštinu prihvatio kao pustolovinu, nastojeći se ipak sprijateljiti sa strahom koji se uselio između njegova četiri zida. Mrak i hladnoća još su ga uvijek zaštitnički grlile svojim hladnim rukama, na tuđim tanjurima bilo je ostatka, a i žeđ suhих slavina nije bila veliki problem. Ipak, kako je vrijeme prolazilo, strah se bezobrazno proširio bijedom u kojoj je životario. Sve češće, čovjek je osjećao kako neće još dugo biti mjesta za obojicu. Stao je uzmicati, bježeći od sivila jeze i hladnog znoja kojim ga je želio zagrliti taj strah. Bježao je iz stana na ulicu jer nije želio

da ga prikuje za ostatke bivšeg života, zatvarajući ga u prljavoj sobi sve dok ona ne postane njegovom grobnicom.

No, danas kao da je sve to ustuknulo zbog svečanosti jutarnjeg trenutka kojem nije znao uzrok. Tek negdje u magli svjetlucao je lagani plamičak i lelujaao na vjetru. Doživao ga je, krhak poput krila leptira i bijel do neprepoznatljivosti, ne ostavljajući mjesta sumnji niti nevjerici. I kao da bi oklijevanje povuklo kaznu ili pomaklo tlo pod njegovim nogama, spremno je izišao iz stana. U žurbi se gotovo sudari sa susjedom koji ga niti ne pogleda.

– Dobro jutro! – pozdravi ipak pa nastavi svojim putem.

Na ulici se oprezno zagleda uokolo, ali ničeg vrijednog onolikog uzbuđenja što ga je jutros zgrabilo za rukav nije bilo na vidiku. Tek prljavi pločnik, pokoji prolaznik i uznemirujuća buka tuđih života.

– Dobro jutro! – obrati se nadolazećem čovjeku.

Nasmije se i djetetu kojeg je vodio za ruku, ali ovaj samo privuče mališana bliže k sebi pa ubrza korak.

234 – Dobro jutro – proba on još jednom, pozdravljajući bakicu što se polako vukla na staračkim nogama. Ona samo žmirkavo naškubi nos i prijekorno zanjiše glavom.

A onda je naišao pas.

Zapravo je dojurio niotkud, kao nošen vihorom. Optrčao je nekoliko puta oko čovjeka pa zalajao glasno. Od tog se lajanja podiglo jato golubova što je mirno čekalo svoju dnevnu dozu mrvica, a čovjek ustuknuo. Nije se uplašio nego, poput onih golubova, potražio mjesto na koje bi se mogao udaljiti. Više po navici nego iz istinske želje da nekamo pobjegne, iako nije bio veliki ljubitelj životinja.

Pas je bio crn i velik, neuredna i prljava krzna i bijelih ocnjaka.

– Što je? – pita čovjek tiho pa doda. – Marš!

Ali crna čupava životinja nije se ni pomakla. Umjesto odgovora tiho je zarežala i zapiljila se u čovjeka netremice.

– Na krivog si se namjerio – nastavi čovjek. – Nisam ja baš od neke priče.

Pomalo oprezno načini tada prvi korak, želeći se maknuti od psa, ali on krenu za njim.

– Nisam ni ljubitelj životinja – pojasni mu i nastavi hod.

Pasje rezanje i lavež zamijeni tiho cviljenje. Nije u njemu bilo ni traga žalosti, već je zazvučalo kao zapovijed koja ne trpi odbijanje. Zgrabilo je čovjeka s leđa i prikolvalo ga za mjesto, ne ostavljajući prostora za uzmicanje. Od tog zvuka zalupalo mu je srce, kao da je dugo trčao u potrazi za nečim što nikako ne može stići pa mora zastati.

– Baš si mene našao? – okrenu se opet prema psu. – Nisi mogao nekog drugog?

Pored njih, skanjivajući se, užurbano prođe dvoje ljudi, pa čovjek pokuša iskoristiti situaciju.

– Bolje bi ti bilo da se priključiš njima.

Pas se niti ne pomaknu, samo se zagleda u čovjeka kao da očekuje nove riječi. Njegove žute oči čudno su svijetlile, pa se ovaj malo zbuni, ne znajući što bi dalje.

– Nemoj ići za mnom! – pokuša još jednom, ali onda se sjeti da ga pas uporno prati jer je možda gladan. Od takve se lude pomisli morao čak i nasmijati.

– A to li je? Ti si stvarno pogriješio. Ili me zato i pratiš? Osjećaš da sam i ja gladan.

Na to, pas hitro ustane i skoči čovjeku na prsa. Ovaj zatetura od njegove težine, načinivši korak unatrag kao da će pasti, ali se nekako ipak održi na nogama.

– Hej, lakše malo! Ne misliš valjda mene pojesti.

Umjesto odgovora, pas opet zalaje mahnito pa netko u prolazu dobaci.

– Dajte maknite tog psa! Još će nekoga ugristi.

Čovjek se slagao s tim da bi se nekako trebalo riješiti psa. Zakoračio je oprezno, nadajući se kako će umaći crnoj napasti. Pas je učinio isto, samo što on nije bio oprezan. Pratio ga je u stopu i netremice gledao, zastajući uvijek kada je to učinio i čovjek pa strpljivo čekao da nastave put.

– Dobro, što hoćeš? – pita ga ovaj glasno. – Već sam ti rekao da nisam nikakav prokleti ljubitelj pasa.

Umjesto odgovora, životinja zalaje otegnuto, kao da zavija. Od tog se zvuka u njemu uzbiba čudan predosjećaj, prijeteći valovima crnim poput mutne vode. Zazeblo ga je oko srca, ali se brzo primirio, pogleda prikovana za očerupanu krošnju obližnjeg drveta. I sasvim neoprezno ispalio obećanje.

– Nahranit ću te, samo mi nemoj tu zavijati!

Pas na to zalaje, činilo mu se nekako osobito veselo, pa se i on morao nasmijati svojoj malo prijašnjoj sumnji da ovaj pas i njegovo zavijanje ne znače ništa dobro.

– Neka si ti meni došao! I to jednom mora biti!

Začudi se i kako je malo vremena trebalo pa da se privikne na nezvanog pratitelja. Nije bio od prevelikih ljubitelja kućnih ljubimaca bilo koje vrste, ali pas što se stvori niotkud podsjetio ga je da se sve jednom mora dogoditi prvi put.

Sada je došlo vrijeme da on nahrani svoga psa.

Iako je znao da su mu džepovi prazni, ovdje pred psom pretraži ih i istrese još jednom. Možda se posljednji put ponadao da će ovaj, vidjevši pravu istinu, odustati od njega i otići svojim putem. No, životinja, shvativši njegove poteze kao predaju, veselo poskoči pa se stade oblizivati.

– Dobro, ako je tako! –prihvati i čovjek. – Idemo onda nešto užicati.

O ovakvim je potezima znao razmišljati u trenucima krajnjeg očaja, kada mu je glad žmikala tijelo bolnim grčevima, ali ga je uvijek odgodio na neko drugo vrijeme. Ono kada ga bezizlaznost zgrabi divljim stiskom pa polako, kao da to nije ništa, odvede na ulicu i umjesto njega pruži ruku za milostinju.

Pas koji je oko njega skakutao, potvrdio mu je da je to vrijeme došlo pa da, bez opiranja i lažne nade, učini ono što se mora. Stoga je, zašavši u susjednu ulicu, stao uza zid i pružio ruku. A njegov crni pratitelj, kao da je samo to čekao, spokojno se smjesti pored njega, položi glavu na šape te zadovoljno zažmirka na hladnjikavom suncu.

Nakon što je načinio prvi i najteži korak, čovjeku je preostalo samo čekati.

I on se prepustio zrakama sunca, kao i pas. Nije više osjećao težinu ispružene ruke ni prazne džepove. Pokušao je misliti na nešto iz bivšeg života, ali s prvim novčićem koji je pao pred njega sve su se misli rasplinule u magli, nepovratno tonući u prazninu. Taj je zvuk prenuo psa pa on zalaje kao da ga upozorava da napokon otjera sjećanja na jutra u kojima nije bilo magle i noći što su s lakoćom obećavale nove dane. Neka se lakoća pomiješala s tim zvukovima padajućeg novčića i laveža psa, darujući čovjeku sasvim novi osjećaj. U njemu se radost miješala sa spoznajom o porazu, uvlačeći ga u grčeviti koloplet svjetova na čijim je vratima stajao.

Poslije prvog novčića sve je išlo lako. Slijedio je drugi koji je spušten ravno u ruku pa nije zazveketao znakovito, pa treći, koji je došao kao nešto razumljivo samo po sebi. Neki se prolaznik zaustavio i zagledao u psa, čak je i čučnuo želeći ga pomilovati, ali je ovaj zarežao prijeteće pa je ustuknuo. Izvadivši papirnatu novčanicu i ni ne pogledavši čovjeka, samo ju je spustio u njegov dlan i odbrzao dalje.

Bilo mu je jasno da ima koliko je potrebno da spasi psa od gladi te da nema razloga i dalje stajati s ispruženom rukom. Nekako zadovoljno i mirno pozdravio je spoznaju da svemu jednom dođe kraj i da se zbog toga ne treba niti preveć radovati niti žalostiti. Znao je da treba krenuti i da će pas poći odmah za njima, ali htio je još malo uživati na ničijoj zemlji na kojoj se našao. Ono jučer, prije ispružene ruke, činilo mu se dalekim kao prije milijun godina, a ono što slijedi nije bilo daleko. Uzdahnu stoga duboko, kao da želi udahnuti ovaj trenutak u sebe i iz varljive sigurnosti pratiti kako se iz daljine valja magla i guta sve pred sobom.

Iz te magle izronila su trojica golobradih mladića pa prepriječila put njemu i psu. On je zastao iznenađeno, a pas nije niti zalajao niti zarežao. Čak je počeo veselo mahati repom, radujući se onima pred sobom.

Čovjek se začudio njihovoj mladosti. Treba li ih uopće shvatiti ozbiljno, pitao se zagledan u njihova dječaćka lica. I treba ili uopće nešto reći ili samo proći pored te djece što nemaju pametnija posla pa gledaju bijednog starca i njegova psa.

237

– Onda? – upita prvi od njih ozbiljno. – Imaš li dovoljno?

Učini mu se smiješnim odgovoriti na ovakvo pitanje djetetu izniklom niotkud, ali i protiv svoje volje kaže jasno i glasno.

– Imam.

– Jesi li siguran?

– Sto posto! – odgovori mu pa se nasmiješi kao da stavlja točku na kraj rečenice.

– Nešto ti je smiješno? – ogłosi se sada drug mladić i priđe bliže. – Daj onda, prije no što te zaboli trbuh od smijanja.

Zatim je pružio ruku. Kao starac malo prije.

Ovaj je pogledao preko njegove glave i vidio kako se na obližnjem stablu, ogo-ljenom od lišća, skupljaju ptice. Nisu to bile vrane kakvih je bio pun grad, nego čudne neke ptice. Dolijetale su u vrištavim bojama i bezglasno se borile za što bolje

mjesto na granama. Slutio je da one nisu tu uzalud, već da su došle gledati njega, ovu golobradu djecu i psa.

Zato je i spremno izvadio novac koji je isprosio. Sve sitnije i onu papirnatu novčanicu kojima je htio kupiti hranu za psa.

– Što je ovo? – ogłosi se opet prvi mladić. – Daj i ostalo!

– Nemam više.

– Ne laži! Stojiš tu tko zna otkad i samo si ovo zaradio.

Čovjek je u sebi govorio, mogao je sasvim lijepo čuti svoj glas, da nije točno da je ovdje bio -- ionako ne treba ništa. Ali niti jedna od tih misli nije se pretvorila u glasove pa šutnja naljuti nestrpljive mladiće.

– Nemamo mi vremena čekati do sutra! – pristupi onaj drugi još bliže. – Daj sve, inače...

Baš je tada pomislio kako treći mladić još nije rekao ništa. Stajao je iza svih i s izrazom dosade, kao da se sve to njega ne tiče, gledao nekamo u daljinu. Možda baš u one šarene ptice, i dalje uskomešane u mukloj tišini. Činilo se i da je najmlađi među njima, gotovo dijete, s paperjem svijetle kose i pjegicama rasutim po nježnom licu.

No, tada upravo on polako zakorači prema njemu. Ostala dvojica ustuknu, maknuvši se u stranu.

Prvi ga je udarac samo iznenadio žestinom boli, a tek drugi bacio ga na tlo. Kleknuo je pridržavajući se za trbuh i zagledan u prljavi pločnik i čizmu koja je stajala ispred njega.

– S nama si se našao šaliti! – čuo je glas iznad sebe. –A lijepo smo ti rekli!

Nije mogao odrediti čiji je to glas, ali je nekako bio siguran da ne pripada mladiću koji ga je udario. Bilo je svakome jasno, pa i onim pticama na grani, kako je njegovo samo da udara.

– Je li ti važnije da nahraniš psa ili spasiš sebe – probije se i drugi glas kroz udarce čizmama.

Sada je već sasvim ležao na prljavu pločniku. Imao je širom otvorene oči i bio zagledan u nebo i šarene ptice. Slušao je i tišinu proparanu udarcima koje je primao

bez glasa. Nije htio zapomagati niti jaukati jer je trebalo čuvati snagu za ono što je još trebalo reći. A kad je uspio doći do daha, sjetio se još jednom magle i osjećaja s kojim se jutros probudio – onoga da ga danas čeka nešto osobito važno. I prije no što ga je zasula nova kiša udaraca, uspio je procijediti kroz zube.

– Važno mi je spasiti psa!

Nakon toga, životinja je zalajala, a one šarene ptice počele su odlijetati s grana. Tiho, kao što su i došle. Za njima je odjurio i crni kuštravi pas pa više ničeg nije bilo, osim tri golobrada mladića i njihovih čizama što su se pripremale za nove udarce.

– Čiji će biti posljednji? – pitao se čovjek kao da je to najvažnija stvar na svijetu.

Samo što mu na to nije mogao nitko odgovoriti. Bio je sam i čekao je završni udarac.



**Stjepan Tomaš** rođen je 1947. godine u Novoj Bukovici. Svoje je školovanje nastavio u Našicama nakon čega je diplomirao komparativnu književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Svoj je radni vijek započeo kao profesor hrvatskog jezika, a neko je vrijeme bio urednik poznatog školskog lista *Baranjski srednjoškolac*. Vrlo brzo nakon toga okrenuo se pisanju. Do danas je objavio dvadesetak knjiga. Za svoj je rad nekoliko puta bio nagrađivan. Njegova najpoznatija djela su romani za djecu: *Dobar dan, tata*, *Moljac i noćni čuvar*, *Halo, ovdje komandosi* te *Moj tata spava s anđelima* koja je kasnije bila nadopunjena te je izašla pod naslovom *Mali ratni dnevnik*. Pisao je i za odrasle i to zbirke pripovijedaka: *Tko kuca otvorit će mu se*, *Smrtna ura*, *Sveti bunar*, *Anđeli na vrhu igle* te i romane, od kojih su najpoznatiji *Život u provinciji*, *Zlatousti*, *Gradani u prvom koljenu*, *Taninska četvrt*.

# GUSLAČ OD MARCIPANA

## (Drama u dva čina)

### 2. SLIKA

(‘Vrtuljak’ se zaustavio u Zagrebu)

#### 1. PRIZOR

(Lukšić, Jorgovanić, Harambašić, Krežma, Ana, Vilma)

#### LUKŠIĆ

Da vas upoznam, gospodo i gospođice, sa svojim prijateljem Rikardom Jorgovanićem komu se izdužio vrat kao klavijatura pogledavajući za Anom a dlanovi mu još bride od pljeska . On je pjesnik koji objavljuje u Šenoinom ‘Vijencu’. Siromašan je, dakle posve neprikladani za brak. Ana, Vilma, ne zaljubljujte se u njega!

#### ANA

Hoće li nam pjesnik koji objavljuje u Šenoinom ‘Vijencu’ reći nekoliko svojih stihova?

#### JORGOVANIĆ

Moje ste stihove već čitali, gospođice.

#### ANA

Nažalost nisam. Ne čitam ‘Vijenac’... Moj brat mi ne dopušta da čitam išta osim kajdanke i novinskih hvalospjeva o njemu.

#### JORGOVANIĆ

Nakon jednog vašeg koncerta u Zagrebu, poslao sam vam buket jorgovana s ceduljicom na kojoj su se nalazili moji stihovi. Jeste li ih pročitali?

#### ANA

(Gleda ga iznenađeno, recitira): *‘Na pragu stojim tvoje sobe, al ne usudujem se ući, U sobi nešto slatko miri, I zvone zvuci zamirujući’* (zastaje pa nastavi): *‘Ne gledajuć te, vidim tebe, Kod glasovira sjediti nužno, I ručicama skladat pjesan, Žalobitu i slatkočujnu.’*

#### JORGOVANIĆ

Na ceduljici je pisalo: ‘R.’ R kao Rikard.

**ANA**

Bože, sjećam se... Naučila sam te stihove npamet. Nezaboravni su: 'Nad *tvajom glavom zvijezde sjale, pod tvajom nogom ruže cvale*...Dakle, to ste vi bili?!

(Rikard se šutke nakloni). Drage su mi romantične pjesme.

**JORGOVANIĆ**

Ako vam budu po volji moje, načitat ćete ih se.

**ANA**

Rado, ali teško ću doći do 'Vijenca.' Morate mi pokloniti knjigu vaših pjesama.

**JORGOVANIĆ**

Nemam još zbirku, slat ću vam pjesme, jednu po jednu.

**VILMA**

Ana je stalno na putu ni poštari je ne mogu sustići. Ja ću kupovati 'Vijenac', i skupljati pjesme. Uvezat ću ih u pjesmaricu.

**ANA**

Nadam se da ćete prije objaviti knjigu nego Vilma pjesmaricu i unaprijed vam zahvaljujem na daru... Kažete, Jorgovanić... Imate neobično prezime...Sad mi je jasno zašto ste mi poslali jorgovane.

**JORGOVANIĆ**

Prezime mi je, zapravo, Flider... Moj je otac podrijetlom moravski Čeh, kao i vaš. Ali prezime mi je jedno od onih koja se zaborave čim se čuju, pa sam ga zamijenio ljepšim, pohrvatio sam ga (Nasmijao se) kao što čine Česi u Hrvatskoj... Mi u Zagrebu veći smo Hrvati od rođenih Zagrepčana.

**ANA**

Vilma i ja smo rođene u Osijeku.

**JORGOVANIĆ**

U Osijeku sam službovao neko vrijeme, ali vi ste tada živjeli u Zagrebu. Kada sam došao u Zagreb, otputovali ste u Italiju... Kad sad s dvojicom kolega došao u Italiju, već ste bili nestali - tko zna gdje.

**LUKŠIĆ**

Slijedi vas ,gospođice, godinama u stopu, nikako da vas sustigne.

**ANA**

Gospodin Lukšić vas je večeras spasio od daljnjeg lutanja.

### **VILMA**

Gospodine Jorgovanić, ona je stalno na putu ali uvijek se vrati u Zagreb. Morate samo biti dovoljno strpljivi i doći će.

### **JORGOVANIĆ**

Gospođice Ana, dužan sam vam isporučiti pozdrave još jednog pjesnika, vašeg velikog štovatelja i vašeg vršnjaka, Augusta Harambašića. Slavonac je, rođen u Donjem Miholjcu, prehlada ga je spriječila da vas osobno pozdravi. I on je svojedobno službovao u vašem gradu.

### **ANA**

Hvala vam, uzvratite mu pozdrave. Eto, Hrvatska je tako malena da smo svi u susjedstvu.

### **LUKŠIĆ**

Hrvatska je malena, ali ni Europa nije velika.

### **JORGOVANIĆ**

Blizu smo, a tako daleko! Ili, još bolje, daleko smo, a – opet - tako blizu.

243

## **2. PRIZOR**

(Vilma i Ana razodijevaju se prije spavanja)

### **VILMA**

Šteta što su lijepi mladići oko nas sve redom siromašni. Kucaju li oni imućniji na vrata tate Krežme?

### **ANA**

O, da. Utrkuju se časnici i gradski činovnici ali tata valjda čeka bolju priliku

### **VILMA**

Budu li mene na silu udavali, pobjeći ću sa svojim ljubavnikom u bijeli svijet.

### **ANA**

Ne šali se. Nema nikog u bijelom svijetu, Možeš se samo nadati da te neće udati za nekog očevih godina.

**VILMA**

A gdje je tu ljubav?

**ANA**

I naši su se roditelji vjenčali bez ljubavi.

**VILMA**

Znaš što je čudno? Danas *nas* udaju bez ljubavi i ljutimo se zbog toga, a za dvadeset ćemo godina to isto mi činiti svojoj djeci.

**ANA**

I gdje je tomu kraj?

**VILMA**

U pobuni.

**ANA**

Misliš, jednom će se netko pobuniti.

**VILMA**

Pobunimo se mi. Ako i ne uspijemo, nemojmo to učiniti svojoj djeci.

244

**ANA**

Svojoj? Ja se nikada neću udati. Na moja vrata ne nasrću prosci.

**VILMA**

Bože, što govoriš! Udat ćeš se za nekog uglednog europskog glazbenika – virtuozu, možda impresarija, ravnatelja orkestra ili kazališne kuće... Dogodit će se to čim se usidriš u nekom europskom gradu ili u Zagrebu.

**ANA**

Nitko me dosad nije ni pogledao a kamoli zaprosio.

**VILMA**

O, hoće... Pojavit će se jedan mladi gospodin u 'Casinu', zamolit će tvoju majku da te povede na ples, a ti ćeš radosno pristati.. 'Plesat ćete menuet, quadrillu ili cotillonu...' U čijem vrtu raste tako divan cvijet a on ga dosad nije promijetio?', pitat će šapatom. 'Zacijelo rijetko izlazite?', opet on. 'Smijem li vas posjetiti kod kuće?' Bit će mu dozvoljeno. Kad dođe, usljedit će otmjeniji razgovor: 'Idete li na klizanje, ili jahanje? Igrate li tenis? Pričajte mi o koncertima u Europi'. Nakon jednog u Osi-

jeku poslat će cvijeće koje neće ubrati u tuđem vrtu, kao Jorgovanić, a buketu će dodati ljubavno pisamce...I ode moja prijateljica u bračni krevet.

(duboko uzdahne. Polugole su prije spavanja. Vilma zavidno promatra Anu): Imaš lijepu grudi.. (gleda svoje). Moje su malene.

**ANA**

Ma nisu. Naći ćeš nekog časnika kojeg će upravo takve izluđivati... Uostalom, zavoli se srcem a ne očima

**VILMA**

Misliš? Sigurna sam da muškarci vole velike grudi... Možda ih zavede moja mršava dječaćka guza...Kad ispod suknje stavim 'lažnu stražnjicu' izgleda odlično. Moram se udati dok su još u modi.

**ANA**

(Recitira) : 'Lijepa si... Pregibi su bokova tvojih kao grivne. Pupak ti je kao okrugla čaša. Trbuh ti je kao stog pšenice...' (Smije se) 'Pjesma nad pjesmama' za curu nad curama!

**VILMA**

(Odmakne rub gaćica od trbuha pa će iznenada) : Pička mi je bakreni kotlić u koji još nitko nije zgrabio.

**ANA**

Muškarci će žudjeti za tobom, vidjet ćeš..

**VILMA**

Dosada se nisu umorili trčeci za mnom... Ali kad jedanput saznaju što se krije ispod moje suknje, bit će im prekasno za uzmak.. ( promatra se u ogledalu, pa će veselo): Što nema u izlogu, naći će u dućanu.

**ANA**

U kotliću. U bakrenom kotliću.

(Smiju se. Vilma promatra polugolu Anu)

**VILMA**

Bijela si kao Židovka.

**ANA**

Bijela sam kao Sremica.

**VILMA**

Voljela bih da imam kosu kao što je tvoja. I prsa. Sigurno kavaliri uzdišu za tobom kad ti nose kajdanke na koncert.

**ANA**

Sama nosim kajdanke.

**VILMA**

(Iznenada): Jesi li ikad vidjela golog muškarca?

**ANA**

Na slici, u kipu! Puna ih je Italija.

**VILMA**

To se ne računa. Ja sam jednom našla, skrivenu u ladici svog oca, fotografiju muškarca i žene u spolnom aktu. Bili su posve goli. Sve se vidjelo.

**ANA**

I ono?

**VILMA**

I ono (smijulji se)

**VILMA**

Pričaj mi o tome.

**ANA**

To bi nas rasanilo, a mi moramo spavati. Laka ti noć!

**Ivan Zrinušić** (Osijek, 1981.), poeziju i prozu objavljuje u periodici. Za nezavisnog izdavača Slušaj najglasnije! objavio šest zbirki pjesama. Bio u užem izboru nekoliko pjesničkih i proznih natječaja, zastupljen u nekoliko antologija. Pobjednik natječaja za kratku priču u okviru Festivala europske kratke priče (2017.). Prvi roman u pripremi mu je kod izdavačke kuće Sandorf.



## OSTANE NAVIKA

Sjedili smo na jednoj terasi na Jugu 2.

»Znači, očeš glupu priču?« rekao je. »Baš glupu, jel?«

»Da«, rekao sam.

»E, bajo, saš vidjet šta je glupa priča.«

»Ajd da čujem.«

»Al ima i seksa.«

»A šta se može.«

Otpio je gutljaj.

»Nismo ti i ja onda još bili dobri«, rekao je. »Bilo to dok sam studiro, dvijetišćeprve, druge. *Na ulazu u novi milenij*. Taman Amerima pali oni tornjevi. Koja pizdarija, a? Valjd Brus Vilis dobio krivi scenarij. A može bit i da nije imo čistih potkošulja. Uglavnom, hodo ti ja onda s jednom iz bogate familije. Tata joj imo firmu, mama svoju neku šljaku, finu. Uspješni ljudi, jel. Mislim, nije to onda niko potezo, to s lov0m, ni ona ni ja, jel. A nisu ni njeni nešto kao gledali na to, boli ih kurac dok je mala sretna. A možda su i mislili, kao neće dugo potrajat pa neka. Al išlo to, godinu, dvije, tri, počeli mi pričat o djeci. Kao zajebancija al ono, kaka bi bila mala, kaki bi bio mali, sranje živo. A da si vidio kako izgleda, bajo, i ti bi pričo o djeci.«

Kimnuo sam.

»Studirala ti ona tu u Osijeku, pravo je studirala. Ja bio godinu ispred nje, na eteefu, jel. E, i onda počelo lagano s tim faksom. A ona ti kao bila darkerica. I znaš ono, ispiti, pa ne može više baš taka u crnom, ko iz groba, kao mora se mal sredit. I tako, neke hlačice na crtju, pa neke bluzice, postala ona mačka, jebo ja sebe. Pa parfem, pa frizura, pa auto provozala... I tak, malo-pomalo, od darka ostale one crne crte oko očiju, ko poslje Ejmi Vajnhaus. Mislim, mal smiješno sad to sve pričat, darkerica, pravni faks i to, moš mislit, al ajd. I napravila ti ona plan, petogodišnji, znaš ono, razradila šta oće, šta neće, kirbaj. Pa počela meni prigovarar, što kao nemam nove robe, da bi trebo neke košulje kupovat, cipele, da šta ja mislim taki kroz život, znaš. Al sve to bilo onak, ko neka zajebancija, *hehe, hihhi*, ko i to s djecom, nisam ti se ja baš ni obaziro.

I jedan dan, da bi ona na neki tulum, jedan dečko s faksa ima rođendan. Pa kao da idemo zajedno. I ajd. Mislim, frajer s dvajst godina ima stan, odma mal smrdi, al reko ne moram ni ja uvijek mimo svijeta, šta. I došli tamo, a ekipa na kokici, viski, kola, neki hausić, ono, dno dna. Al okej, sjeli mi, upoznali se, a bila jedna iz moje osnovne, pa kao o, di si, šta ima. I razvuko ovaj bajo par crta, ajde kao vi ste došli zadnji, morate nas stić. Ova moja se usurla onak fino, ja reko ma ne bi fala. A nekak mi se nije dalo, a i da mal uskurac teram, i reko popit ću al neću vuć. I dobro. I ništa, bez veze, ide vrijeme, oni taki dobri ja još normalan, gledam i slušam sa strane, moš mislit. Kad počela ti neka priča, ovaj jedan počeo kao o ratu. Pa jebo te rat više, da te jebo, koji vam je. He, što kaže ovaj jedan moj, dajte makar o prvom danu poslje rata, jel. Reko jebote jel se tako zabavljaju ti pravnici. Mislim, nisam naglas, jel. Ono, dno je sve dublje, kužiš, tone tone brod.

I, bajo, zalaufu se on. Kao to je sve bilo namješteno, da ko je bio glup da ide u voj-sku, ko mu kriv, kolko ih je ošlo a ništ nisu uzeli, pa kao ko ih jebe, nis se snašli... Sve tako nešt. A ovi ostali šute, al smijulje se. A ja se, normalno, sjetim starog i burajza, znaš i sam kak su se oni snašli jebiga. Mislim, nek je i bilo namješteno, al di ćeš to tako, jel. I čoeće, osjetim nešt mi kuva, ko nervoza me neka vata, uši mi se žare. I šapnem ovoj svojoj daj idemo lagano, a ona neće, naravno, oči joj ko klikeri. I smiju se oni jebiga, i te ženske, razvaljeni ko jazavci. A smijulji se i ova moja.

249

Mislim ajd, ko vas jebe, iskulirat ću vas mamicu vam profittersku. He, to bi i htjeli, da vas neko spopadne pa kao vidi siledžiju. E, i taman se valjd ovaj ispuco, i mir. A meni još onak bljeska tu u sljepoočnicama, i ruke mi se tresu mal. I mislim si šta sad. A ono, valjd ništ, štaš. A burajz ošo sa šesnajst, nema jebiga ni status ni ništ, i tu me zavoza. I ništ, ustanem, mal okrenem ovog, a ovi ostali, čoeće, misliš da me neko probo maknut. Moš ti to vjerovat, onaki upucani, niko ništ, sjede i gledaju. Mislim, ne znam jel gledaju, ne gledam ja njih, al ono, niko ništ. E, tu je počelo ozbiljnije s ovom mojom, Mihaela se zvala. Nakon toga, da sam ovo, da sam ono, da sam mu vilicu slomio, da će me tužit, ubit, da jel ja znam ko je on, sto kuraca.«

»Pa jel te ubio?«

»Ajd ne seri«, osmiješio se. »Slušaj glupu priču. Moš mislit što sam mu vilicu slomio. Nije nikad trisku dobio pa mislio da mu vilica prebita. Ma nisam se s njom puno raspravljo, il ti je jasno il nije. Pa jel tako?«

»Je.«

»E. I reko njoj, a vidi, ne znam ko je, a i nešt me onak zabole kurac. A ak me misli tužit, bolje mu je da me ubije, jebiga. A mal sam se kao kurčio, al nije to bilo ni daleko, jel, od istine. I ajd, stišalo se to nekako, ona kao išla *izgladivat*, moš mislit. Ko zna šta mu je rekla. Bilo meni to poslje glupo, znaš, što sam skočio tak pastirski, al nekako si mislim, pa jel nije mogla kao mal na moju stranu. Znaš, bilo mi to mal onako, ipak zna i moje i to, mogla je baš nešt reć, *pretjero je*, il šta ja znam. E, al to ti je *ljubav*, kad čovjek pol kurca ne kuži.

I ništa, počelo se bližit ljeto, i Mihaela bi na more. Ajd opet more, možda bi i skrpo, al mačka bi u Dubrovnik. Ej, Dubrovnik. I tu ti ja kao počnem kužit da je to stvarno ošlo malo, znaš, predaleko. Kažem joj vidi, sve to u redu, al Dubrovnik? I nisam siguran, al mislim da joj je i bilo mal čudno, u tom jednom momentu, a onda, sjećam se, sam joj se onak promijenila faca, ko da ju je prebacilo, znaš šta mi je rekla? Kaže ona, *pa radi pa zaradi*. Nađi si posao preko ljeta, pa možemo tam u devetom u Dubrovnik. E sad, jel to čula od mame, tate, odakle joj to, jebi me, ne znam. Al ono, šta ću u Dubrovniku, jebo sâm sebe, sve i da imam para. Pa jel nije? Prdit tamo s tim leševima po Stradunu. I ništ, reko joj svašta, rekla ona meni, i puklo to. Ha, nepremostive razlike. Al to je samo prvi dio, ima i drugi.«

250

»Oćel sad seks?«

»Oće, sad će.«

»Ajde, moram nešto čitateljima...«

»Bajo, nemoj se zezat«, podviknuo je. »Nemoj da ti padne na pamet pisat ovo, jes čuo? Nemoj da se svađamo.«

»Ama neću, ajde.«

»Sad je on kao pisac.«

»Ajde pričaj.«

»A natezali se mi još mjesecima. Znaš ono, ipak bili godinama, pa ti nije sam tak presjeć. A ono, nije to sad neki problem, al mislim, navikneš na to, redovno seks pa ono, ostane navika. I tako, par puta se našli, bubnili se, i kao probat ćemo još jednom. A bili ti u Zagrebu oni Zik, taman valjd potpisali za Epitaf. I ajd, otić ćemo, mal nam dupe vidi puta, njena jedna će nam čak sredit sobu. Tam na Savi. A koncert bio u Pauku, pa kao taman. A ta njena bila s Lepim, znaš Lepog?«

Kimnuo sam.

»E, pa kao taman. I izašli poslje svirke, nešt pričali, bez veze, i onda počelo, ja ne znam ni zašt ni odakle. Al ode to, svašt si rekli opet, galamili tam ispred doma, ljudi gledaju... Ma ono, jad. I na kraju ona meni da joj kao više dost svega, da ja nisam normalan, da ju gušim, to se sjećam, *da ju gušim*, i da ide spavat a ja nek crknem. Kužiš, da crknem. Pa mislim, idi di oš, a ja ću živit dovijeka, tebi uskurac, jebem te ugušenu. Tak sam joj nešt reko. I krenu ti njih troje, ja gledam, ode i Lepi s njih dvije. He, pa ono, gnjido jedna izdajnička. I našo ti ja neku klupicu tam, zalego, ljut ko ris, da jebo njih sve, i nju, i prijateljicu, i tu šlapu Lepog, trebo sam pustit da ga izbacivači našibaju, nešt se bio kaćio s njima ranije. I jebo šminkere s Epitafa, da jebo njih sve, ma ono, mržnja.

I probudim se, a usta mi na klupi, onak iznutra usnicom po drvetu balim. Sve gor-ko, slano, odvratno. A digo mi se, čoeće, boli me na tom tvrdom, spavo na trbuhu. I mal dođem sebi, pritreznim se kao. Aha, oni su tamo, ja sam ovdje. I ustanem i odem do te spavaonice, još noć bila. Probam kvaku, otvoreno. Uđem nutra, nađem sobu. Probam kvaku, Lepi krmi preko Ines, Ines se zvala. Prebacio onak ruku preko nje. Probam vrata pokraj, ova moja puše u tom krevetiću, krmi onak na leđima. A jedna noga izvan deke, savijena. I gledam, znaš, bil ušo, ne bi. A tak joj ta noga viri, znaš... I da ću se okrenit i otić, i uđem. Ko ništa. I ono, sad kad sam već ušo, a šta ću. Kao skinem se, legnem kraj nje, uvučem se, i znaš. *Pomirili* se mi. E, to ti je dio sa seksom.«

»A je ti seks...«

»Bajo, taki je kaki je. E, a ujutro, kad sam se počeo prisjećat, a prvi se probudio. A joj. Pa bajo, jebali me cigani. Znaš ono, šta sam joj sve bio napričo, zaklinjo se, psovo, da ovo, da ono, i onda tako, ko ćuko za njom. To ti kad misli mala glava umjesto velike. Pa ubi me sramota, u zemlju sam tio propast. A mislim i ona, jebiga, šta je rekla, napričala, i onda tako, ko da ništ nije bilo. I sve gledam taj krevet žuti, onaj rub, i onaj neki ormar, kao ostali tragovi od naljepnica na toj plohi sa strane. Kužiš ti, studoši si ljepe naljepnice, onda dođu drugi pa skinu. I usto ja, ošo u kupaonu, preko puta, pišat, popit vode. Odvrnem ladnu, ono topla. Ajd pustim da teče, al ne ladi se to ništ. Pa mislim si, pa bajo, nisi ni zaslužio bolje neg u odijelo, pa kod njenog tate u firmu i udri u kolo. U kolo s tim lopinama. Zakapari jebiga, do tridesete trosobni na Sjenjaku, pa garsonjerica u Novom Zagrebu, a iz infuzije fino smrt, taka mlaka, mlaka ko ta voda jebala sebe. Ko ta voda što teče iz pipe. I tak svaki dan, ono, kap po kap, flic-flic. I smiješ se jer čovjek koji se ne smije nije ljep.«

»Sranje.«

»Pa moš mislit. Posro se sebi u tanjur i oblizo prste.«

»I šta je bilo?«

»A šta. Probudila se i ona, pravili se da se ništ nije desilo. He, ni svađa ni mirenje. Ono dvoje isto se pravili da nije ništ, šta će drugo. Popili kavu s njima, pojeli nešt, sjeli isti dan na bus nazad. Nas dvoje, mislim, zajedno. I gledam je u busu, onak sa strane, da ne primijeti, nekak mi i nije više bilo tolko, znaš, da sam *tolko* zajebo stvar s tim krevetom. Smirio se mal, kao nije baš *tolko* strašno, ipak smo mi neki par, jebiga. I počne ona, kao fale joj razgovori sa mnom, kak smo prije znali pričat o svemu, gledat filmove... Ono, blinker na sentiment. Al znaš, gledam je taku, baš mi onda nekak bila posebno ljepa, u tom busu, il sam tako sjedio il ne znam šta. Bila i inače, al baš onda nekak drugačije. I gledam je i mislim si, pa ne moš se cijeli život pretvarat da se ništ nije desilo, ma i da je još dvaput taka. Da se ništ ne dešava. Ko glista, jebo sebe, razumiješ. I mislim si, ma ne mogu ja to, nema šanse. I tak, stigli, i kao čut ćemo se, nazvat ću je.«

»Nisi je nazvo?«

»Ma kakvi. Mislim, čuli se kasnije kasnije, nešt bez veze. Al to je bilo to, valjd je i ona skužila. Reko mi neko nedavno da je sad vani, neka diplomacija valjd. Eo ti glupa priča, bajo, pa ti vidi. A ustvari i piši ak oš, zaboje me. Al ak ćeš pisat, promijeni imena.«

»Ma jasno.«

»Sad je on pisac kao. E, a ima da zoveš na neku promociju knjige, jes čuo.«

»Bajo, ja ću zvat, al ti neš doć.«

»A i to što kažeš. Oćmo još jedno?«

Mahnuo je konobaru, a ja sam ubio komarca.

**Tomislav Žigmanov**, rođen 12. svibnja 1967. u Tavankutu, diplomirao je filozofiju u Novom Sadu. Živi i radi u Subotici. Povremeno i na Čikeriji. Piše pjesme, refleksivnu i inu prozu, eseje, kritike, studije i znanstvene radove iz zavičajne povijesti, kulture i književnosti Hrvata u Vojvodini te filozofijske radove, poglavito iz praktičke filozofije u širem smislu, zatim etike i filozofije religije. Radovi su mu prevedeni na engleski, njemački, mađarski, rumunjski, bugarski i rusinski jezik. Objavio je šesnaest knjiga, od koje su neke i nagrađene.

## Kaleidoskop uzmicanja Stipana Bura

\* \* \*

– Dobro mi došao, Tome. Kao i uvijek, dobro si došao. Kao i drugi, koji k meni dolaze... Dobro sam. Sjedi. Ovdje je mir. Nadam se da osjetiš. Vani je vreva. I žamor. Ne govori mi ništa. Sve vidim u tvojim očima. Umoran si, jer te svijet razdire. Svijet sebičnosti, kojem si se dao. Prepustio. A ne moraš mu se dati. Tom svijetu nevrijednih prestiža u kojemu sudjeluješ, jer si izabrao biti u njem. Svijet raskoši vanjštine, po čijim pravilima igraš... – bez ikakve napetosti, tiho, sačekao je Stipan Bur u svojoj sobi sada već trošne, rodne kuće, gdje je nakon razlaza sa suprugom Mirjanom živio s već ostarjelom majkom Maricom, starog znanca. Smještena na rubu grada, u siromašnom dijelu, bila je godinama omeđena s nekoliko divljih deponija, u kojima su dominirale raznobojne plastične vrećice. Treperile su na vjetru i svjetlucale.

– To su istine tvojega svijeta, Tome.

254

– Da – suglasi se Tome, iznenađen Stipanovom ničim posredovanom *uočnošću*.

– Ne kažem da si trebao drugačije. Niti ti želim išta nametati, jer svaka nametanja pretpostavljaju prisilu. Gdjekad u životu biramo, i to je po nas bolje, no češće se s ljudima igraju pravila svijeta. Nije lako prijeći granicu za taj i takav izbor. On mora počivati na jakoj volji i izgrađenoj svijesti. Jer izbori čistote nose rizike. Ne male. I ne povlače sa sobom samo samoću. Izbor „isključiti se iz svijeta današnjice“ stavlja te na rub skoro svega. Zorno se to vidi po meni. Nerazumijevanje okoline najblaže je. Ali i najsloženije, jer si zarobljen deficitima opravdanja. Tko može obrazložiti poziciju „biti protiv struja“, kojoj su se skoro svi podložili? – zapita se Stipan Bur zamišljeno gledajući u, ne previše uspjelu, prašnjavu i paučinom sapetu reprodukciju slike svete Magdalene na zidu, te slavne prezrene izopćenice, daru koji je davno dobio od prijateljice Klare.

– Malo njih je takvih – postidjen prizna Tome, nanovo iznenađen načinom, tijekom i sadržajem započetog razgovora.

– Da, malo ih je za tako što sposobno. Kod većine, naime, izostaje hrabrosti. Ili smjelosti. Jer, u životu nisu presudno i jedino važna opravdanja pred drugima, već čvrstina vlastitih uvjerenja, uvjerenja koja bi trebala upravljati životima ljudi.

Pravdati se je, ispada tako, još i najlakše! Napose pred drugima. Ali ujedno i nekako najmizernije. Jer, snaga uvjerenja počiva na njihovoj vlastitoj utemeljenosti a ne na predočavanju drugima! Koliko danas ljudi može obrazložiti zašto su dionici svijeta? Uvjerljivo i argumentirano?! Ne drugima već sebi! Zašto sudjeluju puninom života u nepravednom svijetu? Svijetu, kojim upravlja sebičnost čovjeka. Sebičnost, koja za posljedicu hoće iskorištavanje drugih. Gramzivost joj nije krinka, već suština. Sebičnost je u čovjeka, Tome, krpeljske naravi – kaza bez ikakve žustrine Stipan, bistrim pogledom fiksirajući oveću zunzaru koja je nepokretno stajala na prašnjavom *lampašu* ponad staroga *gredenca*. „I muhama je u ovome košmaru od svijeta potrebno odmora“, pomisli.

– Parazitna je – zatečen onim što je nenadano morao slušati, konstatira kratko Tome. A navratio je do susjeda iz djetinjstva, tog dobrog dječaka iz Rajićeve ulice, mezimca svih majki i sve djece iz okolice, Stipana Bura tek reda radi.

– Na njoj počiva suvremeni svijet, a ona na strahu. Strahu, najviše od sebe. Današnji se čovjek, Tome, boji sebe. Pa ljudi bježe. Bježe u zagrljaj matica svijeta, matica jakih svjetala i blještavila spektakala. Matica nasilja javnosti i topline koju pruža njezina bezimenost. Bezimenosti koja godi. Istina, tek prividno. Nasilja nametnutih poželjnosti, koju prate borbe za prestižima. I mamljivi sjajevi... Prestiž u takvome svijetu je, zapravo, koprena straha. Sjaj skriva bijeg od priznanja vlastitih slabosti i nespremnosti na samoću. Čak bi se moglo reći: bijeg od sebe! Glamur je sjena, a moda njegova istina. Kalupna pomodnost je smrtni poraz čovjeka, kao što je razbacano smeće oko moje kuće njegova vidljiva posljedica – zaključiti ipak vedar Stipan Bur gotovo monologični doček svog starog prijatelja Tome, pomalo ljubomorno gledajući u svoj porculanski svijet ukrasnih i uporabnih predmeta iz 19. stoljeća, brojem bogatu kolekciju češkog porculana koji je ustrajno skupljao po smetlištima i „buvljacima“ godinama, svjedočeći tako da ono što je nekoć bilo vrijedno i stvar prestiža može biti i sada. Barem za nekoga. Unatoč poodmaknutim modama! Unatoč smjenama odoljivih sjajeva!

Znao je tako postupati i u drugim prilikama, smatrajući da razgovornost, koja počiva na iskrenom dijeljenju iskustava i, uopće, podjeli sadržaja iz vlastita svjetonazora s ljudima, mora biti u osnovi svakog prijateljavanja. A prijateljstvo Stipan Bur nije držao za formu, u kojoj onda dominiraju licemjerna uglađenost i providna dopadnost, već razmjenjujućim živim sadržajima – riječima, gestama, postupcima i djelima – koji se temelje na istinama života. I do iskrenosti mu je u prijateljavanju stalo, a otvorenost bez prijetvornosti je izuzetno cijenio. Vjerojatno je zbog toga i imao malo prijatelja. I do dobre vjere u sve i spram svega što počiva na istini i



pravdi čvrsto je držao. U tomu je uznapredovao napose nakon što ga je supruga zbog njegovih principijelnosti napustila te se preselio u svoj, kako je znao govoriti, „kristalni svijet porculanskog krhkog sjaja“.

Tome se na Stipanov začudni svijet drugačijeg razumijevajućeg okvira i života radikalnih otklona od onoga što je u sadašnjem svijetu na djelu, vremenom već naviknuo, no ne i pomirio s tim. Znao je, naime, da je Stipan Bur bio u pravu. Bolno u pravu! Govorio je jasno, ne služeći se lažima. Djelima i svojim životom ih je svjedočio. Živio je uz maticu i bio je sretan. Istine su Tomu činile nespokojnim. Stoga u posljednje vrijeme i nije često navraćao do Stipana Bura, koji je njegov svijet, očito prividnih lagodnosti, oštricama mudrosti bolno rezao. Precizno i duboko do srži!

– Ali, Stipane, Tvoj je izbor, izbor gubitnika! – prekine ga Tome, gotovo u očaju.

– Da! Ja sam, Tome, gubitnik. I to svjestan! Ja sam čovjek s ruba! Sužanj ruba!! Ali u odnosu na što sam gubitnik? Jer, gubitništvo je, to valja znati, relacijska kategorija. U odnosu na ovaj i ovakav svijet i njegova i više nego upitna počivališta, ja sam cijelo gubitnik! I na to sam i ponosan. Ali, ponovit ću, pozicija gubitstva je uvijek relacijska – računa ona uvijek u „odnosu na što ili koga“, pa status gubitništva nije prava mjera u stvarima ispravnosti i uspješnosti u onome što je dobro! Uspjeh je danas cementiran silnicima vanjskosti i njegovim zakonomjernostima. Onim što je, kada su u pitanju vrijednosti, upitno. Što nije ni stalno. A provizorij hoće sve, za razliku od ovih mojih ukrasnih i uporabnih porculanskih predmeta – naglasi Stipan sav ponosan, rukom pokazujući svoju zbirku koja je brojala više tisuća porculanskih jedinica, koje je posvećeno počeo sakupljati nakon odluke da će uzmicati iz ovoga a takvoga svijeta, ne znajući da će to vremenom postati tek oazom nekakve pristojnosti u okruženju kojim dominiraju divlja odlagališta smeća što ga je čovjek proizvodio...

– Hoće i čovjeka samog!

– I to u njegovoj cijelosti! No, mene nije dobio. Vjerujem, barem, ne svog. Vidiš, svjedočim nepristajanje. Živim opiranje svakoga dana, u svakoj situaciji i na svakome mjestu. Ne želim biti dionikom nepravdi niti jednim svojim činom. Raznim posredovanostima organizirane tlake ljudi od čovjeka hoću svojim činima dokidati. Ne dati im života! Od kupovine hrane i odijela do potrošnje kulture i zabave! Bolje je živjeti dragovoljno izgnan iz svijeta vlastitom odlukom, makar i tik uz divlje deponije, nego li pridonositi opstojnosti, ako ne i rastu, nepravednosti u svijetu. Želim Tome, recimo, slobodan i nezavisan Tibet!

– Želim i ja Stipane – odsječno potvrdi i Tome, premda o tome do sada nije imao nikakav stav. Politika, napose ona međunarodna, nije ga previše zanimala. Kao uostalom ni druge njegove kolege i prijatelje.

– Ali protiv toga su danas velike sile!

– Da, i...

– Želiš, no ništa ne činiš!

– Pa da... – neuvjerljivo će Tome.

– Želja je iluzija, varka, ukoliko je čovjek ne nastoji ostvariti. Djelovanjem učiniti stvarnom! Bez obzira je li daleka, složena i čija ostvarivost računa na brojne čimbenike na koje pojedinac nema presudan i neposredan utjecaj. No, želja neće mirenje ni sa sobom ni sa zbiljom! Ona hoće, uz činjenje napora, vlastiti ostvaraj! U protivnom, nije želja već neodređena budućnost, koja se „dohvaća“ pomoću bezvoljnosti, a posljedica je slična s pozicijom *matorog* momka koji se cijelog života želio oženiti no ništa nije poduzimao.

– Ali Tibet je, Stipane, daleko... – pomalo nervozno „matori momak“ Tome vrati temu Tibeta u razgovor.

– Ništa nije daleko, osim onog što donosi odsuće djelatnog htijenja. Može se sve, Tome, ukoliko se jasno i zauzeto hoće! Ako se, *ričju*, na tome ustrajava! No, tako što nosi sa sobom i rizike zbog naravi svijeta u kojemu je, čak realne rizike po život sam, a današnjem je čovjeku više stalo do lagodnosti. Mirit mu se je radije sa svim i svačim! Bolje mu je biti zakovan datostima koje su mu nametnute, igrati sitne igrice koje su mu drugi odredili, ne misliti previše ni o čemu, nego li posvjedočiti nepristajanje na klopke i stupice svih bijednosti svijeta. Uzmi slučaj nedavnoga rata! Neodlazak na Vukovar bio je svjestan izbor za dosta nas ovdje! Ispravnih uvida i stajališta, kao i smjelosti je trebalo za tako što. I izgubili su ti ljudi mnogo čega – i posao i prijatelje i status u društvu, no sačuvali su dostojanstvo sebe kao čovjeka. A to je u svemu najvrjednije.

– Ali, cijene su plaćali različite...

– Neke sam, Tome, već spomenuo! A cijene su uvijek različite, jer iza njih stoje interesi. Sebičstvo i druge uskosti onih koji imaju moć iza njih se kriju. Treba li onda čovjek na to pristati ili, pak, uzmicati?

– Ne bi smio pristati, ali...

– Što „ali“? Što „ali“, Tome moj? Za jedan broj situacija nema „ali“! Opravdanja znaju ne samo biti jeftina već i neprimjerena, pa i bespredmetna. Može li se opravdati zlo? – upita Stipan Bur gledajući Tomu svojim svijetloplavim očima posve mirno.

– Ne! – odgovori Tome, pomalo uzrujan, kao da je o njemu riječ.

– Naravno da nije moguće iz vizura svijeta humanosti, ali ga čovjek gdjeikada gorljivo voli pravdati. No, *manimo* se sada zla! Zašto velika većina ljudi današnjice olako pristaje na sve što im se u svijetu nudi? Što misliš, Tome? Nije u pitanju samo raspoloživost za konformizam, već nešto daleko važnije. Kao što sam već rekao čim si došao – riječ je o nepojamnoj svladanosti današnjeg čovjeka brojnim maticama svijeta! Kao da je u njih bez ikakvog otpora usisan! I tragično je to što to nije do kraja ni osvijestio. Nije, jer ne smije. Boji se razotkriti laži mreže svijeta i ostati sam. I lakše mu je biti obezglavljeno zarobljen u *in* nego li prijezire svjedočiti u samotnosti. Bacati smeće drugima nego li čistiti sebe! Dioničariti u njem radi nekakvih postignuća i proizvoditi đubre! Osobnih karijera? Boljitka obitelji? Napretka zajednica? Kojih i kakvih, Tome, kad skoro sve ide ka kraju koji nije svijetao?... – zabrinuto poče nizati Stipan Bur teška pitanja u ovo ljetno predvečerje, ustavši zatvoriti *pendžericu* ne bi li spriječio ulaženje u sobu vonja s okolnih divljih deponija, vonja koji je uvijek snažio u predvečerja.

– Ne znam, Stipane.

– Ne skrivaj se iza neznanja, Tome! Ono je posljednje utočište za one kojima je smjelost riječ koju ne poznaju. Povijest čovjekovih poraza upravo je povijest skrivanja strašljivih iza neznanja. Onih kojima hrabrosti manjka. Pazi, ne vjerujem u devizu Novoga vijeka da će čovjeka znanje osloboditi, no zacijelo mu ono može biti od pomoći. Znanje je tek jedna od sastavnica u mozaiku života koje je čovjeku potrebno za ostvarenje njegovih vlastitih najplemenitijih čežnji. Može, recimo, pridonijeti uklanjanju strahova. Dakle, ne zaboravi, jedna od sastavnica, ali ne i jedina. Čak ne mora uvijek biti ni glavna!

– Razumijem to...

– Važniji su hrabrost za odluku i ustrajnost u njezinoj provedbi! Uzmicanje od narkadnoga svijeta kojem smo svjedoci hoće od čovjeka današnjice upravo to! A za tako što on nije spreman... I?

– ?

– Svijet će ovaj ovakav kakav jest i dalje vladati čovjekom a ne čovjek svijetom...  
– naglo prekine Stipan Bur razgovor s Tomom zbog buke koju je vani pravio motokultivator s prikolicom punom smeća, danima uredno odlaganog i pripremljenog da se istovari na divlji deponij iza njegove trošne kuće, a ispred stoljetne borove šume. Opet je na sjedalu motokultivatora kraj nepoznata čovjeka sjedila Mirjana, prva supruga Stipana Bura.

**Augustin Križanović\***

---

\* Rad je objavljen pod pseudonimom.

Eseji,  
kritike,  
stručni i  
pregledni  
radovi

**Robert Hajszan** rođen je u mjestu Pinkovac u Austriji 1948. Maturirao je u Grazu 1968. U Željeznu 1971. završio je Pedagošku akademiju. Od 1971. radi kao učitelj, a kasnije kao profesor. 1979. doktorirao je na Filozofskom fakultetu u Beču. Učiteljevao je u školama u Stinjacima i Pinkovcu, u Glavnoj školi u Sv. Mihalju, u gimnaziji u Gornjim Šicama, u Trgovačkoj akademiji u Santaleku i u Dvojezičnoj gimnaziji u Borti (Oberwart). Od 1994. profesor je hrvatskoga jezika i povijesti na Pedagoškoj akademiji u Željeznu. 1993. osnovao je kulturnu udrugu *Panonski institut* kojoj je na čelu. Od 1994. uređuje *Panonski ljetopis* (četverojezični zbornik) s godišnjim ritmom izlaženja.

## **Pojava jezičnih interferencija na panonskom prostoru (Sprachliche Interferenzerscheinungen im pannonischen Raum) „MAĐARSKE POSUĐENICE U HRVATSKOM JEZIKU“ (Ungarische Lehnwörter im Kroatischen)**

Sljedeći su leksemi prema studiji Kniesza Istvána „A magyar nyelv szláv jövevényszavai - Nem szláv eredetű szavak“ (Budapest 1955, 790 na dalje) te prema leksikonu „A magyar nyelv történeti - etimológiai szótára“ (=MESZ) prodrli direktno ili mađarskim posredovanjem u hrvatski jezik. Dodatno sam još ugradio u svoj rad i istraživanja Tornowa, Apolonije Veraszto te Hilde Mraz-Reumann (usmeno priopćenje).

Evo sljedećih rezultata:

(Folgende Lexeme sind nach Kniesza István „Nem szláv eredetű szavak“ und gemäß dem Ethymologischen Wörterbuch „A magyar nyelv történeti - etimológiai szótára“ (=MESZ) direkt oder durch Vermittlung des Ungarischen ins Kroatische eingedrungen. Es werden auch Untersuchungen von Tornow, Veraszto und Mraz-Reumann in die Arbeit aufgenommen. Folgende Resultate können vermittelt werden:)

Grad.-hrv. – hrv.-stand. – njem. – mađ.

(bgldkr. - standardkr. - dt. - ung.)

aldomaš - likovo - Leikauf/Kauftrunk/Festschmaus - áldomás (1/MESZ, 131: származékszó - abgeleitetes Wort; a magyar áldomás mint jogi terminus több szomszédos nép nyelvébe átkerült /szláváság, szászok, románok/ főleg kereskedelmi kapcsolatok révén - das ung. Wort ist als ein juristischer Terminus in die Nachbarsprachen eingedrungen hauptsächlich durch kommerzielle Beziehungen)

aldovati - žrtvovati - opfern/Opfer bringen - áldozik (1/MESZ, 131: származékszó - abgeleitetes Wort); aldov - žrtva - Opfer - áldozat

alom (Staat - Veraszto Schandorf/Čemba - Staat - állam (1/MESZ, 137: nyelvújítási alkotás - sprachneologische Bildung)

arenda/harenda - zakup, najam - Pacht - árenda (1/MESZ, 174: latin eredetű - lateinische Herkunft); arendaš (Pächter, Tornow - Vlasi/Walachen) - Pächter - árendás (latin eredetű - lateinische Herkunft)

jarak - Graben - árok (1/MESZ, 179: ótörök eredetű - alttürkische Herkunft)

arvačka (Stiefmütterchen, Tornow - Vlasi/Walachen) - sirotica, samitnica - maćuhica - Stiefmütterchen - árvácska (1/MESZ, 182/183: származékszó - abgeleitetes Wort; sirotica, samitnica laut Verasztó ein Calquebegriff)

psovka - keusche Jungfrau - a szűz Máriát

psovka - Donnerwetter! Kruzitürken! az angyált

psovka - Donnerwetter! -  
az istállóját

psovka - verdammt -  
az istenit

boba (Puppe, Pinkovac/Güttenbach) - batka - lutka - Puppe; Schatz, Liebchen - baba

babuška/babuša/babura (slowenisch) - Kellerwurm - babócs (KNIESZA, 792: ismeretlen eredetű - unbekante Herkunft)

bagoš (Kautabak, Tornow - Vlasi/Walachen) - duhan za žvakanje - Kautabak; Zigarettenstummel - bagó (1/MESZ, 216: valószínűleg szóhasadás eredménye - vermutlich ein Wortspaltung-Ergebnis/Resultat)

baka (Bock, Verasztó - Čemba/Schandorf) - jarac - Ziegenbock - bak (1/MESZ, 221: valószínűleg bajor-osztrák eredetű - bayrisch-österreichische Herkunft)

bakanč - bakandža (Hurm) - grober Schuh/Stiefel/Soldatenschuh - bakancs ((1/MESZ, 222: származékszó - abgeleitetes Wort)

boktar/bohtar - noćni stražar/noćobdija - Nachtwächter - bakter (1/MESZ, 225: bajor-osztrák eredetű - bayrisch-österreichische Herkunft)

banda - banda - Bande - banda (1/MESZ, 237: nemzetközi szó - internationales Wort)

bari (kleines Schaf, Tornow - Vlasi/Walachen) - janje - Lamm - bari ((1/MESZ, 249: származékszó - abgeleitetes Wort)

baršun - Samt - bársony (1/MESZ, 254/255: ótörök eredetű - alttürkische Herkunft)



berek - (Hügel, Veraszto - Schandorf/Čemba) - brijeg - Hain, Moor, Au - berek - (laut 1/MESZ, 283 könnte es auch slawischer Herkunft sein!)

brig - brijeg - Berg - bereg (KNIESZA, 797)/berek (1/MESZ, 283: vitatott eredetű - strittige Herkunft)

bir - Steuer, Tribut; Preis, Wert, Sold, Lohn - bér (1/MESZ, 280: bizonytalan eredetű - unsichere Herkunft; a magyar szó több szláv nyelvbe is átkerült - das ung. Wort in weitere slawischen Sprachen eingedrungen)

beruš (Gutsarbeiter, Veraszto Čemba/Schandorf) - sluga na gospodarstvu - Knecht, Gutsarbeiter - béres

beteg/betežan - bolest/bolestan - Krankheit - beteg (1/MESZ, 290: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft)

bibic/bibicati/gibicati (Güttenbach/Pinkovc) - nametljiv savjetnik pri kartanju - Kiebitz - bíbic (1/MESZ, 293/294: hangútanzó eredetű - lautmalende/klangmalende Herkunft)

264

bičak, bička - preklopni nožić - Taschenmesser/Klappmesser - bicsak (KNIESZA, 798; 1/MESZ, 296: vitatott eredetű - strittige Herkunft)

bikabonar (Kipferl, Tornow Vlasi/Walachen) - rogač/kiflj - roščić - ...

bočkor - cipela - Schuh - bocskor (1/MESZ, 316/317: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft)

baukar - govnovalj - Mistkäfer - bogár (1/MESZ, 321: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft)

bognar - kolar - Wagner - bognár (1/MESZ, 322/323: hazai bajor-osztrák eredetű - bayrisch-österreichische Herkunft)

bojtar (slowakisch/slovački) - pastiče - Hirtenjunge - bojtár (1/MESZ, 326: valószínűleg származékszó; a magyarból a környező szláv nyelvekbe - aus dem Ungarischen in die umliegenden slawischen Sprachen eingedrungen)

bolta - dućan - Kaufhaus - bolt (1/MESZ, 335: valószínűleg olasz eredetű - wahrscheinlich italienische Herkunft)

bonjor (schwarzes Schaf, Tornow - Vlasi/Walachen) - kudrava, kuštrava kosa - kraushaarig - bongyor

bosorka (Hexe, Mraz-Reumann - Nikitsch/Filež) - viška, vještica, vračara - Hexe - boszorkány (1/MESZ, 352: ótörök eredetű - alttürkische Herkunft)

batica - bat - Stock, Stab - bot (1/MESZ, 353: 1. vitatott eredetű - strittige Herkunft; 2. szláv jövevényszó - slawisches Lehnwort)

bubuljica - Bläschen- buborék (1/MESZ, 375: hangútanzó-hangfestő eredetű - lautmalende/klangmalende Herkunft)

kiritof; buču/bučura (Prostrum) - crkveni god - Kirtag/Kirchweihfest - búcsú (1/MESZ, 376: ótörök eredetű - alttürkische Herkunft)

bukši (Veraszto Schandorf/Čemba) - Dummerl - buksi (1/MESZ, 385: valószínűleg magyar nyelvi fejlemény, de ezen belül vitatott eredetű - wahrscheinlich ung. Sprachentwick-lung, aber strittige Herkunft)

bunda - bunda - Pelzmantel - bunda (1/MESZ, 389: bizonytalan eredetű - unsichere Herkunft; a magyarból a környező szláv nyelvekbe - aus dem Ungarischen in die umliegenden slawischen Sprachen eingedrungen)

butom (Güttenbach/Pinkovac) - glup - dumm - buta (1/MESZ, 395: ismeretlen eredetű - unbekante Herkunft; a magyarból átkerült több környező nyelvbe - aus dem Ung. in weitere Nachbarsprachen eingedrungen)

teško udarno oružje - buzdovan - Streitkolben - buzogány (1/MESZ, 400: kétszeres átvételű török jövevényszó - türkisches Lehnwort)

bukva - bukva - Buche - bükk (1/MESZ, 401: valószínűleg jövevényszó, de forrása ismeretlen - wahrscheinlich ein Lehnwort, aber der Ursprung ist unbekannt)

buznav (gierig, Tornow - Vlasi/Walachen - lakoman - pohlepan

cap (čakavisch) - verschnittenes männliches Tier /Ziege, Schaf, Stier/ - cáp (1/MESZ, 411: román eredetű - romanische Herkunft; KNIESZA, 805: vlach pásztorműszó - walachischer Hirten-Fachausdruck)

kocljin - gunj/deka - Decke, Kotzen - capa (1/MESZ, 412: valószínűleg német eredetű - vermutlich deutsche Herkunft)

1. Haifisch, 2. alter Matrose, 3. rücksichtsloser Ausbeuter - cápa (1/MESZ, 412: valószínűleg magyar fejlemény - wahrscheinlich ung. Entwicklung)

cidruš (Zeder, Veraszto - Čemba/Schandorf) - cedar - Zeder - cédrus (1/MESZ, 414: latin eredetű - lateinische Herkunft)

cehaš (Tornow - Vlasi) - ispičutura - Zechbursche - céh (1/MESZ, 416: hazai bajorosztrák eredetű - bayrisch-österreichische Herkunft)

ceker/cejger - ceker - Zejga /heanzisch/ - strohgeflochtene Einkaufstasche, Korb - cekker (1/MESZ, 416: német eredetű - deutsche Herkunft)

cintir, cimator, cintor - groblje - Friedhof - cinterem (1/MESZ, 443: latin eredetű - lateinische Herkunft)

cipela - cipela - Schuh - cipellő, cipő (1/MESZ, 444: latin eredetű; magyar fejlemény - lateinische Herkunft; ung. Entwicklung)

cipov, cipovav (Tornow - Vlasi/Walachen) - hljebac kruha - Brotlaib - cipó (1/MESZ, 444: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft)

citra - citra - Zither - citera (1/MESZ, 451: latin eredetű - lateinische Herkunft; németből és olaszból való származtatása nem valószínű - deutsche und italienisch-abstammende Ableitung ist nicht wahrscheinlich)

266

conda (Fetzen, Tornow - Vlasi/Walachen) - canjak/dronjak/kropa - Fetzen/Lappen - conda (1/MESZ, 455/456: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft)

coprnica (Hexe, Tornow - Vlasi/Walachen - vještica - ...

cuce papre (dijete cuce papre nositi - das Kind auf dem Rücken tragen, Pinkovac/Güttenb. - sitnarije - Kram, Siebensachen, Klamotten, Binkel - cucc (1/MESZ, 459: valószínűleg hangutánzó-hangfestő eredetű - vermutlich lautmalende/klangmalende Herkunft)

cukor - šećer - Zucker - cukor (1/MESZ, 460: hazai német eredetű - deutsche Herkunft)

culo - putni smotak - Bündel, Ränzel - cula (1/MESZ, 460: bizonytalan eredetű - unsichere Herkunft)

čaka (Feuerwehrlhelm - Hrvatski Cikljin/Spitzzicken - čako/konjanička kapa - Tschako/Art Kopfbedeckung - csákó (1/MESZ, 470/471: magyar fejlemény - ung. Entwicklung)

čakanj (Steinhaue, Tornow - Vlasi/Walachen; Veraszto - Čemba/Schandorf) -  
pjuduk - Keilhaue/Spitzhacke/ Krampen - csákány (1/MESZ, 469: vitatott eredetű  
- strittige Herkunft)

zdjelica/čanak (Napf) - Schöpfgefäß, irdenes Gefäß; Becher, Kelch - csanak (török  
eredetű - türk. Herkunft)

čep - čep - Stöpsel - csap (1/MESZ, 478: német eredetű - deutsche Herkunft)

čapaš (Spur, Veraszto - Čemba/Schandorf - Fährte, Spur - csapás

čardaš - čardaš - Csardas/Tschardasch - csárdás

čebugar (Maikäfer, Veraszto - Schandorf/Čemba) - hrušt - Maikäfer - cserebogár  
(1/MESZ, 507: magyar fejlemény - ungarische Entwicklung)

izbočina - čerjen (KNIESZA, 814) - Wölbung über dem Feuerherd - cserény (1/  
MESZ, 508: valószínűleg származékszó - wahrscheinlich ein abgeleitetes Wort,  
Derivationswort)

čiga (Veraszto - Čemba/Schandorf - kolotur - Rolle, Flaschenzug, Winde - csiga (1/  
MESZ, 521: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft)

čik (/kajkavisch/ KNIESZA, 815) - Aal - csík (1/MESZ, 523: ismeretlen eredetű;  
a magyarból átkerült a környező nyelvekbe - unb. Herkunft; aus dem Ungarischen  
gelangte es in die umliegenden Sprachen)

ščipati (/slawisch/ KNIESZA, 815) - štipati - zwicken - csíp (1/MESZ, 535:  
valószínűleg ősi hangfestő szó a finnugor korból - wahrscheinlich ein uraltes klang-  
malendes Wort aus der finnisch-ugrischen Zeit)

čipka (Spitze beim Kleid) - čipka - Spitze, Zacke - csipke (1/MESZ, 537/538:  
magyar fejlemény, de azon belül vitatott eredetű - ung. Entwicklung, allerdings  
innerhalb dieser strittige Herkunft; szlávból való eredeztetése téves - slawische  
Abstammung unrichtig)

čirip (/zwitschern/ Tornow - Vlasi) - cvrkutati - zwitschern - csiripel (1/MESZ,  
540: hangutánzó eredetű - lautmalende Herkunft)

lagav/lagvić/hordov - bačva - Lägel, ein hölzernes Trinkgeschirr - csobolyó (1/  
MESZ, 546: 1. hangutánzó eredetű - lautmalende Herkunft; 2. származékszó -  
abgeleitetes Wort)

čoka (Verasztó - Čemba/Schandorf) - čavka - Dohle - csóka (1/MESZ, 548: valószínűleg hangutánzó eredetű - wahrscheinlich lautmalende Herkunft; török és szláv származtatása kevésbé valószínű - türkische und slawische Ableitung wenig wahrscheinlich)

čokor (/Blumenstrauß/Verasztó Schandorf/Čemba)- kita cvijeća - Blumenstrauß - csokor (1/MESZ, 549: vitatott eredetű - strittige Herk.)

čonka (Stock, Verasztó - Schandorf/Čemba) - csonk (Rumpf, Stamm - 1/MESZ, 553 - bizonytalan eredetű, talán olasz jövevényszó - unsichere Herkunft, vielleicht italienisches Lehnwort)

čopor - čopor - Schar, Rudel, Haufen - csoport (1/MESZ, 554: valószínűleg hangfestő eredetű - wahrscheinlich klangmalende Herkunft; a horvát szó a magyarból való - das kroatische Wort aus dem Ungarischen stammend)

čorn6 /altkirchenslawisch/ - schwarz - csörsz (KNIESZA, 817: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft; összevonás - Vereinigung, Verschmelzung)

čoha (kajkavisch) - langes Hirtenkleid, Kutte - csuha ((1/MESZ, 569/570: török eredetű - türk. Herk.)

268

čuklja (/čakavisch/ - kukuljica, kapuljača - Kapuze - csuklya (1/MESZ, 572: latin eredetű - lateinische Herkunft)

čulav, čulast (1/MESZ, 572) - mit abstehenden, herabhängenden Ohren - csula (1/MESZ, 572: vándorszó - Wanderwort)

čunta (Ausbuchtung am Brotlaib, Tornow - Vlasi/Walachen) .... - .... -

čuntav (mit Beulen versehen, Tornow - Vlasi/Walachen) ... - ... -

čutka (entkörnter Maiskolben, Tornow - Vlasi/Walachen - kukuruzni klip - Stumpf, Butzen, Kolben - csutka (1/MESZ, 577: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft)

csúnya (hässlich), csúnyít (hässlich machen), csúnyul (hässlich werden)

dahojtne/daholtne - dabome - freilich/und ob/doch/gewiß - dehogynem

deres za batinanje /Šamšalović/ - Prügelbank - deres (1/MESZ, 619: magyar fejlemény - ung. Entwick- lung; átkerült néhány szomszédos szláv nyelvbe - eingedrungen in einige slawische Sprachen)

Wassermerk (Pflanze) - derezle (1/MESZ, 619: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft; szláv származtatása téves - slawische Ableitung ist unrichtig/falsch)

deverika - Brachsen, Karpfen - dévérkeszeg - dévér (1/MESZ, 625: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft; szláv származtatása téves - slawische Ableitung ist unrichtig/falsch)

grgeš/grgeč/šareni balavac - Kaulbarsch - dörgécse (1/MESZ, 625: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft; a horvát szó a magyarból való - das kroatische Wort stammt aus dem Ungarischen)

krovna šindra - Dachsindel - dránica (1/MESZ, 676: román eredetű - romanische Herkunft; a szlovákból vagy más szláv nyelvből való származtatása téves - die Ableitung aus dem Slowakischen oder einer anderen slaw. Sprache ist unrichtig)

drot - žica - Draht - drót (1/MESZ, 679: német eredetű - deutsche Herkunft)

drotuš (Rastelbinder; Taugenichts, Tornow - Vlasi/Walachen) - drotar/žičar - Drahtbinder/Rastelbinder - drótos

drug - Freund, Namensbruder - druzsa (1/MESZ, 680: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft; valószínűleg a magyarból származik - wahrscheinlich aus dem Ungarischen abgeleitet)

doroncija/durancija - Pfirsich; Härtling (Tornow - Vlasi/Walachen; Verasztó - Schandorf/Čemba) - glodva - Härtling - duránci (1/MESZ, 690: vándorszó - Wanderwort)

... - ... - Zorn, Wut - düh ( ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft; die Meinung von Dank ist nicht ernst zu nehmen, dass das ung. Wort das slawische dŏchŏ übernommen hat KNIESZA, 823)

egrešedlin (Tornow - Vlasi/Walachen) - egriš/ogrozl (grad. rječnik) - ogrozd - agrasl/ogrosl (Heanzen), Stachelbeere - egres (1/MESZ, 714: vándorszó - Wanderwort)

henedovati (Güttenbach/Pinkovac)- dozvoliti/dopustiti/omogućiti - dulden/gestatten/erlauben - enged/ni/ (1/MESZ, 768: ismeretlen eredetű szócsalád - unbekannte Herkunftsfamilie)

ešperěš - desetnik - Dechant - esperes (1/MESZ, 797: vitatott eredetű - strittige Herkunft)

stan - Schafhürde; Schäferhütte - esztana (1/MESZ, 804: román eredetű - romanische Herkunft; szlávból való származtatása téves - die Ableitung aus dem Slawischen ist unrichtig)

fajta - Art, Abart, Varietät, Schlag, Rasse - fajta (1/MESZ, 830: magyar fejlemény, de alakulásmódja vitatott - ung. Entwicklung, aber die Entstehung ist strittig)

baklja - baklja/faklja - Fackel - fáklya (1/MESZ: latin eredetű - lat. Herkunft; szláv, német és olasz származtatása nem fogadható el - slawische, deutsche und italienische Ableitung ist nicht akzeptabel)

falat/kusić/žalož (Stück/Biss) - komad/zalogaj - Bissen, Brocken, Happen - falat

fanjak - uštipak/krafna - Pfannkuchen, Krapfen - fánk (1/MESZ, 839: erdélyi szász eredetű - transsylvanisch/siebenbürgisch-sächsische Herkunft)

farizejuš - farizej - Pharisäer - farizeus (1/MESZ, 845: latin eredetű - lat. Herkunft)

faćok/faćuk - kopile, kopileta - Bastard, Bankert, vernachlässigtes Kind; uneheliches Kind (Mraz-Reumann - Nikitsch/Filež) - fattyú (1/MESZ, 853: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft)

270 fijela/fela/fila; sorta/tip/vrst - vrsta - Art, Sorte - -féle (-artig)

firtalj - četvrt/čtvrtna - Viertel - fertály (1/MESZ, 895: német eredetű - deutsche Herkunft)

feštek (Buntstift, Mraz-Reumann - Filež/Nikitsch - pisaljka u boji - Farbe/Schminke/Farbstoff/Anstrichmittel/Malerfarbe - festék

fickoš (Kerl - Veraszto - Čemba/ Schandorf - drznik/bezobraznik - frecher Kerl/Frechling/Lümmel/Flegel/ungehobelter Kerl - fickó

filir - filir - Heller - fillér (1/MESZ, 1/910: német eredetű - deutsche Herkunft; szláv szavaknak közvetlen forrása a magyar - den slawischen Sprachen ist das Ungarische unmittelbarer Ursprung)

finjoš (heikel, Veraszto - Čemba/Schandorf) - izbirljiv - wählerisch, mäklig - finnyás (1/MESZ, 917: bizonytalan eredetű szócsalád - unsichere Herkunftsfamilie)

fiskal - odvjetnik - Advokat - fiskális (1/MESZ, 921: latin eredetű szócsalád - lateinische Herkunftsfamilie; szomszédos nyelvekbe részint magyar közvetítéssel - in die Nachbarsprachen teilweise unmittelbar eingedrungen)

fogav (mit vorstehenden Zähnen - Tornow - Vlasi/Walachen) - zub - Zahn - fog

fodre (Rock mit Rüschen, Bordüre, Veraszto - Čemba/Schandorf - ... - mit Krausen/Falbeln besetzter Rock - fodros (1/MESZ, 933: ismeretlen eredetű- unbekannte Herkunft)

foringaš - (Tornow - Vlasi/Walachen) foringaš (Krlježa, „Povratak Filipa Latinovića“) - vozar/kirijaš - Fuhrmann - furmány, furfangos (1/MESZ, 990: német eredetű - deutsche Herkunft)

figa - smokva - Feige - füge

frula - frula - Flöte - furulya (1/MESZ, 1/992: vándorszó - Wanderwort; egyházi szláv származtatása téves - altkirchenslawische Ableitung unrichtig)

fažon/fržon/pažon/pažuljak - grah, bob, mahune (grüne Bohnen) - Fiole, Bohne - fuszulyka (1/MESZ, 1/993: román eredetű - romanische Herkunft)

rozgva - vinova loza - Weinranke, Weinrebe - gacsaly (1/MESZ, 1011: valószínűleg származékszó - wahrscheinlich ein Derivationswort; szláv eredeztése téves - slawische Ableitung unrichtig)

goščina - gozba - Schmaus - gagy (KNIESZA, 825: mindenesetre helytelen, hogy a szláv „god6“ /Festtag/ szóból való - es ist jedenfalls unrichtig, dass der Begriff vom slawischen Wort „god6“ /Festtag/ stammt)

... -... - lärmend und misstönig singen, gröllen, leiern, johlen - gajdol (KNIESZA, 825; 1/MESZ, 1013: hangutánzó eredetű szócsalád - laut-

malende Herkunft; a gajdol német származtatása téves - deutsche Ableitung unrichtig)

... - ... - Kugel - galacsin (1/MESZ, 1014/1015: ismeretlen eredetű szócsalád - unb. Herkunft; ... valamint szláv származtatásai tévesek - ... sowie unrichtige slawische Ableitungen; a galacsin nyelvjárási szóból viszonylag későn vált köznyelvvivé, a galacs elavult - es handelt sich um ein mundartliches Wort, das relativ spät gemeinsprachlich wurde, galacs ist obsolet)

galiba - nevolja/nepirilika/zbrka - Schererei - galiba (1/MESZ, 1018/1019: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft; török és szláv származtatása téves - türkische und slawische Ableitung unrichtig)



... - galica - Galitzenstein - gálickő (KNIESZA, 826; 1/MESZ, 1019: bajor-osztrák mintára keletkezett részfordítás - nach bayrisch-österreichischem Muster entstandene Teilübersetzung; szláv származtatása nem fogadható el - slawische Derivation nicht akzeptabel)

galija - galija - Galeere - gálya (KNIESZA, 826; 1/MESZ 1022/1023: valószínűleg olasz eredetű - vermutlich italienische Herkunft; szláv származtatása téves - slawische Ableitung unrichtig)

... - ... - Knoten, Hindernis - gáncs (KNIESZA, 826/827; 1/MESZ 1024: valószínűleg eredetű - vermutlich klangbildende Herkunft; olasz és szláv származtatása téves - italienische und slawische Ableitung unrichtig)

... - g6lk6 (Schall/Lärm) - Zank/Streit/lautes Gezänk/Lärm - gercsáva (KNIESZA, 828: ... szláv ... származékából való ... nem mutatható ki - von slawischer Ableitung stammend nicht nachweisbar)

žizak - žizak - Kornwurm, Wanze - gergerice/gergelice (KNIESZA, 828: a szláv szavak mindenesetre a románból valók - slawische Begriffe sind jedenfalls romanischer Herkunft; 1/MESZ, 1052: román eredetű - romanische Herkunft; a szlávból való magyarázata téves - eine Magyarisierung vom Slawischen stammend ist unrichtig)

gola - roda - Storch - gólya (1/MESZ, 1069: bizonytalan eredetű - unsichere Herkunft)

gumbica - puce/dugme - Knopf - gomb (KNIESZA, 829: eredetű nincs tisztázva - Herkunft nicht geklärt; mindenesetre bizonyos, hogy nem a magyar való a szlávból, hanem megfordítva - jedenfalls keine slawische Abstammung, sondern eine Umkehrung/Umdrehung; 1/MESZ, 1071: valószínűleg hangfestő eredetű - vermutlich klangbildende Herkunft)

gubonac - valjušak - Knödel, Kloss - gombóc (1/MESZ, 1072: származékszó - Ableitungswort)

gombošnjica (Stecknadel/Sicherheitsnadel/Broche, Veraszto - Čemba) - pribadača - Stecknadel - gombostű

gembec (Presswurst, Veraszto - Čemba/Schandorf) - tlačénica - Knödel; Magenwurst, Blutwurst, Klößchen - gömböc (1/MESZ, 1084: származékszó - Ableitungswort)

gornik (csősz, szőlőcsősz - Feldhüter, Weinbergaufseher) - vrdir - Waldheger - gornyik (1/MESZ, 1078: román eredetű - romanische Herkunft; szláv származtatása szóföldrajzi okok miatt nem fogadható el - eine slawische Derivation ist wegen der wortgeographischen Ursachen nicht akzeptabel; KNIESZA, 829: a román szó nyilván, a szláv gora

/Berg, Wald/ származéka - das romanische Wort ist offensichtlich, das slawische gora /Berg, Wald/ ist eine Ableitung davon)

gradič (Stufe/Treppe, Veraszto - Čemba/Schandorf) - stepenica - Stiege/Treppe - grádics (1/MESZ, 1093: latin eredetű - lat. Herkunft)

granica - granica - Grenze - gránic (1/MESZ, 1096: bajor-osztrák eredetű - bayrisch-österreichische Herkunft; KNIESZA, 830: tévesen a szlávból - unrichtig vom Slawischen - scheint unmittelbar aus dem Deutschen entlehnt)

grof - grof - Graf - gróf (1/MESZ, 1098: bajor-osztrák eredetű - bayrisch-österreichische Herkunft)

... - ... - zottiger Mantel aus Wolle - guba<sup>1</sup> (KNIESZA, 830: eredetű nincs tisztázva - Herkunft nicht geklärt;

... a horvát szó a magyarból van magyarázva - ... die Erklärung des kroatischen Wortes ist aus dem Ungarischen)

... - ... - (1) Gallapfel, (2) Rispe, (3) Fruchtbecher, (4) Augenlid, (5) Art volkstümliche Mehlspeise, (6) Aug-

apfel, (7) Bezahlung, Geld - guba<sup>2</sup> (1/MESZ, 1100/1101: valószínűleg hangfestő eredetű - vermutlich klangbildende Herkunft; szláv származtatása téves - slawische Ableitung unrichtig)

gubač (KNIESZA, 831: a szh /serbokroatisch/ gubač/Gallapfel maga való a magyarból - das serbokroatische gubač/Gallapfel stammt vom Ungarischen ab) - Gallapfel - gubacs (1/MESZ, 1101: valószínűleg hangfestő eredetű - vermutlich klangbildende Herkunft; szláv és török származtatása téves - slawische und türkische Ableitung unrichtig)

žgano - rakija - Branntwein, Schnaps - gügyi (KNIESZA, 831; 1/MESZ, 1104: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft; szláv származtatása téves - slawische Derivation unrichtig)

klanac - gudura (Schlucht/Felsschlucht/Kluft/Felsenkluff/Abgrund) - Talmulde/Grabenmulde - guyor/kotyor (KNIESZA, 831: ... a szh /serbokroatisch/ szó való a magyar gödör szóból ... - ... das serbokroatische Wort gudura stammt vom Ungarischen gödör ab ...)

gulaš - gulaš - Gulasch - gulyás (1/MESZ, 1105: magyar fejlemény - ung. Entwicklung)

gunjar (Gänserich, Tornow - Vlasi/Walachen) - gusak/gusan - Gänserich/Ganser/Ganter - gúnár (1/MESZ, 1106: közepnémet eredetű - zentral-deutsche Herkunft)

krugao - krugolik /kreisförmig, kreisähnlich/ - Walze/Zylinder - gurgulya/gurgula (KNIESZA, 832: szerinte a gurgulya stb. a szh krugla/Kugel Popović, szlov kroglā ua. átvétele - gemäß dem Ungarischen gurgulya sind die serbokroatischen und slowenischen Wörter krugla/Kugel bzw. kroglā/Kugel Übernahmen; MESZ, 1108: szláv származtatása téves - slawische Derivation unrichtig)

gužva (Garbenband/Weidenband/Strohband) - aus Zweigen durch Winden hergestellter Strick - guzsba (KNIESZA, 832)

274

jantar - jantar - Bernstein - gyanta (KNIESZA, 833; 1/MESZ, 1120: jövevényyszó, de sem végső forrása, sem közvetlen átadója nincs kellőképpen tisztázva - Entwicklungswort, allerdings ist weder der äußerste Ursprung bekannt, noch der unmittelbare Überbringer; nichts führt zur gebührenden Klärung/Klarstellung)

gingav - slabašan, nemoćan - schwach - gyenge (1/MESZ, 1126: ismeretlen eredetű - unbekannte Herkunft)

djundja - biser - Perle - gyöngy (1/MESZ, 1135: ótörök eredetű - alt-türkische Herkunft)

## Sažetak

Poslije prvog dijela istraživanja možemo ustanoviti da je puno manje riječi, pojmovna i natuknica prodrlo iz mađarskog jezika u hrvatski nego što je obrnuti slučaj, a ima i dosta leksema kod kojih se ne može dokazati da je mađarski jezik izvorni.

Daljnja će istraživanja pokazati da li gore rečeno valja i za nastavak mog rada.

## Literatura i izvori

Kniesza István, A magyar nyelv szláv jövevényszavai - Nem szláv eredetű szavak“ -  
(Budapest 1955, 790 na dalje)

A magyar nyelv történeti - etimológiai szótára – (Budapest 1967, 1, A-GY)

Siegfried Tornow, Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch: die vlahischen Ortschaften, 1989

Apolonija Veraszto, pismeno priopćenje

Hilde Mraz-Reumann, usmeno priopćenje

**Hrvoje Miletić** rođen je u Đakovu 1968. Školovao se u Đakovu, Osijeku i Zagrebu gdje na Filozofskom fakultetu stječe diplome profesora hrvatskog jezika i književnosti te diplomiranoga knjižničara. Objavljene su mu knjige *Đakovštinom utjelovljeni* (književne kritike, eseji i zavičajna povijest, 2000.), *55 godina đakovačke Gimnazije* (u koautorstvu s Mirom Šolom, 2009.) te nostalgične priče odrastanja u Đakovu naslovljene *DJ – Spomenar*, (2015.). Matičar, planinar, đakovački gimnazijski profesor i knjižničar, bavi se i književnom kritikom te zavičajnom poviješću, objavljuvan u književnim i kulturološkim časopisima u Đakovu, Osijeku, Slavonском Brodu i Zagrebu.

# KNJIŽEVNO ĐAKOVO

## PREGLED KNJIŽEVNOG STVARANJA U ĐAKOVŠTINI

Đakovština je kraj u srcu Slavonije, u sjeveroistočnom području Hrvatske; na zapadu je omeđuju obronci Dilja i Krndije, rijeka Vuka na sjeveru, na jugu se nekadašnji kotar protezao sve do Velike Kopanice i Donjih Andrijevac, no donedavna općina bila je sužena do Piškorevaca i Strizivojne, dok je istočna granica nekada bila sve do Cerne, ali novije granice su sela Koritna, Mrzović, Vrbica i Budrovci.

Arheološkim iskapanjima utvrđeno je da je ovaj kraj bio naseljen još početkom neolitika od 5500. prije Krista, što potvrđuju ostaci starčevačke kulture, dok mlađe kulture potvrđuju kontinuitet življenja na ovom prostoru. Živjeli su ovdje Panoni, Kelti, Dračani, te Rimljani u naselju Certissa, potom su prošli Huni i Germani, Avari i na koncu su stigli Slaveni.

No prvi pisani trag o Đakovu je iz 1239. kada je herceg Koloman darovao đakovački posjed bosanskom biskupu Ponsi kao spas od bogumila. Tog mađarskog dominikanca smatra se "Anonimusom" koji je napisao "Gesta Hungarorum".

Postavši u 13. stoljeću središte biskupije Đakovo je otpočelo svoj razvoj.

U biskupijskoj knjižnici čuva se 11 inkunabula, 9 ih se ne bilježi nigdje dalje u Hrvatskoj. Najstarija je iz 1477., sve su na latinskom jeziku. Biskup Marin Srakić drži godinu 1527. početkom spisateljsko-izdavačke djelatnosti đakovačkih, odnosno bosanskih i srijemskih biskupa i svećenika. Naime, tada je biskup Stjepan Brodarić u Krakovu tiskao svoj opis mohačke bitke "De conflictu Hungarorum cum Turcis ad Mochacz verissima historia". Đakovačko srednjovjekovlje zatvaraju Turci zauzimanjem 1536. sve do oslobođenja 1687. Bosanski i prvi prozvan đakovačkim biskupom, od 1669. - fra Nikola Ogramić od Olova, piše i prevodi povijesnu priču "O životu, krepostima i čudesima časnog Sebastijana od Prikazanja". Đakovački župnik od 1699. do 1709. Ivan Grlčić prvi je hrvatski pisac u Slavoniji nakon izгона Turaka. U Mlecima je 1707. napisao knjigu "Put nebeski..." posvećenu biskupu Patačiću, u kojoj prvi kudi slavonsko kolo - prije Relkovića. Rođeni Đakovčanin fra Bartol Knežević izdao je 1768. u Osijeku molitvenik "Veni mecum...", sastavio je i ceremonijal, te kalendar. Biskup Antun Mandić pomogao je 1780. tiskanje djela Antuna Kanižlića "Kamen pravi smutnje...", a sam je sastavio "Uputjenje k' slavonskomu pravopisanju..." 1779. godine; svećenik Đuro Sertić je 1791. napisao

popularno kršćansko djelo, a biskup Mirko Karlo Raffay pisao je na latinskom i tada književnom kajkavskom jeziku.

Đakovo je jedno od središta ilirizma u Slavoniji. Iz župa Đakovštine i sa bogoslovnog sjemeništa i odsjeka filozofije osnovanog još 1806., djeluju svećenici predilirci - prigodni pjesnici marginalnog značaja: latinski je pjesnik Stjepan Opoevčanin, a prigodnicama slave svoje biskupe i Franjo Kolundžić, Šimun Štefanac, fra Aleksandar Tomiković, Mijo Mihaljević, učeni Karlo Pavić, braća Josip i Antun Mihalić, Bartol Pavlić i Antun Sabolović, te najznačajniji Adam Filipović, Relkovićevo poklonik, poučavač i polustoljetni izdavač "Novoga i staroga kalendara slavonskoga". Ilirski je kružok četrdesetih godina najplodonosniji u životu književnoga Đakova, svećenici i bogoslovi podrijetlom iz puka stvaraju zanosnu domoljubnu poeziju i sakupljaju narodno blago, a potporu im daju biskup Josip Kuković, koji pomaže i osnivanje Matice ilirske, a kasnije i biskup Josip Juraj Strossmayer, koji se još kao mladić zarazio ilirskim idejama studirajući upravo u Đakovu filozofiju s ilircima Matom Topalovićem i Jurjem Tordincem - najznačajnijim književnim predstavnicima Slavonije početkom ilirizma. Osniva se i čitaonica 1841., književno udruženje bogoslova đakovačkog sjemeništa "Zbor duhovne mladeži" sa prvim đakovačkim listom "Svećenik" iz 1853., "Zbor" je rasadanik kasnijih pisaca - I. Okrugić, J. Tombor, N. Tordinac i V. Korajac; nakon njemačkog osniva se i hrvatsko kazalište, a održavaju se i ilirski koncerti.

278

Plodonosni domoljubni pjesnik iz "Danice" Mato Topalović 1841. izdaje knjižicu "Tri pokorne pjesmice za duhovnu zabavu" što je vjerojatno jedna od prvih knjiga u Slavoniji tiskana Gajevom grafijom. Godine 1845. kao profesor na đakovačkom sjemeništu prvi osniva katedru hrvatskoga jezika, dakle prije Babukića u Zagrebu. Kasnije će na njoj predavati i filolog Fran Kurelac kao 1. učitelj staroslavenskoga jezika u razdoblju od 1862. do 1866., kada ga je Strossmayer spasio neimaštine. Topalovića u Đakovu posjećuje 1846. godine i Ljudevit Gaj.

Blizak đakovačkom književno-kulturnome krugu bio je tada i Slavonski Brod. Odatle je u korelaciji sa Đakovom prosvjetiteljski djelovao Ignjat Alojzije Brlić. On je Strossmayeru preporučio da u Đakovu zaposli Luku Botića, a biskup će kasnije, za vrijeme apsolutizma, zaposliti na svome imanju i njegovog sina Andriju Torkvata, još jednog zabludjelog mladog bogoslova, kasnijeg političara i pisca "Dnevnika". Iz Broda je na đakovačku bogosloviju pristigao i Stjepan Marjanović nižući u narodnom stihu domoljubne i refleksivno-religiozne pjesme.

Rođeni Đakovčani bili su i rano preminuli Ivan Stanković - gorljivi ilirac, te domovinom i prirodom zaneseni Juraj Tordinac. Svojim idiličnim pjesmama bio je poetičniji od ostalih, iskreniji i Đakovštinom utjelovljeniji. Taj "Ilir iz Slavonije" kako se oglašavao u Gajevoj "Danici", bio je veoma popularan, čak i uglazbljen, značaj mu je potvrđen i uvrštavanjem u prvu "Hrvatsku antologiju umjetnoga pjesništva" Huga Badalića iz 1892. U svome gradu grob dijeli sa nećakom i također književnikom Nikolom Tordincem.

Sve hrvatske književne povijesti bilježe romantičnog pjesnika, podrijetlom Splićanina, Luku Botića, najznačajnijeg pjesnika u hrvatskoj književnosti koji je živio i stvarao u Đakovu. Stigao je pješke i stopirajući, a iz Đakova se domogao Sabora, književne nagrade u "Nevenu", te slave "najvećeg pisca pedesetih i šezdesetih godina" 19. stoljeća, kako ga je okarakterizirao Antun Barac. Bio je gordi idealist, po cijenu gubitka službe odbio je potpisati biskupu Strossmayeru prestanak, tada opasne, političke aktivnosti. Umro je prerano, shrvan burnim životom i obiteljskom tragedijom, te neumitnom slavonskom sušicom, koja je godinu dana prije pokosila i Topalovića, a kasnije će ista sudbina snaći i Nikolu Tordinca; sveteći im se valjda za toliko žuđenu slobodu. U romantičnim spjevovima "Pobratimstvo", "Bijedna Mara", "Petar Bačić", te u pjesmama i u pripovijesti "Dilber-Hasan", ostala je njegova poruka ljubavi, bratstva, slobode i vjerske tolerancije prožeta lirskim pejzažima, fantastičarskim vizijama, na podlozi pisane književne tradicije i usmenog književnog blaga, stvorena lirski oplemenjenim desetercima. Na đakovačkom gradskom groblju spomenik mu je postavljen 1908., a ispred Matice hrvatske spomen-ploču na mjestu kuće u kojoj je živio i stvarao, otkrio je tadašnji matičin predsjednik i njegov poklonik Jakša Ravlić, na stotu godišnjicu smrti - 22. kolovoza 1963.

Pod apsolutizmom je stvarao i bosanski franjevac Ivan Franjo Jukić - "Ilir iz Bosne", pisac 3 knjige "Bosanskog prijatelja", koji se nakratko 1854. skrasio u Đakovu nakon izгона zbog aktivnog prosvjetiteljskog rada na oslobođenju domovine. Strossmayer ga šalje u Beč na liječenje bubrega, no on umire 1857. Iz Velike Kapanice potiče istaknuti hrvatski pedagog Ivan Filipović, napredan stvaratelj udžbenika i organizator učitelja, pisac budnica i dječje književnosti.. Slovak Janko Tombor je oduševljen panslavenkim idejama stigao 1846. u Đakovu, a tu je i pokopan 1911. godine. Stvarao je čitalačku publiku svojim, tada popularnim, povijesnim napetim pripovijetkama; za "Hajdukovu zaručnicu" je nagrađen u "Nevenu", kao i Botić. S njim se studirajući teologiju zbližio Ilija Okrugić, izuzetno plodan vedri pjesnik i najizvođeniji pučki dramatičar, autor "Saćurice i šubarice" te "Šokice". Manje značajni pjesnici bili su i svećenici Dragutin Tunić, Jeronim Andrić, Stjepan Jesenković i Stjepan Latković.



Drugi značajan književni krug u Đakovu je onaj uz biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Gotovo da i nema osobe ili ustanove u hrvatskom javnom životu druge polovice 19. stoljeća kojoj biskup dobrotvor nije pomogao, dapače, mecenstvo i Strossmayerov opći značaj; crkva, kultura, politika i društveni ugled; znatno prelazi ove naše prostore. U Đakovu je biskupovao 55 godina, od 1850. sve do smrti 1905. i uistinu je djelovao u duhu svoga gesla “Sve za vjeru i za domovinu” i “S prosvjetom k slobodi”. Obrazovan, poliglot i vješt govornik znao se oduprijeti i mađarizaciji i germanizaciji, zagovarao je liberalne ideje, panslavizam i ekumenizam, a sve-srdno je potpomogao prosvjetu i kulturu: osniva JAZU, gradi Akademijinu palaču, daruje Galeriju, osuvremenjuje zagrebačko Sveučilište, reorganizira Maticu, otvara gimnazije, škole, crkve, stipendira mladež, tiska knjige i časopise... Vođa je Narodne stranke, kao predstavnik Slavonije zalaže se za priključenje Dalmacije matici, za Rijeku i federalističko uređenje monarhije, branio je hrvatsku posebnost i borio se za uporabu hrvatskog jezika i gospodarski napredak. U Đakovu je sagradio impozantnu neoromaničko-gotičku katedralu, za čiju je gradnju doveo svu silu svjetskih i domaćih umjetnika, 1863. podigao je i bogosloviju i uveo staroslavenski jezik, tada se u Đakovu osnivaju pjevačka društva, od 1873. kreće, a izlazi i danas “Glasnik biskupije Bosanske i Srijemske”, 1880. otvorena je biskupijska tiskara. Biskup dobro gospodari velikim i bogatim biskupijskim vlastelinstvom koje mu je podloga mecenstva. Pomogao je pravašu Kranjčeviću da se oslobodi neželjene svećeničke halje, pružio je pomoć i Matošu, Šenoi, Zagorki, braći Miladinov i mnogim drugima. Iako nije bio pisac istakao se kao izuzetan govornik u Saboru, na 1. Vatikan-skom koncilu, pri raznim svečanim otvaranjima doniranih ustanova, značajna mu je i obilna korespondencija sa preko 12 tisuća pisama, a pokazao se i kao vrstan putopisac, bogat znanjem i s kritičkim digresijama u “Osvrtu na moj putni izlet u Njemačku i Češku”. Po djelima i mislima bio je europski velikan, a u razgovornom jeziku domaći hrvatski čovjek koji je znao protivnike temperamentno, čisto pučki, nazvati i “smrdavcima i truljavcima”.

Iz Požege je u Đakovo 1856. na studij stigao vedri Šijak Vilim Korajac i uz biskupa ostao do 1878. Obnovio je rad književnog ”Zbora”, a nakon odlaska poznatoga Frana Kurelca nastavio je predavati staroslavenski, a kasnije i hrvatski jezik na sjemeništu. Pod snažnim utjecajem narodnog usmenog blaga, koje je sakupio i znanstveno obradio, progovorio je u razdoblju protorealizma jetkom satirom i ironičnim humorom, prikriveno bockajući tadašnje političke (ne)prilike, što se osobito vidi u “Auvergnanskim senatorima” - provincijskoj alegoriji zavičaja. U pripovijetki “Šijaci” dokazao se, uz Janka Jurkovića, nezaobilaznim hrvatskim humoristom 19. stoljeća koji je znao tradiciju narodnoga smijeha vješto pretočiti u recepcijski pitak književni oblik.

Đakovčanin Nikola Tordinac pučki je realistički pripovjedač. Proevši dio djetinjstva u Bosni zarazio se fra Grgom Martićem, čiji se utjecaj osjeća u “Đakovačkom spasovdanu” s romantiziranom tematikom oslobođanja Đakova od Turaka. U vinkovačkoj gimnaziji drugovao je sa Josipom Kozarcom koji ga je hrabrio u pisanju. I on je skupljao narodne pjesme i pripovijetke, objavio je one iz Bosne, a hrvatske običaje iz okolice Pečuha objavili su stotinu godina poslije nastanka - 1986. Hrvati u Budimpešti. Nedavno su i Hrvati iz Žepča tiskali njegov životopisan putopis s puta k tom srednjobosanskom mjestu. U pričama se okrenuo narodu, inkorporirao je narodne deseterce i iznosio narodne običaje. U ponajboljoj pripovijetki “Brat Adam”, gdje uvjerljivo slika tragičan udes bahatog “došlje” koji gazi domaću tradiciju, načet bolešću naslutio je i svoju preranu smrt.

U ovaj krug spadaju i dvojica bosanskih franjevaca Grgo Martić i Martin Nedić. U đakovačkoj su biskupijskoj tiskari osamdesetih godina tiskali desetak knjiga, a u biskupijskom “Glasniku” i drugdje pregršt prigodnica. U književnosti su se javili početkom ilirizma pozivajući Europu da spasi Bosnu, dakako, bezuspješno, to znamo, a djelovali su do kraja 19. stoljeća. Nedić je prvi ilirac iz Bosne, za Turke on je “vlaški kralj”, zagovarajući narodnu slogu napadao je i Nijemce i Mađare; dok Martićevi “Osvetnici” u 7 knjiga epski nižu povijesne bojeve protiv Turaka u, i danas nažalost aktualnoj, borbi za opstanak.

281

Nezaobilazan je rad Milka Cepelića, etnografa, povjesničara i Strossmayerovog tajnika, o kojem je i puno pisao, kao i o hrvatskim piscima, te đakovačkoj katedrali i grobljima, a bio je među najboljim poznavateljima slavonske narodne nošnje. U Osijeku je 1902. s dr Neumannom osnovao prvi hrvatski dnevni list “Narodnu obranu”, izdao je i knjigu narodnih junačkih pjesama, te sa Matijom Pavićem monografiju “Biskup Josip Juraj Strossmayer, biskup bosansko-đakovački i srijemski (1850-1900)”. Pavić je značajan kao historiograf đakovačke dijeceze i Đakovštine, pisao je i o arijanstvu u Slavoniji, te također o književnicima u raspravi “Književna slika Slavonije u XVIII stoljeću do godine 1835.” i dr.

Uz Strossmayera je djelovao i njegov rimski veleposlanik Nikola Voršak. Pripovijedanjem se bavio i mlađi Ivanov brat Ferdo Filipović, koji je službovao po đakovačkim župama i pisao domoljubne pripovijesti o borbama s Turcima, te svećenik Josip Lovretić koji realno opisuje narodni život, a i vrijedni je etnolog s raspravom o rodnom mjestu “Otok”. Đakovački profesor na bogosloviji, pripovjedač i povjesničar Svetozar Rittig je djelovao i kasnije, nakon aktivnog sudjelovanja u 2. svjetskom ratu, kada je u Zagrebu osnovao Staroslavenski institut.

U međuračju s ovoga prostora djeluje slavonični i vjerni pripovjedač Josip Aurel Crepić, đakovački činovnik; a realističko-prosvjetiteljski pisao je Pavo Matijević, svećenik i pučki pisac koji je djelovao i u poratno vrijeme, kao i plodni katolički književnik Antun Matasović, koji je u Đakovu radio kao ravnatelj banke i profesor, a bavio se i prevodjenjem. Odvjetnik dr Ivan Ribar izdavao je i uređivao "Đakovačke hrvatske pučke novine", a svećenik povjesničar Andrija Spiletak proučavao je crkvenu povijest, posebice biskupa Strossmayera, dok je svećenik Marinko Lacković uz tiskarsku djelatnost objavio i putopis sa hodočašća "Dojmovi sa istoka" 1912. Stvarali su i biskupi Antun Akšamović i Stjepan Bauerlein. Podrijetlom su odavde i zagrebački rektor pred 2. svjetski rat Andrija Živković, nekadašnji đakovački profesor na biskupiji i pokretač lokalnog kulturno-političkog tjednika 1920., te vrsni povjesničar Josip Matasović, koji se zavičajem bavio i u Zagrebu sve do šezdesetih.

Završit ćemo na kraju ovu odu lokal-patriotizma sa suvremenicima. Nije potrebno posebno predstavljati naredna imena, podrijetlom također iz Đakovštine: lingvist dr Zlatko Vince, akademici dr Ivan Supek i dr Stjepan Damjanović, dr Stjepan Marijanović i dr Mate Šimundić, povjesničar umjetnosti i pjesnik Zvonko Maković, te Branimir Bošnjak, kao i mlađi znanstvenik i vrsni pripovjedač Stanko Andrić, te Ivica Župan...

282

Ukazati valja na vrijedne muzealce Hedvigu Dekker i nedavno rano preminuloga revnosnog Krešimira Pavića, koji se također bavio ovom tematikom i zavičajnom poviješću, na Borislava Bijelića; na uistinu vrijednog župnika iz Strizivojne Mitra Dragutinca; na hipologa Zvonimira Benčevića, pokretača "Đakovačkih vezova"; etnokoreologa Josipa Vinkeševića, te enologa i folkloristu Zvonka Benašića; na Ivana Košutića, novinara, feljtonistu i publicistu o povijesti NDH; zatim proučavatelja povijesti Nijemaca sa ovoga područja Vladimira Geigera; svećenike Andriju Šuljka i pjesnika i esejistu Luku Vincetića, biskupa Marina Srakića, te na iznimno aktivnu duhovnu knjižnicu; na plodnog pisca za djecu Adama Rajzla - lirika slavonskog djetinjstva, te na satiričnog Antuna Kalmana i Anđelka Hanera, također pisca za djecu; a tu su i još neafirmirani, ali zreli pjesnici Zdravko Cicvarić i Franjo Džakula, dječje pjesnikinje Božica Ditrih i Jadranka Vuković, te postmodernističke prozne nade Mirko Ćurić i Igor Rogina, te "svježi" Goranov pjesnički laureat Blaženka Brlošić.

Kako bi se upotpunila đakovačka kulturološka slika shodno je navesti i akademske slikare Ivana Tišova, Slavka Tomerlina, Ljudevita Šestića i Arpada Franju Mesaroša, te dekorativnog slikara Eduarda Petza, u Vrpolju je rođen Ivan Meštrović, kipari su

i Vatroslav Donegani i Tomo Vodička, a skladatelji Jakov Heibel, Josip Vallinger i Dragutin Trišler.

I da zaključimo; budući da svi prinosi čine cjelokupnost književnosti, vjerujem da je i *veličina malenih* iz ove sredine – Đakovštine, neraskidiva kaplja koja taj životni slap pomaže tkati.

## PREGLED ĐAKOVAČKOG ŠKOLSTVA

U radu se daje pregled đakovačkog školstva i njegov razvoj od 13. stoljeća do današnjih dana. Pod okriljem Biskupije i značajnih đakovačkih biskupa osnivaju se osnovne škole, preparandije i kasnije srednje škole te Katolički bogoslovni fakultet.

Ključne riječi: Školstvo, Đakovo i Đakovština, škola, učitelj, biskupija

Đakovo ima dugu i bogatu školsku tradiciju. Razvoj školstva u Đakovštini otpočinje s činjenicom da je grad središte Đakovačke ili Bosanske i Srijemske biskupije od 13. stoljeća i centar vlastelinstva. Moguće je da je već od tada postojao i kanonik učitelj (theologus, magister) i da je uz Kaptol postojala i škola za buduće klerike i djecu vlastelina. Učila se tada latinska gramatika, teologija, liturgija i crkveno pjevanje. Godine 1347. bilježi se molba<sup>1</sup> fra Peregrina Saksonca, osnivača đakovačkog franjevačkog samostana i bosanskog vikara; koju je uputio papi da se u samostanu podučavaju obraćenici, vjerojatno bogumili zbog kojih je biskupija i premještena iz Bosne u Đakovo.. Iz 1490. godine prvi je poznati podatak o školstvu u Đakovu<sup>2</sup> jer su tada klerici čekali da prime svete redove koje im je u odsustvu biskupa Luke, a na molbu gubernatora Antuna, udijelio kaločki metropolit Petar Warda. Dakle; povremeno, po potrebi, školovan je podmladak za crkvenu službu, što potvrđuje i daljnje školovanje Đakovčana na bečkom sveučilištu i drugdje krajem 14. i početkom 15. stoljeća i nadalje. Grad kroz povijest prati multikulturalnost jer su i Židovi i Nijemci imali u Đakovu svoje škole i udruženja, pravoslavci svoj vjeronauk, dok danas to bogatstvo različitosti u školstvu i kulturi potvrđuju u Đakovštini i Slovaci, a u udrugama Mađari, Bošnjaci i ini.

<sup>1</sup> Stjepan E. pl. TOMIĆ, Školstvo u Đakovu, Hrvatski učiteljski dom, Zagreb, 1916., 75.

<sup>2</sup> Matija PAVIĆ, *Biskupijsko sjemenište u Đakovu 1806.-1906.*, Đakovo, 1911., 3.

Za vrijeme Turaka, od 1536. godine do 1687. godine, ovdje je kadiluk i nahija (upravna i sudska vlast u okružju) unutar požeškog sandžaka; a po njihovom protjerivanju razvija se kulturno-prosvjetna i izdavačka djelatnost. Đakovački župnik Ivan Grličić prvi je hrvatski pisac u Slavoniji nakon izгона Turaka<sup>3</sup>: u Mlecima je 1707. godine napisao knjigu «Put nebeski...» gdje još prije Reljkovića kudi razuzdanost slavonskog kola i bećarca. Pišu se i drugi katekizmi i molitvenici, kalendari, objavljuju i prevode biskupi fra Nikola Ogramić, fra Bartol Knežević, Mirko Karlo Raffay, a Antun Mandić stvara pravopis i pomaže u izdavanju znamenitom Antunu Kanižliću, piše i prvi rektor Bogoslovnog sjemeništa župnik Đuro Sertić, te prvi profesor filozofije u đakovačkom liceju Karlo Pavić i drugi. Godine 1738. biskup Bakić je u Đakovo poslao svećenika Mateja Borića koji je djecu uz katekizam poučavao i pisanju. Godine 1752. biskup Josip Čolnić piše carici Mariji Tereziji da je o svome trošku osnovao »školu za obuku uboge mladeži«<sup>4</sup> u kojoj je radio jedan učitelj, što je bila prva i jedina škola u Đakovštini. Zbog toga danas najmlađa, treća đakovačka osnovna škola, smještena u novijem gradskom naselju Sjever i nosi naziv po ovom, za đakovačko školstvo itekako značajnome biskupu. Učitelji su tada ujedno bili i orguljaši stolne, odnosno župne crkve, a bili su plaćani i u naturi – stanom, žitom i drvima za ogrjev<sup>5</sup>.

284

Pučka ili narodna škola djelovala je u Đakovu tijekom 18. stoljeća pod okriljem biskupa, a bilježe ju i popisi škola po županijama; od 1772. godine prvi poznati učitelj đakovačke narodne škole bio je fra Mijo Katić. Dvije godine kasnije Marko Orovcin radi narednih šest godina, potom i franjevci Marijan Pešić, Dmitar Mandić i Filip Luketić do 1794. godine. Osnovne škole u Semeljcima i Trnavi bilježe svoj rad od 1786 godine. Godine 1773. ujedinjena je Biskupija Bosanska ili Đakovačka i srijemska, a biskup Matija Antun Krtica gradi prve kanoničke kurije i početkom 19. stoljeća otpočinje s pripremama za otvaranje sjemeništa, što je dovršio njegov nasljednik biskup Antun Mandić. Mandić je značajan i kao autor pravopisa «Uputjenje k' slavonskom pravopisanju za potrebu narodnih ucionicah u Kraljestvu Slavonie 1779.» gdje predlaže određena grafijska rješenja i važan je udžbenik u vrijeme osnivanja hrvatskih škola. Godine 1805. đakovački gradski čelnici sastavili su ugovor koji je uključivao i sela đakovačke župe – Satni-

<sup>3</sup> Hrvoje MILETIĆ, *Đakovštinom utjelovljeni*, Đakovo, 2000., 11.

<sup>4</sup> Antun CUVAJ, *Grada za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, Zagreb, 1907., knj. I., 288.

<sup>5</sup> Stjepan E. pl. TOMIĆ, *Školstvo u Đakovu*, Zagreb, 1916., 82.-83.

cu, Selce i Viškovce o osnivanju glavne pučke četverogodišnje škole s tri učitelja<sup>6</sup>, a naredne godine kraljevska komora potvrdila je to i za Semeljce, Trnavu, Gornjane, Piškorevce i Vrbicu. Župa bi plaćala jednog učitelja, a dvojicu vlastelinstvo po 200 forinti, te žitom, kukuruzom, sijenom za dvije krave, stanom, vrtom i drvima. Od trećeg razreda učio se i latinski jezik; tako se pripremala mladež za đakovačko sjemenište i činovnike na vlastelinstvu, te za obrtnike i trgovce. Ipak je škola zbog materijalnih neprilika i Napoleonovih ratnih osvajanja sve do 1812. godine djelovala kao jednorazredna s učiteljem Adamom Matkovićem u jednoj od vlastelinskih zgrada: bila je to drvena škola prekrivena slamom, produžena u dvorište sa školskom sobom, a s učiteljevim stanom do ulice. Potom je podignuta i školska zgrada za drugi i treći razred pučke škole sa stanovima za dvojicu učitelja, a prvi razred sa stanom ostao je u staroj zgradi, te je 1812. godine otvorena Glavna ili «Kapitalska Škola»<sup>7</sup>. Novi učitelji<sup>8</sup> bili su nepoznati nam Slovenac i poznati Nijemac: Martin Švajcar, a ravnatelj: Stjepan Paleščak, te kasnije biskup Josip Kuković, potom Đuro Emanović. Slovenca mijenja Mato Ferić u trećem razredu, no slabo se radilo te su ih građani 1822. godine tužili vlastima. Ferića tada mijenja Mađar Josip Karoly i opet se javljaju problemi sa jezikom, nakon njemačkoga, sada je mađarski jezik potisnuo «slavonski». Umjesto Švajcara 1824. godine dolazi Lončarić, a 1837. godine zamjenjuju ih mladi Ivan Humel i Antun Lebanović. Glavnu školu pohađalo je tada 85 učenika. Nakon prvog đakovačkog učitelja Matkovića za kratko je tu školske godine 1853./4. Antun Jobst, potom on s Humelom odlazi, a stiže Antun Šunić koji je s Lebanovićem činio đakovački učiteljski dvojac. Đakovačko trgovište s tadašnjih 2404 stanovnika u potpunosti preuzima brigu o zgradi i plaćama za dvojicu učitelja od 300 srebrnih forinti godišnje, dva stana, vrtovima uz njih, drvima za grijanje učionica i stanova, a jedan nastavlja i s dužnošću orguljaša u župnoj crkvi.

Do 1856. godine pučku školu pohađali su i dječaci i djevojčice, kada po završetku gradnje samostana sestara Milosrdnica u školi ostaju samo dječaci, a djevojčice sele u samostan – kasniju školu sestara svetog Križa. U početku bila su samo dva razreda, ravnateljica Paula Koll radila je sa četiri sestre i 82 učenice iz cijele regije. Od 1858./59. školske godine škola časnih sestara ima sva četiri razreda i tako postaje prva djevojačka škola u Slavoniji<sup>9</sup>. Sestre Milosrdnice se nakon 10

<sup>6</sup> Antun CUVAJ, *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, Zagreb, 1907., knj. I., 616.-617.

<sup>7</sup> Stjepan E. pl. TOMIĆ, *Školstvo u Đakovu*, Zagreb, 1916., 89.

<sup>8</sup> Isto.

<sup>9</sup> Povijest samostanskih škola u Đakovu, rukopis.

godina rada vraćaju u Zagreb, a iz Švicarske na Strossmayerov zahtjev stižu 1868. godine sestre sv. Križa. Do 1871. godine u samostanskoj školi radile su svjetovne učiteljice, a potom sestre nadstojnice Justine Straub, Nikomedije Erb i dr. sve do zabrane rada 1945. godine. Godine 1886. otvoreno je i zabavište za malu djecu, dakle – prvi đakovački dječji vrtić. Sestre su vodile i tečaj za odgoj učiteljica ženskoga ručnog rada i kućanstva, internat za djevojke van Đakova, tečajeve iz stranih jezika i sviranja instrumenata, organizirana su predavanja, stručni izleti i usavršavanja, te karitativni i kulturni rad. Od 1940. do 1947. godine sestre su djelovale i u novoosnovanom Ubožništvu – staračkom domu. Godine 1898. premještena je i niža djevojačka škola iz samostana u novoizgrađenu zgradu preko puta. Sredinom dvadesetih godina 20. stoljeća viša pučka djevojačka škola preimenovana je u građansku, a sestre i dalje vode nižu školu van samostana, koja im je oduzeta 1928. godine; te do kraja 2. svjetskog rata vode samo građansku školu. Od 1932. godine samostanska škola je, da bi se razlikovala od državne osnovne škole, nosila naziv Ženska građanska škola sv. Križa «Štrosmajer».

286

Godine 1857. muška niža pučka škola dobiva četvrti razred i napokon nije više trirazredna. Od tada zaposlen je i treći učitelj Ivan Grdešić u četvrtom razredu. Učitelji su potom bili i Srećko Vuljak od 1859. godine, a od 1864. Ivan Jergović, novoga Jakova Goszla brzo mijenja Đuro Balog, a njega Mato Ašperger. Godine 1875. uzorna glavna škola mijenja naziv u opću pučku dječjačku školu. Napokon se gradi i nova školska zgrada, današnja zgrada osnovne škole I. G. Kovačića, u koju 1898.<sup>10</sup> godine useljavaju iz 90 godina stare zgrade niža pučka, obrtnička i niža pučka djevojačka škola iz samostana koju vodi nadstojnica s. Radegunda Polz i njene sestre. Od 1879. otvoren je peti razred više djevojačke škole, a 1881. i osmi razred, od školske godine 1894./5. obučava se po licejskoj osnovi. Godine 1910. Đakovo je dobilo i dvorazrednu višu pučku dječjačku školu, a naredne godine otvoren je i šesti razred škole. Godine 1912. škola je proširena u četverorazrednu, tako napokon postoji svih osam razreda pučke škole; školske godine 1912./13. upisan je sedmi, a naredne i osmi razred. Uz cjelovite osmogodišnje dječjačke i djevojačke škole (3. nakon Našica i Virovitice) u školi sestara sv. Križa djevojčice su imale višu i nižu pučku školu, te opetovnicu od 1891. do ukidanja 1927. godine.

Godine 1806. otvoreno je Bogoslovno sjemenište i Visoka bogoslovna škola u franjevačkom samostanu koji seli u Slavonski Brod. Đakovo time postaje jedno od središta duhovnog, prosvjetiteljskog i kulturno-književnog djelovanja u

<sup>10</sup> Spomenica šegrtske škole, rukopis.

Slavoniji, a kasnije i ilirizma jer odatle, te iz župa Đakovštine djeluju svećenici predilirci. Prvi profesori<sup>11</sup> bili su Franjo Jacobi s dogmatikom, Bartol Fischer – pastoral s pravom, Inocent Karatsony – crkvena povijest, povijest crkvene literature s patrologijom i opći dio dogmatike, te Ferdinand Leitner – biblijski studiji i orijentalni jezici; a prvi rektor bio je Đuro Sertić, a prodirektor Stjepan Opoevčanin. Filozofski studij bio je podijeljen na licej (s pravom javnosti – po- hađali su ga i vanjski đaci) i teologiju. Prvi profesori filozofije bili su Karlo Pavić (logika, metafizika, praktična filozofija i matematika) i Đuro Hartmann (fizika, gospodarstvo i povijest), poslije Josip Veszerle. Godine 1853. na studij pristižu i bosanski franjevci koji su ostali do 1875./6. godine<sup>12</sup>, za njih je sagrađena zgrada Kolegija sv. Bonaventure – današnja zgrada Teologije u Đakovu.

Ilirski je kružok<sup>13</sup> četrdesetih godina najplodonosniji u životu kulturno -književnoga Đakova, svećenici i bogoslovi podrijetlom iz puka stvaraju zanosnu domoljubnu poeziju i sakupljaju narodno blago, a potporu im daju biskup Josip Kuković, koji pomaže i osnivanje Matice ilirske, a kasnije i biskup Josip Juraj Strossmayer, koji se još kao mladić zarazio ilirskim idejama studirajući upravo u Đakovu filozofiju s ilircima Matom Topalovićem i Jurjem Tordincem - najznačajnijim književnim predstavnicima Slavonije početkom ilirizma. Osniva se i čitaonica 1841. godine, književno udruženje bogoslova đakovačkog sjemeništa “Zbor duhovne mladeži” sa prvim đakovačkim listom “Svećenik” iz 1853. godine. Nakon njemačkog osniva se 1866. godine i hrvatsko kazalište «Narodno kazališno društvo dobrovoljaca», a održavaju se i ilirski koncerti. Plodonosni Mato Topalović 1841. godine izdaje knjižicu “Tri pokorne pjesmice za duhovnu zabavu” što je vjerojatno jedna od prvih knjiga u Slavoniji tiskana Gajevom grafijom. Godine 1845. kao profesor na đakovačkom sjemeništu prvi osniva katedru hrvatskoga jezika, dakle prije Babukića u Zagrebu. Kasnije će na njoj predavati i filolog Fran Kurelac kao prvi učitelj staroslavenskoga jezika u razdoblju od 1862. do 1866. godine. Godine 1845. osniva se i čitaonica đakovačke podružnice Gospodarskog društva.

Drugi značajan kulturno - književni krug u Đakovu je onaj uz biskupa Josipa Jurja Strossmayera. Svesrdno je potpomagao prosvjetu i kulturu: osniva JAZU, gradi Akademijinu palaču, daruje Galeriju, osuvremenjuje zagrebačko Sveučili-

<sup>11</sup> Stjepan E. pl. TOMIĆ, Školstvo u Đakovu, Zagreb, 1916., 153.

<sup>12</sup> Marko KARAMATIĆ, Biskup Strossmayer i školovanje bosanskih franjevaca u Đakovu (1853.-1876.), *Diacovensia*, br. 1. za god. III., Đakovo, 1995., 201.-209.

<sup>13</sup> Krešimir PAVIĆ, Ilirizam u Đakovu, Đakovo i njegova okolica, svezak 2., Đakovo, 1982., 121.-152.



šte, reorganizira Maticu, otvara gimnazije, škole, crkve, stipendira mladež, tiska knjige i časopise... i bori se za uporabu hrvatskog jezika i gospodarski napredak. U Đakovu je 1882. godine sagradio impozantnu neoromaničko-gotičku katedralu, za čiju je gradnju doveo svu silu svjetskih i domaćih umjetnika. Godine 1863. podigao je i bogosloviju i uveo staroslavenski jezik, tada se u Đakovu osnivaju pjevačka društva, od 1873. godine kreće, a izlazi i danas "Glasnik biskupije Bosanske i Srijemske". Godine 1880. otvorena je biskupijska tiskara. Djelovale su poslije još tri tiskare<sup>14</sup>: Bruckova (1895.), Kraljevićeva (oko 1907.) i Brandekerova tiskara (1937.), dok ih je danas u Đakovštini desetak. Prva školska knjižnica osnovana je 1864. godine, dok od 1895. godine djeluje Hrvatska čitaonica, koja od 1907. godine radi pod imenom Hrvatska pučka čitaonica.

Iz Požege je u Đakovo 1856. godine na studij stigao Vilim Korajac i uz biskupa ostao do 1878. godine. Obnovio je rad književnog "Zbora", a nakon odlaska poznatoga Frana Kurelca nastavio je predavati staroslavenski, a kasnije i hrvatski jezik na sjemeništu. Gimnazije u Slavoniji osnovali su isusovci; u Požegi 1698. godine, u Osijeku 1729. godine, a 1779. godine u Vinkovcima. Odavde su pristizali kandidati za đakovačko sjemenište.

288

Đakovački biskup Strossmayer je pokušavao u svome Đakovu otvoriti i gimnaziju. Tako je odmah po imenovanju tražio da se filozofski odsjek prilagodi nastavnoj osnovi 7. i 8. razreda gimnazije uz neke filozofske predmete. Uz logiku, metafiziku i etiku dodana je i psihologija, no licej je smatran privatnim te se ispit zrelosti morao polagati na nekoj javnoj gimnaziji. Pokušaji otvaranja malog sjemeništa i dovođenja dominikanaca nisu uspjeli. Od 1914. do 1917. godine učenici 7. i 8. razreda ponovo su u Đakovu pred državnom komisijom polagali ispit zrelosti. To je učinio i biskup Akšamavić 1948. godine, no to nije bilo priznavano. Od 1972. godine licej je nosio ime Biskupijska gimnazija J. J. Strossmayera i bio privatna škola, ali su učenici mogli kao pedagoški smjer maturirati u đakovačkom Srednjoškolskom centru. U samostanu je djelovala Privatna gimnazija sestara sv. Križa od 1950. – 1956. godine što, dakako, nije bila prava gimnazija.

Biskup Strossmayer je 1857. godine otvorio i mušku dvogodišnju preparandiju – učiteljsku školu, koja je bila spojena s osnovnom ili glavnom školom. Ravnatelj obiju škola bio je Filip Molnar do 1862. godine; uz Šunića i Lebanovića predavali su i Mato Zerhauer, Grdešić, Antun Felingstein, Jobst, Balog i Jergović; te Stjepan Srkulj i Vilim Korajac kao ravnatelji. Od 1864. godine na učiteljištu mogli

<sup>14</sup> Krešimir PAVIĆ, *Povijest đakovačkih tiskara*, Đakovo, 1987.

su se polagati i dopunski ispiti za više stupnjeve učiteljskih zvanja (položilo ih je četrdesetak učitelja), a od 1865. školuju se i učiteljice (44). Preparandija je zakonom ukinuta 1875. godine (odškolovala je preko stočetrdeset učitelja) i preostala je tada samo zagrebačka.

Od 1860. godine djelovao je i prvi đakovački rabin Hermann Sommer, a prije je po kućama podučavao stanoviti informator Wengraf. 1864. godine otvorena je židovska konfesionalna škola<sup>15</sup> sa učiteljem Markom Gotliebom, potom su podučavali: Koralek, Winter, Gotsl, Eicher, Hofmann i Aufferber do 1887. godine, kada djeca po ukidanju te škole prelaze u opću pučku školu, a i on tada tamo postaje vjeroučitelj.

Obrtnička ili šegrtska škola osnovana je 1887. godine<sup>16</sup> u zgradi niže pučke škole, a prvi ravnatelj bio je Ivan Jergović Kocić, potom Đakovčanin Josip Raček – značajan i kao praktičar i kao teoretičar. Nastava se održavala popodne i nedjeljom zbog zauzetosti zgrade i napornog rada kod majstora, a šegrti su bili podijeljeni na niži i viši odjel. 1914. godine se zbog rata pauziralo, kao i od 1943. do rujna 1945. godine. Od 1927. godine promijenjeno je ime u «Zanatsko-trgovačku školu», za vrijeme 2. svjetskog rata je «Stručna područna škola», a od 1945. «Stručno produžna škola» sa tri razreda u podrumskim prostorijama osnovne škole. Od 1946. ravnatelj je Antun Horvat (čije ime škola dobiva 1992. godine) i osniva se Poljoprivredni tehnikum, a naredne godine novo ime škole je Škola učenika u privredi, zajedno sele 1951. godine u Radićevu 9, ubrzo se vraćaju u Tomislavovu ulicu, te u novu zgradu ŠUP-a s Ekonomskom školom (današnja «Goranova» škola za niža odjeljenja). Godine 1968. izvršeno je spajanje đakovačkih srednjih škola i od naredne godine pa sve do 1991. godine djeluje Srednjoškolski centar «Braća Ribar» sa ravnateljima: Stjepan Češnik, Stjepan Sokolović, Ivan Čulo, Ilija Đekić, Dragutin Jurić i Željko Mandić. Škola je ponovo podstanar u dvorišnim montažnim zgradama «Nazorove» škole pod vodstvom prof. Slavice Tadić sve do 1997. i povrata na Vijenac kardinala Alojzija Stepinca 11.

U Đakovu je djelovalo i učiteljsko društvo «Đakovština»<sup>17</sup>, koje je 1889. godine pristupilo Savezu hrvatskih učiteljskih društava. Dakle; malo Đakovo bilo je itekako značajno u 19. stoljeću: uz biskupijsku potporu djelovale su dvije osnovne ili pučke škole, kao i dvije preparandije, bogoslovno sjemenište, visoka bogoslov-

<sup>15</sup> Stjepan E. pl. TOMIĆ, Školstvo u Đakovu, Zagreb, 1916., 146.-147.

<sup>16</sup> Spomenica šegrtske škole, rukopis.

<sup>17</sup> Marko LANDEKA, Razvoj školstva u Đakovu do 1945. godine, *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje*, 9., Osijek, 2007., 164.

na škola i obrtnička škola; a odavde su podizane i potpomagane ključne hrvatske prosvjetne, znanstvene, kulturno - umjetničke i duhovne ustanove. U početku školstvo razvijaju franjevci i dijecezanski svećenici i časne sestre, te potom i svjetovni učitelji; za gimnaziju su nedostajali isusovci ili kasnije dominikanci. Nažalost, dvadeseto stoljeće (osobito prva polovica) donosi stagnaciju i nazadovanje, što zbog ratova (3), što zbog nepovoljne geopolitičke klime, te razvoja i drugih regionalnih centara. Grade se nove školske zgrade i objekti, broj učenika i nastavnika stalno raste, ali stalan je i problem nedostatnog prostora. Godine 1914. podignuto je novo bogoslovno sjemenište uz vrlo bogatu knjižnicu.

Godine 1924. otvorena je i građanska škola koja novu zgradu dobiva 1932., to je današnja zgrada osnovne škole V. Nazora (neko vrijeme nastava je održavana i u zgradi Bogoslovije); tu je smještena Ženska pučka škola s osam razreda (paralelke), otvoreni su i odjeli s njemačkim nastavnim jezikom. Za vrijeme NDH i Drugoga svjetskoga rata ta škola dobila je status državne realne niže gimnazije od 1941. do 1944. godine. To su začeci đakovačke gimnazije, no zbog ratnih djelovanja 1944. i 1945. škola nije radila, dakle taj prekid i uništena dokumentacija i inventar škole onemogućili su kontinuitet gimnazije. Postojale su tada građanske škole: 1. Državna građanska škola (trgovački smjer), 2. Ženska građanska škola sestara sv. Križa i 3. Njemačka građanska škola; te stručne: 1. Ženska stručna škola sestara sv. Križa<sup>18</sup>.

290

Realna gimnazija Đakovo<sup>19</sup> poslije rata s nastavom je otpočela 11. listopada 1945. godine<sup>20</sup>. Bilo je stalnih promjena nastavničkog kadra i prekida rada zbog nedovoljnog broja nastavnika, popravaka škole i zaraznih bolesti. Djelovao je tada Nastavnički zbor, Sindikalna podružnica, Zajednica doma i škole i roditeljski aktiv, Savjet građana od 1950., te đачki dom – Internat uz gimnaziju, polagani su Niži tečajni ispiti. Školovalo se tada i u Muškoj i Ženskoj sedmoljetci do 1951. godine sa 1590 učenika, pa u Osmogodišnjim školama, a posebnim odobrenjem Savjeta za prosvjetu, nauku i kulturu Zagreb br. 30525 od 18. 12. 1952. godine 15. i 16. 1. 1953. održan je privatni ispit za V. razred gimnazije. To je prethodnica za otvaranje đakovačke gimnazije koje je uslijedilo Rješenjem N. O. kotara Đakovo savjeta za prosvjetu br. 9381/53. od 31. 8. 1953. kada je zaključkom gradske i

<sup>18</sup> Zbornik *Naša domovina*, sv. 2, Zagreb, 1943., ne bilježi Gimnaziju već samo navedene škole.

<sup>19</sup> Ljetopis đakovačke gimnazije, rukopis.

<sup>20</sup> Brzojavnim rješenjem od 3. 10. 1945. Okružnog NO-a Slavonski Brod, Ministarstvo prosvjete je pod brojem 1503/IV-1945 odobrilo stvaranje V. razreda gimnazije; no, prava – puna gimnazija nije zaživjela jer nije bilo upisanih petih razreda. Rješenjem Ministarstva prosvjete broj 47418-III-1946, od 26. 8. 1946. zatvoren je V. razred gimnazije i nepotpuna gimnazija Đakovo pretvorena je u nižu gimnaziju.

kotarske skupštine otvoren V. razred gimnazije kao prvi viši razred. Na zborovima birača na području Općine Đakovo donesene su odluke o potrebi osnivanja škole, no razumijevanja Republičkog savjeta nije bilo, te je škola u 1953./4. radila bez odobrenja u zajedničkoj zgradi s muškom osmogodišnjom školom, suglasnost je stigla tek krajem školske godine. Dana 20. 6. 1954. primljena je odluka o priznanju valjanosti V. razreda gimnazije od Savjeta za prosvjetu i kulturu NRH br. 1953/54. u školskoj godini 1953./54. Potom je Rješenjem N.O. gradske općine Đakovo br. 3996-I od 25. 6. ukinuta Muška osmogodišnja škola u Đakovu, a Rješenjem N.O. gradske općine Đakovo br. 3995/II. od 27. 6. 1954. otvorena je u Đakovu puna gimnazija<sup>21</sup>. Za direktora je postavljen Stanislav Kopljevski, a 1956. godine naslijedio ga je Nikola Cindrić. Narodno sveučilište Đakovo osnovano je 1945. godine, a od 1959. godine djeluje kao Narodno sveučilište «A. Cesarec» Đakovo. Dom kulture osnovan je 1948. godine, a Gradska knjižnica i čitaonica otvorena je 1949. godine.

Razvoj srednjeg školstva u Đakovu otpočinje osnivanjem Gimnazije «Braća Ribar», Poljoprivrednog tehnikuma, Škole učenika u privredi i Srednje ekonomske škole (osnovane 1960.). Godine 1968. donesena je odluka o spajanju Gimnazije, Ekonomske i Škole učenika u privredi u Srednjoškolski centar «Braća Ribar», čiji je rad otpočeo 1970<sup>22</sup>. godine preseljenjem sa lokacije u ulici Kralja Tomislava u novu školsku zgradu, na današnjoj adresi Vijenac kardinala Alojzija Stepinca 11, dok je Centar usmjerenog obrazovanja «Braća Ribar» ustanovljen 1984. zajedno s općebrazovnim, strukovnim i obrtničkim programima. Godine 1991. godine CUO se razdjeljuje u tri samostalne odgojno-obrazovne ustanove: Strukovnu školu, današnju Gimnaziju A. G. Matoša Đakovo, koja konačno dobiva svoj prostor u novoj zgradi 1997. godine i Obrtničku školu.

Gimnazija je u početku radila u Tomislavovoj ulici, u staroj zgradi Opće pučke škole otvorene 1898. godine, današnjoj OŠ „Ivan Goran Kovačić“, gdje su sada smješteni viši razredi, a dijelom i u OŠ „Vladimir Nazor“, zajedno sa ŠUP-om i Ekonomskom školom od 1959. godine (osamostaljenje 1961.). Od 1953. radio je na njoj i naš značajan kroatist profesor Mate Šimundić kao profesor hrvatskoga, te honorarno kao nastavnik crtanja i đakovački slikar Franjo Arpad Mesaroš, a honorarno je tjelesno vježbanje držao Pavo Kraljević, značajan đakovački športski neimar. Prvi ispit zrelosti 1956/57. školske godine od 13. do 21. 6. prošlo je 15

<sup>21</sup> Ljetopis đakovačke gimnazije, rukopis.

<sup>22</sup> Spomenica Srednjoškolskog centra „Braća Ribar“, rukopis, čuva se u Srednjoj strukovnoj školi „Braće Radića“ Đakovo.

redovnih i 4 privatna kandidata. Od 28. 2. 1958. godine otpočela je s radom učenička čitaonica za Gimnaziju i ŠUP s pregledom dnevnog tiska, književnih i znanstvenih časopisa, te za učenje učenika s težim stambenim prilikama s opsežnim kućnim redom. Od 27. 11. 1958. godine škola nosi ime Gimnazija «Braća Ribar» po đakovačkim narodnim herojima iz NOB-a. Direktori su bili Božidar Abramić i Miroslav Brkić, od 1. 11. iz zgrade Gimnazije iselile su se Srednja ekonomska škola i Škola učenika u privredi, a sljedećeg dana osnovano je Sportsko društvo «Mladost». Dana 19. 9. 1967. godine održana je zajednička sjednica radnih zajednica Gimnazije, Ekonomske škole i ŠUP-a s pripremama o ujedinjenju i o raspisivanju referenduma za samodoprinos zbog izgradnje školskog prostora i reorganizaciji srednjih škola. Dana 25. 8. 1968. godine opet se zajednički sastaju Savjeti i Radne zajednice Gimnazije, Ekonomske škole i Škole učenika u privredi i raspravljaju o referendumu za integraciju srednjih škola i o osnivanju Srednjoškolskog centra, te o roditeljskom sufinanciranju školstva. Dana 9. rujna 1968. godine proveden je referendum za integraciju srednjih škola u Srednjoškolski centar. Za integraciju Ekonomska škola se izjasnila sa 10 : 3, Škola učenika u privredi «Regal Vajs» 5 : 3 i Gimnazija «Braća Ribar» 11 : 10 – tijesno! Gimnazija je u svoja 4 razreda upisala 334 učenika, Ekonomska škola 186, a ŠUP u 3 razreda 413. Dana 10. 9. 1968. godine održana je prva sjednica Radne zajednice Srednjoškolskog centra s razmatranjem provođenja i rezultata referenduma u Gimnaziji «Braća Ribar» i spora oko toga. Dana 12. 9. otpočelo se s redovnom nastavom, održan je plenarni roditeljski sastanak, a potom i miting srednjoškolske omladine uoči provođenja referenduma za izglasavanje samodoprinosu za izgradnju školskog prostora<sup>23</sup>. Dana 15. 9. referendum je opet tijesno prošao sa 50,14 % birača s područja Mjesne zajednice Đakovo i otpočelo se s prikupljanjem sredstava za izgradnju nove školske zgrade u Đakovu te je 18. 10. 1968. godine održana je sjednica Savjeta srednjih škola na kojoj je i službeno donesena odluka o spajanju Gimnazije «Braća Ribar» s Ekonomskom školom i Školom učenika u privredi u SREDNJOŠKOLSKI CENTAR, što je rješenjem Skupštine općine Đakovo br: 01-4339/1-1968. od 21. 10. 1968. godine i potvrđeno.

Tako je nakon petnaestogodišnjeg samostalnog djelovanja Gimnazije završila njena samostalnost, što će se ponovo obnoviti u neovisnoj Hrvatskoj 1991. godine. Broj profesora i učenika je rastao na petnaestak i oko 350 učenika, od kojih gotovo dva razreda nisu završavala uspješno redovno školovanje, dok su se pred kraj ustalila 2 razreda maturanata. Osam puta je mijenjan rukovoditelj

<sup>23</sup> Problem prostora i sportske dvorane ni do danas u potpunosti nije adekvatno i kvalitetno riješen!

ustanove, 6 profesora je bilo što direktorima, što vršiteljima dužnosti; fluktuacija profesorskog kadra je stalna i tek se u posljednje vrijeme stabilizira. Ideologiziranost je preočita, stega i sankcije principijelni, no - razvija se sustav i kvaliteta nastave: opremaju se kabineti i stručne zbirke, knjižnica, djeluje 15-ak grupa slobodnih aktivnosti i znanstvenih sekcija: prirodoslovno-matematičkih i tehničkih, glazbenih, literarnih i umjetničkih, stalna su sportska natjecanja i aktivnosti, česte kazališne i filmske predstave, književne večeri; potom slijede permanentne stručne i maturalne ekskurzije i izleti. Uređuje se sama zgrada škole, učionice, školsko dvorište i sportski tereni, a proizvodni rad obavlja se i u lokalnom gospodarstvu; škola je srasla sa svojom sredinom surađuje i van nje, aktivan je čimbenik lokalnih društvenih događanja, pa čak i prednjači u stručnim javnim predavanjima i kulturno-umjetničkim nastupima.

Dana 19. 1. 1970. godine izvršen je prijem nove školske zgrade Srednjoškolskog centra od investitora Skupštine općine i Mjesne zajednice Đakovo i izvođača radova Građevinskog poduzeća «Rad», a do 21. se konačno preselilo na tadašnji Trg slobode – ili današnju adresu Vijenac kardinala Alojzija Stepinca 11, te je 5. 2. počela redovna nastava u novoj školskoj zgradi. Oprema se zgrada, sređuje prilazna cesta i staza, te odbija neposredna blizina gradnje budućeg autobusnog kolodvora. Sportska dvorana otvorena je na Dan škole 17. 4. 1971. Centar je djelovao od rujna 1968. do rujna 1991. godine. Bio je preglomazan i nefunkcionalan; dosezao je i skoro 2 000 učenika u 59 odjeljenja i čak 113 djelatnika. Pratile su ga stalne prostorne teškoće i preopterećenost, te je jedno vrijeme djelovao na 3 lokacije, uz preseljenje 1970. na novu adresu – Vijenac kardinala Alojzija Stepinca 11, radilo se i na osnovnim školama u Semeljcima i đakovačkom naselju Sjever<sup>24</sup>. Zatiralo se široko opće, društveno i humanističko gimnazijsko obrazovanje neučinkovitim tzv. Šušarovom školskom reformom, te je jedno vrijeme egzistirao samo jedan takav razred ! Gimnazijsku tradiciju nasljeđovali su pedagoško-odgojno usmjerenje, jezičari i matematičari-informatičari<sup>25</sup>.

Što se tiče poslijeratnog osnovnog školstva razvojni put nastavlja se školske godine 1955./56. osnivanjem Mješovite osnovne škole zaključno s petim razredom i upraviteljem Franjom Čordašićem. Ona se početkom školske godine 1956./57. dijeli u dvije Narodne osnovne škole<sup>26</sup> sa oko 860 učenika. 1957. godine II. osnovna škola je radila u dvije zgrade; jedna je u Ulici kralja Tomislava 14, a druga

<sup>24</sup> OŠ „Josipa Antuna Čolnica“

<sup>25</sup> Jedno do dva razredna odjeljenja.

<sup>26</sup> Spomenica OŠ „Vladimir Nazor“, rukopisni fragmenti.

u zgradi bivšeg kotara (današnji Muzej Đakovštine). U kolovozu 1958. godine Savjet za prosvjetu donio je odluku da II. osmogodišnja škola dobije službeno ime OŠ "Ivan Goran Kovačić", a I. je OŠ «Vladimir Nazor», slijednik bivše pučke škole; obje rade smjenski u istom prostoru. Zbog pomanjkanja prostora godine 1959. sagrađena je i montažna zgrada sa šest učionica i četiri manje prostorije. Školske godine 1969./70. u polugodišnjim praznicima, odlukom Skupštine općine «Goranova» škola seli u zgrade bivše Gimnazije i Ekonomske škole, koje su se integrirane sa Školom učenika u privredi preselile u novoizgrađenu zgradu na Vijencu kardinala Alojzija Stepinca 11, inače prvotno namijenjene osnovnom školstvu. Viši razredi raspoređeni su u staru zgradu Gimnazije, a niži u noviju zgradu Ekonomske škole. Od 1970. godine provodi se kabinetska nastava, a od šk. godine 1978./79. uvodi se engleski jezik, kao treći strani jezik, pored njemačkog i ruskog za koji slabi svaki interes. Bivša zgrada Gimnazije konačno je adaptirana tijekom 1983. godine.. Od šk. godine 1980./81. početkom rujna počela je s radom i treća, najmlađa đakovačka osnovna škola smještena u novom naselju Sjever – OŠ «Josipa Antuna Čolnića». U suradnji s gradskim poglavarstvom i županijskim uredom polovicom 1998. godine pokrenuta je inicijativa za osnivanje Glazbene škole u sastavu OŠ "Ivan Goran Kovačić" koja otpočinje s radom u rujnu 1999. godine. Djeluje i privatno učilište stranih jezika «Memorija» i nekoliko auto-škola.

Sadašnje stanje školstva u Đakovu i Đakovštini je sljedeće; od predškolskih ustanova tu su : DJEČJI VRTIĆ ĐAKOVO koji uz središnju lokaciju u ulici Luke Botića, gdje su jaslice osnovane 1974., ima i svoje područne odjele u ulicama Kralja Petra Krešimira (od 1980.) i na prvotnoj lokaciji u ulici I. Mažuranića; potom privatni DJEČJI VRTIĆ "ZVRK" ĐAKOVO i MONTESSORI DJEČJI VRTIĆ "SUNČEV SJAJ-NAZARET" ĐAKOVO kojeg drže časne sestre sv. Križa. Osnovnoškolske ustanove su: Osnovna škola Budrovci, Budrovci, Osnovna škola "Ivan Goran Kovačić", Đakovo - u čijem sklopu djeluje i Glazbena škola u novijoj zgradi s nižim razrednim odjeljenjima (bivša Ekonomska škola), Osnovna škola "Vladimir Nazor", Đakovo, Osnovna škola „Josipa Antuna Čolnića“, Đakovo, Osnovna škola Đakovački Selci, Selci Đakovački, Osnovna škola Matija Gubec, Piškorevci, Osnovna škola Gorjani, Gorjani, Osnovna škola "Josip Kozarac", Josipovac Punitovački , Osnovna škola Drenje, Drenje, Osnovna škola Josipa Jurja Strossmayera, Trnava , Osnovna škola Josipa Kozarca, Semeljci , Osnovna škola "Ivana Brlić Mažuranić", Strizivojna , Osnovna škola "Silvije Strahimir Kranjčević", Levanjska Varoš, i Osnovna škola Luka Botić, Viškovci. Srednje škole su Srednja strukovna škola Braće Radića Đakovo, Gimnazija A.G.

Matoša, Đakovo i Obrtnička škola Antuna Horvata Đakovo. Od visokog školstva tu je KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET ĐAKOVO s bogatom, novoizgrađenom i suvremeno opremljenom Središnjom biskupijskom i fakultetskom knjižnicom. Školske godine 1991./2. je u Gradišću u Austriji (zbog Domovinskog rata) đakovačka bogoslovija prvi puta upisala laike na svoj redovni studij, za buduće vjeroučitelje i pastoralne suradnike.



**Mato Nedić** rođen je u Tolisi 1971. Osnovnu školu pohađao u Tolisi, a srednju školu u Orašju. Diplomirao je hrvatski jezik i književnost na Pedagoškom fakultetu u Osijeku. Suradivao je u Glasu Koncila (1994.), u časopisima *Stećak*, *Hrvatska misao*, *Hrvatsko slovo*, *Vijenac*, *Riječ*, *Glede*, *Osvit*, *Marulić*, *Republika*, *Suvremena pitanja*, *Bosna franciscana*, *Dubrovnik* i *Motrišta*. Pjesme je objavljivao u zbornicima KLD-a Rešetari i u časopisima. Pjesmama je zastupljen u antologijama *Ogrlica za jutro i samoću* (2008.) i *Hvaljen budi, Gospodine moj - Sveti Franjo u hrvatskom pjesništvu* (2009.). Uvršten je u *Leksikon hrvatskih književnika Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do danas*. Jedan je od autora monografije *Župa Tolisa 1802.-2002.*, autor je koncepcije i glavni urednik panorame *Toliška tkanica* (2007.) i knjige *Posavski književni zbornik* (2008.). Član je Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne (Mostar) i Društva hrvatskih književnika (Zagreb). Dopisni je član Hrvatske akademije za znanost i umjetnost Bosne i Hercegovine (HAZU BiH) sa sjedištem u Mostaru. Autorom je niza romana, zbirki poezije, kao i eseja te književnoteorijskih radova.

# POETSKI POGLED NA BOSANSKU ZBILJU

u Razgovoru koga vile Ilirkinje imadoše  
u pramalitje godine 1835.

fra Martina Nedića

## Uvod

Tiskom Ivanna Nep. Prettnera u Karlovcu je 1835. godine objavljeno djelo *Razgovor koga vile Ilirkinje imadoshe u pramalitje godine 1835. i koga priuzvishenoj, prisvitloj, krasnoj i plemenitoj gospodi, i svemu ostalomu prislavnomu i priglasnomu narodu ilirskom svakojake plemenite kriposti, osobito pako svoje starinstvo ljubechemu, za vikovičnju uspomenu krotkim i umiljatim sárdcem Vila Bosanska prikâžâ*. Ovo se djelo smatra prvim književnim ostvarenjem hrvatskoga romantizma, odnosno ilirizma u Bosni i Hercegovini, a njegov autor prvim ilircem iz Bosne. Budući da djelo nije potpisano imenom, nego pseudonimom Vila Bosanska, u povijesti književnosti postojali su prijepori vezani uz autorstvo,<sup>1</sup> međutim, oni su otklonjeni.<sup>2</sup> Autorom djela je fra Martin Nedić, kojemu je objavljivanje ove epske pjesme omogućilo da ga književna povijest nazove prvim ilircem iz Bosne. Sam Nedić o tome je zapisao: „Kad je u Hrvatskoj počeo neumrli Gaj buditi duh narodnosti, tada je jedan fratar još prije Jukića stupio u njegovo kolo ‘ilirstva’ (1835.), pa je potražio najprije u Budimu, da se isti ‘Razgovor’ tiska ali cenzor knjiga Pavo Nagy, nedopusti djelce pod tisak. Zatim isti fratar u Osieku potražio, al i ovdje nedade cenzor O. Petar Klas. Napokon pošalje u Zagreb Gaju i djelce ugleda sviet u Karlovcu, da li je baš u Karlovcu, to je bilo poznato samo Gaju. Dakle prije Jukića bilo ih je koji su iz

297

<sup>1</sup> Prva se sumnja pojavila 1916. godine. Sumnju je izrazio dr. Matija Murko u članku *Ko je napisao Razgovor vila Ilirkinja 1835. godine?*. Članak je objavljen u *Ljetopisu Jugoslavenske akademije*, str. 129. – 132. Murko tvrdi kako mu je fra Grga Martić još 1900. godine pričao da je *Razgovor vila* napisao fra Marijan Šunjić. On doduše ne vjeruje u potpunosti u ovu Martićevu tezu jer mu je poznata i knjiga Hamdije Kreševljakovića *Kratak pregled hrvatske knjige u Herceg-Bosni*, (Sarajevo, 1912., str. 27. – 28.), koji je već tu *Razgovor* pripisao fra Martinu Nediću. Dvojbe otklanja i dr. fra Rastislav Drljić u svojoj disertaciji *Prvi ilir Bosne fra Martin Nedić 1810 – 1895* u kojoj tumači kako je autor ovoga djela Nedić budući da je o tome i sam donio svjedočanstvo u fusnoti djela *Stanje Redodržave Bosne Srebrene*.

<sup>2</sup> Vidi: Mato Nedić, *Uloga fra Martina Nedića u oblikovanju kulturnoga života Hrvata u Bosni*, pregledni članak (UDK 929 Nedić M., 821.163.42 /497.6/ 09 Nedić M.), č. *Suvremena pitanja*, broj 14, Matica hrvatska, Mostar, prosinac 2012., str. 118. – 130.

naših strana stupili u kolo Gajevo pod imenom 'ilirstva', tada bo je ime 'Hrvatska' počivalo jošte u dugovjeku snu.<sup>3</sup>

## Bosna i ilirske ideje

Osim što je bio usmjeren na kulturno osvješćivanje, ilirski je pokret u prvome redu bio zamišljen kao politički pokret koji će omogućiti oslobađanje južnoslavenskih naroda od tuđinske (austrougarske i turske) vlasti te kulturno i političko ujedinjenje.

Glavni ideolog i vođa ilirskoga pokreta, kasnije preimenovanoga u hrvatski narodni preporod, Ljudevit Gaj, u članku *Naš narod*<sup>4</sup> piše da su stanovnici Velike Ilirije, koju su ilirci zamišljali kao zajedničku državu Južnih Slavena, žitelji Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, južne Ugarske, južne Štajerske, Kranjske, Koruške, Istre, Bosne, Crne Gore, Hercegovine, Dubrovnika, Srbije i Bugarske. Prema toj zamisli Velika bi se Ilirija prostirala od Triglava do Crnoga mora, i uz Južne Slavene, obuhvatila bi i slavenizirane Bugare.

298

Gaj je kulturu doživljavao bitnom sastavnicom svojega djelovanja, dajući joj prije svega utilitarno značenje. Stoga se oko 1840. godine sukobio s jedinim Slovencem koji se priključio ilirskome pokretu, sa Stankom Vrazom, koji se zalagao za umjetničko, a ne za političko usmjerenje pokreta. Gaj je, uvodeći nova pravopisna rješenja i pišući budnice i davorije, želio najprije jezično ujediniti narode koji govore štokavskim narječjem, a potom ih i nacionalno osvijestiti kako bi prihvatili ilirsku ideju zajedništva i južnoslavenstva.

Kako je Bosna s Hercegovinom u to vrijeme u višestoljetnoj turskoj okupaciji zemlja koja živi u nemiru, neredu i općem jadu, jasno je da su, osobito kod katoličkih intelektualaca u njoj, ilirske ideje našle odjeka.

Opisujući stanje u Bosni i Hercegovini četrdesetih godina devetnaestoga stoljeća, istaknuti franjevački povjesničar fra Julijan Jelenić piše kako su bosanskohercegovački kršćani polagali velike nade u ilirski pokret vjerujući da je Ljudevit Gaj budući osloboditelj Bosne i Hercegovine. Ideje ilirizma u Bosnu su prenijeli franjevci, na čelu s fra Martinom Nedićem. Oni su studirali u Ugarskoj te su se tamo upoznali s ilirskim idejama, a neki od njih, vjerujući da su, budući su obrazovani ljudi, po-

<sup>3</sup> *Stanje Redodržave Bosne Srebrene poslije pada Kraljestva Bosanskoga pak do okupacije*, Biskupijska tiskara, Đakovo, 1884., fusnota, str. 22.

<sup>4</sup> *Danica*, 1835., broj 34, str. 234.-236.

zvani staviti se na čelo svojega naroda u tome burnom vremenu, napuštaju studije te se, bez dopuštenja redovničkih vlasti, vraćaju iz Ugarske u Bosnu, kako bi bili s narodom u presudnome trenutku narodne povijesti.<sup>5</sup>

Fra Martin Nedić se u rujnu 1835. godine također iz Ugarske vratio u Bosnu, ali kao zaređeni svećenik.<sup>6</sup> Iste je godine objavio epsku pjesmu *Razgovor koga vile Ilirkinje imadoše u pramalitje godine 1835*. Time je, na kulturnome planu, započeo ilirizam u Bosni.

Poslije fra Martina Nedića u Bosni će se pojaviti i drugi ilirci, a najistaknutiji među njima su fra Ivan Frano Jukić (Banja Luka, 1818. – Beč, 1875.) i fra Grgo Martić (Rastovača kod Posušja, 1822. – Kreševo, 1905.). Zajedničkim radom ova su dvojica franjevaca prikupila usmene pjesme te su ih objavili u djelu *Narodne pjesme bosanske i hercegovačke* (Osijek, 1858.). Jukić je u bosanskohercegovačkoj povijesti zapamćen i kao pokretač prvoga književnog časopisa u BiH, nazvanoga *Bosanski prijatelj* (1850.). Stradalnik zbog svojih ilirskih ideja, po zapovijedi Omer-paše Latasa prognan je 1852. godine u Carigrad, o čemu je ostavio zapis u putopisnoj prozi *Putovanje u Carigrad godine 1852. mjeseca svibnja* (objavljeno 1861. godine). Fra Grgo Martić, nazvan i hrvatskim Homerom, ostaje zapamćen kao pjesnik velikih epova *Osvetnici* i *Posvetnici*, kojima je, u duhu narodne poezije, ostavio svjedočanstvo o vremenu u kojemu je živio i djelovao, ali kojima je, u duhu ilirskih ideja, želio djelovati na čitatelje u Bosni i Hercegovini.

299

### Kompozicija epske pjesme

Već je rečeno da objavljivanjem djela *Razgovor koga vile Ilirkinje imadoše u pramalitje godine 1835*. započinje ilirizam u Bosni i Hercegovini. Premda je djelo tiskano u Hrvatskoj, a o njegovoj čitanosti u BiH nemamo podataka, značaj pojave ovoga djela je višestruk. Naime, dokazano je da je djelo napisao bosanski franjevac Martin Nedić te se, kao prvi iz Bosne, pridružio ilirskim idejama i dao svoj književni prinos općem ilirskom zanosu, kulturnom i političkom buđenju koje su navješćivali ilirci. U tome djelu pjesnik je izrazio svoje osjećaje vezane uz Bosnu i njezino mjesto u „ilirskome kolu“, progovorio je o aktualnome stanju, o bosanskoj zbilji, ali i o željama i čežnjama naroda koji teži oslobođenju. U tu je svrhu vila Bosankinja

<sup>5</sup> Vidi: Julijan Jelenić, *Lijepa književnost bosanskih franjevaca (1780.-1878.)*, u: *Hrvatska književnost BiH koncem XIX. i prve polovice XX. stoljeća* (priredio Miloš Okuka), Matica hrvatska, Sarajevo i HKD Napredak, Sarajevo, 2005., str. 450.-451.

<sup>6</sup> Mato Nedić, *Kronologija života fra Martina Nedića*, u romanu *Pater Martinus*, Zaklada „Terra Tolis“, Tolisa, 2010.

spomenula davne bosanske junake prizivajući sjećanja na njih, želeći da se u aktualnome trenutku pojave slični ljudi koji će Bosnu izvesti iz turskoga ropstva i uvesti ju u zamišljenu Veliku Iliriju. Nadalje, objavom ove epske pjesme, fra Martin je Nedić ostvario umjetničko djelo pisano narodnim, hrvatskim jezikom (iz današnje perspektive može mu se osporavati umjetnička vrijednost, ali u usporedbi s onodobnim ilirskim umjetničkim težnjama, ono se konceptijski uklapa u umjetničke vizije suvremenih pjesnika); napučeno inventarom ilirske poezije koja je još bila u začetcima, s naglašenom idejom jedinstva i bratstva južnoslavenskih naroda.

Kompozicijski, Nedić je ovu epsku pjesmu ustrojio u šest dijelova, odnosno pjevanja te, da je postigao značajniju epsku širinu, moglo bi se govoriti i o epskome spjevu. Ti su dijelovi naslovljeni ovako:

1. *Vila Primorkinja Posestrime na veselje zove.*
2. *Posestrime podigoshе se do dvora Primorkinje Vile, za učinit ondi opchenito veselje.*
3. *Dojde i Apollo.*
4. *Vila Bosankinja, znajuch da se Posestrime vesele, i videch da se ona sh' njima nemoxe sastati, i zajedno veseliti, penje se na jednu visoku stinu, i na njoj sidechi goroko plače, i suze proliva.*
5. *Vila Srimaska nastoji utishiti Bosankinju.*
6. *Opet Bosankinja govori.*

U uvodnome pjevanju Primorkinja se vila raduje proljeću i zove posestrime ilirske vile da joj se pridruže u veselju.

U drugome je pjevanju prikazano okupljanje vila na dvoru Primorkinje vile. Tu su došle Budimkinja, Srimkinja, Dalmatinka, Dubrovkinja, Biogradka i Horvatka. U svoje kolo one dozivaju i Apola.

U trećem se dijelu pojavljuje Apolo koji najprije ispija vino, a potom svira na tamburici i pjeva. Pjevajući spominje ilirske junake: bana Kastriotića, Sibirjanina Janka i sina mu Matijaša, zatim Sekulu, Nikolu Zrinovića (Zrinskoga), Relju Bošnjana, Ivu Senjanina, Marka Kraljevića, Miloša Obilića, Kulina bana, Košarić Stipana, vojvodu Hrvoja. Apolo tako pjevajući počinje plakati zato što su vile zaboravile na Bosankinju, koja im se nije pridružila u kolu.

Četvrtim pjevanjem u radnju je uvedena glavna junakinja, Bosankinja vila. Ona sjedi na visokoj stijeni te, vidjevši posestrime kako se vesele, započinje svoju

tužaljku. Uzrok svoje nesreće vidi u tome što su njezinu zemlju davno okupirali Turci. Ona detektira glavne probleme koji su aktualni u Bosni: izostanak vjerske slobode za kršćane, nedostatak škola i školovanih ljudi, zaostalost i loša medicinska skrb. I ona se prisjeća bosanskih junaka: Kulina bana, hercega Stipana, Tvrtka i Dabiše, Ostoje Krištića, Stipe Jablanovića.

Za pisanje petoga pjevanja Nediću je kao idejni predložak poslužilo djelo *Epitome vetustatum bosnensis provinciae* fra Filipa Lastrića, na koje u fusnoti i upućuje. Naime, u ovome pjevanju pojavljuje se vila Sriemkinja koja nastoji utješiti Bosankinju te joj govori o prirodnim ljepotama i bogatstvima Bosne.

Šesto je pjevanje najdulje i u njemu vila Bosankinja otvara dušu pred Sriemkinjom i govori jade koji more Bosnu. Bosna je, kaže ona, sada zapuštena, u njoj nema cesta, ali ima puno lopova, Turaka i siledžija, zaostalosti i nekulture. Stari je sjaj ugašen, ljepota razorena, blagostanje je nestalo. Ona očekuje pomoć od posestrima te u tome smislu posebno pozdravlja vilu Horvatku.

Premda je šesto pjevanje najopsežnije, najdojmljivije je ipak četvrto pjevanje, u kojemu autor stvara preduvjete za govor Bosankinje u šestome pjevanju.

### **Tugovanje Bosankinje vile i pokušaj Sriemkinje da ju utješi**

301

Znakovito je zaista da se ilirske vile vesele u proljeće 1835. godine, godine u kojoj je ilirizam kao opći kulturni i nacionalni pokret znatno unapredovao, godine u kojoj je riješeno jedno od temeljnih pitanja, a to je pitanje narječja koje će poslužiti kao osnovica za stvaranje hrvatske jezične standardizacije, a da pri tome, zaokupljene vlastitim veseljem, opijene nadama, zaboravljaju na potlačenu Bosankinju vilu. Nije li i mnogo puta kroz vrijeme koje je uslijedilo Bosankinja vila (čitaj: Bosna) bivala zaboravljena od onih koji su na nju trebali misliti i koji su joj trebali biti na pomoći?!

Bosankinja vila svoju tužbalicu započinje ovako:

*U ropstvu sam, veli, ostarila,*<sup>7</sup>

<sup>7</sup> Za potrebe ovoga rada ulomci iz *Razgovora...* grafijski su i pravopisno prilagođeni te su usklađeni s današnjom grafijom, to jest s *gajicom* i s današnjim pravopisom. Fra Martin Nedić je djelo izvorno napisao korijenskim pravopisom. Djelo je spjevano slavonskom ikavicom (u govoru njegove rodne Tolise inače je prisutan ikavsko-jekavski odraz staroslavenskoga glasa jat). Nedić je za nepčanike koristio sljedeća grafijska rješenja: ch=č, ć=č, x=ž, sh=š, gj=đ, cx=dž, a lj i nj pisao je ovako kako se pišu i sada. Negacijsku česticu *ne* uz glagole je pisao sastavljeno. Uočljiv je i izostanak intervokalnoga *j*: npr. *ugriu* umjesto *ugriju*. Dosljedno je pisao popratni samoglasnik uz samoglasno *r*: npr. *cärna=crna*. Također je dosljedno pisanje dočетка *-ah* u genitivu množine (npr. *likarah*).

*Turcim' dvoreć mladost ostavila,  
Evo sam se sasvim pograbila  
Kojano sam ko vreteno bila.  
Krila su se moja oblomila  
Koja su me pod oblak nosila.<sup>8</sup>*

Nabrajajući svoje tuge, Bosankinja progovara o aktualnim problemima koji tište kršćane u Bosni. Jedan od glavnih problema jest vjerska nesloboda. Doduše, vjerska je sloboda kršćanima deklarativno zajamčena, katolicima ju jamči i carev potpis na ahdnami, koju je sultan Mehmed II. Osvajač na polju Milodražu 1463. godine, prilikom zauzeća Bosne, dao fra Anđelu Zvizdoviću; u stvarnosti, turski silnici provode svoju volju, a kršćane ugrožavaju.

Obraćajući se poniženoj Bosni, vila uzvikuje:

*Gdi su tvoje crkve uzorite,  
Gdi l' gospodske kuće plemenite?  
Nije vidit u tebi zvonika  
Od Mostara tia do Zvornika,  
Od Zvornika gori do Županjca,  
Od Županjca doli do Gradačca.  
Ne čuju se kucajući sahti,  
Tko će, dakle, vrime uprav znati?  
Ne čuju se jasnovita zvona,  
Jer su davno potavnila ona;  
Nije vidit križa pokraj puta,  
Nit je vidit kamenitog stupa  
I na njemu svetiju prilika,  
Što bi bilo pravovirnim dika...<sup>9</sup>*

Bosankinja u nastavku progovara o nedostatku škola i školovanih ljudi, o lošoj zdravstvenoj njezi bolesnika. Iz ovih stihova jasno se daje iščitati briga franjevačkoga intelektualca Martina Nedića, koja ga obuzima zbog zaostalosti u koju tone

<sup>8</sup> *Razgovor koga vile Ilirkinje imadoše u pramalitje...*, str. 10.

<sup>9</sup> *Razgovor...*, str. 13.

njegova domovina; vidljiva je također i svijest o nužnosti promjene takvog poraznog stanja.

*Gdi su bile njegda mudre skule,  
Ond' se sada bile turske kule;  
Malo, dakle, imaš učnih ljudi,  
Porad toga svatko tebe kudi.  
Nejma u teb naučnih likara  
I rad toga mnogo imaš kvara,  
Jer kada se kojigod razboli,  
Brzo š njime smrt udari doli. —<sup>10</sup>, kaže vila Bosankinja.*

Čuvši tužbalicu vile Bosankinje, Sriemkinja ju pokušava utješiti nabrajajući joj vrijednosti koje Bosnu rese. Već je rečeno da je fra Martin Nedić sam u fusnoti (*Razgovor...*, str. 15.) upozorio da mu je kao predložak za opis prirodnih ljepota i bogatstva Bosne poslужio tekst fra Filipa Lastrića iz djela *Kratak pregled starina Bosanske provincije*.

Sriemkinja Bosankinji o Bosni govori:

*Ima ona i bogatstva mnoga,  
A imade jošter i brez toga  
Na sve strane visoke planine,  
Izmeđ' njija široke doline,  
Koje šumom jesu nakićene,  
Mirusavom travom narešene;  
Obiluju pako te planine,  
I njiove široke doline:  
Gvoždem, bakrom, srebrom, suvim zlatom,  
Svi su pako ljudi stvarju za tom.  
K tom imadu različito voće,  
Koje kupit može tkogod hoće.  
A i drugim stvarma obiluju,  
Koje ljudi odveć ter miluju.*

---

<sup>10</sup> Isto, str. 13.



*Ima Bosna i lijepa polja  
Po kojima raste i najbolja  
I najlipša pšenica bjelica  
Sa kojom se tove ljudska lica.<sup>11</sup>*

Sriemkinja dalje govori o plodnosti polja, ljepoti bosanskih rijeka, o gradovima koji Bosnu krase. Zamjetan je zanos s kojim ona nastoji predočiti sve ljepote Bosne (onako kako je to i Lastrić učinio u navedenome djelu), kako bi Bosankinju uvjerila da Bosna ima velike potencijale te da nema razloga za tugu.

Odgovor Bosankinje vile  
(opis aktualne bosanske stvarnosti)

Saslušavši govor vile Sriemkinje, Bosankinja, čini se, još više produbljuje tugu koju u sebi nosi, kao da je postala još svjesnijom svojega jadnog stanja. U šestome pjevanju ona će odgovoriti Sriemkinji i predočiti će joj stvarno stanje u kojemu se Bosna nalazi, ukazat će joj na one spoznaje koje su izrasle iz trenutnoga života, a ne one do kojih se može doći u knjigama u kojima su autori mnogo toga idealizirali. Svoj odgovor Bosankinja ipak započinje jednim navodom preuzetim od crkvenoga naučitelja, svetoga Augustina:

304

*Što je korist imat lipe dare,  
A služiti slipe gospodare?<sup>12</sup>*

Daljnji stihovi nastaju da bi idealizam vile Sriemkinje bio opovrgnut. Oni su u suprotnosti s onim što je hvalila Sriemkinja i u njima se očituje aktualna bosanska stvarnost.

*Što mi fališ, sestro, ti planine  
I njihove široke doline,  
Kojeno je obuzela šuma,  
Nit je vidit igdi kroz njih drumu,  
Već su svagdi samo tisne staze  
Pokraj kojih na putnike paze  
Krvolije, lupeži, ajduci,*

<sup>11</sup> Razgovor..., str. 15. i 16.

<sup>12</sup> Nedić u fusnoti na str. 19. ukazuje na latinsku izreku: *Quid sunt sine Justitia regna, nisi latrocinia magna.* S. Aug.

*Katkad pako medjedi i vuci.*<sup>13</sup>

Da je vjerska netrpeljivost u Bosni i tada bila izvorom velikih zala, svjedoči i fra Martin Nedić u ovome djelu. O vjerskoj netrpeljivosti i nesnošljivosti muslimana nad kršćanima Bosankinja progovara:

*Ako vidi da je on siromah,  
Ni tada ga neće pustit doma,  
Već ga goni prid sobom po putu,  
Da mu može zadat višu tugu.  
Kada mu se počme ogovarati:  
Ja se, veli, ne dam, Vlaše, varati;  
Ne znaš da je Bosna turska zemlja,  
Ovdi, krstu, tvoga ništa nejma,  
Mi smo Turci ovdi gospodari,  
A bili su još i naši stari,  
Vi pak Vlasi vazda jeste kmeti,  
Tako hoće naš Muhamed sveti.  
Kmeti pako, ko i drugi sužnji,  
Gospodarim svojim jesu dužni  
I dan i noć brez pristanka dvorit,  
A protiva ništa ne govorit.  
Crko, dakle, osto, moraš slušati,  
Ako nećeš tatarčenju kušati.*<sup>14</sup>

Iz ovih i mnogih drugih stihova vidljiv je podređeni položaj kršćana u odnosu na muslimane, a upravo u tome položaju, u neravnopravnosti i potlačenosti Bosankinja vidi problem koji Bosnu vodi u nesreću. Izbaviti ju može, vjeruje ona, jedino zajedništvo s drugim ilirskim vilama, odnosno s ostalim ilirskim (to jest južnoslavenskim) zemljama.

Kako fra Martin Nedić pjeva *na narodnu*, odnosno, ovo je djelo spjevao u epskome desetercu, on se pri pisanju poslužio i ostalim elementima usmene epike, kao što je primjerice kletva. Nemoćna drugačije nadvladati nasilne Turke, vila im se prijeti kletvom:

<sup>13</sup> *Razgovor...*, str. 19.

<sup>14</sup> *Razgovor...*, str. 20. i 21.

*Kod Turčina nije naći pravde  
Ak' i rekne: ah, tako mi brade,  
Zemlje koju gazim, oli neba,  
Još s kojim se 'ranim slatkog 'ljeba,  
Vire, posta, ol istoga Boga,  
Muhameda, sveca velikoga,  
Nije, velim, kod njih naći pravde  
Jerbo sveder o nepravdi rade.  
Al' poslušaj, nečisti Turčine,  
Ne znam uprav kak'o nosiš ime,  
Što ja tužna vila tebi želim  
Rad nepravde tvoje, i još velim:  
Ti na skoro, slipče, 'ljeb prosio,  
Na ramenim glavu ne nosio,  
Đavli tebi pogulili bradu!  
Zašto nećeš da poznadeš pravdu? – <sup>15</sup>*

306

O zvjerstvima razjarenih Turaka, koji se ne obaziru na zajamčena prava redovnika, franjevacu, vila pjeva:

*Al' ne mogu srcu odoliti,  
Ne kazavši ovo neću biti:  
Da balije najgore progone  
Redovnike, oce pak duhovne,  
Koji take muke pritrpiše  
Da se i ne može mislit više:  
Jedni biše na ražnju pečeni,  
Drugi pako na peke sječeni;  
Njeki, bježeć silu, pogiboše,  
U vodi se oni potopiše;  
Jedne Turci na kolac nabíše,  
Druge pako na mihe zguliše,  
Jošter mnogi biše istobani,*

---

<sup>15</sup> Isto, str. 21. i 22.

*Po trbuhu mnogi išibani...<sup>16</sup>*

Brzom izmjenom fraza kojima svjedoči o patnjama redovnika Nedić postiže dinamiku u pjevu, a čitatelja ostavlja začuđena nad strahotama koje su ljudi morali pretrpjeti samo zato što su različite vjeroispovijedi u odnosu na tadašnje vlastodršce i njihove sluge, domaće poturčenjake.

Kako je razgovor vila Sriemkinje i Bosankinje zamišljen i ostvaren kao niz suprotstavljenih misli i oprečnih stavova, Bosankinja svojim replikama nastoji raspršiti Sriemkinjine iluzije. Na simboličnoj razini to su iluzije svih onih koji se nisu stvarno zadubili u istinsko stanje Bosne i ljudi koji u njoj žive, koji problemima Bosne prilaze površno, možda i dobronamjerno, kao što je pristupila i vila Sriemkinja, ali bez stvarnoga htijenja da se problem otkrije i da se dođe do pravednoga rješenja. Odgovarajući Sriemkinji na hvalu o velebnim bosanskim gradovima, Bosankinja progovara:

*Što l' spominjaš, sestro, ti gradove  
I njiove visoke zidove!  
Da ti vidiš, seko, sad Bobovac  
Gdi po njemu zvirke lovi lovac,  
Znam da bi se vrlo žalostila  
Ako ne bi ti to i ne tila,  
Ali da znaš, nijesu ni ostali  
Za Bobovcem mnogo zaostali.  
Što l' spominješ, vilo, Sarajevo,  
Slušaj što je, kazat ću ti, evo:  
Sarajevo gnizdo jest od kuge,  
Travnik kuge, još i svake tuge.  
Misliš Jajce da je sad onako  
U vrimena stara biše kako  
Kad u njemu kralji pribivaše,  
Protivnike od njeg' odbijaše.  
Nije, nije, posestrimo mila,  
Ah tako mi duše i mog tila!  
I Srebrnik ima samo ime,*

---

<sup>16</sup> Isto, str. 27.

*Al' lipotu staru nejma š njime,  
Pokraj njega srebro ne kopa se,  
Nego zvirka šumska travu pase,  
Nit se zlato sada kopa igdi,  
Samo gvozdje još se kopa gdigdi.  
Što li misliš da je sada Rama?  
Nije drugo, nego moja rana;  
Nit je isto drugo Banja Luka,  
Nego moja ter prigorka muka. —<sup>17</sup>*

### **Zaključak**

*Razgovor koga vile Ilirkinje imadoshe u pramalitje godine 1835. i koga priuzvishennoj, prisvitloj, krasnoj i plemenitoj gospodi, i svemu ostalomu prislavnomu i priglasnomu narodu ilirskom svakojake plemenite kriposti, osobito pako svoje starinstvo ljubechemu, za vikovičnju uspomenu krotkim i umiljatim sardcem Vila Bosanska prikāzā, a za koji je utvrđeno da ga je napisao fra Martin Nedić<sup>18</sup> završava pozdravnim stihovima vile Bosankinje:*

308

*Sada odi da se zagrlimo,  
Zagrlivši, da se poljubimo;  
Potezaj se zatim k sinju moru  
Primorkinje vile bilu dvoru,  
Posli pako nego dojdeš k mistu,  
Pozdravi mi Primorkinju istu  
I ostale posestrime mile,  
Sve po redu Ilirkinje vile,  
A najviše mladu Horvatkinju,  
Nek' m' ne gleda više u 'vom kinju!<sup>19</sup>*

---

<sup>17</sup> Isto, str. 29.

<sup>18</sup> U samome tekstu epske pjesme Nedić je ostavio dokaz da je djelo i nastalo upravo 1835. godine. On na 30. stranici bilježi:

*Evo jurve ima tri stotine  
Sedamdeset i dvi k tom godine  
Odkad slavnu Bosnu Turčin uze,  
Mene vilu natira na suze (...)*

Dakle, od 1463. godine, kada je okupirana Bosna, do 1835. godine, kada je djelo napisano i objavljeno, protekle su tristo sedamdeset i dvije godine.

<sup>19</sup> *Razgovor...*, str. 30.

Bosankinja vila na kraju spjeva ostaje žalosna, nepridružena posestrimama koje kolo vode, svjesna da ih je upozorila na svoju nesreću, očekujući njihovu pomoć, s tek malom iskrom nade da će se i ona jednoga dana naći slobodna i da će smoći snagu pridružiti se posestrimama u zajedničkome kolu Velike Ilirije, danas bismo možda, suvremenijim rječnikom rekli, u kolu europskih naroda.

Objavivši djelo *Razgovor koga vile Ilirkinje imadoše u pramalitje godine 1835.* fra Martin je Nedić na poetski način progovorio o aktualnim bosanskim problemima. Kada se danas, nakon 180 godina od objavljivanja, pročita ovo djelo, može se zaključiti da su se okolnosti života u Bosni i Hercegovini, istina, promijenile u odnosu na ono vrijeme o kojemu autor pjeva, ali da su neki problemi našega društva još uvijek ostali nerazriješeni. Da bi se oni riješili, potrebna je najprije dobra volja unutar Bosne i Hercegovine, u dušama njezinih naroda, a potom i u međunarodnoj zajednici koja bi pomogla da se konačno i u ovoj zemlji živi drugačije. Nedićeva epska pjesma ne završava izrazima nade u boljitak; njegova vila Bosankinja još plače nad sudbinom svoje zemlje:

*Ja ću kukat kano kukavica,  
A privraćat kano lastavica,  
Suze ronit kano udovica  
I nabrajat kano sirotica  
Dokle bude biti ovi kamen  
Na kom sidim, makar... uvik. Amen.*<sup>20</sup>

Tim riječima fra Martin Nedić završava djelo kojim je započeo ilirizam u Bosni. Njegova želja da bude blizak narodu vidljiva je u epskome desetercu kojim je djelo spjevao, u jeziku koji je narodni pa je, prema tome, narodu razumljiv. Ideje zajedništva, slobode i jedinstva njega su nosile kroz život te književno svjetlo upaljeno ovim djelom nije zgasnulo do njegove duboke starosti u kojoj je i dalje objavljivao djela u kojima se očitovao duh ilirskih ideja.

---

<sup>20</sup> *Razgovor...*, str. 31.

**Milorad Nikčević**, akademik Crnogorske akademije nauka i umjetnosti, rođen je 14. siječnja 1941. godine u Stubici / Pješivci, Republika Crna Gora. Osnovnu školu završio je u Bogetićima, a realnu gimnaziju u Nikšiću. Diplomirao je studij slavistike (jugoslavistiku i rusistiku) na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Magistrirao je u Novom Sadu, a doktorirao u Beogradu. Studijski se usavršavao na Državnom univerzitetu Lomonosov u Moskvi (1975.), na University of UCLA (Los Angeles, 1989), zagrebačkom Filozofskom fakultetu (1996.) te na University of Berkely (San Francisco, 2001). Više od jednoga desetljeća predavao je hrvatski i ruski jezik s književnošću kao srednjoškolski profesor u školskom centru Ruđera Boškovića u Osijeku. Radio je u Zajednici općina Slavonije i Baranje sa sjedištem u Osijeku, a potom u istom svojstvu kao republički savjetnik/inspektor za prosvjetu, znanost i kulturu u Ministarstvu prosvjete u Zagrebu (1980. – 1986). Od 1979. do 1986. predavao je kao sveučilišni predavač ruski jezik (dopunski rad) na Medicinskom fakultetu i Višoj medicinskoj školi Sveučilišta u Zagrebu (dislocirani studij u Osijeku). Utemeljitelj je crnogorskoga studija (1995.) Montenegrina (Crnogorska književnost, Povijest crnogorske kulture i civilizacije) i prvi je gostujući profesor toga studija na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1996.). U najnovije vrijeme, s blagoslovom poglavara Crnogorske autokefalne pravoslavne crkve i Punomoćjem njegova Preosvještenstva Arhiepiskopa cetinjskog i Mitropolita crnogorskoga Mihaila (Miraša Dedeića), prof. Nikčević imenovan je povjerenikom i opunomoćnikom u Republici Hrvatskoj. Kao takav on je inicijator, pokretač i realizator osnivanja Crnogorske pravoslavne crkve u Republici Hrvatskoj (2005.). Sudionik je književnih razgovora na HRT-u, na Drugom i Trećem programu Hrvatskoga radija te u nizu medija u zemlji i regiji. Dobitnikom je ističe zlatnoga Pečata grada Osijeka (2003.) za izuzetna ostvarenja u području znanosti.

## **SREĆKO VULOVIĆ PERAŠTANIN (1840–1900) – ZNAMENITI KULTURNI POSLENIK BOKE KOTORSKE\***

Ime don Srećka Vulovića održalo se u književnosti Boke Kotorske sve do današnjeg dana. Po rođenju je Srećko Vulović iz drevnog Perasta i u rodnom je mjestu završio osnovnoškolsko obrazovanje, a gimnaziju u Dubrovniku, te teološke nauke u Zadru. Zaređen je za katoličkog sveštenika 30. novembra 1863. godine u katedrali Sv. Trifuna u Kotoru. Potom je obavljao sveštenečku misiju (službu) po raznim mjestima Boke: u Risnu, Pokriveniku, Dobroti – Ljuti i bio čuvar svetišta Gospe od Škrpjele. U svojim srednjim godinama, kao iskusan, znatiželjan, poletan i obrazovan sveštenik, prelazi na dužnosti profesora i vjeroučitelja na C. K. Vele-gimnaziju u Kotoru. Tu je službu obnašao revnosno sve do 1898. godine kada je otišao u mirovinu. Nedugo iza toga umro je 10. studenog 1900. godine u Perastu gdje je i pokopan.

Srećko Vulović je po primarnom pozivu bio prije svega sveštenečki pregalac-duhovnik, pa potom naučni i kulturni radnik, pisac i stvaralac originalnih umjetničkih i naučnih djela. Naime, svoje je slobodno vrijeme koristio je za proučavanje istorije Perasta, Kotora, ali i cijele Boke Kotorske. Njegova stvaralačka biografija prepuna je povijesnih, kulturoloških i književnih sadržaja i naučnih radnji. Poznat je i po tome što je u vrijeme prevlasti talijanskog jezika u Boki, poput svog savremenika Antuna Kojovića i Stefana Mitrova Ljubiše, i u govornom i u službenom obliku upotrebljavao materinski (hrvatski) jezik. Iz njegove naučne radionice ostalo je veliko kulturološko, prosvjetiteljsko i istorijsko djelo.<sup>1</sup>

311

Od njegovih beletrističkih radova istaći ćemo *Gospu od Škrpjele, povijesnu crticu o čudotvornoj slici blažene Djevice od Škrpjela i njenom hramu na otočiću prema Perastu*.<sup>2</sup> Ona nije strogo gledamo narativna tvorevina, već više istorijski spis koji jezikom istorijskih fakata prati postanak otočića kraj Perasta – Gospe od Škrpjela, u samom plavetnilu bokokotorskog mora. I kao što je to naznačio u prvom poglavlju svoje crtice, autor je nastojao detaljno opisati nastanak tog čudesnog i mističnog otočića, istaći predaje koje su se u narodu od davnina ispredale i usmeno održa-

\* Iz monografije Milorada Nikčevića Književno-kulturne veze na rubovima Mediterana – *Crnogorske i hrvatske književnokulturne interferencije* koja se uskoro očekuje iz tiska

<sup>1</sup> Urednik *Pustinjaka* don Srećka Vuletića (Perast, 1997), Srećko Majić donio je cjelovitu bio/bibliografiju radova Srećka Vulevića.

<sup>2</sup> Zadar, 1887.



vale dugo vremena. Na kraju autor ističe vrijednost i značaj sazidane bogomolje koja je na otočiću podignuta, a koju je kasnije živopisao poznati barokni slikar Tripo Kokolja. Daljnje stranice su posvećena njegovom umjetničkom živopisanju crkvice. Bez pretenzija da detaljnije ulazimo u analizu pojedinih detalja njegovih piktoralnih djela, ističemo da je autor ocrtao i istakao što ta bogomolja znači za Peraštane i Bokelje uopšte, za narod toga kraja, da bi na kraju kultivisao štovanje i bogoljubnost prema Gospi od Škrpjela, napose od pomoraca, ostalih Bokelja i naravno od stranaca, pa i od samih Turaka. U cijelom štitu tog religioznog-povijesnog spisa provijava duh prema svetištima Boke, a posebno je lijepo i impresivno opisan uvodni pejzaž Bokeškog zaliva kojega je svemogućí stvaralac *izlio na pune ruke obilja prirodnih ljepota*.

Svega tri godine kasnije (1890) objavio je don Srećko Vulović beletrističko djelo *Pustinjak* koje u podnaslovu ima dodatak *Povijesne crtice iz Bokeljskog života svršetkom prošloga (18. st.) i početkom našega vijeka*.<sup>3</sup> Iako je sâm pisac anotativno odredio da je građu tog djela *prikupio ... i po peraškom narječju objavio*, to je Vulovićevo štivo u novije vrijeme don Branko Zbutega okarakterisao, zajedno sa njegovom *Grilovicom*, pripovijednom prozom. On za nju eksplicite kaže:

312

*Novela 'Pustinjak', kao i 'Grilovica', tek su skromni literarni projekti da se velika bokeljska drama, koliko toliko, literarno osvjedoči. U ovom kontekstu 'Pustinjak' nam je posebno zanimljiv, jer mu je sama priča tek opravdanje, ili povod, za konstituiranje jednog iscrpnog svjedočanstva o lingvističkim, etnografskim, i povijesnim situacijama prve polovine 19. st. Koliko je u tom uspio najbolje svjedoči činjenica da su novele i njen autor skoro posve zaboravljeni, ali je fra Frane postao i ostao dio žive predaje u Boki, tako da se priča o njemu pretvorila u legendu već početkom ovog stoljeća, a lokalno stanovništvo do danas ne sumnja u njenu autetičnost.*<sup>4</sup>

*Pustinjak* je kompoziciono strukturiran od svega nekoliko pripovijesti: *Fra Frane, Minarska kuća, Mladost plahost, Pad Serenisime, Nesreća za nesrećom, Bog ne plače u subotu, Pokolj urota, juriš* i *Dva sudca pod istom pločom*. Priče su kratke objektivne narativne strukture, sa sadržajem odijeljenim i bez povezne unutrašnje kohezije. Likovi su crtani vanjskom i unutrašnjom, psihološkom karakterizacijom s ciljem da ostave lijep narativan i psihološki utisak na čitatelja. A u njima dominiraju brojni narativni dijalozi, didaktizam i pouka, tako da se likovi nadopunjuju i pričaju svoje osobene i rasplinite note života. Tako lik srednjovječne žene (strine) priča priču o

<sup>3</sup> Zadar, 1890.

<sup>4</sup> don srećko Vulović, *Pustinjak*, 1997, 6.

čuvenom franjevcu fra Frani koji je živio *do smrti u porušenom manastiru sv. Gjur-gja, dje je čuvô naše mile pokojnike, gorio im kandjelju obdan i ob noć, zvonio jutrom i večerom Zdravu Mariju i uru noći (...)*. Za te priče don Branko Zbutega kaže da su napisane u nesumljivom duhu Vodopićevih djela. Novele se u *Pustinjaku bitno ne izdvajaju literarnom novinom, ali Boka bolje nema. Pomijesavaju nekoliko historijskih izvora i ličnosti, Vulović gradi lik svoga Pustinjaka ex nuovo, ali ne ex nihilo. Otuda i legenda, i bez sumnje je da je poduhvat izdavača u tom smislu danas posebno značajan, jer vraća znatiželjnima mogućnost da omiljenu legendu Boke pronađu u njenom literarnom predlošku, ali da i suvremenim povjesničarima hrvatske književnosti iznova dariva zaboravljenog Vulovića, kao pisca od značenja za njen devetnaestostoljetni korpus.*<sup>5</sup> Tu je pripovijetku Radoslav Rotković u svom pregledu samo uzgredno spomenuo, napominjući da je Vulović u njoj obradio poznatu legendu o Napoleonovom mobilisanom vojniku Sloviću (...) *koji je kao artiljerac načinio kobnu pogrešku i umjesto tvrđave pogodio prozor svoje drage. Narativnim tkanjem u toj legendi spojene su dvije ličnosti koje su ostale da žive u predaju peraškog puka. Zbog svega toga i u opisima te priče ima lijepih stranica peraške atmosfere.*<sup>6</sup>

Iako je *historijska pripovijest iz XVI. vijeka Grilovica*, kako je klasificira sam autor, autorstvom potpisana Bogomilom Hrvatovskim zna se zasigurno da se iza toga pseudonima krije don Srećko Vulović.<sup>7</sup> To je njegovo djelo nevelikog opsega, sazdana u XVII glava i predstavlja zgusnuto folklorno-istorijsko narativno štivo. Ustruktuirano je bez čvste fabule i kontinuiranog sadržaja. Cijela se fabula i brojnost likova ostvaruje na asocijativnom toku izlaganja određenih sadržaja. Svi su i istorijski i folklorni događaji vezani za za primorski gradić Boke Kotorske – Perast, ali ne za one prizore, likove i sadržaje koje autor pamti iz svoje savremenosti, već se autor naracijom vraća u raniju prošlost XVII vijeka. Naprosto iz svega toga izranja istorijska patina i svjedočanstvo pozadine peraškog društva; osvjetljavaju se istorijske i neistorijske ličnosti, poput hajduka Baja Pivljanina i brojnih drugih njegovih pomorskih hajduka koji su se istakli u čestim okršajima sa turskim nasrtajima. U tim peraškim slojevima društva izranjaju ponajčešće građanske porodice iz kojih se ponekad i u pojedinim glavama povjesnice ocrtavaju intimna doživljavanja, iskrene ljubavi kako prema mladićima i devojkama, tako i prema zavičajno-rodoljubnom podneblju. Daleko jače se u brojnim opisima ističe apoteoza rodoljublja, uzvišenih ideala sa željom da se očuva vjekovna sloboda i blagodarnosti Perasta, njihova znamenita kultura, bogastvo koje je sticano vjekovima na moru i na kopnu i pod vjekovnom

<sup>5</sup> Isto, 7.

<sup>6</sup> *Pregled književnog rada Crne Gore*, 640.

<sup>7</sup> Naklada akademijske knjižare Lava Hartmana, Zagreb, 1884.

upravom venecijanizma. Svojom ljepotom i bujnom ljubavlju emocija naročito je apostrofirano nekoliko likova, ali se svojom toplinom i opisima izdvaja lik lijepe Peraštanke Jele i njezinog odabranika Grila koji su tako duhovno sljubljeni dobili i jedinstveni naziv koji je autor istakao naslovom pripovijesti – *Grilovica*. Svakako najimpresivnije stranice *Grilovice*, i u snažnim minucioznim opisima raskoši i peraške tradicije, dati su na onim stranicama gdje je autor detaljno opisivao perašku svadbu. Bez pretenzija da u svim pojedinostima interpretiramo takve izuzetne i prelijepo folklorne motive, navodimo samo jedan manji insert kako ga je Vulović opisao:

*Kum uzme zlatnu čašu vina, pokritu kriškom pogače, na kojoj devet zlatnih dukata i uz to zlatan prsten; pa joj zaželi, da bude obilovala u svačemu, da rodi junake, da živi sretno i veselo za mnogo ljeta a da usreći svoga muža valjanošću i ljubavlju. Zatim popije malo u njezino zdravlje, pa joj ponudi u jednoj ruci kruh i zlato, a u drugoj čašu.*

*Jela okusi malo vina, a darove spremi u ubrusac. Odgovorit po običaju nije mogla od silnih uzrujanosti – Pošto primi tako od sviju darove, zamijeni ih redom – Pjevači zapjevaju: Uz trpezu / Niz trpezu / Sivi sikole! / Cvijet pade / Na trpezu, / A s trpeze / Na svatove. / Svi svatovi / Pomaga vi Bog (...).*

314

Impresivne slike svatovskih prizora i detaljnih peraških obreda dostojne su stranice antičke književnosti. Don Srećko Vulović kao vješt narator, čovjek s evokacijom naučnika i usmenog disputa često je u svom narativnom tkivu *Grilovice* inkorporirao lijepe primorske opise, ali je daleko više utkivao lirske pjesmice usmene peraške književnosti koje su upotpunjavale atmosferu zbivanja i događanja toga kraja. Međutim, on nije lišio svoj narativni opis ni određenih metodoloških postupaka naučne literature, pa se tako često služi podnožnim bilješkama (fusnotama) u kojima detaljnije obrazlaže i upućuje na neke književne, kulturološke ili istorijske pojave. Sve u svemu, Vulović se pokazao kao vješt narator, dobar stilista i majstor jezika, a posebno kao sveštenik i čovjek od naučne evokacije o čermu ćemo nešto više zboriti i na stranicama književne kritike u istoriji crnogorske književnosti.

Gostujući  
blok:

*Stihovnica*  
*Siska*

## **Siniša Matasović: Stihovnica Siska**

Stihovnica Siska poetska je tribina Ogranka Matice hrvatske Sisak pokrenuta potkraj 2010. godine na inicijativu tadašnje predsjednice ogranka gđe. Đurđice Vuković, ujedno i prve voditeljice tribine. Osnovni razlog pokretanja ovog hvale vrijednoga projekta bio je šira popularizacija poezije i pružanje prilike zainteresiranim sisačkim pjesnicima, s posebnim naglaskom na mlade, da publici *iz prve ruke* predstave svoje stihove. Svatko tko je želio govoriti svoju autorsku poeziju mogao je to učiniti bez prethodne najave organizatorima. Takva je praksa zadržana do danas, a nastaviti će se i u budućće. Okupljanja su se isprva održavala u vremenskim intervalima od nekoliko puta godišnje. Nakon uvodnog razdoblja uhodavanja i uspješno postavljenih temelja za daljnje funkcioniranje projekta, gđa. Vuković je voditeljsku palicu prepustila tada već istaknutoj sisačkoj pjesnikinji Nataši Nježić (danas Nježić Bublic). Nataša je tribinu uz povremene prekide vodila do početka 2014. godine, kada se u proširenoj ulozi moderatora i voditelja pojavljuje Siniša Matasović. Stihovnica Siska od tada se kontinuirano održava jednom mjesečno subotama navečer uz predviđenu ljetnu stanku u srpnju i kolovozu.

316

Matasović je okupljanja sadržajno obogatio pozivanjem kako etabliranih, tako i mladih, perspektivnih pjesnika iz ostalih krajeva Hrvatske, a u rjeđim slučajevima i iz inozemstva. Međutim, to je samo u određenoj mjeri utjecalo na promjenu koncepta tribine. U prvom dijelu večeri, glavni gost prezentira publici i ostalim prisutnim pjesnicima izbor iz svoje poezije, a oni mu u drugom dijelu večeri uzvraćaju svojim stihovima. Takav način vođenja tribine djelomično počiva i na iskustvu koje je Matasović u prethodnim godinama upijao posjećujući kultne poetske tribine zagrebačkog *Jutra poezije* i poznanstvu s tadašnjim voditeljem *Jutra* Robertom Roklicerom. Stihovnica Siska postupno je stekla prepoznatljivost i renome na široj poetskoj/književnoj karti Hrvatske. Sukladno tome, rastao je i broj sisačkih autora koji su se odlučili okušati u ovom vidu stvaralaštva. Njihova je poezija s vremenom postajala sve kvalitetnija, pa su tako neki od njih do danas objavili vlastite zbirke poezije ili su im iste trenutno u pripremi za tisak. Izbor iz njihove poezije donosimo u nastavku prikaza.

**Ana-Marija Borić**, redovita sudionica Stihovnice, rođena je u Sisku 24. srpnja 1970. godine, gdje i danas živi. U braku je, majka dviju odraslih kćeri, Margarete i Karle. Uz svakodnevni posao u Općinskom sudu u Sisku, veliki dio slobodnoga vremena posvećuje čitanju poezije i proze. Pisanjem se, uz prekide, bavi od srednjoškolskih dana, intenzivnije zadnje tri godine.

## Točka

Rođena  
u najvišoj točki ljeta,  
uvijek sam se pomalo bojala visine  
i pitala što se događa u prazninama  
koje spajaju vrhove  
i dna

Zlato me zaobišlo,  
sunce sam dobila kao jedini dar,  
nitko nije pitao  
mogu li ga staviti  
u svoje male ruke

Rođena sam  
dok su svi odmarali od života  
i dan danas ne znam  
jesam li plakala  
pretiho

## Porivi

Grupiramo se  
Odvajamo  
Pripajamo  
po interesnim skupinama  
mjerkamo se kritičkim očima  
kako nam ne bi promakla  
nova prilika  
za ulov  
za ugriz  
ili uhljeb

Možda  
trebamo samo  
dobar komad  
mesa  
ili ribe  
Ipak ćemo prešutjeti  
tko je koga izdao

Ono što ti je danas otkriveno kao najveća tajna  
već sutra će se okomiti na tebe  
ako se ne pripojiš  
odvojiš  
grupiraš  
u prijateljsku,  
višim interesom sklopljenu skupinu  
i izboriš za bolju poziciju

Onda ćemo reći da smo sve radili pošteno

A gdje je ljubav?  
Možda prestravljena  
negdje čučī



i plače

Uzalud

Napredno primitivni porivi

bitno su važniji za

vrli

novi

svijet

## Prazan hod

Prazan hod  
uvijek daje šansu za kamuflažu.  
Kretali smo se polako  
kao životinje koje su upravo  
pojele svoj plijen,  
kao ljudi  
s previše slobodnog vremena.  
Ugasili smo svjetla  
da bi bili neprimjetni.  
Izloženost traži snagu  
i spremnost.  
Smanjili smo otkucaje srca  
misleći da si produžujemo život.  
Uzeli smo si pravo  
gubiti vrijeme u praznom hodu  
znajući  
da nas je baš taj hod kao od šale  
pregazio

## Privid

Sve smo mlađi,  
vjeruj mi.  
Strugotine koje vidiš na licu  
samo su prijelazi iz starog doba  
u novo  
Rane koje vidaš na tijelu  
samo su tragovi  
nečeg osobitog

Ako me odlučiš potražiti  
iza sjena koje su se nadvile nad prozore,  
iza gradova koje nismo mogli pronaći,  
sve će iluzije postati jasne  
kada vidiš da ne starimo  
od grmljavine i elektriciteta

322

Starimo od zlobe i jada  
dobivenih u naslijeđe,  
kao prokletstvo s posvetom  
dok su drugi spokojno hodali  
po usahlom blatu

Sve smo mlađi  
vjeruj mi,  
samo su oči  
navikle na neviđenje,  
a ruke na samoću

## Tlocrt

Kad nije imala za što drugo,  
uhvatila bi se za zrak,  
držala ga neobično čvrsto  
kao da je zadnji  
i čekala  
da se oblaci namjeste u pravilniju formu

Kad su joj rekli  
da se tu više nema što učiniti  
pristala je staviti glavu u vlastitu giljotinu

...

Bila je neobično mirna,  
toliko ih je već preživjela  
a i nije se tu imalo što izgubiti

Svi tlocrti života ionako su bili nacrtani  
dok nitko nije gledao

**Sanja Domenuš** rođena je 1966. godine u Sisku. Diplomirala je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu predškolski odgoj. Zaposlena je kao odgojiteljica u Dječjem vrtiću Sisak Stari. Poeziju, haiku poeziju i kratku prozu piše tek od 2017. godine potaknuta dolascima na Stihovnicu Siska. Pjesme i priče su joj u rekordnom roku prepoznate, pohvaljivane i nagrađivane te uvrštene u zbornike autora. U 2019. godini osvojila je prvo mjesto na međunarodnom haiku natječaju u Bugarskoj u konkurenciji više stotina autora. Do kraja 2019. godine iz tiska joj izlazi premijerna zbirka poezije *Djevojčica koja je jela kamenje* u nakladi Sisačke udruge za promicanje alternativne i urbane kulture.

## Tko se sjeća?

Tko se još sjeća čovjeka  
Koji je radio na visokim  
Pećima u željezari?  
Njegovih umornih koraka,  
Hodanja satima na posao  
I isto toliko s posla  
Sa štrucom kruha  
Pod rukom da prehrani svoju obitelj  
Tko ga se sjeća?  
Došao je sa sela  
Na zaprežnim kolima  
Pun vjere u bolju budućnost  
Fotografirali ga za novine  
Osvanuo je na naslovnici na kojoj se  
Debeli političar s njim rukuje  
pazeći da ne zaprlja svoje novo odijelo  
Jer Radničke ruke su prljave  
Jer Radničke ruke su previše poštene  
Tko ga se još sjeća?  
Kad ga je peć ugrizla za pluća  
Kašljao je dugo,  
Najprije je iskašljavao crno,  
na kraju crveno  
Godinama je dolazio  
Na posao, bez dana bolovanja,  
Ugasio se kad i dimnjaci  
U tvornici duhova  
U gradu duhova  
Još luta noću  
Tvorničkim halama  
Ubacuje u zagašene peći  
Svoje nade, strahove, sjećanja,  
sebe

Zauzvrat ne dobiva ništa  
Samo prah i zaboravljeni pepeo  
Tko ga se sjeća?

## Dok je padala

Dok je padala  
svijet je vidjela naopako.  
Sjetila se tisuću stvari  
koje je trebala promijeniti.  
Sjetila se Boga, svoje bake,  
muškarca koji joj se svidio  
a nije ga stigla poljubiti.  
Dok je padala  
vrijeme je prolazilo sporo.  
Brojila je katove na zgradi,  
trudila se da ne zaspi.  
Osjetila se laganom  
Poput pera  
Raširila je ruke  
Postala ptica  
Dok je padala  
mahnula je ženi na 5. katu.  
Ona ju je gledala širom otvorenih očiju.  
Imala je tako lijepe oči.  
Dok je padala  
bijelo rublje se njihalo  
pričvršćeno kvačicama  
ono nije moglo samo tako pasti.  
Dok je padala  
gore među rubljem  
plakala je njena duša.  
Dolje na ulici, sakupljali se prolaznici.



## Djevojčica koja je jela kamenje

Djevojčica je imala crne zube,  
nazubljene i potrgane  
Svakodnevno je gutala kamenje s ceste  
cuclala ga, žvakala, jela ostatke koje je odlomila  
Liječnik je rekao njenim roditeljima  
da joj nešto fali u organizmu  
pa to nadomješta kamenjem  
i da mogu biti sretni što ne jede zidove  
Oni su znali samo stajati pokraj nje  
i zabezegnuto promatrati  
to silno kamenje koje je strugala zubima  
glasno ga srčuci i gutajući s uživanjem  
Zamišljali su kako bi bilo da jede zidove  
a u njenim ustima nestaju kuće zajedno  
sa crjepovima koji joj zapinju među pocrnjelim zubima  
dok se ona zadovoljno oblizuje

## Mravi

Pojavili su se niotkuda i  
Malo po malo zaposjeli cijelu kuću  
U početku gotovo neprimjetni  
A kasnije hrabriji i brojniji  
Prvo je nestajala hrana  
A onda i sve drugo  
S oprezom je skrivala  
Stvari po kući  
Kuća je postajala sve praznija  
Stvari sve bolje sakrivene  
Ni ona ih nije mogla pronaći  
Tako vješto spremljene  
Poslije ih je i zaboravila  
Nisu joj više trebale  
Često bi mrave podizala u zrak  
Stisnula ih negdje između članaka  
I gledala prijeteći u oči  
Pokušala im je utjerati strah u kosti  
I pronaći onog koji je sve ovo smislio  
Nakon toga ih je puštala jer nije bila nasilna  
Svi su je prijatelji znali kao osobu  
Koja mrava ne bi zgazila  
Nije mogla zbog ovoga upropastiti imidž  
Negdje je pročitala da ne vole sol pa ju je  
Sipala po cijeloj kući, osobito oko kreveta  
Ali oni su pronalazili put i smjelo marširali  
Noseći njene grudnjake, spavačice i rajngle na leđima  
Ne ostavljajući joj previše toga  
Dok je spavala sanjala je da mravi ulaze u nju  
I pretvaraju joj tijelo u mravinjak  
Slažu njene stvari po labirintima  
Stvarajući presliku njene kuće  
Nakon takvog sna

Budila se unezvijerena, prekrivena solju  
Osjećajući kako joj se na grudima njihove  
Vojske postrojavaju  
Spreme da je odvuku na leđima u mrak

## Redoslijed umiranja

Majka je došla uzrujana  
Sa sprovoda svoje prijateljice  
Krasan sprovod, šteta što nisi bila  
Došlo je puno ljudi, svećenik  
Je lijepo govorio o pokojnici  
Iako je nikad nije upoznao  
Ali njena majka  
Da si samo vidjela tu staricu  
Nije mogla hodati  
Naprosto su je nosila  
Njena dva nećaka  
Do kćerkine rake  
Nije to lijepo kad dijete  
Umre prije roditelja  
Trebao bi se poštovati raspored umiranja  
Najprije roditelji, pa onda djeca  
Bog bi o tome trebao voditi računa  
Ipak je on glavni za te stvari  
Useknula je nos u maramicu  
Pomirljivo se prisjetivši  
Da se mi nismo odrekli redoslijeda  
Da sam ja njeno dijete, još uvijek  
Živa i relativno zdrava  
Valjda me Bog neće razočarati  
Govorila je dok je skidala  
Crni kaput i stavljala ga  
Na vješalicu.

**Ines Kosturin** rođena je 10. rujna 1990. godine u Zagrebu. Porijeklom je iz Petrinje, kamo se vraća 1996. godine te pohađa osnovnu i srednju školu (smjer opća gimnazija). Nakon toga u istom gradu upisuje Učiteljski fakultet, gdje je i diplomirala 2015. godine te stekla zvanje magistre primarnog obrazovanja. Pisanjem se bavi od mladosti, a 2014. godine izdaje svoju prvu samostalnu zbirku poezije, *Papirno more*. Trenutno je u obradi materijal za drugu, još neimenovanu, zbirku. Pjesme objavljuje kako u domaćim, tako i u internacionalnim (regionalno i šire) zbornicima i časopisima. Poeziju uglavnom piše na hrvatskom i engleskom jeziku, a ponekad (zavisno o trenutku) i na španjolskom. Redovita je sudionica Stihovnice Siska.

## LJETO

Svaki dan traje kao sedam jeseni,  
Utapa se u kožu.  
Novi madeži se rađaju iz zvijezda i melase,  
Gradeći mlada sazviježđa po leđima.  
Svatko od nas je preko ljeta malo sličniji  
Atlasu  
I malo manje sličan sebi.  
Zemlja miriši na raj,  
Skoro da bih se u nju zamotala.

## PREDJESENSKA PREMETANJA

U zakutcima  
između fotelje i kamina  
ispod ramena  
iza vrata  
Skrivaju se ostaci ljeta  
Nekoliko kapi sasušenog mora  
kao za herbarij  
(da se mogu sjećanja prešati nikad ne bi ispala ovako uredno)  
miris zrelih paprika i crvenilo  
usta obojanih trešnjama  
    rajčicom  
    feferonima  
        bogatstvo  
Svežanj sumraka suši se pod gredama  
još koji dan pa ćemo ih drobiti u večernji čaj  
i iščekivati iduće ljeto  
S nestrpljenjem  
Riječi koje nismo dospjeli potrošiti  
spremaju se u posebne kutije kraj ljetne odjeće  
Možda sljedeće godine budu pristajale  
Ostaje uvijek nada da ćemo dovoljno splasnuti

## **RANA JESEN**

Još se osmijesi sunca nisu povukli,  
Na obrazima su mali točkasti stražari ljeta,  
Paze da što duže vlada jugo  
I topla zemlja pod prstima.  
Među obezglavljenim kukuruzima  
Beskorisno stoji strašilo.  
Djeca ga doživljavaju kao pijanog ujaka.



## **DRUGA JESEN**

Nema kestena ni gljiva,

Drvarna je prazna.

Druga jesen voli krasti po džepovima i podrumima, suptilno i temeljito.

Ljudi tvrdoglavo lijepo osmijehe na lica

I tanke majice na tijela

I lažu.

Iza ušiju raste plijesan.

## ZIMA

Težina koraka u snijegu guši  
Izlaske i ispade.  
Ujutro dugo palim auto  
Pa putujem jednom dnevno.  
Više se cijene pothvati kod kojih nema  
Prava na grešku.  
Sa šesirod na glavi zimi se maskiram u mrava,  
Stapajući se tako sa svim drugim ljudima  
Koji redom izgledaju kao mravi  
I iz oblaka smo svi potpuno isti  
I potpuno mali  
I potpuno tišina.

**Salih Kulović**, redoviti sudionik Stihovnice, rođen je 1955. godine u Sisku, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Tijekom života radio je raznovrsne poslove: bio je prijevoznik, prodavač, a svojedobno i prvi privatni trgovac u Sisku. Otac je dviju kćeri i djed voljene unučice Eve Lole. Dragovoljac je Domovinskoga rata i ratni vojni invalid u mirovini. Isprva je zbog PTSP-a, oslobođen bilo kakvih pretenzija, počeo pisati *crnu poeziju* kao oblik psihoterapije, i ne sluteći da će to jednog dana prerasti u što god ozbiljnije. Sredinom 2017. godine imenovan je predsjednikom književne sekcije Sisačke udruge za promicanje alternativne i urbane kulture i voditeljem pjesničke tribine *Zalogaj poezije*. Krajem 2018. godine tiskana mu je premijerna zbirka poezije *Mrve mog života* u nakladi iste udruge. Pjesme i priče objavljuvane su mu u raznim zbornicima autora u Hrvatskoj i zemljama okruženja.

## Pjesme bez snova

Kada me je rat ispljunuo u žabokrečinu stvarnosti  
osjećao sam se kao neželjeni  
abortirani fetus  
Nisam se ubio  
Kada sam poprilično dugo levitirao na rubu ludila  
s neviđenim strahom u kostima  
Nisam se obraćao molitvama  
Bogu  
Tražio sam mir u rijetkim snovima  
Kada nisam mogao spavati  
počeo bih pisati  
Pisao bih noćima  
Pisao sam pjesme obojane tamom  
crnilo  
iz moje glave  
iz moga tijela  
iz moga srca  
iz moje duše  
prenosio bih na bijeli papir  
Čistio sam crnilo pjesmama.  
Kada ne bih mogao zaspati  
pisao sam i čitao  
pisao sam i čitao  
pisao sam  
i čitao napisano  
Kada nisam mogao spavati  
pisao sam pjesme

## Snajpersko gnijezdo

jesam li bio u ratu  
jesam,  
bio sam u ratu  
zar se to ne vidi na meni  
zar se to ne osjeća iz mene  
jesam li osjećao strah  
osjećao sam strah  
jako  
strah još uvijek spava u meni  
nikoga nisam  
zarobio  
nikoga nisam  
ranio  
niti sam ikoga ubio  
strahovao sam od  
340 smrti  
strahovao sam od  
ranjavanja  
strahovao sam od zarobljavanja  
jer ja nisam bio junak iz ratnih filmova  
želio sam samo kući svojim kćerima!  
u trenutku  
zafijukali su meci  
instinktivno  
bacio sam se na travu  
zgrčen  
drhtao sam poput uplašene zvijeri  
meci su se zabijali u zemlju ispred moga nosa  
nisam ga vidio  
nisam niti čuo pucnje  
mantrao sam molitvu,  
ali ne Bogu  
mislim da sam prizivao majku

ležao sam i čekao  
čekao sam da mu prekipi  
da prestane pucati  
prikupljao sam snagu  
za trk ka spasenju  
ne znam je li doprla molitva  
do moje majke  
ne znam je li mi ona poslala novu snagu  
on je pucao  
i pucao  
nije me pogodio  
nije me zarobio  
nije me ranio  
nije me niti ubio  
pojurio sam bez straha u pravcu šume  
pronašao spas  
pronašao izgubljene suborce  
čini mi se da čuh glas moje majke  
nakon tog nemilog događaja  
i neprospavane noći  
više ništa nije bilo isto  
više nikada neće biti isto

## Dunje i strah

miris baruta,  
gromoglasne eksplozije,  
zvižduci ubojitih metaka,  
topot kopita unezvijerenih konja,  
krici,  
krv,  
strah  
ukočeno tijelo  
zaklon od smrti u kukuruzištu  
nijema usta  
nemirne oči  
misli bez smisla  
u pogledu slika moje djece  
suze majke  
tuga prijatelja  
u nutrini  
neizgovorena molitva  
strah, strah, strah  
kum Pipo leži pokraj mene  
u pogledu isti strah  
iste slutnje  
žal što je stigao kraj  
kraj u nepoznatom selu uz Unu  
daleko od naše ulice  
od naše Kupe  
našeg korza  
“Pipo, ja ne želim umrijeti. Čekaju me Nastja i Ada.  
Ubrao sam im dunje. Moram ih donijeti kući.”

“Kumić! Ne jebi. Kakvo umiranje? Kakva smrt?  
Ja ne smijem bez tebe kumovima na oči.”

“Strah me je, Pipo, strah.”

“Eto, neka, mene nije. Past će noć. Tad ćemo doma.”

Miško sluša.  
Leži nedaleko, prevrnut na leđa.  
Šljem stavio pod glavu. Puši.  
“E, moji bojovnici, kukavne vam majke.  
Pa nismo na roštilj krenuli. Rat je momci. Rat.  
Vratit će vas vaš Miško u kompletu vašim mamama.”  
Odjednom smijeh.  
Zapalili smo i nas dvojica čekajući mrak.  
U zoru,  
kroz gustu maglu u potpunoj tišini  
slušali smo žubor Une dok smo koračali  
nas 54 kroz rosnu travu prema sigurnosti.  
Dunje su cijelu zimu mirisale  
u dječjoj sobi mojih djevojčica.  
Tata im se vratio živ,  
ali to nikada više nije bio isti tata.



## Sve nestaje

dani su ugasili svoja buđenja  
svjetlost je ugasla u tminama nestanka  
opustjele ulice nevidljivih gradova  
svjedoče  
pomrčinu zdravog razuma  
ljudi uplašениh pogleda  
mirišu na umiranje  
uništeni vladavinom povlaštenih umova  
kreatura bez duša  
prepunih džepova  
noću  
krici i urlici  
lede krv u žilama običnog čovjeka  
nebo nad glavama plamti  
zapaljeno vatrama  
344 proždrljivih zmajeva  
nestaje Narod  
umire Zemlja  
mukom obojena  
krvlju natopljena  
KRVNICI  
vlastita naroda  
rade prekovremeno

## Susret

noćas smo se susreli,  
Samoća i ja  
ona je šutjela  
šutio sam i ja  
znojio sam se u hladnoći trajanja,  
ona me je sažaljivo promatrala  
gledala me izravno u raširene zjenice  
iz kojih sam isijavao strah  
bilo je mračno kao u grobu  
čuo sam samo ritmično otkucavanje zidne ure  
i preplašeno treperenje vlastitog srca  
prekrila me je preko ogoljelog drhtavog tijela  
udisao sam ustajali zrak polako i nečujno  
nisam želio da me i ona napusti  
u praskozorje je otišla tiho kao što je i došla  
sve češće drugujemo  
Samoća i ja



## Književna riječ, treći put!

Pred nama je još jedan zbornik slavonsko-baranjsko-srijemskoga ogranka Društva hrvatskih književnika nepretenciozno naslovljen *Književna riječ* čime je potvrđena, sada možemo i tako reći, tradicija začeta 2015. godine kada je objavljen prvi zbornik dane prirode spomenutoga ogranka, barem u novije vrijeme. Zbornik čija je svrha, prije svega, ukazati na aktualnu produkciju autora slavonsko-baranjsko-srijemskoga prostora, neovisno o tomu jesu li zastupljenici članovima Društva ili ne te tako potvrditi bogatstvo književne, ali i književnoteorijske proizvodnje čega, iskustva potvrđuju, na danomu prostoru nikada nije manjkalo. I dok je pothvat iz 2015. godine konceptijski, a zbog svojega pionirskog predznaka, bio nedovoljne jasnoće, već je dvije godine poslije učinjen značajan organizacijski iskorak što je rezultiralo osobito vrijednim izdanjem, ujedno i obvezom da na tomu ne stanemo te da idućem projektu pridemo još ambicioznije. 2017., drugim, dakle, zbornikom, započeli smo i praksu tzv. gostujućega bloka koja je ovim izdanjem potvrđena, a kako bi čitatelji zbornika bili upoznati s nastojanjima kolegica i kolega iz drugih dijelova zemlje (u budućnosti će i ta priča, nadam se, biti proširena). Konceptijski je, dakle, zbornik ustrojen u četiri bloka – uz spomenuti gostujući blok tu su cjeline poezije, zatim proze i drame te u konačnici esejistike i stručnih radova. Zastupljeno je ukupno četrdeset i troje autorica i autora.

347

Blok poezije otvara vinkovački pjesnik **Dražen Brandić** izborom iz svojega novog ukoričenja kojim je podvukao društveno-mrežno potvrđenu stvaralačku tranziciju iz rubnoga semantičkoga konkretizma u jasni neotradicionalizam povremene dosjetkovnosti. **Blaženka Brlošić**, prva u nizu Goranovki zastupljenih u zborniku, svojim prilogom potvrđuje punokrvnu svijest o jeziku, ali i znanu joj intermedijalnu osjetljivost prezentiranu nagrađenim prvijencem. Filmičnost njezina pjesništva sada poprima i ponešto neobaroknoga baršuna. Laureatkinja, pak, Pjesničkih susreta u Drenovcima, **Paula Čačić**, novim je komadima decentne pričljivosti iskazala interes za kategoriju tjelesnosti približivši se, makar nesvjesno, neprijeporno briljantnom stvaralaštvu Marijane Radmilović čijim je prvijencem otpočeo bibliotečni niz mladih autora nagrađenih na spomenutim Susretima. Požežanin **Denis Ćosić**, dobitnik spomenute nagrade na Pjesničkim susretima u Drenovcima te nagrade *Goran* za mlade pjesnike, nakon eksperimentalnije uvodne dionice čini zaokret k bitno narativnijem izričaju kvalitativno razvidne potentnosti. Konceptualizam **Tihomira Dunderovića** sasvim je sigurno dobro poznat svim, uvjetno rečeno, ozbiljnijim poznavateljima ovdašnje suvremene pjesničke proizvodnje. Njemu je nasuprot postojani neotradicionalist **Franjo Džakula** da bi niz bio nastavljen posljed-

njim iz plejade mladih autora nagrađenih u Drenovcima, **Andrejom Đerajem**, još jednim požeškim đakom koji utoliko potvrđuje kako se u tom gradu, slobodno je reći, događa poezija – nimalo slučajno, dakako, već kao potvrda iznimno kvalitetnoga rada u tamošnjoj gimnaziji, školi koja je očito i prije posljednjega reformskog zahvata bila za život. Nagrađivana **Josipa Gogić** čitatelje je počastila svojim stilski ogoljenim, minimalističkim proizvodima. Osječka je sveučilišna profesorica **Jasna Horvat**, pak, lucidnim intermedijalnim gestom odala počast kako rijeci Dravi tako i Juliju Kniferu. Vinkovačka Goranovka **Mateja Jurčević**, netom nakon otisnuća novoga pjesničkog rukopisa, i ovdje potvrđuje pomno njegovani literarni talent. **Vlasta Markasović**, autorica jakih dijalektalnih zapisa, ovdje ukazuje na svoju osobite pažnje vrijednu stvaralačku širinu, posebice na pjesmoproznom planu.

Požežanka **Viktorija Matešić**, autorica koja je s Anom Delimar te neimenovanom, kako stoji, Gošćom realizirala konceptualni rukopis nagrađen na Pjesničkim susretima u Drenovcima, u međuvremenu potvrđuje postupni zaokret prema ponešto narativnijem iskazu koji će, za nadati se, rezultirati kakvim cjelovitim rukopisom. U odnosu na Požežanku Viktoriju Požežanka **Anamarija Mutić**, pak, nastavlja tragom progresivne konceptualne osjetljivosti između redaka čitljive detabuizirajuće intencionalnosti. **Franjo Nagulov** potvrđuje društveni angažman u svom najnovijem stvaralaštvu. Vrbanjski Osječanin **Marinko Plazibat** razvidnom redukcijom mikrostilističkoga materijala ostvaruje kvalitativno bravurozne komade. **Rade Relković**, pak, autor je čiji građanski identitet nije poznat, a koji je uzburkao javnost samizdatskim pothvatom naslovljenim Šesto stoljeće hrvatske književnosti, zbirkom, naime, koja je povezivana s Ivankovcem, Nagulovom, pa i Matejom Jurčević, a kakvu, prema riječima Romea Mihaljevića, zaslužuje svaki grad. Sveučilišni profesor **Goran Rem** uspješno nastavlja svoju pjesmoproznu sagu napose sintaktičke prepoznatljivosti. Zastupljeno je i neotradicionalističko pismo stvaralački iznimno aktivnoga **Zvonimira Stjepanovića**. Blok poezije zatvaraju izdanica stvarnosne poezije **Maja Urban** te filozofična **Livija Reškovac**.

Prozno-dramski blok otvara uvijek sjajni **Josip Cveni**ć. Na tragu je magičnoga realizma i ovdje zastupljenim prilogom diskretni borgesovac **Mirko Ćurić**. Treći zbornik danoga nadnaslova donosi i fragment trećega u nizu rukopisa **Martina Grgurovca** o Trbušancima i ljudima koji su živjeli na prostoru današnjega vinkovačkog vikend-naselja. Autor barem dviju antologijskih zbirki pjesama, **Davor Ivankovac**, započeo je s iznimno ambicioznim romansijerskim projektom. **Ružica Martinović-Vlahović** i ovaj put stavlja na raspolaganje svoje patinasto pismo melankoličnih natruha te stilske uzornosti. **Nevenka Nedić**, književnica iz Bošnjaka koja djeluje i pod pseudonimom *Gloria La Marr*, svojom nam kratkom

pričom upućuje dragocjeni kozmopolitski tipkomah. Spomenuta pjesnička bardica **Marijana Radmilović** podjednako oduševljava i kratkom pričom. Literarizirane historiografske fragmente i ovaj nam put prilaže **Adam Rajzl**. Crtice sveučilišne profesorice **Helene Sablić Tomić** plijene zapanjujućom poetičnošću. Odnos čovjeka i psa promišljeno razmatra iznimna prozaistica Đurđica Stuhldreiter. Antologijski autor **Stjepan Tomaš** potvrđuje stvaralačku izvrsnost i na planu drame. **Ivan Zri- nušić**, pak, sada je već dobro poznatim kratkopričaškim imenom prepoznatljiva stila. Blok zatvara svojim takoreći krležijanskim iskazom vjerni čuvar hrvatskoga nacionalnog identiteta u Vojvodini **Tomislav Žigmanov**.

Blok eseja i stručnih radova, prikaza i pregleda otvara sveučilišni profesor **Robert Hajszan**, baštinik gradišćanskoga kulturološkog kruga, radom o mađarskim posuđenicama u hrvatskom jeziku. **Hrvoje Miletić** analizira književno stvaralaštvo te povijest školstva Đakova i okolice do današnjih dana. **Mato Nedić** nudi uvid u bosansku zbilju kroz prizmu djela znamenitoga *fra Martina Nedića*. Prilog cijennjenoga akademika **Milorada Nikčevića**, pak, tiče se kulturnoga djelovanja *don Srećka Vulovića* u kontekstu bokotorskoga kulturološkog kruga, ali i jakih poveznica crnogorske te hrvatske kulture. Gostujući blok naslovljen **Stihovnica Siska**, uz uvodnu napomenu kolege **Siniše Matasovića**, nudi mogućnost čitateljskoga upoznavanja s iznimno bogatom sisačkom književnom scenom, pjesničkom napose. Uz spomenutu je tribinu, valja naglasiti, aktivna i tribina *Zalogaj poezije*. Uz *Kvirinove susrete*, ali i natječaj *Tea Benčić Rimay* za najbolji neobjavljeni rukopis pjesama u prozi, dana agilnost neminovno rezultira pojavom iznimnih autorskih imena. Dovoljno je spomenuti autorice kao što su *Monika Herceg* i *Marija Dejanović*, ponajvažnije reprezentantice najnovijega naraštaja hrvatskog pjesništva. Stihovnicu zbornički zastupaju **Ana-Marija Brodić**, **Sanja Domenuš**, **Ines Kosturin** i **Salih Kulović**. Valja napomenuti nevjerojatan organizacijski učinak Siniše Matasovića koji je rezultirao, uz ostalo, i realizacijom antologije *Hrvatski pjesnički huligani* objavljene u Ukrajini. Jedan od reprezentanata iste, Žarko Jovanovski, u Ukrajini je pritom dosegao status, makar posve nespretno zvučalo, književne zvijezde. Sisački primjer, unutar njihovim unutarnjim nemirima koje ovdje nije komentirati, zoran je primjer kako prostorna izmještenost nije niti smije biti alibi za neorganiziranost te stihijsko kulturno djelovanje. Ono, naime, nalaže kontinuiranu borbu svih di-onika istoga.

Toga je bio svjestan i ove godine, nažalost, preminuli sveučilišni profesor u miru, **Stanislav Marijanović**, nezaobilazno ime ne samo književnih i književnoznanstvenih, već i šire kulturnih, pa i civilizacijski progresivnih nastojanja. Angažman je profesora Marijanovića malo koga ostavio ravnodušnim. I u ratnim i u mirnodop-

skim vremenima Profesor je svojom intelektualnom zavodljivošću te neprijepornom moralnom postojanošću bio svjetionikom kraja koji je, uslijed brojnih degradirajućih procesa, utonuo u kulturološku tamu iz koje se izvući možemo jedino slijedeći njegov primjer. Ovogodišnji zbornik nema poseban posvetnički blok iz jednostavnoga razloga – jasno je, naime, da bi isti bio posvećen ovom velikanu ne samo slavonsko-baranjsko-srijemske kulture. S obzirom, međutim, na širinu Profesorova djelovanja, slobodni smo zaključiti, takav bi blok nužno previdio brojne aspekte Marijanovićevih postignuća. Utoliko ova pogovorna opaska – kao iskazana potreba, nadasve, za simpozijem ili, pak, pokretanjem manifestacije koja bi nosila Profesorovo ime te koja bi objedinjavala i one znanstvene i one književne napore za koje je Profesor čitavoga vijeka tako nesebično skrbio. Ogranak je slavonsko-baranjsko-srijemski najstarijim i najvećim ogrankom Društva hrvatskih književnika te je za očekivati da će isti smoći snage pravovaljano se odužiti tom tako velikom i svima dragom čovjeku čiju intelektualnu stamenost nikada neće biti moguće u potpunosti nadomjestiti.

*Franjo Nagulov*

Kazalo  
autora



Borić, Ana-Marija 317  
Brandić, Dražen 5  
Brlošić, Blaženka 11  
Cveniće, Josip 178  
Ćaćić, Paula 29  
Ćosić, Denis 39  
Ćurić, Mirko 185  
Domenuš, Sanja 324  
Dunđerović, Tihomir 42  
Đeraj, Andrej 68  
Gogić, Josipa 76  
Grgurovac, Martin 188  
Hajszan, Robert 261  
Horvat, Jasna 83  
Ivankovac, Davor 194  
Jurčević, Mateja 90  
Kosturin, Ines 332  
Kulović, Salih 338  
Markasović, Vlasta 97  
Martinović-Vlahović, Ružica 199  
352 Matasović, Siniša 316  
Matešić, Viktorija 104  
Miletić, Hrvoje 276  
Mutić, Anamarija 117  
Nagulov, Franjo 120  
Nedić, Mato 296  
Nedić, Nevenka 207  
Nikčević, Milorad 310  
Plazibat, Marinko 125  
Radmilović, Marijana 214  
Rajzl, Adam 219  
Relković, Rade 136  
Rem, Goran 144  
Reškovac, Livija 173  
Sablić Tomić, Helena 226  
Stjepanović, Zvonimir 148  
Stuhldreiter, Đurđica 232  
Tomaš Stjepan 240  
Urban, Maja 159  
Zrinušić, Ivan 247  
Žigmanov, Tomislav 253

